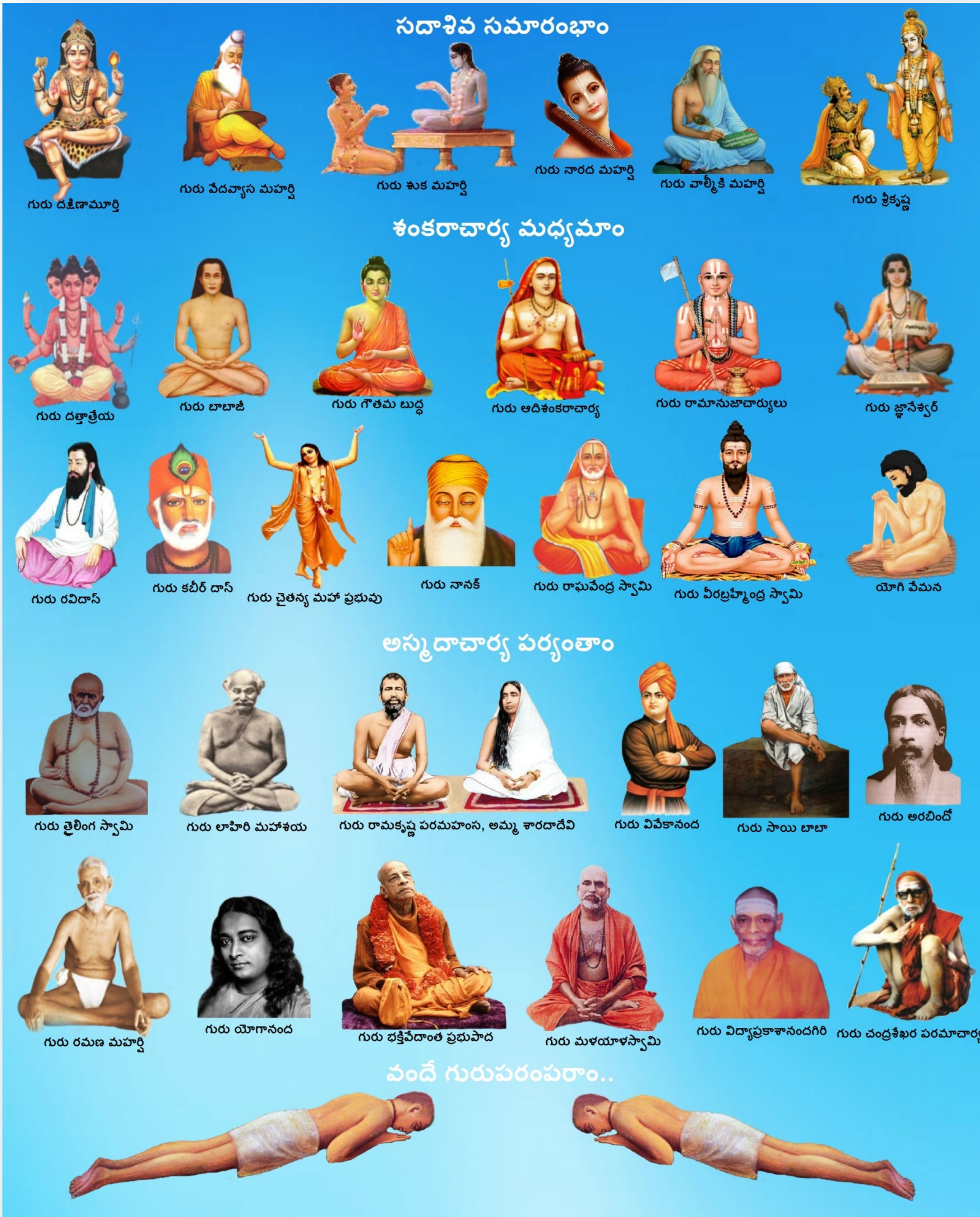
మహాభారతం

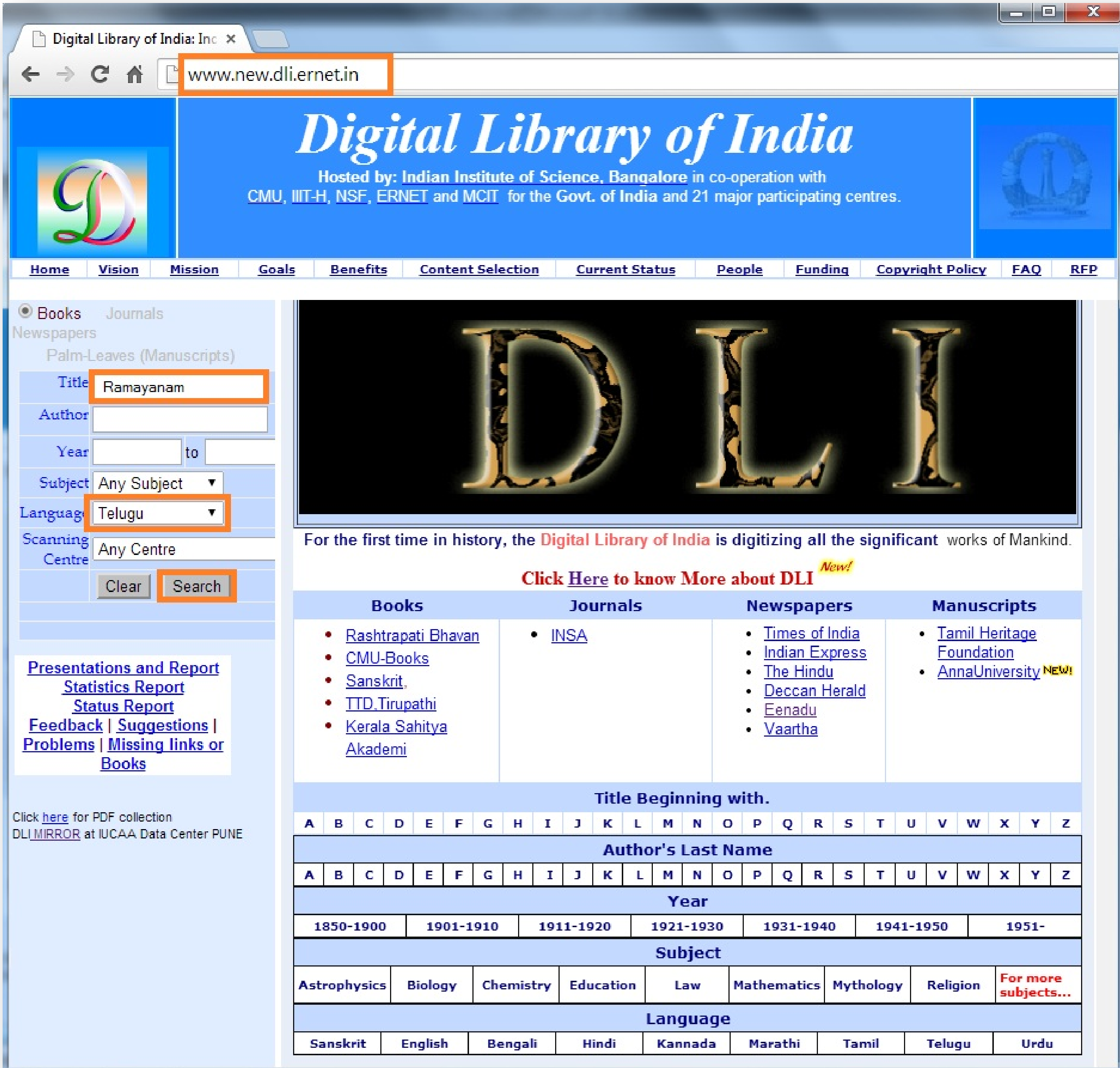
విచారణ

మహాభారత చరిత్రము

సదాశివ సమారంభాం
గురు దక్షిణామూర్తి
గురు వేదవ్యాస మహర్షి
గురు శుక మహర్షి
గురు నారద మహర్షి
గురు వాల్మీకి మహర్షి
గురు శ్రీకృష్ణ
శంకరాచార్య మధ్యమాం
గురు దత్తాత్రేయ
గురు బాబాజీ
గురు గౌతమ బుద్ధ
గురు ఆదిశంకరాచార్య
గురు రామానుజాచార్యులు
గురు జ్ఞానేశ్వర్
గురు రవిదాస్
గురు కబీర్ దాస్
గురు చైతన్య మహా ప్రభువు
గురు నానక్
గురు రాఘవేంద్ర స్వామి
గురు వీరబ్రహ్మేంద్ర స్వామి
యోగి వేమన
అస్మదాచార్య పర్యంతాం
గురు త్రైలింగ స్వామి
గురు లాహిరి మహాశయ
గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి
గురు వివేకానంద
గురు సాయి బాబా
గురు అరబిందో
గురు రమణ మహర్షి
గురు యోగానంద
గురు భక్తివేదాంత ప్రభుపాద
గురు మళయాళస్వామి
గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి
గురు చంద్రశేఖర పరమాచార్య
వందే గురుపరంపరాం..

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

http://www.new.dli.ernet.in

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

“దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్ఠమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం” అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్న్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని ఝళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ, సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజా పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్ఛాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నిటి కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన ‘ఇచ్ఛ’ (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. “నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది” అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

మహాభారతచరిత్రము

పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రికృతము

పిఠాపురము

ఇది

పిఠాపురమున

శ్రీ విద్వజ్జనమనోరంజనీ ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడి ప్రచురింపఁబడెను.

1933

విషయసూచిక.

	పుట.
మహాభారతము పంచమవేదము	2
మహాభారతయుద్ధకాలము	4
మహాభారతరచనావిధానము	28
మహాభారతగాథావిశేషములు	70
(సాంఘికవిషయములు)	
శ్రీకృష్ణుడు	80
పూతనారోగము	81
నాగులు—నాగలోకము	83
శ్రీకృష్ణుడు_ద్రౌపదీమానసంరక్షకుడు	58
సాంఘికదురాచారములు	94
చంద్రవంశము	102
అశ్వమేథయాగకర్తలు	119
పాండవపక్షపాతులెవరు ?	120
భీష్ముడు	,,
ద్రోణుడు	122
కృపుడు	126
విదురుడు	127
వ్యాసుడు	130
స్వాయంభువాదివ్యాసులు	131
కృష్ణద్వైపాయనుడు	144
శ్రీకృష్ణుడు	161
జరాసంధవధము	166
శిశుపాలవధము	168
సౌంభకవధము	171
ఇతరవిషయములు	201
శ్రీకృష్ణునిజాతకము	206
విరాటుడు	207
మలయధ్వజుడు	210
పాంచాలురు	,,
ద్రుపదుడు	212
ధృష్టద్యుమ్నుడు	215
శిఖండి	220
ద్రౌపది	222
కుంతి	231
పాండవులు	232
ధర్మరాజు	243
ధర్మరాజుజాతకము	251
భీముడు	,,
అర్జునుడు	255
అర్జునునిజాతకము	258
నకులసహదేవులు	,,
దుర్యోధనుడు	259
దుశ్శాసనుడు	269

	పుట.		పుట.
శల్యుఁడు	272	తక్షకుఁడు	317
శకుని	286	జనమేజయుఁడు	321
సుశర్మ (త్రిగర్తులు)	290	అశ్వమేధము	329
విశేషములు	294	మతసాంఘికసంస్కారణములు	335
మహాభారతకాలపు రాజ్యములు	296	వివాహనియమము— శ్వేతకేతువు	337
కౌరవపాండవపక్షపు వీరులలో ముఖ్యులు	303	శతానీకుఁడు	342
పరీక్షిత్తు	305	యాజ్ఞవల్క్యుఁడు	343
		అశ్వమేధజుఁడు	345

శ్రీరస్తు.

మహాభారతచరిత్రము.

భారతీయవాఙ్మయమునందు స్మరణ దర్శన లేఖన పఠన పాఠనాదులచేఁ బురుషార్థము నర్థుల కొసఁగునది మహాభారత మని యార్యులు నుడువుదురు. రామాయణ మహాభారతగాథ "ఆసేతుహిమాచలము" వెక్కువిధముల నాబాలగోపాలము గానముచేయఁదగిన సర్వరససంపత్తి గలవై యున్నవి. పాశ్చాత్యులుగూడ రామాయణ మహాభారతములఁ దమతమ భాషలలోని కనువదించుకొనుటయు, మహాభారతము ననాగరకులుగాఁ దలఁపఁబడు "మలయద్వీపగణవాసులు" కూడఁ దమ భాషలలో నొకటియగు "కవి"భాషలోని కనువదించుకొనుటయుఁ జూడ రామాయణమహాభారతముల ప్రాశస్త్యము జగద్విదిత మని స్పష్టమగుచున్నది.

రామాయణమహాభారతములు వీరులయొక్కయు వీరవనితలయొక్కయు దుర్మార్గులయొక్కయు సత్పురుషులయొక్కయుఁ బతివ్రతలయొక్కయుఁ జరిత్రలతోఁ గూర్పఁబడుటచేతను, నాయికానాయకుల చరిత్రములు దేవమహిమలతోఁ గూర్పఁబడి, వారలు సత్యముకొఱకుఁ గష్టపరంపరలనొంది తుదకు మహాయుద్ధములలో జయమునొందినట్లు వర్ణింపఁబడుటచేత నవి నానాజాతులవారికి నింపగు "నితివృత్తములు" కలవై యున్నవి.

భారతరామాయణములను రచించిన కవులుకూడ నద్వితీయు

ప్రతిభాశాలురు. ఒకఁడు వేదవిభాగకర్త. మఱియొకఁడు కవికులగురువు. రామాయణమువలె మహాభారతము కావ్యముగా మాత్రమె పరిగణింపఁబడలేదు.

మహాభారతము పంచమవేదము.

వేదమునందుండిన (1) విధులు, (2) అర్థవాదములు మొదలగునవి మహాభారతమున నుండెను. మఱియు నిత్య, నైమిత్తిక, కామ్య కర్మముల విధానములు వేదచతుష్టయములోనివానికంటె నిందు విపులముగాఁ జెప్పఁబడి యుండెను. వేదములో నుండిన జ్యోతిష్టోమాదు లిహపరసాధకములై ద్విజులకేకాని స్త్రీశూద్రుల కుపయుక్తములుగాకున్నవి. ఈపంచమవేదోదితములగు "తటాకప్రతిష్ఠాదులు, నక్షత్ర, తిలదానాదులు, ద్విజులకు ద్విజేతరులకుఁగూడ నిహ, పర, సాధనభూతములై యున్నవి. అందులగుణస్తుతిరూపకములై (3) పరకృత్యాదిచతుర్విధార్థవాదములు విపులముగా నిందు చెప్పఁబడియున్నవి. వేదోదితకర్మలుఁగూడ నీమహాభారతమున విపులముగాఁ జెప్పఁబడెను. అందులకు "రాజసూ, యాశ్వమేధ, వైష్ణ"వాదియాగవర్ణనములే నిదర్శనములు. హరిశ్చంద్ర, నహుషాదులగాథలు పురాకల్పార్థవాదసదృశము లనవలసియున్నది.

మఱియు వేదములో నొకభాగమగు బ్రాహ్మణాంతర్భూతమగు కల్పము (క్రతువిధానాదికము) నకువలె నీపంచమవేదమునందును ఆయాయంశములు చెప్పఁబడియున్నవి. వేదచతుష్టయమునకు వేదశాఖ లనఁ

---

(1) ఈకర్మముఁ జేసిన నిట్టిఫలము గలుగు నను వాక్యములు.

(2) విధులను స్తుతించురూపమునఁ జెప్పఁబడు గాథలు.

(3) అర్థవాదములు నాల్గువిధములు (i) నిందార్థవాదములు, (ii) ప్రశంసార్థవాదములు, (iii) పరకృత్యర్థవాదములు, (iv) పురాకల్పార్థవాదములు.

బడు నుపనిషత్తు లుండును. అట్లే యీపంచమవేదమునకును, భగవద్గీత, అనుగీతాదిమహత్త్వోపనిషత్తు లున్నవి. వేదమునకు మంత్రర్షులు, కాండర్షులు నుందురు. ఈపంచమవేదమునకును, నారద, మార్కండేయ, రోమశాదులు మంత్రర్షులును, కృష్ణద్వైపాయన, వైశంపాయన సౌతులనువారు కాండర్షులు నై యున్నారు. వేదములకు శాకల్య, తైత్తిరీయ, వాజసనేయ పైప్పలాదాదిశాఖాభేదము లుండినటుల నీపంచమవేదమునకును, సుమంతు, జైమిని, పైలాదిపంచశాఖలు కలవు. వేదములకు (1) "ఖిల" సంహిత లుండును. ఈపంచమవేదమునకు హరివంశ మను ఖిలసంహిత కలిగియున్నది. పైకారణము లన్నిటిచేతను మహాభారతమును పంచమవేద మనిరి. దీనికి వ్యాసుఁడు నాతనిశిష్యపరంపరయు కారకు లగుటచే దీనిని "వైయాసికీసంహిత" అనుట యుక్తమయియున్నది. మహాభారతము వేదముమాత్రమే కాదు! ధర్మశాస్త్రము, అర్థశాస్త్రము, మోక్షశాస్త్రముగాఁ గూడ తలఁపఁబడినది. చూడుఁడు.

(2) అమితబుద్ధి గల వ్యాసునిచే నిది పుణ్యమైన ధర్మశాస్త్రముగాను, ఉత్కృష్టమగు నర్థశాస్త్రముగాను, పవిత్రమైన మోక్షశాస్త్రముగాను నిపుడు చెప్పఁబడుచున్నది. అట్లే ముందుఁ రాఁబోవువారు వినఁగలరు.

---

(1) ఖిలసంహిత యనఁగా మొదటఁ జెప్పినయంశమునకు ననుబంధముగాఁ జేర్పఁబడిన భాగము. (లేక) మొదటఁ జెప్పినగ్రంథమునకుఁ దరువాతఁ జెప్పినగ్రంథము (ఖిల మన శూన్యమైనది, నాశమైనవి యనునర్థ మీస్థలమునఁగాదు).

(2) శ్లో. ధర్మశాస్త్ర మిదం పుణ్య మర్థశాస్త్ర మిదం పరం
మోక్షశాస్త్ర మిదం పుణ్యం వ్యాసేనామితబుద్ధినా
సంప్రత్యాచక్షతే చేదం తథా శ్రోష్యంతిచాపరే.
మహాభారతము, ఆదిపర్వము, 62 అధ్యాయము.

రామాయణమును రచించి వాల్మీకి చింతింపలేదు కాని భారతమును రచించి వ్యాసుఁడు విచారించె ననియుఁ దచ్చింతా శాంతికొఱకు నారదోపదేశముచే, భాగవతమును రచించెననియు, శ్రీమద్భాగవతము యొక్క ప్రథమస్కంధమునం గలదు. భారతమును రచించి చింతించుటకుఁ గారణ మేమై యుండును ? మఱియు శిష్టులు రామాయణమునంతయుఁ బారాయణము చేయుచుండినటుల మహాభారతము నంతయుఁ బారాయణముఁ జేయక భగవద్గీతనుమాత్రము పారాయణముఁ జేయుచుండురు. వర్షముకొఱకుఁ గొందఱు విరాటపర్వముఁ జదువుట కలదు.

రామాయణమహాభారతములు పాశ్చాత్యవిద్యాపద్ధతి ననుసరించి బహిరంగ పరీక్షకు లోనగుచున్నవి. అంతరంగ పరీక్షకంటె బహిరంగపరీక్ష జనసామాన్యదృష్టి నాకర్షించి, విశేషవివాదములకుఁ గారణమగును. (బహిరంగపరీక్ష యనఁగా గాథజరిగిన కాలము, కవికాలము, గాథావిశేషములు మొదలగువాని విమర్శనము. అంతరంగపరీక్ష యనఁగా శబ్దార్థాది విమర్శన విశేషములు) కాని యీవివాదములవలన గ్రంథావలోకనము విశేషముగఁ గలుగుట యను ఫలము కలుగును గాన నా శక్తికొలఁది మహాభారతమును బహిరంగపరీక్షచే సంగ్రహముగ విమర్శించుచున్నాఁడను. గాథావిమర్శనమునకు ముందు మహాభారతగాథ జరిగిన కాల మెపుడు ? మహాభారతగ్రంథ మెపుడు రచింపఁబడెను? అనునంశములను గొంత విమర్శించెదను.

మహాభారత యుద్ధకాలము.

మహాభారతగాథ సూత్రకాలమున జరిగె నని చారిత్రకు లూహించుచున్నారు. సూత్రకాలముయొక్క తుదిని రచింపఁ బడె నని

తెలుపఁబడు "నథర్వ" సంహితలోను, ఐతరేయబ్రాహ్మణములోను పాండవవంశవర్ధనుఁడును నర్జునుని పౌత్రుఁడు నగు పరీక్షిత్తుని ప్రశంస కలదు. పరీక్షిత్తనయుఁడగు జనమేజయుఁ డశ్వమేధయాగకర్తలలో ముఖ్యుఁడని ఐతరేయ బ్రాహ్మణమునను, శతపథబ్రాహ్మణముననుగలదు. జనమేజయునియందు నాఁటివారికి విశేషగౌరవ ముండెడిది. అందువలన నాతఁడు మృతినొందినతరువాత నాతఁ డేలోకమున నుండె నని ప్రశ్నల నడుగుచుండినటుల "బృహదారణ్యకోపనిషత్" (5—3—1)లోఁగలదు. కాని పాండవధార్తరాష్ట్రుల పేరులుగాని వారి చరిత్రగాని, వైదికవాఙ్మయమునఁ గాన్పింపవు. సూత్రకారులగు "శాకటాయన పాణిన్యాచార్యులు" మాత్రము భారతయుద్ధవీరులపేరుల నుచ్చరించుటయే కాక వాసుదేవార్జునులయందు నాఁటివారు భక్తితత్పరులై యుండిరని కూడఁ దమ వ్యాకరణములయందు సూచించియున్నారు. వైదికగ్రంథములు పాండవధార్తరాష్ట్రులఁ జేర్కొనకుండుటకుఁ గల కారణములను ముందు వ్రాయఁగలను. సూత్రకాలాంత్య వాఙ్మయములో, పరీక్షిజ్జనమేజయులు పేర్కొనఁబడుటచే నంతకు ముందు అనగా సూత్రకాల మధ్యభాగమునఁ గురుపాండవులుండురని చెప్పవలసియున్నది. కాని సూత్రకాలమెప్పటిది యను సందేహము చాలమందిని బాధించును. ఆంగ్లేయభాషాకోవిదులు సూత్రకాలము క్రీ.పూ. 1400 సం॥రములు మొదలు క్రీ.పూ. 1000 సం॥రములవఱకు నని నిశ్చయించిరి. కాని బాలగంగాధరతిలకుగారు క్రీ.పూ. 2000 సం॥రములు మొదలుకొనియే సూత్రకాలమై యున్న దని వ్రాసియున్నారు. నాతలఁపుకూడ తిలకుగారి యభిప్రాయము ననుసరించి యున్నది. వేదవాఙ్మయముచేఁ గాని సూత్రవాఙ్మయముచేఁ గాని, కురుపాండవుల కాలమును నిర్ణయింపలేము. కాని, మహాభారతములోని వర్ణనావిశేషములచేతను, విష్ణుభాగవతపురాణములలోఁ గురు

పాండవుల కాలమునుగుఱించి వ్రాసిన వ్రాతలచేతను, కురుపాండవుల కాలము—అనఁగా మహాభారతయుద్ధకాలము నిర్ణయింపవలసియున్నది.

అందు మహాభారతములోని వర్ణనాంశములను ముందుగఁ బరిశీలింతము. శ్రీకృష్ణుఁడు సంధికిఁ బోయిన నక్షత్రము "రేవతి"యనియు దుర్యోధనుఁడు కురుక్షేత్రమునకు సైన్యములను నడపించినది "పుష్యమీ" నక్షత్రమనియు, బలరాముఁడు తీర్థయాత్రకుఁ బోయినదియు నా పుష్యమీనక్షత్రమే యనియు, బలరాముఁడు తీర్థయాత్రను ముగించుకొని, భీమ దుర్యోధనుల గదాయుద్ధముఁ జూచుటకు వచ్చిననాఁడు "శ్రవణా" నక్షత్రమనియు, నాటికిఁ బదునెనిమిది దినముల క్రితము యుద్ధప్రారంభమనియు, యుద్ధారంభమునుండి పదునాలుగవ నాఁటిరాత్రి కూడ యుద్ధమైనదనియు, నాఁటిరాత్రి రెండువంతులైనపిమ్మటఁ జంద్రోదయమైనదనియు, నాయాఘట్టములయందు వర్ణింపఁబడియున్నది. మఱియు నుభయసైన్యములు, కురుక్షేత్రముఁ జేరిన పిమ్మటను, వ్యాసులవారు ధృతరాష్ట్రునితో నప్పటి "యుత్పాతములను" వర్ణించుటలో కొన్ని జ్యోతిశ్శాస్త్రసంబంధములఁగూడ సూచించియున్నారు. అందీ క్రిందివి ముఖ్యములు.

(1) అరుంధతికి వసిష్ఠుఁడు వెనుకయైనాఁడు. శనైశ్చరుఁడు రోహిణియం దుండి, పీడించుచున్నాఁడు. (2) మాటిమాటికి భూమి కంపించుచున్నది. రాహువు సూర్యుని బొందుచున్నాఁడు. శ్వేతగ్రహము "చిత్ర" నతిక్రమించియున్నది.

(౩) మహాఘోరమగు ధూమకేతువు "పుష్యమి" నాక్రమించి

---

(1) శ్లో. అరుంధతీ తయాప్యేషా| వసిష్ఠః పృష్ఠతోకృతః
రోహిణీంపీడయత్యేష స్థితో రాజన్ శనైశ్చరః||

(2) ,, అభీక్ష్ణంకంపతే భూమి రర్కంరాహు రుపైతిచ
శ్వేతో గ్రహ స్తథాచిత్రాం సమతిక్రమ్యతిష్ఠతి||

యున్నది. ఇది సైన్యముల కమంగళముఁ జేయును. "మఘానక్షత్రము లయం దంగారకుఁడును, శ్రవణమున బృహస్పతియు" వక్రించిరి. సూర్య పుత్రునిచే నుత్తరానక్షత్ర మాక్రమింపఁబడి పీడింపఁబడుచున్నది.

శుక్రుఁడు పూర్వాభాద్రయందుఁ బ్రకాశించుచున్నాఁడు కాని, యుత్తరాభాద్రలోఁ గూడఁ బ్రకాశించుచున్నటుల నున్నాఁడు.

(4) శ్వేతగ్రహము పొగతోఁ గూడిన యగ్నివలె జ్యేష్ఠానక్షత్రము నాక్రమించి ప్రజ్వలించుచున్నది......శశిభాస్కరులు రోహిణీ నక్షత్రమును బీడించుచున్నారు. పరుషగ్రహము, చిత్రాస్వాతులనడుమ నున్నది. అగ్నివంటి కాంతిగల యంగారకుఁడు శ్రవణములో వక్రించి వక్రించి బ్రహ్మరాశియం దున్నాఁడు. సంవత్సరమునకు "అయనించి" "బృహస్పతి శనైశ్చరులు" విశాఖకు, సమీపించుచున్నారు... ......చంద్రసూర్యగ్రహణములు, ఒకదానితరువాత నొకటి పదునాలుగు, పదునేను, పదునాఱు, పదుమూఁడు దినములలో వచ్చినవి.

---

(3) ,, ధూమకేతుర్మహాఘోరః పుష్యంచాక్రమ్యతిష్ఠతి
సేనయోరశివంఘోరం కరిష్యతి మహాగ్రహః॥
మఘాస్వంగారకో వక్రః శ్రవణేచ బృహస్పతిః
భగంనక్షత్రమాక్రమ్య సూర్యపుత్రేణ పీడ్యతే॥
శుక్రః ప్రోష్ఠపదేపూర్వే సమారుహ్య విరోచతే
ఉత్తరేతు పరిక్రమ్య సహితస్సముదీక్ష్యతే॥

(4) శ్వేతోగ్రహః ప్రజ్వలిత స్సధూమ ఇవపావకః ఐంద్రం తేజస్వి నక్షత్రం జ్యేష్ఠామాక్రమ్య తిష్ఠతి.........రోహిణీం పీడయంతా తావుభౌచ శశిభాస్కరౌ॥ చిత్రాస్వాత్యంతరేచైవాధిష్ఠితః పరుషగ్రహః॥ వక్రానువక్రం కృత్వాచ శ్రవణం పావకప్రభః బ్రహ్మరాశింసమావృత్య లోహితాంగోవ్యవస్థితః॥.........సంవత్సరస్థాయినౌచ గ్రహౌప్రజ్వలితావుభౌ విశాఖాభ్యా స్సమీపస్థౌ బృహస్పతిశనైశ్చరౌ॥......చతుర్దశీం, భూతపూర్వాంచ షోడశీం చంద్రసూర్యావుభౌగ్రస్తౌ నేకమాసీం త్రయోదశీం॥

పై వర్ణనలయందుం గొన్నియసందర్భములు కాన్పించుచున్నవి. కాని, యాఘట్టమునందే స్థలాంతరమునందు ''కార్తికశుద్ధ పూర్ణిమనాఁడు చంద్రుఁడు పద్మవర్ణము గల నభమునం దగ్నివర్ణము కలవాఁడై కళాహీనుఁడుగా నుండెననుటచేతను, పై యుత్పాతములు కార్తికమార్గశీర్షమాసములలో నై యుండెననుట స్పష్టము. పై వర్ణనములలోని శ్వేతగ్రహమేదియో తెలియకున్నది. అట్టిదియే ''పరుషగ్రహము''. ఒకచో ''నంగారకగ్రహము'' మఘానక్షత్రములయందు వక్రించి యున్నాఁడనియు, మఱియొకచోట శ్రవణమున వక్రించి వక్రించి బ్రహ్మరాశి (ధనుస్సున) నున్నాఁడనుటచే నావత్సరమున నంగారకుఁడు రెండుసారులు వక్రతను బొందియుండె నని తోఁచుచున్నది. బృహస్పతి శ్రవణమున వక్రించె నని మొదటఁ జెప్పి, మఱియొకచోట విశాఖను బృహస్పతి శనైశ్చరులు సమీపించుచున్నా రనుటయు, శనైశ్చరుఁడు రోహిణిని బీడించుచున్నాఁ డని యొకచోటను, మఱియొకచోట నుత్తరలో నున్నాఁ డనియు విశాఖను సమీపించుచున్నాఁ డని వేఱొకచోటను నుడువుటయుఁ గార్తిక మార్గశీర్షమాసములలో ''శశి, భాస్కరులు'' అందు, భాస్కరుఁడు, రోహిణిని బీడించుచున్నాఁ డనుటయు, శుక్రుఁడు కార్తికమాసమునఁ బూర్వోత్తరాభాద్రలలో ననఁగా, సూర్యుని కంటె నాలుగు లేక యైదురాసులు ముందుండుటయు విచారణీయాంశములై యున్నవి. రోహిణిని భాస్కర శనైశ్చరులు పీడించుచున్నారని చెప్పుటలో ''వేధించుచున్నా'' రని తాత్పర్యమై యుండును. కాని శనైశ్చరుఁ డుత్తరానక్షత్రమునుండి విశాఖకు సమీపించుటయు శ్రవణమునుండి యైదు నక్షత్రములు వెనుకకు వక్రించుటయు నర్థమగుటలేదు. మఱియు నావత్సరము, పదునాలుగు పదునేను పదునాఱు పదమూఁడు దినములలోఁ జంద్రసూర్యగ్రహణములు గలుగుటకూడ విచారణీయము

మే. మహాభారతముననే యావత్సరము మార్గశీర్షమాసమున నొకపక్ష ములో రెండుక్షయతిథులు కలిగినవని చెప్పుటచే పదుమూఁడుదినముల లోఁ బూర్ణిమామావాస్యలు సంభవించి యపుడే సూర్యచంద్రగ్రహణ ములు కలిగియుండిన వనుటకు సందేహింప నవసరములేదు. పరుష శ్వే త గ్రహము లెవ్వి ? రవికి శుక్రుఁడు నాలుగైదురాసుల నతిక్రమించి ముందు వెనుక లుండునా ? గురుఁ డయిదాఱు నక్షత్రములను వక్రించు నా? శని మూఁడు నాలుగు నక్షత్రముల నెనిమిదితొమ్మిదిమాసములలో నతిక్రమించునా? యను సంశయములు జ్యోతిశ్శాస్త్రజ్ఞు లాలోచింపవల సిన యంశములై యున్నవి. (భూలోకమున మహాజనసంక్షయ మగు నని తెల్పుటకు గ్రహగతులు తప్పె నని కొందఱు చెప్పుదురు. కాని యది ఖగోళశాస్త్రనభిజ్ఞులవాక్యము. భూగోళ మెక్కడ! దీనికంటె పెక్కువందలరెట్లు పెద్ద వగు గురుశనిమండలము లెక్కడ! భూలోకము నందైనను ఒక్కభరతఖండముననే యీ యుపద్రవము కలుగఁబోవుచు న్నది. అందుల కామహాగోళములలో మార్పు కలుగునా ? ఇట్టిదే మూఢవిశ్వాసము.) ఇదివఱకు వ్రాసినయంశములవలన మహాభారత యుద్ధకాలమును నిర్ణయింప నైతి గాకున్నది. మహాభారతములోని యిం కొక యంశమును విచారింతము.

మహాభారతవ్యాఖ్యాతలలో "నీలకంఠాచార్యుఁడు" ముఖ్యుఁ డు. అతని వ్యాఖ్య ననుసరించియే మద్రాసునందు నేఁటి కేఁబదినాలుగు సంవత్సరములకుఁ బూర్వమున నే. వేంకట సుబ్బాశాస్త్రులవారును, రమారమి యిరువది యేండ్లకుఁ బూర్వము కుంభకోణమున ఆర్. కృష్ణ మాచార్యులవారును మహాభారతముఁ బరిష్కరించి యాంధ్రసంస్కృ తాక్షరములతోఁ దమ సంస్కృతభారతములఁ బ్రకటించిరి. (ఆ రెండు ప్రతులనే విశేషముగ నే నాధారపఱచుకొనుచున్నాఁడను. మఱియు

కలకత్తాలోని ప్రతాపచంద్రరాయిగారి ప్రతియొకటియు, శ్రీపిఠాపురపు మహారాజావారి సౌధపుస్తకాగారమునం దుండిన వ్రాఁతప్రతియు, ఆంధ్ర పరిశోధకమహామండలికి "శ్రీ చెలికాని లచ్చారావు" గారిచే సంపాదింపఁబడిన వ్రాఁతప్రతియుఁ గూడ నాచేఁ బరిశీలింపఁబడినవి. మొదటి యా రెండుప్రతులలో నుల్లిఖితములగు నంశములఁ జూడఁగా నీలకంఠాచార్యుఁడు భారతయుద్ధారంభ మేమాసమున నేతిథినాఁడు ప్రారంభింపఁ బడియున్నదను దానిఁగూర్చి కొంత విచారణమును సలిపిన సంగతి తెలియనగును. ఆచర్చ భీష్మపర్వమునఁ బదునేడవయధ్యాయము యొక్క రెండవశ్లోకమగు "మఘావిషయగస్సోమః" అనుదానికి సంబంధించి యున్నది.

(1) "మఘ" యన, పితృదేవతాకనక్షత్రము. దానియొక్క "విషయ" మన దేశము అనగా పితృలోకము. దానిని సోముఁడు పొం

---

(1) "మఘావిషయగస్సోమ స్తద్దినం ప్రతిపద్యతేతి" మఘా పిత్ర్యంనక్షత్రం తస్యవిషయో దేశః పితృలోకః తద్గతస్సోమః కురుపాండవ యుద్ధారంభదినముక్తం భారతసావిత్ర్యాం. శ్లో. హేమంతే ప్రథమేమాసి శుక్లపక్షే త్రయోదశీ ప్రవృత్తం భారతంయుద్ధం నక్షత్రేయమదైవతే "ప్రథమే మార్గశీర్షే అత్రత్రయోదశీశబ్దేన తద్యుక్తా చతుర్దశ్యేవగ్రాహ్యా" శ్లో. అర్జునేన హతో భీష్మో మాఘమాసే సితాష్టమీతి త్రయోదశ్యాంతు మధ్యాహ్నే భారద్వాజో నిపాతిత ఇతి. తత్రైవ యుద్ధస్య-దశమే పంచదశేహ్ని హతయో ర్భీష్మద్రోణయో రష్టమీత్రయోదశీ సంయోగదర్శనాత్ అత్రపుష్యేపి మాఘశబ్దో మకరాయనాభిప్రాయేణ తదానీం తత్సంభవాత్ — అన్యథాసప్తమీ ద్వాదశ్యోరేవ తయో ర్హననం-యత్తు అమావాస్యాయాం దుర్యోధన హననం తత్రైవోక్తం- తత్రాప్యమావాస్యాశబ్దః ఇష్టిదినే ప్రతిపద్యేవ ప్రయుక్తోవేదితవ్యః- యమదైవత ఇతిభరణీనగ్రాహ్యా కింతు యుగ్మదైవతంమృగశీర్ష మేవ గ్రాహ్యం-తస్యహి పూర్వదళం శుక్రదైవత్యాత్వా దాసురం-ఉత్తరార్ధంతు బుధదైవత్యాత్వా ద్దైవం తేన తత్రాసురాణా ముపరమో దేవానా మభ్యుదయశ్చ సిద్ధ్యతి-కించ శ్లో. చత్వారింశ దహాన్యాసన్ ద్వేచమే నిస్సృతస్యవై పుష్యేణ సంప్రయాతోస్మిన్ శ్రవణే పునరాగత ఇతి॥యుద్ధారంభాదష్టాదశేహ్ని తీర్థయాత్రాత్ ఆగత్యబలదేవస్య వచనాత్-శ్రవణే

డెను. అదియే కురుపాండవ యుద్ధారంభదినము. భారతసావిత్రియదుం —హేమంతర్తువునందు మార్గశిరశుద్ధ త్రియోదశియందు యమదైవత నక్షత్రమున యుద్ధ మారంభింపఁబడెను.

యుద్ధసమాప్తిర్దృశ్యతే-తతః ప్రాచీనే అష్టాదశర్క్షే మృగశీర్ష ఏవ యుద్ధారంభస్సంభవతి-నత్వేకవింశే భరణ్యాం అష్టాదశదినమధ్యే నక్షత్రత్రయక్షయస్య కల్పయితు మయుక్తత్వాత్-కార్తికీ కృత్తికాయోగానుపాతేన చతుర్దశ్యాం మృగస్యైవ సంభావనాచ్చ-ఏతేన యుద్ధారంభం ప్రకృత్య-మఘావిషయగస్సోమ స్తద్దినం ప్రతిపద్యతేతి భీష్మపర్వణి సంజయ వాక్యా న్మఘాయాం యుద్ధారంభ ఇత్యపి నిరస్తం-బలదేవవాక్య విరుద్ధత్వాత్-శబ్దార్థస్తు-మఘాశబ్దేన తత్సహచరాః పితరోలక్ష్యంతే-తేన యుద్ధే మృతానాం ఉత్తమదేహప్రదానార్థం చంద్రస్తదా పితృలోకే సన్నిహితోభూదితి-స్వర్గిణాం దివ్యదేహలాభఃచంద్రాధీనఇతి శాస్త్రప్రసిద్ధః-తథా ద్వాదశరాత్రియుద్ధేచంద్రోదయకాలే॥ శ్లో॥ త్రిభాగమాత్రశేషాయాం రాత్రౌ యుద్ధమవర్తతేత్యుక్తం-తత్ర త్రిభాగేత్యస్య త్రిముహూర్తశేషాయామిత్యర్థః-తథా శ్లో॥ అష్టపంచాశతంరాత్ర్యః శయానస్యతు మే గతాఇతి భీష్మవచనంతు శ్లో॥ మాఘోయంసమనుప్రాప్తః...త్రిభాగమాత్రః పక్షోయమితి వాక్యశేషానుసారాత్. అశతం, శతహీనం యథా స్యాత్తథాష్టపంచ అష్టపంచాశద్రాత్రయో వ్యతీతా ఇత్యర్థః. తథాచ పౌషకృష్ణాష్టమీతో మాఘశుక్లపంచమ్యాం తావతీదినసంఖ్యా పూర్యతే పక్షస్యచ తృతీయోభాగో గతోభవతి. తత్రాప్యేకతిథిక్షయాత్ పంచమ్యా ద్విచత్వారింశత్తమత్వం జ్ఞేయం-శేషోభవితుమర్హతీత్యత్ర కార్యశేషో దేహత్యాగాదిరేవ శేషో నతుపక్ష శేషఇతి వ్యాఖ్యాజ్ఞేయా-తత్రాయంనిష్కర్షః-కార్తికశుక్లద్వాదశ్యాం రేవత్యాం కృష్ణప్రయాణం-తతో మార్గశీర్ష కృష్ణపంచమ్యాం పుష్యే సేనయోర్నిర్యాణం-తతః పంచమ్యాఉపరి షష్ఠిమారభ్య సప్తదినాని గణయిత్వా తదుపర్యష్టమేహ్ని అమావాస్యాభవిష్యతీత్యనేన త్రయోదశదినాత్మకోయంకృష్ణపక్షో మహోత్పాతజనకఇతి సూచితం. క్షీణయోశ్చతిథ్యోః పక్షాంతరే పునర్వృద్ధ్యాసంఖ్యాపూరణంభవతీతి మార్గశీర్షకృష్ణపంచమీమారభ్య పౌషశుక్లప్రతిపత్ ద్విచత్వారింశత్తిథిః భవతీతి బలదేవవాక్యోక్తా దినసంఖ్యాచానుగృహీతా భవతి-యత్తు॥ శ్లో॥ సప్తమాచ్చాపి దివసా దమావాస్యాభవిష్యతి। సంగ్రామంయోజయేత్తత్ర తాం హ్యాహుశ్శక్రదేవతాం «ప్రయాతవై కురుక్షేత్రం పుష్యేద్యేతి పునఃపున" రితి దుర్యోధ... కర్ణం-తత్ర సంగ్రామమిత్యనేనసంగ్రామే జయసాధనంకర్మ తస్యాంయోజయే... శక్రదేవతామిత్యనేన తస్యాం జ్యేష్ఠానక్షత్రయోగ ఉచ్యతే-ఒచ తిథిద్వయక్షయా...

(ఉత్తరదేశీయులు బహుళపాడ్యమి మొదలు పూర్ణిమాంతము నొక మాసముగా లెక్కింతురు. మార్గశిరమాస మనఁగా నాంధ్రుల యొక్క కార్తికబహుళ పాడ్యమి యని తలఁపవలెను. ఈక్రింద నట్టి లెక్కయే చెప్పఁబడినది) మార్గశిరమాసమున శుద్ధ త్రయోదశి యనఁగా చతుర్దశి యని గ్రహింపవలెను. ఏమనఁగా ఆభారతసావిత్రియందే, అర్జునునిచే (1)భీష్ముఁడు మాఘశుద్ధాష్టమియందును, త్రయోదశినాఁటి మధ్యాహ్నమున ద్రోణాచార్యుఁడును గొట్టఁబడి రనుటచేతను యుద్ధారంభమైన పదియవనాఁడును బదునేనవనాఁడును గొట్టఁబడిన "భీష్మద్రోణుల" కష్టమీ త్రయోదశీ సంబంధము చూపఁబడుటవలనను, ఇక్కడ పుష్యమాసమునందును, మకరాయనాభిప్రాయముచే మాఘశబ్దము గ్రహింపఁబడెను. అపుడు పుష్యమాసమున మకరసంక్రమణము సంభవించుటచే (ఒక్కొకప్పు డాంధ్రులకు పుష్యబహుళమున సంభవించిన మకరసంక్రాంతి నొత్తరాహులు, మాఘమాసమునందైన మకరసంక్రమణ మందురు. కాని భారతయుద్ధవత్సరమున పుష్యశుద్ధముననే మకరసంక్రమణమై యున్నదని వ్యాఖ్యాత తాత్పర్యము) సప్తమీద్వాదశీదినములలోనే భీష్మ ద్రోణుల మృతి కల్గియుండును. అమావాస్యయందు దుర్యోధనుఁడు చంపఁబడెనని భారతసావిత్రియందే కలదు. అమావాస్యశబ్దము "ఇష్టదినమగు" పాడ్యమియని గ్రహింపవలెను. యమదైవతనక్షత్రమున యుద్ధారంభమనుటలో "భరణీనక్షత్ర" మని గ్రహింపరాదు. ఇంక నేమనఁగా — యుగ్మదైవతమగు మృగశిరానక్ష

భవన్నపి తత్ర తిథివదేవ నక్షత్రక్షయాద్వా తిథినక్షత్రయో రాద్యంతయోగాద్వా జ్ఞేయ మితి సర్వసమంజసం—

(1) మాఘమాసమున భీష్మనిర్యాణము సుప్రసిద్ధము. అది యుద్ధానంతరము కొన్నిదినముల కైనది. ద్రోణవధ యుద్ధములోనే జరిగియున్నది. అది మాఘమాసమునఁ గాలేదు. కాంటికిని సంబంధము కాన్పింపదు.

త్రముగా గ్రహింపవలెను. మృగశిరానక్షత్రములో పూర్వార్ధభాగము "వృషభరాశి" లోనిదై శుక్రదైవతాకమును, ఉత్తరార్ధభాగము మిథునరాశిలోనిదై బుధదైవతాకమునై (పూర్వార్ధమాసురము) ఉత్తరార్ధము దైవతమునై, రాక్షసాంశసంభూతులగు దుర్యోధనాదులకు నష్టమును, దేవాంశసంభూతులగు పాండవులకు జయమును సంపాదించునక్షత్రమైనది. ఇంతియకాదు. యుద్ధారంభమైన పదునెనిమిదవనాఁడు, భీమదుర్యోధనుల గదాయుద్ధముఁ జూచుటకు తీర్థయాత్రనుండి వచ్చిన బలరాముఁడు, నేను నేఁటికి నలువదిరెండు దినములకుఁ బూర్వము, పుష్యమీనక్షత్రమునందు ప్రయాణమై వెడలితిని. ఈనాఁడు శ్రవణానక్షత్రమునందు మరల వచ్చితి ననుటచే శ్రవణానక్షత్రమునందు యుద్ధసమాప్తి కాన్పించుచున్నది. అందువలన గతించిన పదునెనిమిదవనక్షత్రమగు మృగశిరయందే యుద్ధారంభమగుచున్నది. కాని కడచిన యిరువదియొకటవ నక్షత్రమగు భరణిలో యుద్ధారంభము కాదు. పదునెనిమిది దినములలో మూఁడునక్షత్రములు క్షయించిన వని కల్పించుట యుక్తము గాదు. కార్తికశుద్ధపూర్ణిమ కృత్తికానక్షత్రముతోఁ గూడినదగుటవలన మార్గశిరశుక్ల చతుర్దశియందు మృగశీర్షానక్షత్రము సంభవించినది. ఈ హేతువుచే, భీష్మపర్వమునందు, మఘయందు యుద్ధారంభ మని సంజయుఁడు చెప్పినవాక్యము నిరస్తమగుచున్నది. ఏమనఁగా బలదేవుఁడు చెప్పినమాట కీసంజయవాక్యము విరుద్ధమగుటచేతను — శబ్దార్థ మేమనఁగా మఘాశబ్దముచే, తత్సహచరులగు పితృదేవత లూహింపఁబడుచున్నారు. అందుచే యుద్ధమృతుల కుత్తమదేహముల నిచ్చుటకుఁగాను చంద్రుఁ డపుడు, పితృలోకసన్నిహితుఁడై యుండెనని తలఁపవలెను, స్వర్గస్థులకు దివ్యదేహలాభము చంద్రాధీన మని శాస్త్రప్రసిద్ధి కలదు. గదా—మఱియు ద్వాదశినాఁటి రాత్రియుద్ధమునందు—చంద్రోదయకాల

మునందు—మూఁడవవంతురాత్రి మిగిలియుండఁగా యుద్ధము జరిగినది—అని చెప్పఁబడెను. అక్కడ మూఁడవవం తనఁగా మూఁడుముహూర్తముల కాలముండఁగా నని గ్రహింపవలెను. అట్లే ,,అష్టపంచా శతం రాత్ర్యః'' ,,మాఘోయం సమనుప్రాప్తః'' అను నానుశాసనికపర్వాంతమున భీష్మునిచేఁ జెప్పఁబడిన వాక్యములలోని యర్థముకూడ మార్గశిరశుద్ధ చతుర్దశినాఁడే యుద్ధప్రారంభ మనుదానికి సరిపోవుచున్నది. భీష్ముఁడు చెప్పిన ,,అష్టపంచాశతం రాత్ర్యః'' అనుదాని కిటులనర్థముఁ జేయవలెను. గణితశాస్త్రమర్యాద ననుసరించి కుడినుండియెడమకు నంకెలను వేయుదురుగాన, ,అష్ట' యన నెనిమిది ,పంచ' యన నైదు అనఁగా యేఁబది యెనిమిది ,అశతం' నూటికి తక్కువ. అనఁగా నలువదిరెండగును. ఇది ,,మాఘోయం'' అను శ్లోకములోని ,,త్రిభాగమాత్రపక్షము'' పంచమి గాన, భీష్ముఁ డంపశయ్యపైఁ బడిన పుష్యబహుళాష్టమికి, మాఘశుద్ధ పంచమి నలువదిరెండవదిన మగుచున్నది. (వెనుకను వ్రాసిన పద్ధతిప్రకారము పుష్యబహుళాష్టమి యన మార్గశిరబహుళాష్టమి యాంధ్రుల కగునని తలఁపవలెను.) పై వాక్యార్థముల సారాంశమేమనఁగా కార్తికశుద్ధ ద్వాదశిని రేవతిలో, కృష్ణుఁడు సంధికి హస్తిపురి కేఁగెను. మార్గశిర బహుళ పంచమిని పుష్యమిలో, కురుసేనలు ప్రయాణమైనవి. అష్టమి మొదలు యేడవనాఁ డమావాస్య యనుటచే రెండుతిథులు క్షయించిన—పదమూఁడు దినములైన—పక్ష మిదియే. అది మహోత్పాత జనకమని వ్యాసుఁడు ధృతరాష్ట్రునితోఁ జెప్పియున్నాఁడు. క్షీణతిథులు, పై పక్షములలో మరల వృద్ధినొందును గాన మార్గశిర బహుళ పంచమినాఁడే, తీర్థయాత్రకుఁ జనిన బలదేవునకు పుష్యశుద్ధ ప్రతిపత్తులోని శ్రవణానక్షత్రము నలువదిరెండవదినములోనిదగుచున్నది. మఱియు నేడుదినములలో నమావాస్య జ్యేష్ఠానక్షత్రము

తోఁ గూడిన దగుచున్నది. నాఁడే యుద్ధారంభముఁ జేయవలెనను దు ర్యోధన వాక్యము, యుద్ధాదియందు జేయఁదగిన జయసాధనకర్మ యని తలఁపవలెను. (కాని కార్త్తికపూర్ణిమ కృత్తికానక్షత్రముతోఁ గూడినది గదా—రెండుతిథులు క్షయించినట్టియు, ననంతరమైనట్టియు బహుళా మావాస్యకు జ్యేష్ఠానక్షత్ర మెటు లగునను శంక తిరిగి పుట్టినది) తిథు లు క్షయించినటులనే, నక్షత్రములు కూడ క్షయింపవచ్చును. లేక పూర్ణిమారంభమునకు కృత్తికలోఁ గొన్ని గడియ లుండి యమావా స్యాంతమునకు జ్యేష్ఠాదిలోఁ గొన్నిగడియలు కలియువచ్చునని తలఁపవ లసియున్నది. ఇట్లు సరిపెట్టుకొనుట మంచిది.

ఇట్లు వ్యాఖ్యాత "ఉద్యోగ భీష్మ శల్యానుశాసనిక" పర్వము లలోని భాగములను సరిపెట్టినను ,,శాంతిపర్వము, ఏక పంచాశదధ్యా యము, పదునాల్గవశ్లోకమగు" ,,పంచాశతం షట్చ" అనుశ్లోకమునకు వ్యాఖ్యానమును వ్రాయుచు, భీష్ముఁడు శరతల్పఁ గతుఁడైన యిరువది తొమ్మిదవ దినమున కృష్ణుఁడు పాండవులతో భీష్ముఁ జూచుటకువచ్చి, నేఁటికి ముప్పదవనాఁడు నీవు స్వర్గస్థుఁడ వగుదువని చెప్పినటుల నర్థముఁ జేసియున్నాఁడు. మన లెక్కను భీష్ముఁడు శరతల్పగతుఁ డగుట మా ర్గశిర బహుళ సప్తమి. కృష్ణుఁడు భీష్మునితో మాటలాడిన దినము పుష్య బహుళ షష్ఠి. నాఁటికి నెలయగు దినము, మాఘబహుళ షష్ఠి కావలసి యున్నది కాన, వ్యాఖ్యాత్రభిప్రాయము సరిగా లేదని తలఁ తును. మూలమైన నొకదానితో నొకటి సరిపడి యుండలేదు. కార్త్తిక బహుళామావాస్య జ్యేష్ఠానక్షత్రాదితోఁ గలిసినను, మకరసంక్రమణ ,,ముత్తరాషాఢా" ద్వితీయపాదమున సూర్యుఁడు ప్రవేశించుటయే యైనచోఁ బుష్యబహుళ పంచమీప్రాంతముననే, మకరసంక్రమణమ గును. ఈయన్యోన్యాశ్రయ దోషపుంజముల నడుమను, మకరసంక్రమ

ణము ననుసరించి, భారతయుద్ధకాలమును నిర్ణయింప వీలుకాకున్నది. (1)అన్యోన్యవిరుద్ధములుగ భారతశ్లోకము లుండుటకుఁ గల కారణము “భారతగ్రంథకాలము” అను నంశమునఁ గొంతవిమర్శింతును. భారత శ్లోకములచే భారతయుద్ధకాలమును నిర్ణయించుట క్లిష్టము. విష్ణు భాగవతపురాణములలో, భవిష్యత్కాలచరిత్రమును వ్రాయు సందర్భమునను, “కల్హణమహాకవి” రాజతరంగిణియందు, కాశ్మీరరాజుల కాలనిర్ణయ సమయమునను, మహాభారత యుద్ధకాల నిర్ణయమును జేసిరి. అందు భాగవతము ననుసరించి వ్రాసెదను. విష్ణుభాగవతపురాణములలో నిర్ణయింపఁబడిన యంశ మించుమించు నొకటిగానె యున్నది. దానిని వ్రాసి పిమ్మట రాజతరంగిణిలోని యంశమును వ్రాయుదును.

శ్రీమద్భాగవత ద్వాదశస్కంధ ప్రథమాధ్యాయమునందు “భావికాలగతులు” అను శీర్షికతో, నీక్రిందిసంగతులు కలవు.

*“మగధరాజ్యము నేలిన జరాసంధ వంశజులలోఁ గడపటివాఁడగు” “పురంజయుని”, ఆతని మంత్రియగు “శునకుఁడు” చంపి తన కుమారుఁడగు “ప్రద్యోతునికి” మగధరాజ్యపట్టముఁ గట్టెను. ప్రద్యో

(1) బుద్ధిమంతులెవరైన విశేషముల నాలోచింతురని పైయంశములు వ్రాసితిని.

* “యోంత్యః పురంజయోనామ భవిష్యో బార్హద్రథః” శ్లో. తస్యామాత్యస్తు శునకః| హత్వాస్వామినమాత్మజం| ప్రద్యోతసంజ్ఞం రాజానం కర్తాయత్పాలకస్సుతః... పంచప్రద్యోతనా ఇమే...అష్టత్రింశోత్తరశ్శతం...భోక్ష్యంతి పృథివీం నృపాః శిశునాభస్తతో భావ్యః కాకపక్షస్తుతత్సుతః...శైశునాభాద్దశైవేతే షష్ట్యుత్తరశతత్రయం సమాభోక్ష్యంతి పృథివీం కురుశ్రేష్ఠకలౌనృపాః| మహానందసుతోరాజన్ శూద్రాగర్భోద్భవో బలీ మహాపద్మపతిః కశ్చిన్నందః క్షత్రవినాశకృత్...తస్యచాష్టౌభవిష్యంతి సుమాలిప్రముఖాస్సుతాః యఇమాంభోక్ష్యంతిమహీం రాజానశ్చ శతంసమాః| నవనందాన్ ద్విజః కశ్చిత్ప్రపన్నానుద్ధరిష్యతి|| తేషామభావేజగతీం మౌర్యాభోక్ష్యంతివైకలౌ సఏవచంద్రగుప్తం వైద్విజోరాజ్యేభిషేక్ష్యతి.........మౌర్యాహ్యేతేదశన్నృపాః సప్తత్రింశచ్ఛతోత్తరం—

తుండును నాతని సంతతివారు నలుపురును మొత్త మైదుగురు నూటము ప్పదియెనిమిది (138) సంవత్సరములు మగధరాజ్యము నేలిరి. ప్రద్యోతన వంశజులలోఁ గడపటివానిని శిశునాగుఁడు వధించి, మగధము నాక్రమించెను. (శిశునాగునకు శిశునాభుఁ డని మఱియొకపేరుకలదు.) శిశునాగుఁడు మొదలు పదిమంది యావంశజులు మగధరాజ్యము నేలిరి. (ఈశిశునాగవంశజులలో నైదవవాఁడగు ‚‚బిందుసారుఁడు'' మగధరాజ్యము నేలుచుండినపుడే బుద్ధభగవానుఁడు ‚‚రాజగృహా" మను మగధ రాజధానికి వచ్చి, బిందుసారునికి బౌద్ధమతదీక్ష నిచ్చియున్నాఁడు.) శిశునాగవంశజులు పదిమంది మూఁడువందలయఱువది (360) సంవత్సరములు పాలించిరి. శైశునాగులలోఁ గడపటివాఁడగు ‚‚మహానందునకు" శూద్రస్త్రీయందు "మహాపద్మనందుఁడు" పుట్టెను. ఆమహాపద్మనందునకు ‚‚సుమాలి'' మొదలగు నెనమండ్రు కుమారులు గలరు. మహాపద్మనందుఁడు నాతని కుమారులు, నూఱేండ్లు మగధమును బాలించిరి. ఆనవనందులను, బ్రాహ్మణుఁ డొకఁడు (చాణక్యుఁడు) చంపి, మౌర్య్య వంశస్థుఁడగు ‚‚చంద్రగుప్తుని'' మగధరాజ్యమునకుఁ బట్టము గట్టెను. మౌర్య్యవంశస్థులు పదిమంది మగధరాజ్యమును బాలించిరి.

పై యంశములవలన మౌర్యచంద్రగుప్తుని రాజ్యారంభమునకుఁ బూర్వము "అయిదువందల తొంబదియెనిమిది (598) సంవత్సరముల నాఁడు జరాసంధవంశస్థుల రాజ్య మంతరించి యున్నదని తెలియవచ్చుచున్నది. మఱికొందఱు విమర్శకులు మహాపద్మనందుఁడు నాతనికుమారులు రాజ్యమేలిన నూఱుసంవత్సరములకాలమును, శైశునాగుల రాజ్యకాలమగు (360) సంవత్సరములలోనే యిమిడియున్న దనుచున్నారు. అట్లయినను క్రీస్తుశకమునకుఁ బూర్వము (320) మూఁడువందలయిరువది సంవత్సరముల నాఁడు ప్రారంభింపఁబడిన చంద్రగుప్త రాజ్యసంవత్సర

ములతోఁ జై (498) నాలుగువందల తొంబదియెనిమిది సంవత్సరము లును గలుపఁగా క్రైస్తవశకమునకుఁ బూర్వము (818) ఎనిమిదివందల పదునెనిమిది సంవత్సరములనాఁడే జరాసంధవంశజుల రాజ్య మంతరించి యున్నది. మఱియు శ్రీమద్భాగవతము, నవమస్కంధమునందు భవిష్యద్రాజేతిహాసముఁ జెప్పు సందర్భమునందు ,,శ్రీశుకుఁడు'', (1)"బృహద్రథుని'' సంతతివారగు నేరాజులు కలరో వారు, వేయిసంవత్సరములు మగధదేశముఁ బాలింతురు'' అని చెప్పుటచే క్రీ.పూ. (819) సం॥ రముల నంతరించినట్టియు, బృహద్రథసంతతిలోఁ గడపటివాఁడైనట్టియు పురంజయునకుఁ బూర్వము వేయిసంవత్సరములు మగధను బార్హద్రథులు పాలించియుండిరి. కనుక బార్హద్రథ సంతతివారి రాజ్యము, వేయి వత్సరములును, ప్రద్యోతనశైశునాగమౌర్యవత్సరములు క్రీ. పూ. (818) ఎనిమిదివందల పదునెనిమిది కాని, (918) తొమ్మిదివందల పదునెనిమిది కాని, కలుపఁగా 1000+818=1818 లేక 1918 క్రీస్తునకుఁ బూర్వము 19, 20 శతాబ్దప్రాంతములలో మగధమును, బార్హద్రథ భూపాలు రేలుట కారంభించి యున్నారని స్పష్టమగుచున్నది. దేని మగధదేశమని మనమిప్పు డనుచుంటిమో దానిని, ఋగ్వేదకాలఋషులు ,,కీకటదేశ'' మనుచుండిరి. భాగవత ప్రథమస్కంధవ్యాఖ్యలోఁగూడ కీకటదేశము మధ్యగయాప్రదేశ మని చెప్పఁబడెను. ఋగ్వేదమున, కీకటదేశ మనార్యప్రదేశము. దానిని ,,ఉపరిచరవసువు'' యొక్క కుమారుఁడగు ,,బృహద్రథుఁ'' డేలుట కారంభించెను. బృహద్రథుని కుమారుఁడు ,,జరాసంధుఁడు.'' జరాసంధుఁడు కృష్ణునిఁగూడ మహాయుద్ధమునఁ బరుగిడునటులఁ జేసిన శూరుఁడు. జరాసంధుఁడు కంసునకు మామయగుటచేఁ బాండవులకంటెఁ గూడ వయస్సునఁ బెద్దవాఁడు.

(1) యే బార్హద్రథభూపాలా భావ్యాస్తే సహస్రసంవత్సరం—

మగధరాజ్యమును బృహద్రథుఁ డేలుటకు ,,ఉపరిచరవసువు'' నియమించినటుల మహాభారతమునఁ గలదు. బార్హద్రథభూపాలురు మగధదేశమును వేయేండ్లు పాలించి రను స్థలమున బృహద్రథుఁడు మొదలుకొని పురంజయాంతము, వేయేండ్లు పాలించి రని చెప్పుట యుక్తమగు నర్థమగును. అందువలన మగధరాజ్యమున నార్యసంతతివారి రాజ్యాధిపత్యము క్రీ. పూ. (1918) ఇరువదవశతాబ్దమున నై యున్న దని చెప్పుట యుక్తము. బృహద్రథుని "సాపత్నీసోదరి'' యగు ,,మత్స్యగంధి" శంతనుని భార్య. పాండవులకుఁ బ్రపితామహి. భారతయుద్ధకాల మీపద్ధతిని క్రీ. పూ. 17, 18 శతాబ్దముల లోనై యుండునని తోఁచుచున్నది. ఇంకొకపద్ధతి కలదు. అదియును భాగవతములోనిదే. చూడుఁడు——

శ్రీమద్భాగవత ద్వాదశస్కంధ ద్వితీయాధ్యాయమున, నిటులనున్నది. శ్రీశుకుఁడు, పరీక్షిత్తుతో, నిట్లనుచున్నాఁడు. (1) ఓపరీక్షిత్తా! నీజన్మము మొదలు నందపట్టాభిషేకమువఱకు పదునొకండువందల పదునేను (1115) సంవత్సరము లగును——

(2) సప్తర్షులలో నాకాశమునందు పూర్వదిక్కున నుదయించు రెండునక్షత్రములు "అశ్విన్యాది'' నక్షత్రములలో నేనక్షత్రమునకు సమముగా నుండునో, సప్తర్షు లానక్షత్రమున నుండినటులఁ దలఁపవలయును. ఒక్కొకనక్షత్రమునందు సప్తర్షులు, నూఱేసిసంవత్సరము లుం

---

(1) ఆరభ్య భవతో జన్మ యావన్నందాభిషేచనం। ఏతద్వర్షసహస్రంతు శతం పంచదశోత్తరం॥

(2) సప్తర్షీణాంతు యౌ పూర్వౌ దృశ్యేతే ఉదితౌ దివి। తయోస్తుమధ్యేనక్షత్రం దృశ్యతే యత్సమం నిశి, తేనైవ ఋషయోయుక్తా స్తిష్ఠంత్యబ్దశతంనృణాం తేత్వదీయే ద్విజాఃకాలే హ్యధునాచాశ్రితామఘాః। యదామఘాభ్యోయాస్యంతి పూర్వాషాఢాం మహర్షయః। తదానందాత్ప్రభృత్యేష కలిర్వృద్ధిం గమిష్యతి॥

దురు. ఆసప్తర్షు లిపుడు, ‹‹మఘానక్షత్రము'' నాశ్రయించియున్నారు. ఎపుడు మఘను వదలి (క్రమముగా) పూర్వాషాఢను సప్తర్షులు పొందుదురో, అపుడు ‹‹నందుఁడు'' రాజగును. అది మొదలుకొని కలియుగము వృద్ధియగును—పై నందపట్టాభిషేకము ‹‹మహాపద్మనందునిదని'' తోఁచును. మహాపద్మనందుని పట్టాభిషేకమునకుఁ బిమ్మట నూఱేండ్లకు చంద్రగుప్తరాజ్యాభిషేక మని తెలియుచున్నది. కాన, పరీక్షిన్నందుల మధ్యకాలము (1115 సం॥రములు) నందపట్టాభిషేక చంద్రగుప్త పట్టాభిషేకముల మధ్యకాలము (100 సం॥రములు) కలుపఁగా (1115+100=1215) చంద్రగుప్తుని రాజ్యారంభమునకుఁ బూర్వము (పదిరెండువందల పదునేను వత్సరములకుఁ బూర్వము) పరీక్షిజ్జననమనియు, క్రీ. పూ. 320 సంవత్సరములనాఁడగు, చంద్రగుప్తరాజ్యారంభ సంవత్సరములఁ గలుపఁగా క్రీ. పూ. (1535) పదునేనువందల ముప్పదియైదవసంవత్సరమునందు పరీక్షిజ్జనన మనియు, స్పష్టమగుచున్నది. మఱియు ‹‹ఖగోళము'' నందలి సప్తర్షి సంచారనిదర్శనముతోఁ గూడిన విశేషాంశములు పరమప్రమాణములై యున్నవి. కాని నేఁటి పాశ్చాత్యపరికరములచే, ఖగోళమును శోధించు శోధకులు, సప్తర్షిమండలము చలింప దనుచున్నారు. దీని నెటుల సమాధానపఱుపవలెను? పై దానిని బట్టి పరీక్షిజ్జన్మకాలమునకుఁ బూర్వము నాలుగైదుమాసములలోనైన మహాభారతయుద్ధముకూడ, క్రీ. పూ. 1535 సం॥రమున నగుచున్నది. వంగదేశీయుఁడును, శ్రీకృష్ణచరిత్రము నాంగ్లభాషలో వ్రాసినవాఁడునగు "ధీరేంద్రపాలు" అను శోధకుఁడుకూడ, శ్రీకృష్ణుఁడు క్రీ. పూ. 16. 15 శతాబ్దములనడుమ నుండె నని వ్రాసియున్నాఁడు. అతనిలెక్క భాగవత విష్ణుపురాణముల ననుసరించియే సరిపోయినది. కాని "పంచాంగములఁ'' జేయు మనజ్యోతిశ్శాస్త్రజ్ఞులు పాండవులు ‹‹కలి'' ప్రారంభ

ముననుండుటచే ‟కలియుగాబ్దములే” పాండవాబ్దములుగాఁ దలఁచి నేఁటి కైదువేలేండ్లకుఁ బూర్వమె పాండవులు కలరని వ్రాయుచుందురు. కాని పాండవులజన్మములకుఁ బూర్వముననే కలియుగము ప్రవేశించి యున్న దని, మహాభారతమునఁ బెక్కుచోటులను, శ్రీమద్భాగవతమునను, వ్రాయఁబడి యుండుటచే కలియుగము ప్రవేశించునాఁటికే, పాండవు లుండి రనుటకు వీలుకాదు. పాండవులు కలియుగములోనివారే యనియు కురుపాండవయుద్ధము కలియుగములోనిదే యనియు, నీక్రింది ప్రమాణములఁబట్టి యూహింపనగును.

‟(1) నేనీ కలియుగమున నుంటిని. ధర్మములు సంకీర్ణ మగుచుండఁగా నింక నేమి మిగులును? ఇంకను వినఁ గుతూహలము కలదు. (చెపుమా)” ఇది ధర్మరాజుఁడు ‟మార్కండేయు” నడిగిన ప్రశ్న. మఱియు శల్యపర్వము (61) అధ్యాయమునఁ శ్రీకృష్ణుఁడు బలదేవకోపోపశమనసందర్భమున నిటు లనుచున్నాఁడు.

(2) ‟(బలదేవా) పొందఁబడిన కలియుగమును, భీమునిప్రతిజ్ఞను దెలిసికొనుము” ఇది కలియుగము గాన యుద్ధశాస్త్ర విరుద్ధముగా భీముఁడు, దుర్యోధనుని తొడలను విఱుగఁగొట్టవచ్చుననియుఁ గలియుగమునఁ దా ముండినటులను శ్రీకృష్ణుఁడు సమర్థించుచున్నాఁడు. (పై యంశము లించుమించు కృష్ణనిర్యాణమునకుఁ బూర్వము నలువదియొప్పదియాఱేండ్లనాఁడు జరిగినవై యున్నవి. కృష్ణనిర్యాణదినముననే కలియుగప్రవేశ మని చెప్పువారివాక్యములను పై యంశము లసాస్తము చేయుచున్నవి.)

---

(1) అస్మిన్ కలియుగేత్వస్మి పునః కౌతూహలంమమ సమాకులేషు ధర్మేషు కిన్నుశేషం భవిష్యతి॥ అరణ్యపర్వ ౧౯౦ అధ్యాయ.

(2) ‟ప్రాప్తం కలియుగంవిద్ధి ప్రతిజ్ఞాం పాండవస్యచ” శల్యపర్వ ౬౧అధ్యాయః

„కల్హణ” పండితుఁడును „రాజతరంగిణి” యను „కాశ్మీర రాజ” చరిత్రమున నిటుల వ్రాసెను.

(1) „కురుపాండవులు, భూలోకమునందు, కలియుగములో „నాలువందల యేఁబదిమూఁడు” సంవత్సరములు గతించినపిమ్మట నుండిరి.” (కల్హణుఁడు క్రీ. త. పదునొకండవశతాబ్దమున కాశ్మీరమున నుండిన మహాపండితుఁడు „నీలమునిపురాణాదులఁ” బరిశీలించివ్రాసెను. మఱియు జ్యోతిశ్శాస్త్రనిదర్శములఁగూడ చూపి పై కాలనిర్ణయమును సమర్థించెను.

శ్రీమద్భాగవతమున ద్వాదశస్కంధమునం దిటులఁ గలదు.

(2) „భగవంతుఁడగు విష్ణుని కిరణమగు (అంశము) శ్రీకృష్ణుఁడు స్వర్గస్థుఁ డైనపుడే పాపమునందు రమించు మనస్సుగల కలియుగము ప్రవేశించినది.”

„ఎంతవఱకు శ్రీకృష్ణుఁడు తన పాదములచే, భూమిని స్పృశించుచుండెనో అంతకాలము కలి భూమియందు పరాక్రమింపలేదు.”

„ఏదినమున శ్రీకృష్ణుఁడు స్వర్గము నొందెనో యాదినముననే కలియుగము ప్రవేశించె నని వ్రాసిను లనుచున్నారు.”

పై శ్లోకతాత్పర్యములు కలియుగారంభము, శ్రీకృష్ణుని మరణము, నేకదినమే యని కొందఱమతమై యున్నదనుట స్పష్టమగుచున్న

---

(1) శతేషు షట్సు సార్ధేషు త్ర్యధికేషుచ భూతలే. కలేర్గతేషు వర్షాణాం అభవన్కురుపాండవాః॥ రాజతరంగిణి॥ (రాజతరంగిణీనిర్ణయములను కాశీలోనిమహా మహోపాధ్యాయసుధాకరపండితుఁడు సమర్థించి వ్రాసియున్నాఁడు.)

(2) విష్ణోర్భగవతో భానుః కృష్ణాఖ్యోసౌ దివంగతః। తదావిశత్కలిర్లోకం యత్పాపే రమతేమనః—యావత్స్వపాదపద్మాభ్యాం స్పృశన్నాస్తే రమాపతిః తావత్కలిర్వైపృథివీం పరాక్రాంతుం నచాశకత్—యస్మిన్కృష్ణో దివంయాతః తస్మిన్నేవ తదాహని ప్రతిపన్నం కలియుగమితి ప్రాహుః పురావిదః—

ది గాని, భాగవతగ్రంథకర్త మతమది కాదని ''ప్రాచీనులనుచున్నారు'' అనుటచేతను, శ్రీకృష్ణుఁ డుండఁగ, కలి, పరాక్రమింప లేదనుటచేతను వెల్లడియగుచున్నది. శ్రీమద్భాగవత వ్యాఖ్యాత యగు శ్రీధరాచార్యుఁడును కలిభూమిపైఁ బరాక్రమింప లేదను చోట నిటుల వ్రాయుచున్నాఁడు.

(1) ''శ్రీకృష్ణుఁడు భూమియం దుండినపుడే కలియుగము సంధ్యారూపముచేఁ బ్రవేశించియే యున్నది. నిజము. అయినను, కలి పరాక్రమింపలేదు.''

భాగవతమున నాఘట్టముననే, కలియుగప్రవేశమునకు ఖగోళ నిదర్శన మిటుల వ్రాయఁబడినది.

(2) ''ఎపుడు సప్తర్షులును మఘానక్షత్రములయందు సంచరింతురో అపుడు పదిరెండువందల సంవత్సరముల స్వరూపము గల కలి ప్రవృత్తి యైనది.'' ఎపుడు మఘానక్షత్రములనుండి సప్తర్షులును, పూర్వాషాఢను బ్రవేశింతురో అపుడు ''నందుఁడు'' మొదలుకొని కలి వృద్ధిఁ గనును.''

పై కారణములలో కల్హణుఁడు పరిశోధించి, కలియుగాబ్దములను స్పష్టముగా చెప్పుట గమనింపఁ దగియున్నది. భాగవతమున, ''పదిరెండువందల'' సంవత్సరములు మఘానక్షత్రమున సప్తర్షు లుండునపుడు కలిలోఁ బ్రవృత్తమైన దనుటచే, మఘానక్షత్రమున సప్తర్షులుండుకాల

---

(1) ''నను శ్రీకృష్ణే పృథివ్యాం వర్తమానేపి సంధ్యారూపేణ కలిః ప్రవిష్ట ఏవాసీత్. సత్యం. తథాపి తావత్ తస్యపరాక్రమో నాభవత్''

(2) యదా దేవర్షయస్సప్త మఘాను విచరంతిహి । తదాప్రవృత్తిస్తు కలిర్ద్వాదశాబ్దశతాత్మకః—యదామఘాభ్యో యాస్యంతి పూర్వాషాఢాం మహర్షయః తదా నందాత్ప్రభృత్యేష కలిర్వృద్ధిం గమిష్యతి''—

ము పరీక్షిజ్జన్మకాలము గాన నాఁటికి అనఁగా భారతయుద్ధకాలము నాఁటికి—కలియుగములో నిరుచుమించు పదిరెండువందలసంవత్సరములు గడచిన వని భాగవతకారుని తాత్పర్యమై యున్నది. ఇంకొక లెక్క— ఇది శ్రీమద్భాగవత వ్యాఖ్యాత యగు శ్రీధరాచార్యుని మతము. ఆతఁడు ,, ఆరభ్యభవతోజన్మ'' అను శ్లోకవ్యాఖ్యలో నిటు లనినాఁడు.

(1) ,,పదునొకండువందల పదునేనుసంవత్సరముల''ని యేకారణముచేఁ జెప్పఁబడినది? వాస్తవముచే—,,పరీక్షిన్నందుల'' మధ్యకాలము పదునాలుగువందల తొంబదియెనిమిది. ఎందువలన ననఁగా—పరీక్షిత్తునితో సమకాలికుఁడై, మగధమునేలుచుండిన జరాసంధ పౌత్రుఁడగు ,,మార్జారి'' మొదలు, పురంజయాంతమువఱకు నిరువదిమంది రాజులు వేయివత్సరములు భూమి నేలుదు రని ,,నవమస్కంధము'' నఁ గలదు. బార్హద్రథులు వేయిసంవత్సరము లేలినపిమ్మట ,,ప్రద్యోతనులు'' నూట ముప్పదియెనిమిది సంవత్సరములు, శైశునాగులు మూఁడువందల యఱువదిసంవత్సరములు నేలి రని యచటనే చెప్పియుండుట చేతను—పదునాలుగువందల తొంబదియెనిమిది యైనది. ఈప్రకారముచే నైనను పాండవులు కలియుగారంభమున లేక, కలిలో (1182) పదునొకండువందల యెనుబదిరెండు సంవత్సరములు గడచినతరువాత నుండినటుల స్పష్టమగుచున్నది. అయినను, పరీక్షిజ్జన్మము మొదలు నంద

(1) ఆరభ్యేతి, వర్ష సహస్రం పంచదశోత్తరం శతంచేతి కయాపివివక్షయా? ఆహాంతరసంఖ్యేయం వస్తుతస్తు—పరీక్షిన్నందయోరంతరం ద్వాభ్యామూనం వర్షాణాం సార్ధం సహస్రం భవతి. యతః పరీక్షిత్సమకాలం మాగధం మార్జారిమారభ్య రిపుంజయాంతాః వింశతిరాజానః సహస్రంసంవత్సరాన్ భోక్ష్యంతీత్యుక్తం నవమస్కంధే. యే బార్హద్రథభూపాలా భావ్యాస్తే సహస్రవత్సరమితి. తతః పరంచ ప్రద్యోతనా అష్టత్రింశోత్తరశతం. శైశునాగాశ్చషష్ట్యుత్తరశతత్రయం భోక్ష్యంతి పృథివీమిత్యత్రైవోక్తత్వాత్.

పట్టాభిషేకమువఱకు పదునొకండువందల పదునేను (1115) అని ఖగోళ నిదర్శనముతోఁ జెప్పిన సంఖ్యయే పరమప్రమాణముగా నెంచవలసి యున్నది. ,,బార్హద్రథ భూపాలాః సహస్రవత్సరం త్రిషష్ట్యోత్తర జరాసంధునితండ్రి మొదలుకొని పురంజయాంతము వేయివత్సరము లనుసర్థము సరిపోవును. కాన ,,మార్జారి'' మొదలు వేయివత్సరము లని యింకొక (498) నాలుగువందల తొంబది ఎనిమిది సంవత్సరములఁ గలుప నవసరము కాన్పింపదు. పై చర్చవలన క్రీ. పూ. పదునేను పదునాలు శతాబ్దముల మధ్యమున మహాభారతయుద్ధమె యున్నదను "ధీరేంద్రనాథపాలు'' గారి మతములతో నామత మేకీభవించుచున్నది. ఇందును గుఱించి లోకమాన్యతిలకు టూకీగా పదునాల్గవశతాబ్దమున యుద్ధమై యుండు ననుట దురూహము—

మఱికొందఱు నందవంశనాశకుఁడగు చంద్రగుప్తుఁడు క్రైస్తవశకమునకుఁ బూర్వము మూఁడువందలసంవత్సరములనాఁటివాఁడు కాఁడనియు, ఆచంద్రగుప్తుఁ డంతకుముం దెపుడో క్రీస్తునకుఁ బూర్వము పదునేనవశతాబ్దప్రాంతముననే గతించె ననియు, క్రీస్తునకుఁ బూర్వము మూఁడువందలసంవత్సరములనాఁ డుండిన యాతఁడు గుప్తవంశస్థుఁడగు చంద్రగుప్తుఁ డనియుఁ జెప్పి కలియుగాదిని పాండవు లుండినటుల నంకెలను సర్దుచున్నారు. కాని దీనిని కొన్నియంశములు బాధించుచున్నవి.

(1) వ్యాసప్రోక్త మనిచెప్పఁబడు భాగవతముననే "శ్రీకృష్ణుఁడు దివంగతుఁడై నపుడు కలి ప్రవేశించె నని ప్రాచీను లనుచున్నారు" అని కేచిత్పక్షమును సూచించుట.

(2) తద్వ్యాఖ్యాతకూడ కలి సంధ్యారూపముచే శ్రీకృష్ణుఁ డుండఁగనే ప్రవేశించె నని యంగీకరించుట (ఇంకను సంధ్యాంశరూపము గానె కలి యున్నది.)

(3) మహాభారతమునను దాము కలియుగములో నుంటిమని ధర్మజ, శ్రీకృష్ణుఁ లనిన (అరణ్య, శల్యపర్వములలో) వాక్యములు.

(4) మౌర్యచంద్రగుప్తుల పౌత్రుఁడగు నశోకచక్రవర్తి క్రీస్తునకుఁ బూర్వము అయిదాఱుశతాబ్దములలో నుద్భవించిన "శాక్యసింహుని" బౌద్ధమతమును వ్యాప్తిఁజేసినయంశములు.

(5) అశోకుని (2, 13) శిలాశాసనములలోఁ బేర్కొనఁబడిన i సిరియాదేశప్రభుఁడగు, ఆంటియోకస్ థియాసు, ii ఈజిప్టుప్రభువగు టాలెమీ ఫిలాడెల్ఫాసు iii సిరీన్ ప్రభునగు మాగ్యాసు iv మ్యాసిడోనియాప్రభువగు ఆంటిగోనోస్గోనాటసు, v ఎపిరస్ విభుఁడగు అలాగ్జండరు అనువారలకాలములు స్పష్టముగా క్రీస్తునకుఁ బూర్వము మూఁడవ శతాబ్దముననే యుండినటు లాయాదేశస్థులు వ్రాసియుండుట.

(6) అశోకునకుఁ బిమ్మట మౌర్యరాజ్యాంతకుఁడగు "పుష్యమిత్రుఁడు" తదాస్థానవిద్వాంసుఁడగు పతంజలిమహాభాష్యమున వర్ణింపఁబడుటయు, ఆభాష్యమున బౌద్ధమతాంశములఁగూర్చి వ్రాసియుండుటయు. (ఎవ్వరును బౌద్ధమతస్థాపకుఁడగు శాక్యసింహుని క్రీ.పూ. ఏడవ శతాబ్దమునకుఁ బ్రాచీనునిగా వర్ణింపలేదు. ఆమతమును వ్యాపింపఁజేసిన యశోకుఁడు క్రీ. పూ. పదునేనవశతాబ్దములోనుండిన మౌర్యచంద్రగుప్తునకుఁ బౌత్రుఁ డగుట యసంభవము.)

మహాభారతయుద్ధకాలమునుగుఱించి ప్రాక్పశ్చిమదేశస్థగ్రంథకర్తలయొక్కయుఁ బండితులయొక్కయు నభిప్రాయముల నీక్రింద నిచ్చుచున్నాను.

పంచాంగకర్తలు	క్రీస్తునకుఁబూర్వము	3100	సంవత్సరములు.
కల్హణపండితుఁడు	,,	2447	,,
సుధాకరపండితుఁడు	,,	2447	,,

శ్రీమద్భాగవతము	క్రీస్తునకుఁబూర్వము	1565	నవనందులపాలనము నూఱేండ్లని తలంచి యానూఱేండ్లను గలిపిన యెడల.
మత్స్యపురాణము	,,	1565	
వాయుపురాణము	,,	1565	
విష్ణుపురాణము	,,	1530	
ధీరేంద్రనాథపాలు	,,	1520	
బంకించంద్రచట్టోపాధ్యాయుఁడు	,,	1520	
లోకమాన్యబాలగంగాధరతిలకు	,,	14 వ శతాబ్దము.	

పాశ్చాత్యపండితులు.

కోల్బ్రూకు	క్రీ. పూ.	14 వ శతాబ్దము.
విల్సను	,,	14 ,,
ఎలిఫిష్టను	,,	14 ,,
విల్ఫ్రిడ్డు	,,	1370 సంవత్సరము.
బుకానను	,,	13 వ శతాబ్దము
ఫ్రాటు	,,	13 ,,

(క్రైస్తవశకమునకుఁ బూర్వము పదునాలవశతాబ్దమున మహాభారతయుద్ధమైన దనువారు చాలమంది కలరు. నాదియు నామతమై యున్నది.)

మహాభారతచరిత్రము.

మహాభారత రచనావిధానము

వేదములోని ఛందోనియమములను, లౌకికభాషకుఁ దెచ్చినవాఁడు 'వాల్మీకి.' సంస్కృతవాఙ్మయమున నాతని రామాయణమునకుం గల "కవితావైశద్యము" మహాభారతమునకు లేదు. కాళిదాసమహాకవి సర్వవిధముల వాల్మీకి ననుసరించియే కవిత్వముఁ జెప్పినటులఁ గవితావిమర్శకులు తలఁతురు. రామాయణములోని యుత్తరకాండముగాక తక్కిన కాండముల నొక్కఁడే రచించియుండె నని, కవితాపద్ధతి వెల్లడి చేయుచున్నది. భారత మటులు లేదు. 1 కర్ణపర్వములోని కర్ణవధఘట్టము కాక, మిగిలిన మహాభారత మంతయుఁ గవిత్వపు విశేషములను స్ఫురింపఁ జేయదు. లక్ష శ్లోకపరిమితి గల మహాభారత మంతయు "శతసహస్ర్యాం వైయాసిక్యాం" అనుటచే దానికి వ్యాసుఁడే కర్తయని స్థూలదృష్టిని గాన్పించును. కాని సూక్ష్మదృష్టితో నాలోచించినచో, వ్యాసుఁడు వైశంపాయనుఁడు, సౌతి, యను వారలు, జయభారత మహాభారతము లనుగ్రంథములఁ జేసి రనియు, వ్యాసుని "జయ"మును వైశంపాయనుఁడును, వ్యాస, వైశంపాయనుల గ్రంథములను, సౌతియుఁ దమగ్రంథములలోఁ గలిపివేసి, యేది వ్యాసకృతమో, యేది వైశంపాయనకృతమో, యేది సౌతి కృతమో తెలియకుండగఁ జేసిరనియు, విశదము కాఁగలదు. ఇందులకు మహాభారతముననే, నిదర్శనములు కలవు. మనకుఁ గాన్పించు మహాభారతము గాక, వ్యాసుని శిష్యులగు "సుమంతుఁడు, జైమిని, పైలుఁడు, శుకుఁడు, వైశంపాయ

1 కర్ణవధఘట్టము, ఇంపుగా శబ్దార్థాలంకారభూయిష్ఠమై వ్రాయఁబడెను.

నుఁడు" గూడ మహాభారతసంహితలఁ జేసిరని యీక్రింది శ్లోకార్థములు చెప్పుచున్నవి.

(1) వ్యాసుఁడు—వేదములను, భారతమును "సుమంతుఁడు, జైమిని, పైలుఁడు, శుకుఁడు, వైశంపాయనుఁడు" ననునైదుగురుశిష్యులచేఁ జదివించెను. వారైదుగురు నైదువేర్వేఱుభారతసంహితలఁ బ్రకాశింపఁజేసిరి.

మఱియు క్రీ. పూ. పదియవశతాబ్ద ప్రాంతముననుండిన "ఆశ్వలాయనుఁడు" తన గృహ్యసూత్రములలో భారత మహాభారతగ్రంథములు వేఱుగా నుండెననియు, "సుమంత్వా"ది వ్యాసశిష్యులు భారతగ్రంథకర్త లనియుఁ జెప్పుచున్నాఁడు. చూడుఁడు.

(2) సుమంతుఁడు, జైమిని, వైశంపాయనుఁడు, పైలుఁడు, సూత్రభాష్య భారత మహాభారత ధర్మాచార్యులు—

"జయ" మనునది వ్యాసకృతమనుట కారంభశ్లోకమె (3) సాక్ష్యము. ఈజయశబ్దమచటనచట సూచించియున్నాఁడు. (4) సుమంతు,

---

(1) వేదానధ్యాపయామాస మహాభారతపంచమాన్ సుమంతుం జైమినిం పైలం శుకం చైవ స్వమాత్మజం॥ ప్రభుర్వరిష్ఠో వరదో వైశంపాయనమేవచ సంహితాస్తైః పృథక్త్వేన భారతస్య ప్రకాశితాః. ఆదిపర్వం॥ ౬౩—౯౦

(2) సుమంతు జైమిని వైశంపాయన పైల సూత్ర భాష్య భారత మహాభారత ధర్మాచార్యాః ఆ. గృ. 3—४—४

ఆశ్వలాయనుఁడు, ఆపస్తంబునికంటెఁ బూర్వికుఁడు. ఆత డాపస్తంబునికి మామయఁట! ఈయంశములు ఆంగీరససంవత్సరపు ఆంధ్రపత్రిక ఉగాదిసంచికలో వ్రాసియున్నాను

(3) నారాయణం నమస్కృత్య నరంచైవ నరోత్తమం, దేవీం సరస్వతీం వ్యాసం తతో జయ ముదీరయేత్. (వ్యాసః అను పదమునకు మాఱుగా వ్యాప్తః, చైవ, అనుపదములు కొన్నిప్రతులలోఁ గలవు. మూఁడువిధములగు పదములకును సమర్థనీయార్థము పండితులు చెప్పుదురు వ్యాప్తః అనుపదమునే వ్యాఖ్యాత గ్రహించెను.)

(4) జయోనామేతిహాసోయం॥ స్వర్గారోహణపర్వ॥ ఆదిపర్వ॥ ౬౨ అధ్యా.

పైలాదుల భారతము లిప్పుడంతర్హితమైనవి. జైమిని భారతములోని యశ్వమేధపర్వమె నిలిచియున్నది. "వైశంపాయనకృత" మను భారతమె నేఁడు మనచేఁ బఠింపఁబడుచున్నదఁట. నేఁడు కాన్పించు మహాభారతములోనే "వ్యాస, వైశంపాయన, సౌతి" కృత భాగము లున్నవని వ్రాసియుంటిని. కవిత్రయకృత సంస్కృతమహాభారతము నాంధ్రీకరించుటలోఁగూడ కవిత్రయసంబంధమె కలిగియుండుట యాశ్చర్యకరము. ఆంధ్రీకృత మహాభారతములోని కవిత్రయభాగములను విభజించినటుల సంస్కృతమహాభారతములోని వ్యాస వైశంపాయనాదుల భాగములను విభజింపలేము. కారణ మేమనఁగా వ్యాసునిజయమును, వైశంపాయనుఁడు తాను రచించుభారతమున కనువగువటుల నడుమనడుమ సవరించుచుకొనినాఁడు. అటులనే సౌతి, వ్యాసుని జయముతో మిశ్రమైన వైశంపాయన భారతమును తన మహాభారతములో సవరించుకొనినాఁడు. అందువలన వ్యాస, వైశంపాయనుల "జయభారతముల"ను విభజింప శక్యము కాకున్నది. కాని, సౌతి శౌనకాదులకును వైశంపాయన జనమేజయులకునునైన ప్రశ్నోత్తరములు మాత్రము వ్యాసుని జయములోనివికావని, సూక్ష్మముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఆశ్వలాయనుని కాలమునకు (క్రీ. పూ. 10 శతాబ్ద ప్రాంతము) వ్యాసుని జయము కాకుండినను, భారత మహాభారతములుమాత్రము వేర్వేఱుగ నుండినటుల నాతనిగృహ్యసూత్రమె సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది. క్రీ. త. నాలవశతాబ్దమునకు, జయభారత మహాభారతము లిప్పటివలె కలిసియేకరూపముగా లక్షశ్లోకపరిమితి కలవిగా నున్నవని క్రీ. త. (౩౬౨) సంవత్సరపు "గుప్త" శాసనముచే నూహింపఁబడుచున్నది. ఆ "శిలాశాసనము" యొక్క సంపూర్ణప్రతిబింబమును దొరతనపువారిశాసనశోధకులు ప్రకటించియున్నారు. మఱియు "భాసమహాకవి" నాఁటికి నేఁటి భారత

రూప మేర్పడియె యుండు నని యాతనినాటకములె సాక్ష్యమిచ్చుచున్నవి. ఆమహాకవిభారతములోని ''వనపర్వము''నుండి శల్యపర్వాంతమువఱకు నుండినగాథల ,,నాఱు'' నాటకములనుగా రచించియున్నాఁడు (1) మధ్యమవ్యాయోగము. ఇది పాండవు లరణ్యమున నుండఁగ భీమఘటోత్కచులకుఁ జరిగినగాథ. మఱియు నాదిపర్వములోని ఘటోత్కచజన్మాదికమును, సభాపర్వములోని ద్యూతవిజితులగు పాండవులు వనవాసమున కేఁగుటయును సూచించుచున్నది. (2) పంచరాత్రము—ఇది పాండవు లజ్ఞాతవాసముననుండునప్పు డయిన కీచకవధ, గోగ్రహణము, అభిమన్యు వివాహాదికము మొదలగు వానిని సూచించుచున్నది. (3) దూతవాక్యము. ఇది శ్రీకృష్ణరాయబారముఁ జెప్పుచున్నది. ఇందు పాండవులు దుర్యోధనునకు సజాతిజులు కాకుండుటచేత నే కురుపాండవుల కైక్యము లే దనునంశము దుర్యోధనువాక్యములలోఁ జెప్పఁబడెను. (4) దూతఘటోత్కచము. ఇది భీష్మపర్వాదిగాథను సూచించుచున్నది. (5) కర్ణభారము. ఇది యరణ్యపర్వాంతగాథను కర్ణపర్వగాథతోఁ గలిపి చెప్పుచున్నది. (6) ఊరుభంగము ఇది శల్యపర్వాంతగాథను జెప్పుచున్నది. * మఱియు ,, బాలచరితము'' అను నింకొక నాటకమును భాసమహాకవి రచించియుండెను. ఆనాటకగాథ, హరివంశములోని గోపికలగుబాలకృష్ణునకు నైన కథలఁగూడఁ జెప్పుచున్నది గాన, హరివంశముకూడ భాసునినాఁటికిఁ గలిగి యున్నదని స్పష్టమగుచున్నది. కాని భాసుఁడెప్పటివాఁడు ? కాళిదాసుకూడ మాళవికాగ్ని మిత్రమునందు భాసునిఁ దలఁచుటచే నంతకుఁ బూర్వుఁడు. స్వప్నవాసవదత్త నాటకపుఁ బీఠికలో, త. గణపతిశాస్త్రిలవారు భాసుఁడు చాణక్యునికంటెఁగూడ

* దుర్యోధనునితోఁ గౌరవులు నశింపలే దని యీకథలోని దుర్యోధనపుత్రశబ్దముచేఁ దెలియనగును. ,,పరిక్షిత్తుఁ''గూర్చి వ్రాసినపు డాయంశము వ్రాయఁబడును.

ప్రాచీనుఁడని వ్రాసియున్నారు. కారణ మేమనఁగా భాసునినాటకము లోని శ్లోకమొకటి ,,కౌటిల్యుని'' (చాణక్యుని) యర్థశాస్త్రమున ,,ను ల్లిఖింపఁబడి'' యున్నదఁట. కౌటిల్యుఁ డచట నిది యన్యుని శ్లోక మని సూచించియున్నాఁడఁట. కాన కౌటిల్యుఁడు భాసుని నాటకములోని శ్లోకమునే యుదాహరించి యుండుసని, గణపతిశాస్త్రిలవారి యభిప్రా యమై యున్నది. మఱియు భాసుని ప్రయోగములలోఁ గొన్ని ,,పాణి నీయ'' విరుద్ధములుగా నున్నవి గాన భాసుఁడు పాణినికంటెఁగూడ పూ ర్వుకుఁ డని కొంద ఱందురు గాని క్రీ. పూ. 7 శతాబ్దప్రాంతముననుండిన ,,ఉదయనుని" గాథను భాసుఁడు నాటకముగా రచించియుండుటచేఁ ,,బాణిని' కంటె భాసుఁడు పూర్వికుఁ డనుటకు వీలులేదు కాని, చా ణక్యునికంటెఁ బూర్వికుఁడై క్రీ. పూ. 5 శతాబ్దప్రాంతమున నుండిన నుండవచ్చును. నాఁటికి భారత మహాభారతగాథలు వేర్వేఱుగ నుండి నను నుండవచ్చును.వ్యాసుని భారతము సౌప్తికపర్వాంతమువఱకే యని వ్రాయఁబోవుచున్నాను. అదియే భారతగాథ. ఆభారతగాథనే భాసుఁ డాఱునాటకములనుగా రచించి, మహాభారతములోని గాథనుగూడ నా టకమునుగా రచించియుంటె ననుటకుఁగాను తదంతర్గత మని యెన్నఁబడు హరివంశములోని గాథను ,,బాలచరితము''గా రచించియుండును. లోక మాన్యతిలకు, భాసుఁడు కాళిదాసునికంటెఁ బూర్వికుఁడై యైనను క్రీ. త. 1, 2 శతాబ్దములనాఁటివాఁడై యగునని తలఁతు ననినాఁడు. గణ. పతిశాస్త్రిలవారి శ్లోకదృష్టాంత పూర్వక మగు నిదర్శనము, లోకమా న్యుని తలఁపుకంటెఁ బ్రమాణము. క్రీ. త. నాలవశతాబ్దములోని గు ప్త రాజులనాఁటికి, లక్ష శ్లోకపరిమితి గల భారత ముండుటయు, అశ్వలా యన, భాసమహాకవులనాఁటికి, భారత, మహాభారతగ్రంథములు వేఱుగఁ నుండుటయు నిశ్చయ మని నాతలఁపు. వ్యాసాదు లెపుడు జయాదు

లను రచించిరి? వారిగ్రంథముల కాద్యంతము లెచట నెచట నై యుండును? అనుదానిని గుఱించి విమర్శింతము.

వ్యాసుఁడు భారతయుద్ధ మింక నగుననఁగా, ధృతరాష్ట్రునికడకు వచ్చి, మహోత్పాతములను వర్ణించి, యుద్ధము ఘోరముగఁ దప్పక యగుననియు, అందుఁ గౌరవులు నశింతురనియు, వారికీర్తిని గ్రంథరూపముతో లోకమున వ్యాపింపఁ జేయుదు ననియుఁ జెప్పి, యుద్ధవృత్తాంతములఁ జెప్పుటకు సంజయుని నియోగించి హిమాలయారణ్యమున కేఁగెను. అతఁ డచట మూఁడేండ్లు భారతమును రచించె ననియు, అవి (8800) యెనిమిదివేల యెనిమిదివందల శ్లోకము లుండు ననియు భేదింప శక్యము కాకుండు ననియు నీక్రింది శ్లోకార్థములు చెప్పుచున్నవి.

(1) కృష్ణద్వైపాయనుఁడు మూఁడేండ్లు దీక్షకలవాఁడై యీ మహాభారత మను నద్భుతమగు నాఖ్యానమును జేసియున్నాఁడు— (ఇది వైశంపాయనవాక్యము.)

(2) వ్యాసుఁడు గూఢమగు గ్రంథగ్రంథిని గుతూహలముతో దేనిని బ్రతిజ్ఞ చేసెనో దానిని జేసెను—

(ఆగ్రంథము) ఎనిమిదివేల యెనిమిదివందల శ్లోకములు కలది. దీనిని నేనెఱుఁగుదును. శుకుఁ డెఱుఁగును. సంజయుఁ డెఱుఁగునో యెఱుఁగడో, ఆశ్లోకకూట మిపుడును సుదృఢముగా గ్రథితమై యున్నది

(1) త్రిభిర్వర్షైస్సదోత్థాయీ కృష్ణద్వైపాయనో మునిః। మహాభారతమాఖ్యానం కృతవానిద మద్భుతం (ఆదిపర్వ. ౬౨—౫౨)

(2) గ్రంథగ్రంథిం తదాచక్రే మునిర్గూఢం కుతూహలాత్, యస్మిన్ ప్రతిజ్ఞయా ప్రాహమునిర్ద్వైపాయనస్త్విదం, అష్టౌ శ్లోకసహస్రాణి హ్యష్టౌ శ్లోకశతానిచ, అహంవేద్మి శుకోవేత్తి సంజయో వేత్తి వానవా, తచ్ఛ్లోకకూట మద్యాపి గ్రథితం సుదృఢం మునే, భేత్తుం నశక్యతేర్థస్య గూఢత్వాత్ప్రశ్రితస్యచ॥—ఆదిపర్వ, అనుక్రమణికాధ్యాయ—

న

సుమా ? శౌనకా ! అది గూఢమగుటచేతను ప్రశ్రితమగుటచేతను, అర్థమునకు ఛేదింప శక్యము కాకున్నది. (ఇది సౌతి శౌనకునితోఁ జెప్పిన వాక్యము.) ఎనిమిదివేల ఎనిమిదివందల శ్లోకములు వ్యాసకృత మగుట సత్యము. వానిని నేఁటి యాంధ్రదేశపుఁ బండితులు వ్యాసఘట్టములనియు గూఢార్థయుక్తము లనియుఁ దలఁతురు. సౌతి కాలమున కవి, వైశంపాయన భారతమునం దిమిడియున్నవి. వాని నాతఁ డెఱుఁగును. శుకుఁ డెఱుఁగునఁట. సంజయుఁ డెఱుఁగునో యెఱుఁగఁడో యని సౌతి చెప్పుచున్నాఁడు. సౌతి యీమహాభారత ముపాఖ్యానములతో లక్ష శ్లోకపరిమితి కలదనియు,నుపాఖ్యానములు లేని దానినిరువదినాల్గువేలశ్లోకపరిమితి కలదానిని (వ్యాసుఁడు) చేసియున్నాఁడనియు, ఉపాఖ్యానరహితమైనది భారతమనియు, పిమ్మట నధికమగు నర్థశతశ్లోకములతోఁ దాఁ జేసిన గ్రంథమున కనుక్రమణికఁ జేసియున్నాఁ డనియు నీక్రింది శ్లోకతాత్పర్యములచేఁ దెలియనగును.

(1) ఈపుణ్యమైన నూఱువేలశ్లోకములుగల భారత ముపాఖ్యానములతోఁ గూడిన దని తెలిసికొనవలయును. ఉపాఖ్యానరహితమగు నిరువదినాలుగువేల భారతసంహితను జేసియుండెను. (వైశంపాయనుఁడు కావచ్చును.) (2) అది భారతమని చెప్పబడుచున్నది. తరువాతను వ్యాసుఁ డేఁబదిశ్లోకము లధికముగ సంక్షేపముగ (అనుక్రమణికను) చేసెను.

---

(1) ఇదంశతసహస్రాఖ్యం శ్లోకానాం పుణ్యకర్మణాం ఉపాఖ్యానైస్సహజ్ఞేయం శ్రావ్యం భారతముత్తమం చతుర్వింశతి సాహస్రం చక్రేభారతసంహితాం ఉపాఖ్యానైర్వినైతావ ద్భారతంప్రోచ్యతే బుధైః॥ తతోధ్యర్థశతం భూయః సంక్షేపంకృతవానృషిః॥ అనుక్రమణికాధ్యాయః.

(2) ఇరువదినాల్గువేలగ్రంథము వైశంపాయనకృత మగుటకు వైశంపాయనుఁడు భారతసంహితాకారులగు సుమంత్వాదులలో నొక్కఁ డని చెప్పెడి ఆదిపర్వములోని (83—90) శ్లోకము దృఢపఱచుచున్నది.

ఇప్పుడు మనకుఁ గాన్పించు ముద్రితభారతప్రతులు నాకుఁ దెలిసినంతవఱకు నాలుగున్నవి. నేను చూచుచున్నప్రతులలోనే యన్యోన్యవిరుద్ధపాఠము లుండుట యాశ్చర్యకరముగ నున్నది. కొన్నిప్రతులలో గాథలే మాఱియుండుట మఱియు నాశ్చర్యకరముగ నున్నది. ఒకప్రతిలో ద్రౌపదీస్వయంవరమై వివాహమైనపిమ్మటఁ గర్ణాదులు హస్తినాపురమునుండి పాంచాలపురముపైకి (భీష్మాదులకుఁ దెలియకుండఁగ) యుద్ధమునకురాఁగా భీమార్జునులు విజృంభించుటయు నర్జునుఁడు, కర్ణుని కుమారు నొకని సైంధవపుత్రు నొక్కనిఁ జంపఁ దక్కినవారు పరుగిడి హస్తిపురికిఁ జేరుటయు వర్ణింపఁబడి యున్నది. ఇది యూంధ్రీకృతమహాభారతమునఁ గాని తెనుఁగున ముద్రింపఁబడిన సంస్కృతమహాభారతమునఁ గాని కాన్పింపదు. కుంభకోణమునందు, టి. ఆర్. కృష్ణమాచార్యునిచే ముద్రింపఁబడిన సంస్కృతమహాభారతము ఆదిపర్వము 218 అధ్యాయముఁ జూచిన నీవింత విశదము కాఁగలదు.*

---

* నేఁటికాలమున జర్మనీదేశీయులు నానాదేశ సంస్కృతభారతప్రతులను శోధించి ‚‚యాదిసభా'' పర్వములను నవీనముగ ముద్రించిరఁట. పునాలోని ‚‚రామకృష్ణభాండర్కారు'' గారి యాధిపత్యమున భగతఖండపు నానాభాగకోశములును శోధింపఁబడి ‚‚విరాటపర్వము'' ముద్రింపఁబడినది. ఇపు డాదిపర్వమునుండ క్రమముగా సంచికలరూపమున ముద్రింపించుచున్నారు. రవీంద్రనాథఠాకూరుగారి ‚‚విశ్వభారతి'' విశ్వవిద్యాలయమున, నానాదేశకోశములను సేకరించి ‚‚డాక్టర్ వింటర్నిట్జు'' గారి యాధిపత్యమున మహాభారతము శోధింపఁబడుచున్నది. ఇదివఱకు తెనుఁగులిపిలో ముద్రించినదాని ననుసరించి వావిళ్ల వేంకటేశ్వరులుగా రొకప్రతిని ముద్రింపించి దానితోఁ దృప్తినొందక నాగరలిపిలో పాఠభేదములతో మఱియొకప్రతిని ముద్రింపించుచున్నారఁట! ఇది యాంధ్రులకు సంతోషకరమై యున్నది. నేఁడు ముద్రింపఁబడిన మహాభారతప్రతులలో ‚‚టి. ఆర్. కృష్ణమాచారిగారి'' కుంభకోణపుఁబ్రతియు, కలకత్తాలో ముద్రింపఁబడిన ‚‚ప్రతాపచంద్రరాయి'' గారి ప్రతియు, ఆంధ్రాక్షరములతో నేఁటి కేబదినాలుగేండ్లకుఁ బూర్వము, ‚‚నే. వేంకటసుబ్బాశా

పర్వసంగ్రహాధ్యాయమునం "దేపర్వమున" నెన్నియధ్యాయము లుండునో చెప్పఁబడియున్నది. ఆప్రకార మాదిపర్వమునందు రెండు వందల యిరువదియేడధ్యాయము లుండవలసియుండఁగా కుంభకోణపుఁబ్రతిలోని యాదిపర్వము 260 అధ్యాయములును, కలకత్తాప్రతిలోని యాదిపర్వము 236 అధ్యాయములును ఆంధ్రాక్షరపుఁబ్రతిలోని యాదిపర్వము 234 అధ్యాయములును, కలిగియుండుట యాశ్చర్యముఁ బుట్టించుచున్నది. నేను చూచిన వ్రాఁతప్రతు లాంధ్రాక్షరపుఁ బ్రతులతో సరిపోవుచున్నవి. ఆంధ్రాక్షరముద్రితప్రతియందు, నాలాయణ్యుపాఖ్యానము రెండధ్యాయములును, సుభద్రాపరిణయగాథ నాలుగధ్యాయములును బర్వాంతమందుఁ బ్రక్షిప్తమని కూర్పఁబడినవి. నీలకంఠాచార్యు లీయాఱధ్యాయములను "జైమినిభారతము" లోని వని వ్యాఖ్యానముఁ జేయలేదఁట. ఏపర్వ మెన్నియధ్యాయములు కలిగియుండెనో యీభారతరచనాచరిత్రలో వ్రాసిన పట్టికఁ జూచిన విశదము కాఁగలదు. ఇటులు నేఁడేకాక కాళిదాసుని కాలమునకే భారతము చిందఱవందఱగా నుండెననియు, దాని నాతఁడు దిద్దఁ బ్రయత్నించె ననియు నేదియొ విఘ్నము కలిగెననియు నొకకథ కలదు. ఆకొఱఁత దీర్చుటకై జర్మని, పూనా, వంగదేశీయులు ప్రయత్నించుచున్నారు.

నేఁటి మహాభారతములో నేదివ్యాసకృతమో, యేది వైశంపాయనకృతమో యేది సౌతికృతమో చెప్పలేము కాని, యీక్రిందిశ్లోకార్థము భారతాదిని గుఱించి సూచించుచున్నది.

(1) కొందఱు "మను" అను చోటినుండి భారతప్రారంభమనిరి.

స్త్రులవారిచే" ముద్రింపఁబడినప్రతియుఁ జూడఁగ నొకదానితో నొకటి సమానము గాకున్నవి.

(1) మన్వాది భారతం కేచి దాస్తీకాది తథాపరే
తథోపరిచరాద న్యే విప్రాస్సమ్యగధీయతే. ఆదిపర్వ॥ ౧—౬౬

మఱికొందఱు ,, ఆస్తికాది " భారతారంభ మనిరి. అల్లే మఱికొందఱు "ఉపరిచర వసువు" మొదలనిరి.

ఇది వ్యాసాదిసంస్కృతకవిత్రయకృతములోనిదై యుండదు. కారణమే మనఁగా, భారతకవులలోఁ గడపటివాఁడగు ,,సౌతి''కి భారతారంభ మెచటనుండి యైనదో తెలియకపోదు. అట్టిసౌతి చేసిన శ్లోకమే యిదియైనచో ,,కేచిచ్ఛబ్దము" నుపయోగింపఁడు. కాని జయ, భారత మహాభారతములను, గ్రంథములు మూఁడుకలవనియు, మూఁడుగ్రంథములకు మూఁడారంభములు కలవనియుఁ దెలిసికొనుట కీశ్లోక ముపయోగపడుచున్నది. దీని ననుసరించి యారంభముఁ గనుగొందము. ,,మను'' అను శబ్దముతోఁగాని, మన్వాదిప్రారంభముతోఁగాని యాది పర్వమునం దేయధ్యాయము ప్రారంభింపబడ లేదు. వ్యాఖ్యాత యీశ్లోకమునకు వ్యాఖ్యానముఁజేయుచు ,, మను '' శబ్దమునకు ,, మంత్రి '' మర్థమనియు ,,నారాయణ'' శబ్దము, అష్టాక్షరీమంత్రద్యోతకము గాన ,,నారాయణం నమస్కృత్య'' యను ప్రారంభశ్లోకమునుండియే భారత సంజ్ఞ కలదనియు వ్రాసియున్నాఁడు. ఇది యుక్తియుక్తముగ నున్నది. ఆదిపర్వము 75 వ అధ్యాయారంభమునందు ,, ప్రజాప తేస్తుదక్షస్యమ నోర్వైవతస్యచ '' అని కలదు. కాని, దక్షప్రజాపతి వంశారంభము ,,మన్వాది'' వృత్తాంతమన వీలులేదు. కాన ,,నారాయణ" శబ్దముతోఁ బ్రారంభింపఁ బడినదానికే ,,మన్వాది'' భారతమనుట యుక్తము. ఇది సౌతిభారతమున కగును. ఆస్తికాదిగాఁగల యధ్యాయములేదు కాని ,,ఆస్తిక'' పర్వమనునది, యాదిపర్వాంతర్గతమై, పదుమూఁడవయధ్యాయమునఁ బ్రారభింపఁబడుచున్నది. ఇది "వైశంపాయన" భారతమున కారంభమగును. కారణమేమనఁగా వైశంపాయనుఁడు జనమేజయునకు భారతముఁ జెప్పుటకుఁ గలకథాబీజమీ "యాస్తీక" పర్వమునసే కలి

గియున్నది. ఇది యిరువదినాలుగువేల శ్లోకముల మితికలదై యుండు నని యిదివఱకే వ్రాసియున్నాను. అనుక్రమణికాధ్యాయమునందీ క్రింది యర్థముగల శ్లోకముకలదు. సౌతి తనభారతము లక్షశ్లోకముల మితికలదనియు, మనుష్యలోకమున వైశంపాయనుఁడే భారతముఁ జెప్పియుండెననియు నాశ్లోకము సూచించుచున్నది.

(1) ,,ఈమనుష్యలోకమునందు వైశంపాయనుఁడు (ఇరువదినాల్గువేలగ్రంథమును) చెప్పెను. ఒకలక్షశ్లోకములమితిగల (మహాభారతము) నాచేఁ జెప్పఁబడె నని తెలిసికొనుము'' (ఈవాక్యము సౌతి శౌనకునకుఁ జెప్పియుండెను.) వైశంపాయనభారతములో నితిహాసము లుండవు. "ఉపరిచర''నుండి ప్రారంభింపఁబడినది వ్యాసభారతమగును. దానికే "జయ" మని పేరు. ఇది యాదిపర్వమునం "దఱువదిమూఁడవ'' యధ్యాయమునుండి యారంభమగుచున్నది. వ్యాసుఁడు గ్రంథరచనకు ముందు తనవృత్తాంతముఁ జెప్పుకొనుట యుక్తమై యున్నది గాన వ్యాసుఁడు తన మాతామహుఁడగు ,,నుపరిచర'' వసువుగాథనే యారంభించి చెప్పియున్నాఁడు. వ్యాసగ్రంథము కేవలము కౌరవ పాండవచరిత్రమాత్రమె యై యెనిమిదివేల యెనిమిదివందల శ్లోకములు కలదిగా నుండెను. వ్యాసభారతము ,,కార్ష్ణి'' వేదము, స్వరయుక్తము సంహితాస్వరూపము గద్యపద్యాత్మకమై కృష్ణయజుర్వేదమువలె నుండక శ్లోకసంఖ్యాయుత మగుటచే వేదమునందుండు ,,ననుష్టుప్'' ఛందోరూపముగా నుండును. వేదమునకుండునటుల ననుక్రమణికా యుక్తముగా నుండును. అనుక్రమణికం దెలిసికొంటిమేని వ్యాసకృత భారతాంశములు లభింపఁగలవు. అనుక్రమణికాధ్యాయమునందుండు ,,తతోధ్యర్ధశతం భూయః''

---

(1) అస్మింస్తు మానుషేలోకే వైశంపాయన ఉక్తవాన్
ఏకంశతసహస్రంతు మయోక్తంవై నిబోధత॥ అనుక్రమణికాధ్యాయః.

అను శ్లోకములోని ,,అధ్యర్ధశతం'' అను పదమునకు నూటయేఁబదిశ్లోకము లని పెక్కండ్రర్థము చేయుచున్నారు. కాని యనుక్రమణికాధ్యాయము రెండువందల యెనుబదిశ్లోకములు కలిగియున్నది. వివిధశ్లోకనిబద్ధమై యున్నది. అనుక్రమణిక లటులనుండవు. అనుక్రమణికాధ్యాయమునం దాతని ,,శుక, శౌనకా''దులకును సౌతికిని జరిగినయుత్తరప్రత్యుత్తరములతోఁ దొంబదినాలుగుశ్లోకములును, శేషించిన నూటముప్పదిమూఁడు శ్లోకములలోను నూటయెనిమిదిశ్లోకములు ధృతరాష్ట్రపరివేదనము, సంజయునోదార్పు ననుగాథగాను పోఁగా డెబ్బదిఏనిమిది శ్లోకములే మిగిలియున్నవి. కడను ముప్పదినాలుగుశ్లోకములలో సౌతి భారతపఠన శ్రవణములచే నగు ఫలముఁ జెప్పియుండుటచే నలువదినాలుగుశ్లోకములే యనుక్రమణిక కావలసియుండును. కాని వ్యాఖ్యాత, అనుక్రమణికాధ్యాయములోని 79 మొదలు 89 వఱకుఁగల శ్లోకములు కొన్నిప్రతులలో లేవనుచున్నాఁడు. నాకును గొన్ని వ్రాతప్రతులలో నాశ్లోకములు కాన్పింపలేదు. పై కారణముల నన్నిటిఁ బరిశోధించినచో వ్యాసకృతానుక్రమణికాధ్యాయము ,,ఆదిపర్వము''లోని ప్రథమాధ్యాయము కాదనియు, అది సౌతియొక్క మహాభారతమునకు ననుక్రమణికాధ్యాయ మనియు విశదమగును. మఱియు ,,అధ్యర్ధశత'' శబ్దమునకు నూటయేఁబదియనునర్థముకంటె నిదివరకుఁ జెప్పిన గ్రంథమున కధికముగా నర్ధశతము, (50) అనునర్థము పొసఁగియున్నది గాన, నేఁబది శ్లోకములచేతనే ,,యనుక్రమణికను'' వ్యాసుఁడు రచించె ననుట యుక్తమగును. అట్టియధ్యాయ మెచటనైనఁ గలదా? కలదు. ఆదిపర్వములోని యఱువదియొకటవ యధ్యాయ మట్టిదియే. ఆయధ్యాయమునకుఁ గథాసంక్షేపాధ్యాయ మని పేరు. దానియందు యేఁబదియాఱుశ్లోకములున్నవి. మొదటి యైదుశ్లోకములును, వైశంపాయనుఁడు జనమేజయు

నకుఁ జెప్పిన వాక్యములు. కడపటిశ్లోకముకూడ వైశంపాయనునివాక్య మె. నడుమనుండిన యేఁబదిశ్లోకములలో భారతేతిహాసము నిరూపింపఁబడినది. కడపటిశ్లోకము నందీ యనుక్రమణికాధ్యాయములోని గాథకు "జయ" మను పేరుగలదని చెప్పఁబడినది(1). ఆయధ్యాయమే "యనుక్రమణికాధ్యాయ" మనికూడ యఱువదిరెండవ యధ్యాయము పదిరెండవశ్లోకమునందు చెప్పఁబడియున్నది(2). ఆయఱువదియొకటవ యధ్యాయమునఁగల కథను మూలరహితముగ వ్రాసెదను.

"పాండవు లరణ్యమునం దండ్రి మృతినొందిన పిమ్మటను హాస్తిపురికి వచ్చి స్వల్పకాలములోనె వేదమునందును ధనుర్వేదమునందును విద్వాంసులైరి. వీర్యసంపన్నులును "పౌర" సమ్మతులునగు పాండవులఁజూచి కౌరవులు సహింపరైరి. పిమ్మటను దుర్యోధనుఁడు కర్ణశకుని సహితుఁడై పాండవుల కనేకాపకారములఁ జేయఁ బ్రారంభించెను. దుర్యోధనుఁడు "కుళింగుని" మతము ననుసరించి రాజ్యమునకుఁగాను పాండవులఁ బీడించెను. భీమున కన్నమున విషముఁ బెట్టించెను. విషము భీముని బాధింపలేదు. నిద్రపోవుచున్న భీముని నీటిలోఁ ద్రోయించెను. కాని భీముఁడు కట్లుఁద్రెంచుకొని నీటినుండి వెడలివచ్చెను. నిద్రఁబోవుచున్న భీముని పాములచేఁ గఱపించెను. కాని విషమెక్కలేదు. దుర్యోధనాదులు పాండవులకుఁ జేయు నపకారము లన్నిటియందును బుద్ధిమంతుఁడగు విదురుఁడు పాండవులకుఁ దోడ్పడుచు నాయపకారములు వారికి రాకుండఁగఁ బ్రతిక్రియలఁ జేయుచుండెను. స్వర్గమునొందినవారి

(1) ఏవమేతత్పురావృత్తం తేషామక్లిష్టకర్మణాం
భేదో రాజ్యవినాశాయ జయశ్చ జయతాంపర. ఆది. ౬౧—౫౬

(2) శ్రుణు కురుమహారాజ విప్రులో యమనుక్రమః
[illegible]

కెటులు దేవేంద్రుఁడు సుఖముఁ గలుగఁ జేయునో విదురుఁ డటులు నిత్య ము, బహిరంగముగాను, రహస్యముగాను, పాండవులకగు నపకారముల నుండి రక్షించుచుండెను. పిమ్మటను దుర్యోధనుఁడు ధృతరాష్ట్రి నను జ్ఞఁగొని వారణావతమున లక్కయింటిఁ గట్టించెను. ధృతరాష్ట్రుఁడు సుతహితముఁగోరి పాండవులను వారణావతమున కంపెను. పాండవులు హస్తినాపురమునుండి వారణావతమునకు వచ్చిరి. అప్పుడును విదురుఁడు పాండవులకు నుపదేశములఁ జేయుచునేయుండెను. పాండవులు ధృతరా ష్ట్రాజ్ఞ ననుసరించి వారణావతమున లక్కయింటను, ‚‚పురోచనుని'' చే రక్షింపఁబడుచు నొకసంవత్సరముండిరి. ఆకాలముననే విదురోపదేశము చే లక్కయింటినడుమనుండి వెలుపలకు ‚‚సొరంగముఁ'' ద్రవ్వుకొని లక్కయింటి కగ్గిపెట్టి పురోచను నందు దహించి భయముచే నరణ్యము నకుఁ బరుగిడిరి. ధార్తరాష్ట్రులచే భయపడి వనమునఁ బరుగిడు పాండ వులు హిడింబావనముఁ జొచ్చిరి. అట భీముఁడు హిడింబుం జంపి వాని చెలియలు హిడింబను బెండ్లియాడెను. ఆమెయందు ఘటోత్కచుఁడు పుట్టెను. పిమ్మట బ్రాహ్మణవేషధారులై వేదముఁ జదువుకొనుచుఁ దల్లితోఁగూడ ‚‚నేకచక్రపురమునఁ'' గొంతకాల ముండిరి. అచట మ నుష్యభక్షకుఁడగు ‚‚బకాసురుని'' భీముఁడు చంపి యేకచక్రపురవాసుల నోద్ధార్చెను. అచటనే ద్రౌపదీస్వయంవరవృత్తాంతమును విని పాంచాల నగరమునకేఁగి ద్రౌపది నొంది సంవత్సరమునకుఁబైగా ద్రుపదపురము న నుండిరి. అపుడు హస్తిపురి కీవృత్తాంతము తెలియుటచేఁ బాండవులు తిరిగి హస్తిపురికి రప్పింపఁబడిరి. అపుడు భీష్మ ధృతరాష్ట్రులు సోదరుల తో విరోధము మీకుండరాదని పాండవులకుఁ జెప్పి మీరు సుఖముగ రాజ్యముఁజేయుటకు ‚‚ఖాండవప్రస్థరాజ్యము'' తగినదని యాలోచించి

తిమి గాన మీ రచటికిఁబోయి రాజ్యముఁజేయుఁ డనఁగా వారచటికేఁ
దమసుహృజ్జనులతో నేఁగిరి. ఆపట్టణమునం దనేకవత్సరములు రాజ్య
ముఁజేసిరి. శత్రురాజుల నోడించుచు మిత్రులను సంతోషపెట్టుచు ధ
ర్మముగ పాండవులు రాజ్యముఁజేసిరి. ఆకాలమున భీముఁడు తూర్పుది
క్కును, ఉత్తరపుదిక్కు నర్జునుఁడును, పడమటిదిక్కును నకులుఁడును,
దక్షిణమును సహదేవుఁడును జయించిరి. పిమ్మట నొకకారణముచే
ధర్మరాజు సంవత్సరముపై నొకమాస మర్జును నరణ్యమున నుండఁ
బంపెను.(ఇట నాంధ్రీకృతభారత మొకయేఁడని చెప్పుచుండఁగా,సంస్కృ
తభారతము పదమూఁడుమాసము లని యొకచోటను, పండ్రెండేండ్లని
రెండువోటులను నర్జున తీర్థయాత్రాకాలముఁ జెప్పుట చర్చనీయాంశ
ము) అపు డర్జునుఁడు ద్వారవతి కేఁగి శ్రీకృష్ణుని చెలియలు సుభద్రను
బెండ్లియాడెను. పిమ్మట నర్జునుఁడు శ్రీకృష్ణునిఁగూడి ఖాండవవనము
నగ్ని కర్పించెను. అగ్ని యర్జునునకు గాండీవమను ధనుస్సును, అక్షయ
తూణీరములను, కపిధ్వజయుక్తమగు దివ్యరథమును నిచ్చెను. ఆయగ్ని
పాలు గాకుండఁగ నర్జునుఁడు "మయుఁ" డను రాక్షసుని రక్షించుటచే
నాతఁడు రత్నమయ మగు సభను జేసి పాండవుల కర్పించెను. ఆసభను
జూచి దుర్మార్గుఁడగు దుర్యోధనుఁడు లోభబుద్ధికలవాఁడై శకునితో
ధర్మరాజు జూదమాడునటులఁ జేసి, పాచికలచేతనే ధర్మరాజును వంచిం
చి. పాండవులు పదిరెండేండ్లు వనమునందును నొకయేఁ డజ్ఞాతముగను
నుండునటులఁ జేసెను. పాండవు లటులఁజేసి పదునాలవయేఁట తమభా
గముఁ గోరి దుర్యోధనునుండి భాగము నొందలేకపోవుటచే యుద్ధమొన
ర్చిరి. అందు శత్రువులను దుర్యోధనుని పాండవులు చంపి రాజ్యము
నొందిరి."

(1) పిమ్మట వారు హయమేధాది క్రతువులను జేసిరి. తరువాతను, ధృతరాష్ట్రుఁడు, విదురుఁడు మృతినొందిరి. పిమ్మటఁ గృష్ణుఁడు వైకుంఠమున కేఁగఁగా నతనిభార్యలఁ గోలుపోయి పాండవులు మహాప్రస్థానికముఁజేసి స్వర్గమునొందిరి. ఇదియే రాజ్యనాశనమునకైన భేదము—"జయ" మనునదియు—

పై యనుక్రమణికలో మహాభారత గాథాంకురములున్నవి. కాని మహాభారతయుద్ధమైన ముప్పదియాఱేండ్లకైన కృష్ణనిర్యాణ మహాప్రస్థానిక గాథలు, పదునేను, లేక పదునెనిమిది సంవత్సరములకైన యుద్ధమృతుల భార్యలు స్వర్గగతులగుట, ధృతరాష్ట్రాదుల నిర్యాణము మొదలగునవి యుద్ధానంతరము మూఁడేండ్లకు రచింపఁబడిన వ్యాసునిగ్రంథమున నెటుల వ్రాయఁబడెను? కాని "సౌతి" యొక్క యనుక్రమణికాధ్యాయమునందు వ్యాసుఁడు "జయ"మును రచించి యెటులీగ్రంథమును లోకమునఁ బ్రకాశింపఁ జేయుదు నని యాలోచించుచుండఁగా బ్రహ్మ ప్రత్యక్షమై గణేశునిచే నీగ్రంథమును వ్రాయించి లోకమునఁ బ్రకాశింపఁజేయుమనుటయు వ్యాసుఁ డటులఁజేసి శుకాదులచేఁ జదివించిన పిమ్మటను వైశంపాయనుఁడు భూమిపై వ్యాపింపఁజేయుటయు ననువృత్తాంతము కాన్పించుచున్నది. పై కారణముచే, నొకవేళ వ్యాసుఁడు జయమును యుద్ధానంతరము మూఁడేండ్లకు రచించినను శిష్యులకుఁ జెప్పునాఁటికి పాండవులు గతించుటచేఁ బాండవనిర్యాణగాథను గూడ జయముయొక్క చివరను జేర్చియుండును. కొందఱు పాశ్చాత్య

(1) నేఁటికి డెబ్బదియాఱు సం॥రములకుఁ బూర్వము "కర్నాటకఘటాలపున బేదారు", పట్టాభిరామయ్య, కాశిలో నియపుర పండితులచేఁ బ్రాచీనపుఁ గాకితములపై వ్రాయించిన భారతప్రతిలో, పాండవులు రాజ్యము నొందువఱకే యీయధ్యాయమున్నది. నన్నయ తెనిగింపుకూడ నంతవఱకే.

విమర్శకులు "ధృతరాష్ట్రాదులు" వనమున కేఁగునాఁటికిఁ బరీక్షిత్తు తల్లి కడనుండిన బాలుఁడగుటచే యుద్ధానంతరము మూఁడేండ్లకే ధృతరాష్ట్రాదులు గతించియుందురనియు పిమ్మట స్వల్పకాలమునకే యాదవపాండవులు స్వర్గమున కేఁగియుందురనియు వ్రాసియున్నారు. ఆప్రకారముచే నైనను వ్యాసుఁడు పాండవనిర్యాణమును జయములో వ్రాసియుండుట విరుద్ధముకాదు. ఆదిపర్వపు మొదటియధ్యాయమునఁ గూడ సౌతి ధృతరాష్ట్రాదులు మృతినొందినతరువాతనే వ్యాసుఁడు భారతమును లోకములోఁ బ్రకటించినటులఁ జెప్పు నీక్రింది శ్లోకార్థములు గమనింపఁదగియున్నవి.

(1) వ్యాసుఁడు పూర్వకాలమునందు తల్లియొక్కయు భీష్మునియొక్కయు ననుమతి నొంది, విచిత్రవీర్యుని భార్యలయందు త్రేతాగ్నులఁబోలు ధృతరాష్ట్రాదుల ముగ్గురఁగని పిమ్మటను తపస్సుకొఱకు స్వాశ్రమమున కేఁగెను. ఆధృతరాష్ట్రాదులు పుట్టి పెరిగి పెద్దవారై మృతినొందినపిమ్మటను భారతమును జేసి మనుష్యలోకమునఁ బ్రకటించెను.........కురువంశముయొక్క విస్తరమును, గాంధారియొక్క ధర్మశీలతయు, విదురునిప్రజ్ఞయుఁ, గుంతియొక్క ధైర్యము, బాగుగఁ జెప్పెను. వాసుదేవుని మాహాత్మ్యము, పాండవుల సత్యత్వము, ధార్త

---

(1) మాతుర్నియోగాద్ధర్మాత్మా గాంగేయస్యచధీమతః। క్షేత్రే విచిత్రవీర్యస్య కృష్ణద్వైపాయనః పురా. త్రీనగ్నీనివ కౌరవ్యాన్ జనయామాస వీర్యవాన్। ఉత్పాద్య ధృతరాష్ట్రంచ పాండుం విదురమేవచ జగామ తపసే ధీమాన్ పునరేవాశ్రమం ప్రతి. తేషు జాతేషు వృద్ధేషు గతేషు పరమాంగతిం। అబ్రవీన్మానుషంలోకే మానుషేస్మిన్మహానృషిః......విస్తరం కురువంశస్య గాంధార్యా ధర్మశీలతాం। క్షత్తుః ప్రజ్ఞాం ధృతిం కుంత్యా స్సమ్యగ్ద్వైపాయనోఽబ్రవీత్। వాసుదేవస్య మాహాత్మ్యం పాండవానాంచ సత్యతాం। దుర్వృత్తం ధార్తరాష్ట్రాణా ముక్తవాన్ భగవానృషిః.

ఆదిపర్వ ౧ అధ్యా.

రాష్ట్రుల దుర్వృత్తమును వ్యాసుఁడు చెప్పెను—(వాసుదేవమాహాత్మ్యము హరివంశములోనిది) పై శ్లోకార్థములచే ధృతరాష్ట్రాదులు మృతినొందినపిమ్మటనే వ్యాసుఁడు ''జయము''ను బ్రకటించియుండును గాన యుద్ధానంతరగాథలుకూడ జయములో నిమిడియుండుట యాశ్చర్యము కాదు. కాని పాండవులకుఁ బితామహుఁ డగు వ్యాసుఁడు పాండవుల మరణానంతరమునఁ గూడ నుండునా యను పెద్దసందియ మొకటి చాల మందిని బాధించును. నాఁడేకాక నేఁడును, ముమ్మనుమలు పెద్దలగు వఱకు జీవించినవారును మనుమలు బిడ్డలఁగని యేఁబదేండ్లువచ్చి స్వర్గస్థులైనపిమ్మట జీవించుతాతలను, అవ్వలనుగూడఁ జూచుచుంటిమి గాన, దీర్ఘాయుర్దాయమునకుఁ బుట్టినిల్లగు భరతఖండమునందు, యోగశక్తిచేతను నింద్రియజయముచేతను వ్యాసుఁ డంతదీర్ఘకాలము జీవించి యుండె ననుటలో నతిశయోక్తి లేదు. స్వర్గారోహణపర్వమునందును వ్యాసవిరచిత భాగముండుటచేతనె దానియందును, (1) ''ఇది జయమను నితిహాసము'' అను నర్థముగల శ్లోకమున్నది. పై నివ్రాసిన ''వ్యాసగ్రంథానుక్రమణిక'' యందు కొన్ని విచిత్రములు కాన్పించును. చూడుఁడు. బక, హిడింబ వధలవంటి చిన్న యుద్ధములనుగుఱించి వ్రాసియు, కిమ్మీర, కీచక, జటాయువధలు, అంగారపర్ణు నర్జునుఁ డోడించుట, నివాతకవచ కాలకేయాదియుద్ధములు, పెద్దవగు దక్షిణోత్తరగోగ్రహణములు వర్ణింపఁబడలేదు. భీమాదులు నాలుగుదిక్కుల జయించినపిమ్మటనే ఖాండవవనదహనము చెప్పఁబడినది. రాజసూయయాగముయొక్క వేరైనఁ గాన్పింపదు. భీముఁడు తూర్పుదిక్కును జయించె ననుటలో "జరాసంధ'' వధయు, పాండవు లజ్ఞాతవాసానంతరము తమరాజ్యము నడిగి రనుటలో, సంజయ కృష్ణ రాయభారములు నిమిడియున్నది.

(1) ''జయోనా మేతిహాసోయం'' స్వర్గారోహణపర్వ.

ద్రౌపదీ వస్త్రాపహరణాదికము కించిత్తైనను సూచింపఁబడలేదు. యుద్ధమై దుర్యోధనాదులు మృతినొందిరనియే కాని మహాయుద్ధవివర మెంత మాత్రము చెప్పఁబడలేదు. యుద్ధమృతుల భార్యలు స్వర్గమునొందిరను స్వల్పాంశముఁ జెప్పి వ్యాసుఁడు ముఖ్యములగు ద్రౌపదీపరిభవమును గాని ఉత్తర దక్షిణ గోగ్రహణములఁగాని చెప్పకపోవుటకుఁ గారణ మేమైయుండును? వ్యాసకృత జయమున నీగాథలు వ్రాయఁబడి యుండలేదేమో? (1) ప్రతిపర్వమునందలి యధ్యాయములసంఖ్య మాత్రమె కాక శ్లోకసంఖ్యకూడ "పర్వానుక్రమణికాధ్యాయము" నం జెప్పినటులు కాన్పింపదు. అన్ని పర్వముల శ్లోకసంఖ్యను బరిశీలించిన తిలకు మహాశయునకు కలకత్తాప్రతి ననుసరించి 99 వేల శ్లోకములు కాన్పించినవి. నూఱువేలలో నొకవేయిమాత్రము కొదువ. మఱికొందఱు పాశ్చాత్యులు నూటయేడువేల శ్లోకములనిరి. కుంభకోణపుఁ బ్రతిని లెక్కించిన నూఱువేలకు మించియుండును. చిన్నపర్వమగు సభాపర్వములోని శ్లోకములను లెక్కింపఁగ పర్వానుక్రమణిక ననుసరించి 2511 శ్లోకము లుండుటకు మాఱుగ 2709 శ్లోకము లాంధ్రదేశపుఁబ్రతిలో నాకుఁ గాన్పించినవి. పెక్కుకారణములచే నాలోచింపఁగా "వ్యాసుఁడు, వైశంపాయనుఁడు, సౌతి" యనువారలేగాక తదితరులును గొన్ని శ్లోకములనేగాక కథలను, అధ్యాయములఁగూడ దృశ్యమాన మహాభారతమున నిమిడ్చియున్నారని యనుభవముచే వ్రాయ సాహసించుచున్నాను. కాని కొందఱు తలఁచినటుల నవి బ్రాహ్మణులు కల్పించిన వనియు బౌద్ధులు కల్పించిన వనియు, మాత్రము చెప్పలేను.

---

(1) కొందఱు అనుక్రమణిక సంక్షిప్తముగాఁ జెప్పఁబడును గాన నన్నియు నందుఁ జెప్పఁబడలే దందురు కాని రాజసూయమువంటి పెద్దయంశము ఎంతసంక్షిప్తములోనైన విడువఁతగినదా?

వేర్వేఱుదేశపుఁబ్రతుల ననుసరించిన యధ్యాయ సంఖ్యాపట్టిక నిచట వ్రాసియున్నాను. చూడుఁడు.

* పర్వములు	అనుక్రమణికతోఁ జెప్పఁబడిన అధ్యాయములు	వ్రాతప్రతినను సరించియధ్యాయసంఖ్య	చెన్నపురి ప్రతి	కుంభకోణప్రతి	కలకత్తాప్రతి
ఆదిపర్వము	227	236	240	260	236
సభా ,,	70	80	80	103	80
వన ,,	269	312	314	315	314
విరాట,,	67	70	72	76	72
ఉద్యోగ ,,	186	199	197	196	197
భీష్మ ,,	117	120	124	122	114
ద్రోణ ,,	170	203	203	203	204
కర్ణ ,,	69	96	97	101	96
శల్య ,,	69	73	66	66	65
సౌప్తిక ,,	18	19	18	18	18
స్త్రీ ,,	27	19	27	27	27
శాంతి ,,	339	366	366	375	365
అనుశాసనిక ,,	146	168	168	274	168
అశ్వమేధ ,,	103	62	92	118	92
ఆశ్రమవాస ,,	42	39	39	41	39
మౌసల ,,	8	8	8	9	8
మహాప్రస్థానిక ,,	3	3	3	3	3
స్వర్గారోహణ ,,	5	6	6	6	6
మొత్తము	1935	2079	2120	2313	2104

* వ్రాఁతప్రతి డెబ్బదిసం॥రములకుముందు కాశిలో వ్రాయించినది. ఇది "దొడ్డంపేట"లోని "భాగవత లక్ష్మీపతిసోమయాజులుగారు" నా కొసఁగిరి. చెన్నపురిప్రతి తెనుఁగున ముద్రింపఁబడిన ప్రతి. కుంభకోణపుప్రతి. T. K. కృష్ణమాచార్యులవారిది కలకత్తాప్రతి, ప్రతాపచంద్రరాయిగారిది—

పై పట్టికలో నన్నిటికంటె, కుంభకోణపుఁబ్రతిలో, ననుక్రమణి కాధ్యాయమునఁ జెప్పఁబడినదానికంటె మూఁడువందల డెబ్బదియెనిమిది యధ్యాయములు హెచ్చుగ నున్నవి. వ్రాతప్రతియందు నూటనలు వదినాలు గధ్యాయములుమాత్రమె హెచ్చుగ నున్నవి. అనుక్రమణి కాధ్యాయములోని యానుశాసనిక పర్వాధ్యాయములు నూటనలువది యాఱై యుండఁగా, కుంభకోణపుఁబ్రతిలో రెండువందలడెబ్బదినాలు గై యున్నవి. నూటయిరువదియెనిమిది హెచ్చైయున్నవి. అనేకచిన్న చిన్నగాథలుకూడ యాంధ్రీకృతభారతములోను, ఆంధ్రలిపిగల సంస్కృత భారతములోను లేనివి కుంభకోణపుఁబ్రతిలోఁ గాన్పించుచున్నవి. గ్రంథవిస్తరభీతిచే వానినిట వివరింపలేదు. * వ్యాసుఁడు మొదట వ్రాసిన "జయము" వ్రాఁతప్రతిలో నుండినట్లుల యుద్ధాంతమువఱకే యై యుండు ననుట కింకొక నిదర్శనము కాన్పించుచున్నది. భాగవతముకూడ వ్యాసకృత మను నైతిహ్యము కలదు. అది నేఁడు కాన్పించు భాగవతము కాకున్నమానె, భక్తిబీజ మగునదియై స్వల్పపరిమితిగల గ్రంథమై యుండు నని తలఁపవలసియున్నది. భారతమునకువలె కాలాంతరమున నాగ్రంథము "శుకా" దులచే వ్యాప్తి నొందింపఁబడియున్నది. ఆభాగవతములో నారదోపదేశముచే భాగవతముఁ జేయఁదలఁచుకొని, వ్యాసుఁడు సౌప్తికపర్వమునందలి యశ్వత్థామార్జున యుద్ధాంతగాథనే ప్రారంభించి యుండుటచేత వ్యాసకృత జయము మొదట నంతవఱకె రచింపఁబడీ,

* తెనుఁగులిపియందు మొదట ముద్రింపఁబడిన సంస్కృతభారతము కలకత్తా— "ప్రతాపచంద్రరాయి" గారిప్రతి ననుసరించి ముద్రింపఁబడినదఁట. ఇందునుగూర్చి తొలుత సంస్కృతభారతమును మద్రాసునఁ బ్రచురించినవారికిని మద్రాసునందలి ఓరియంటల్ లైబ్రరీ కపుడు క్యూరేటరుగానుండినవారికిని నడచినలేఖ లాలైబ్రరీయందున్నవఁట.

లోకమునందు వ్యాప్తి నొందించునాఁటికి స్వర్గారోహణ పర్వాంతగాథలఁ గూడ మొదటి "జయ"మునకు ననుబంధముగాఁ జేసియున్నాఁ డని స్పష్టమగుచున్నది. (1) వైశంపాయనునిచే జనమేజయునకుఁ జెప్పఁబడిన గ్రంథము వాల్మీకిరామాయణమువలె నిరువదినాలుగువేల శ్లోకములు కలదై యితిహాసరహితమై కేవల కురుపాండవచరిత్రము మాత్రమె యై యున్నది. అదియే భారతము. ఆభారతము, పాండవులు స్వర్గతులగు నాఁటికి ముప్పదియాఱు (36) సంవత్సరముల యీడుకలవాఁడై పట్టాభిషేకమ్మునొంది యఱువది (60) సంవత్సరములు రాజ్యముఁజేసి తక్షక విషముచేఁ జచ్చిన పరీక్షిత్తునకుఁ గుమారుఁడగు జనమేజయుఁడు, ,,శంకుకర్ణ, శతానీకు"లను కుమారులను, ,,అశ్వమేధదత్తుఁడు" అను మనుమనిఁ గనినపిమ్మట, సర్పయాగముఁ జేయఁగాఁ గారణాంతరముచే నది విఘ్నమైనపుడు "వైశంపాయనుని"చే జనమేజయునకుఁ జెప్పఁబడినది. పరీక్షిత్తు భారతయుద్ధానంతరము తొంబదియాఱు (96) సంవత్సరములకు మృతినొందెను. అప్పటికి జనమేజయుఁడు తండ్రిమృతినిగూడ గుఱుతెఱుఁగని బాలుఁడు. ఆతనికి మనుమలనెత్తునాఁటికి నఱువది (60) సంవత్సరములైన నుండును. అప్పుడే వైశంపాయనుఁడు భారతముఁ జెప్పియుండుటచే యుద్ధానంతరము, లేక వ్యాసుఁడు భారతమును రచించిన పిమ్మటను నూటయేఁబది (150) సంవత్సరములకుఁ బైఁబడినకాలమున వైశంపాయనభారతము చెప్పఁబడియున్న దని దృఢముగఁ జెప్పవచ్చును. అపుడు ,,సౌతి" యీభారతమును వినియున్నాఁడు. తా నచటినుండి తీర్థయాత్రలఁ గావించుకొని శౌనకాదుల సత్రయాగమునకు

(1) కాశీవ్రాఁతప్రతియు, నన్నయాంధ్రీకరణమున కుపయుక్తమగు నాఁటి వ్రాఁతప్రతియు సేనూహించిన యనుక్రమణికాధ్యాయములోని గాథయు సౌప్తికవధాంతమై యుండెను. సౌప్తికవధాంతగాథయె వ్యాసకృతమగు మొదటిజయము. అదియె భాగవతారంభము—

వచ్చి మహాభారతము నంతయుఁ జెప్పియున్నాఁడఁట! సౌతి, వైశంపా యనుఁ డొకసారి జనమేజయునకు భారతమును వినిపించినంతమాత్రము ననె యిరువదినాలుగువేల (24000) గ్రంథమును గంఠపాఠముఁజేయలేఁ డుగాన దాని నింకొక పదియేండ్లలో, నేరిచి శౌనకాదులకుఁ జెప్పియుం డె ననవచ్చును. అందువలన సౌతియొక్క మహాభారతము వ్యాసుఁడు "జయముఁ" జేసినతరువాతను రమారమి నూటడెబ్బది (170) సంవత్స రములకు రచింపఁబడియుండును.

ఇదివఱలోఁ జెప్పఁబడినరీతిని వ్యాసునిజయము, ఆదిపర్వములో ని యఱువదిరెండవయధ్యాయము మొదలుకొని యుండినను తదనంతరా ధ్యాయము లన్నియు వ్యాసకృతము లని తలఁపరాదు. జయమును వైశంపాయనుఁడు జనమేజయునకు వినిపించుచుండఁగా జయములోని సూక్ష్మగాథను జనమేజయుఁ డడిగినప్రశ్నలపైఁ బెంచి వైశంపాయనుఁ డు చెప్పవలసి వచ్చుచుండెడిది. వ్యాసుని రచనాపద్ధతిని సూక్ష్మము గాఁ బరిశీలించినచో వంశావతరణపర్వములోని యఱువదిమూఁడవ య ధ్యాయమునకుఁ బిమ్మట నేయిరువదిముప్పదిశ్లోకములలోనో ధృతరా ష్ట్రాద్యుత్పత్తిగాథను జెప్పి సంభవపర్వములోని నూటయిరువదియాఱవ యధ్యాయము చెప్పవలసియున్నది. కాని జనమేజయుని కూలంకష ప్రశ్నములచే నఱువది యధ్యాయములకుఁ బైఁబడిన గాథ పెరిగినది. ఆయఱువదికిఁ బైఁబడిన యధ్యాయగాథలోను సౌతికృత కల్పనలేకాక సౌతికిఁ బిమ్మటివగు గాథలుకూడఁ గూర్పఁబడె నని నూటయిరువది రెండవ యధ్యాయగాథచే నూహించుచున్నాను. ఆగాథయిది.

—◆ సౌతికిఁ బిమ్మట నైనగాథలు. ◆—

ఉద్దాలకుని కుమారుఁడగు శ్వేతకేతువు తనతల్లి నొకబ్రాహ్మ ణుఁడు పుత్రార్థియై కామింప దానిని జూచి సహింపక వివాహనిబంధన

మేర్పఱచె ననునది. ఇది పాండురాజు కుంతితోఁ జెప్పినటుల నున్నది. నిజమున కీగాథ సౌతికిఁ బిమ్మట నై యున్నది. కారణ మే మనఁగా శ్వేత కేతువు ఉద్దాలకునికుమారుఁడు. ఉద్దాలకుఁడు వశియనుపేరుగలిగి మిథిలరాజ్యము నేలుచున్న జనకునిసభలో యాజ్ఞవల్క్యునితో వేదాంతచర్చఁజేసి యోడినఋషి. యాజ్ఞవల్క్యుఁడు జనమేజయునకు భారతమును వినిపించిన వైశంపాయనుని శిష్యుఁడు. యాజ్ఞవల్క్యునకు నుద్దాలకునితో వాదము జరుగునాఁటికి జనమేజయుఁడుకూడ స్వర్గస్థుఁడై యుండె నని యుద్దాలకుఁడు యాజ్ఞవల్క్యు నడిగినపుడే లాహ్యాయనిభుజ్యుఁడనుముని యాజ్ఞవల్క్యు నడిగినప్రశ్నలచేఁ దెలియుచున్నది. (చూడుఁడు' బృహదారణ్యకోపనిషత్తును) అట్టియుద్దాలకుని పుత్రుగాథను అనఁగా పాండురాజు గతించినపిమ్మటను రెండువందలయేఁబదియేండ్లకైన గాథను పాండురాజు కుంతితోఁ జెప్పినటుల సంభవపర్వములోని నూట యిరువదిరెండవ యధ్యాయమున నుండుట యసంభవముగా నున్నది. ఈ శ్వేత కేతునిగాథ జనమేజయుని మరణానంతరముగూడనై యుండును. అందువలన వ్యాస వైశంపాయనుల జయభారతములలో నిదిమాత్రమెకాక సౌతియొక్క మహాభారతములోనిదికూడఁ గాదని తలఁతును. ఇంతమాత్రమెకాదు. శ్వేత కేతుని కుమారునిగాథయు శ్వేత కేతునిమేనల్లుఁడగు నష్టావక్రగాథయు, శ్వేత కేతునిభార్య యగు సువర్చలకు శ్వేత కేతుతో నైన సంవాదము మొదలగుగాథలు మహాభారతాంతర్గత మగు వరణ్యశాంత్యనుశాసనికపర్వములలో సౌతికిఁ బిమ్మట నెవరిచేతనో కూర్పఁబడిన వని తలఁపవలసియున్నది. మఱియును "ఆశ్చర్యపర్వము, ఖిలసంహిత'' యనఁబడు హరివంశమున జనమేజయుని ప్రపౌత్రుఁ డగు శ్వేతకర్ణుని, ఆతనికుమారుఁడగు 'అజపార్శ్వుని' వృత్తాంతములుగూడ వర్ణింపఁబడుటచే నాహరివంశము జనమేజయునకుఁ

బిమ్మట నూటయేఁబదిసంవత్సరములకు వ్రాయఁబడియుండును. ఆ హరివంశపుగాథలఁగూడ సౌతి శౌనకాదులకుఁ జెప్పినట్లుండుటచే నొకవేళ సౌతి భారతయుద్ధానంతరము మూఁడువందలయేండ్లనాఁటివాఁడైనఁ గావచ్చును. సౌతిశబ్దము గోత్రాపత్యమై వ్యాసశిష్యుఁడగు సూతుని వంశపువాఁడేమో? ఆసౌతియే "వన, శాంతి, అనుశాసనిక, అశ్వమేధ, ఆశ్చర్య" పర్వములలోనిగాథల నిచ్చవచ్చినరీతిని జేర్చియున్నాఁడు. అందువలనఁ బాండవులకును దనకు నడుమ నుండిన రాజులయొక్కయు ఋషులయొక్కయు గాథ లందు విచ్చలవిడిగాఁ గూర్పఁబడియున్నవి. విస్తారముగా నీతఁడు వర్ణించినగాథలు బృహదారణ్యకాద్యుపనిషత్తులలోనిగాథలకు మార్గదర్శకములైనఁ గావచ్చును. కారణమేమన బృహదారణ్యకోపనిషత్తులోని గురుపరంపర యాజ్ఞవల్క్యునుండి యిరువదేడుతరములకుఁ దాఁటుచున్నది. ఐతరేయబ్రాహ్మణములో జనమేజయుని యశ్వమేధము, ఆతని కధ్వర్యముఁ జేసిన 'తురుఁడు'. అనుశూద్రఋషి యంశము బహుప్రాచీనకాలమునం దైనటుల వర్ణింపఁబడెను. అందువలన సౌతిమహాభారతమునఁ గూర్చినగాథలు వైదికవాఙ్మయమునకును "అర్థవాదముల" రూపముగా నుపయోగించియున్న వనవచ్చును. సౌతి ప్రౌఢుఁడగుకవి. నూఱుపర్వములుగా నుండిన భారతమును దాను పదునెనిమిదిపర్వములుగాఁ జేసినట్లు చెప్పియున్నాఁడు.(1) కాని తనకెన్నో శతాబ్దములకుఁ బూర్వమున జరిగినగాథలను కాలనియమము లేకుండఁగ గూర్చియున్నాఁడు. లేక కాలాంతరమున మఱికొందఱు తమకవిత్వమునైన నందుఁ జొన్పియుందురు. కాని మహారాష్ట్రభాషలో(2) "భారత

(1) ఆదిపర్వ. అనుక్రమణికాధ్యాయ.

(2) మహారాష్ట్రభాషలో "సప్రే" పండితుఁడు వ్రాసినది. దాని నిపుడు బ్ర. శ్రీ. చర్ల నారాయణశాస్త్రిగా రాంధ్రీకరించుచున్నారు.

మీమాంస"మును వ్రాసినవారు "సౌతి" క్రీస్తుశకమునకుఁబూర్వము రెండువందలయేబది (250) సంవత్సరములనాఁటివాఁ డని వ్రాయుటమాత్ర మసంగతము. కారణ మేమనఁగా "అశ్వలాయనుని" నాఁటికే మహాభారత మేర్పడియుండుటయు నాతఁడు ఆపస్తంబునకుఁ బూర్వుఁడై క్రీ. పూ. వేయిసంవత్సరములనాఁ డుండుటయు డాక్టరు "బూలరు" గారు ఆపస్తంబధర్మసూత్రముల కింగ్లీషుభాషాంతరీకరణముఁ జేసియున్నారు. వా రాపస్తంబ శ్వేతకేతులు సమకాలీనులనియు ఆపస్తంబుఁడు క్రీ. పూ. ఐదవశతాబ్దమువాఁ డనియు వ్రాసియున్నారు కాని శాకటాయనునిచేతను, పాణినిచేతను దమవ్యాకరణములలో నుచ్చరింపఁబడిన యాపస్తంబుఁడును ఉపనిషత్తులలోఁ జెప్పఁబడిన శ్వేతకేతుఁడును క్రీ. పూ. ఐదవశతాబ్దమువా రని చెప్పుటకు వీలులేదు. కాని జనమేజయునకుఁ బిమ్మటివారు. అట్టివారిలోని శ్వేతకేతువుయొక్క గాథను పాండురాజు కుంతికిఁ జెప్పుటయు, శ్వేతకేతుపుత్త్రిని గాథను భీష్ముఁడు ధర్మరాజునకుఁ జెప్పుటయు వ్యాస వైశంపాయన సౌతి కృత జయ భారత మహాభారతములకంటెఁ గూడ కొన్నిగాథ లీదృశ్యమాన మహాభారతమున నిమిడియున్నవని తోఁపించును. దృశ్యమాన మహాభారతము సందర్భశుద్ధి లేకుండఁగఁగూడ గొన్నిచోటులఁ గూర్పఁబడిన దని వ్రాసినందులకుఁ దద్జ్ఞులు నన్ను క్షమింతురుగాక—ఇందులకు రెండుమూఁడు నిదర్శనములనుమాత్రమె వ్రాయుచున్నాను.

పాండురాజు శతశృంగపర్వతమున మృతినొందఁగా మాద్రి పాండురాజుతోఁ జితాగ్ని నొంది మృతినొందిన దని ఆదిపర్వముయొక్క ౧౨౫ అధ్యాయమున వర్ణింపఁబడినది. కాని ౧౨౭ అధ్యాయమున మాద్రీపాండులశరీరములు హాస్తినాపురికిఁ గొనితేఁబడి విదురాధిపత్యమున నచట దహింపఁబడినటుల వర్ణింపఁబడియున్నది. నన్నయభట్టు

డీయసందర్భము దగ్గఱనే యుండుటఁ జూచికాఁబోలు మాద్రీపాండుల యంగములు కొనితేఁబడి హస్తిపురిలో విదురాధిపత్యమున సంస్కరింపఁ బడిన వని వ్రాసియున్నాఁడు.*

ఇంకనొకటి—ఆదిపర్వమునఁ గర్ణుఁడు సద్యోగర్భజనితుఁడుగా వర్ణింపఁబడినాఁడు. ఆగాథ యచట నిష్ప్రశ్నముగాఁ జెప్పఁబడియున్నది. అరణ్యపర్వాంతమున జనమేజయునిప్రశ్నకు వైశంపాయనుఁడు కర్ణువృత్తాంతముఁ జెప్పుచుఁ గర్ణునిఁ గుంతి పదిమాసములు గూఢముగా మోసి కనినది యని చెప్పియున్నాఁడు. కర్ణునిగాథను నన్నయభట్ట యెఱ్ఱాప్రెగ్గడ కవులు యథామాతృకముగానే యాంధ్రీకరించియున్నారు.♦

---

* మాద్రీపాండురాజులు శతశృంగగిరిలో మృతి నొందిరి. మాద్రి భర్తతోఁ జితిపై దహింపఁబడెను. ఆమాద్రీపాండులదేహములు హస్తిపురికిఁ గొనివచ్చినట్లుండుట యసందర్భమాగానున్న దని నేను వ్రాయఁగా, కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు దేహము లన నస్తిక లని కల దనిరి. అట్లే వ్యాఖ్యాత వ్రాసెను గాని, ఆఘట్టమున, దేహ, శరీర, శవ, శబ్దములు వాడఁబడియుండుటచే నది సందేహాస్పదముగా నున్నది. శవ, శరీరశబ్దములకు అస్తిక అను నర్థ మేనిఘంటువునను గానరాదు. శ్రీకృష్ణభారతమునఁ గృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు "అస్తిపంజర"ము లని వ్రాసిరి. అస్తిపంజరమన అస్తిక లగునా ?

♦ కర్ణజన్మముఁగూర్చి ఆదివనపర్వములలో నన్యోన్యవిరుద్ధముగా వర్ణింపఁబడియున్న దని నేను వ్రాసినందులకు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు "మహాభారతచరిత్రనిరాకరణము"న 25, 26 పుటలలో సంస్కృతవనపర్వమునఁ గర్ణుఁడు సద్యోగర్భజనితుఁడుగా నుండఁగా నెఱ్ఱాప్రగడభారతమును, పండితంమన్యులు పంస్కరించిరి. ఆట్లాపండితంమన్యులు సంస్కరించుటకు సంస్కృతమున, శ్లో. తతో గర్భస్సమభవత్పృథాయాః పృథివీపతే| శుక్లే దశోత్తరేపక్షే తారాపతి రివాంబరే| సా బాంధవభయా ద్బాలా గర్భం తం వినిగూహతీ"

అనుశ్లోకములలో దశోత్తరశబ్దము ప్రమాదముఁ గలిగించుటఁజేసి పండితంమన్యులు పొరఁబడి రని యేమేమో వ్రాసి, పైశ్లోకములకు నీలకంఠవ్యాఖ్యానము నీక్రింది రీతిని వ్రాసిరి.

మఱియొకదానిఁ జూడుఁడు. అరణ్యపర్వమున రామాయణగాథ కలదు. అందుఁ గుంభకర్ణుని లక్ష్మణస్వామి వధించినటులఁ గలదు. ఇది సంస్కృతము ననుసరించియే యాంధ్రీకరింపఁబడియున్నది. లక్ష్మణ

"తత ఇతి దశోత్తరే ఏకాదశే శుక్లే పక్షే ప్రతిపది చంద్ర ఇవ బాల ఉద్భూతః మాఘశుక్లప్రతిపది కర్ణనిషేకజన్మేత్యర్థః" అని యున్నది. దీనింబట్టి విచారింప సూర్యుఁడు మాఘశుక్లప్రతిపద్దినంబునఁ గుంతిం గూడె ననియు, నానాఁడే గర్భ మయ్యె ననియు, నానాఁడే కర్ణుండు పుట్టె ననియు స్పష్టపడుచున్నది."

మఱియు, నీయంశము తమ శ్రీకృష్ణభాశతారణ్యపర్వమున విశదీకరించితి మని యు, దానిఁ జూచినవారికి విశేషాంశములు బోధపడు ననియు వ్రాసిరి.

నేను శ్రీపిఠాపురపుమహారాజావారి యానతిని, ఆంధ్రదేశములోఁ బదుమూఁడుమండలములనుండి యాంధ్రభారతపుఁబ్రతులను సేకరించితిని. ఆవ్రాఁతప్రతులు మూఁడువంద లేండ్లనుండి నేఁటి కేఁబదియేండ్లకుఁ బూర్వమువఱకు వ్రాయఁబడినవి. ఆప్రతు లన్నిటియందును నేఁడుముద్రణమునం దుండినరీతిని కుంతి పదినెలలు మోసి కనినట్లే యున్నది. అఱువదేండ్లనుండి పెక్కుతడవలు ముద్రణమగుచున్న నానావిధము లగు భారతపుఁబ్రతులలోను అట్లే యున్నది. ఆలోచింపవ్రాసిన ముద్రించిన వీ రందఱును బండితంమన్యులే యగుదురా ! లేక శంభుదాసమహాకవియే పండితంమన్యుఁడా ? కాని, శాస్త్రిగా రుదాహరించిన నీలకంఠవ్యాఖ్యలో "మాఘశుక్లప్రతిపది కర్ణనిషేకజన్మేత్యర్థః" అని యున్నది గాని జన్మ మని లేదు. నిషేకజన్మ మన గర్భమున జీవుఁడు వీర్యముద్వారా ప్రవేశించుట. దీనింగూర్చి, లఘుజాతక, బృహజ్జాతక, సారావళ్యాది జ్యోతిశ్శాస్త్రగ్రంథములు, భట్టోత్పలాది వ్యాఖ్యాతలు విశేషముగాఁ జర్చించియున్నారు. బృహజ్జాతకమున, నిషేకజన్మమును, జన్మము (భూమియందు జన్మించుట)ను బురస్కరించి ఫలములు చెప్పఁబడియున్నవి. మఱియు శాస్త్రిగా రుదాహరించినశ్లోకములలోఁగాని వ్యాఖ్యానములోఁగాని నిషేకజన్మ మనియేకాని, జన్మ మని లేదు. వా రుదాహరించిన శ్లోకవ్యాఖ్యలో మాఘశుక్లప్రతిపత్తునఁ జంద్రునివలె నుద్భవించె ననుటలోఁగూడ, ప్రతిపత్తునందు, ఆకాశమునఁ జంద్రుఁ డుద్భూతుఁడైన ట్లను నుపమానము, చంద్రుని యేకకళ నాఁ డుద్భవించి ప్రజలకుఁ గాన్పింపనిరీతిం గర్ణుఁడు గర్భమునమాత్రమె ప్రవేశించె నను నర్థ మగుచున్నది. కాని శాస్త్రిగారు రెండవశ్లోకార్థము తాత్పర్యము కాక కాఁబోలు వ్రాయలేదు. "తం గర్భం వినిగూహతీ=ఆగర్భమును దాఁచుచున్నది" క్రియ యేది ? తరువాతం

స్వామి కుంభకర్ణునిఁ జంపుట రామాయణగాథా ప్రతిపాదితము లగు గ్రంథములలో నెచ్చటను గానము.

మఱియొకటి ఆదిపర్వమున "ఉదఙ్క" (ఉత్తంక) ఋషిజనమేజయునిసహాధ్యాయుఁడు. సర్పయాగమున కాతనిం బురికొల్పినవాఁడు. అశ్వమేధపర్వమున నాతఁడు "మరుస్థల"వాసి యగు మునియై కృష్ణునిచే భారతయుద్ధానంతరము శప్తుఁడైనటుల వర్ణింపఁబడెను. రెండుచోటులను వర్ణింపఁబడినవారు వేఱుమునులు గారు. వారి గురుశుశ్రూషాదికము, గురుదక్షిణకై వారు పడినపాట్లు సమానముగానె యున్నవి.

ఇట్టియసందర్భములు మహాభారతమునఁ బెక్కులు కలవు. కాని గ్రంథవిస్తరభీతిచే వ్రాయలేదు. ఇంకొకటి—వ్యాసుని యనుక్రమణికా పద్ధతిఁ జూడగా నాతనిజయమున సభాపర్వాంతమువఱకుగాథలు విపులముగా వ్రాయఁబడి తక్కినగాథలు క్షప్తముగా వ్రాయఁబడె నని తలఁపఁబడుచున్నది. యుద్ధపంచకవుగాథలు చాల క్షప్తముగా వ్రాసిన

గల శ్లోకార్థమును పిమ్మటఁ గలశ్లోకములను జూచిన శాస్త్రిగారి తప్పు విశద మగును.

శ్లో. ధారయామాస న్సుశ్రోణీ నచైవాం బుబుధే జనః। నహి తాం వేదనార్యన్యా కాచి ద్ధాత్రేయికామృతే కన్యాపురగతాం బాలాం నిపుణాం పరిరక్షణే। తతః కాలేన సా గర్భం సుషువే వరవర్ణినీ.

"కుంతి గర్భమును రహస్యముగా ధరించెను. ఈగర్భమును ధరించినకుంతిని ఇతరపురుషుఁడుగాని, యన్యస్త్రీగాని యామె నేర్పుగా నంతఃపురమున రక్షింపఁబడుచుండుటచే నెఱుఁగరు. ఒక్కదాసికిమాత్రమె తెలియును. పిమ్మట సకాలముచే తనే యాకుంతి బిడ్డను గనెను" శాస్త్రిగారు తరువాతిశ్లోకములను వదలి కవిత్రయములోనొకఁడగు శంభుదాసమహాకవిని పండితంమన్యునిగాఁ జెప్పుట పెద్దతప్పు. మఱియు, పైశ్లోకముల కర్థము కాక తామేమొ క్రొత్తయంశముఁ గనిపెట్టినట్లు తమకృష్ణభారతపుటరణ్యపర్వమున "పుట్టోన్టేట్సు"న నీయంశము వ్రాయుట యంతకఁషె తప్పు.

టులఁ గలదు. భీష్మ పర్వపుగాథ యాపర్వమునఁ బదుమూఁడవ యధ్యాయమునఁ బదుమూఁడుశ్లోకములచేఁ జెప్పఁబడినది. కాని ధృతరాష్ట్ర సంజయులకును జనమేజయ వైశంపాయనులకును నగు నుత్తరప్రత్యుత్తరములచేఁ దక్కిన గ్రంథమంతయుఁ బెరిగినది. ద్రోణపర్వపు గాథమాత్రము చిన్నచిన్నవి యగు నెనిమిదియధ్యాయములలోఁ జెప్పఁబడినది. తక్కినది జనమేజయాదుల ప్రశ్నోత్తరములచేతనే వృద్ధినొందినది. అటులనే కర్ణ పర్వగాథ యఱువదిశ్లోకములు గల కర్ణపర్వపు యైదవ యధ్యాయముచేతను, శల్య సౌప్తికపర్వములగాథ ముప్పదియెనిమిది శ్లోకములుమాత్రమె గల శల్యపర్వపు మొదటియధ్యాయము చేతను జెప్పఁబడి తక్కిన గ్రంథమంతయు జనమేజయాదుల ప్రశ్నోత్తరములచేఁ బెంపఁబడినది. భారతయుద్ధగాథ నంతయును సూక్ష్మదృష్టితోఁ జదివినయెడల ద్రోణపర్వముననే మహాయుద్ధములు కలవని తెలిసికొనఁగలము. వీరాధివీరులు ద్రోణపర్వముననే వధింపఁబడినటుల వర్ణింపఁబడియున్నది. వ్యాసకృతభారతభాగముగాఁ దలఁపఁబడు పదుమూఁడు శ్లోకములలో భీష్ముఁడు పదిదినములు సేనాధిపత్యముఁ జేసినటులఁ గలదు. కాని యాతఁడు విశేషయుద్ధముఁ జేసినటులఁ గాన్పింపదు. వ్యూహములను బన్నుకొనుటతో సరిపోయియుండును. నాఁటి యుద్ధధర్మములుకూడ నేఁటివలె ‚‚సదసద్యుద్ధములు" (ఎదురఁబడి పోరాడుట, గోతులు, వనములు మొదలగువానిలోఁ బొంచియుండి శత్రుప్రజ వధించుట) కలవని శాంతిపర్వము, మనుస్మృతి, కౌటిలీయార్థశాస్త్రము, కామందకము, శుక్రనీతి యను గ్రంథములలోఁ జెప్పఁబడియుండుటచే నూహింపఁబడుచున్నది. భీష్ముఁడును నటులు వ్యూహములఁ బన్ని పదియవనాఁడెపుడో యర్జున శిఖండుల బారిఁ బడి మడిసియుండును. భీష్ముఁడు శతవృద్ధగుటచే నాతఁడు పొరఁబాటున శత్రుప్రన క్షగ్గమై

చనిపోవు నని దుర్యోధనుఁడు తలఁచియే యీతనిఁ గాఁచుచుండవలెనని పెక్కుసారులు చెప్పినటులఁ జెప్పఁబడిన భీష్మపర్వమునఁ గలదు. భీష్ముని మరణముతోఁ గౌరవులు భయకంపితులై పెద్దప్రయత్నముతో ద్రోణునకు సైన్యాధిపత్య మిచ్చిరి. ద్రోణుఁడు పెక్కువ్యూహములఁ బన్నినటులఁ జెప్పఁబడిన మహాభారతమునఁ గాన్పించుచున్నది. కాని ద్రోణుని సైన్యాధిపత్యకాలమున నాతఁడు శకటవ్యూహమును బన్నఁగాఁ బాండవులు క్రౌంచవ్యూహముఁ బన్నినటుల వ్యాసుని జయ మని తలఁపఁబడు మూలభారతమునఁ గలదు. ఒక్క శకటవ్యూహముచేతనే యీతని యుద్ధము పూర్తియైనది.

నేఁడు కాన్పించు మహాభారతములోని కొన్నిభాగములు బౌద్ధమత విజృంభణానంతరమునను, అలగ్జాండరు దండయాత్రచేసిన పిమ్మటను రచింపఁబడి యున్న వని కొందఱు పాశ్చాత్యవిమర్శకులు, నేటికాలపు మనదేశపుఁబండితులలోఁ గొందఱు వ్రాసియున్నారు. విశేషపాఠభేదములు కాళిదాసునాఁటికే కలిగియుండును గాని ; అంతమాత్రముచే మహాభారతభాగములు గ్రీసుదేశీయుల దండయాత్రానంతరము కూర్పఁబడె నని కొందఱు విమర్శకులు వ్రాసిన వ్రాఁతలకారణములచే నట్లు తలంప మనసుకొల్పుటలేదు. కారణ మే మనఁగా, (1) "ఏడూక" శబ్దము మహాభారతమున నుండుటచేతను అది బౌద్ధమతస్థుల యస్థికలఁ బూడ్చి దానిపైఁ గట్టిన స్తూప మగుటచేతను (డాగోబా యని పాలీభాషలోని పేరు) అట్టియేడూకములు విస్తార మీభరతఖండమునఁ గలవని మహాభారతమున రచింపఁబడుటచేతను బౌద్ధమత విజృంభణానంతరము

(1) ఏడూకాన్ పూజయిష్యంతి వర్జయిష్యంతి దేవతాః......
ఏడూకచిహ్నా పృథివీ న దేవ గృహభూషితా
భారతే వ్యాస యుగే క్షీణే తద్యుగాంతస్య లక్షణం. వనపర్వ. ౧౯౦ అ.

ననే మహాభారతభాగములు కొన్ని విరచింపఁబడె నని కొందఱతలంపై యున్నది. బౌద్ధమతధర్మములు భారతీయ సాంప్రదాయ యుక్తము లగుటచేతను బౌద్ధమతిమునకుఁ బూర్వముననే యేదేని యొకవిధమగు ‹‹నేడూక" చిహ్నము లుండియుండును. పూర్వకాలమున గృహనిర్మాణము గుంజలపై బొంగు వెదుళ్ళను వేసి యిండ్లను గట్టుచుండిరి.(1) మయునిచే ధర్మరాజునకుఁ గట్టఁబడిన సభానిర్మాణమె గోడలఁబెట్టి గృహములఁ గట్టుట యార్యులలో మొదలు. మహాభారతములో మయసభా వర్ణనముఁ జూచినచో గోడలు వర్ణింపఁబడిన యంశములు కాన్పించును. ద్వాపరమునకుఁ గృతిప్రమాలోచనముఁ జేసినపిమ్మటను ధృతరాష్ట్రుఁడొక సభాశాలను నిర్మింపఁజేసియున్నాఁడు. అందు స్తంభములే కాని గోడలు లేవు. ఆకాలమున నిర్మింపఁబడిన గృహకుడ్యములైనను స్తంభములను నడుమనుంచి కట్టఁబడిన గోడలై యున్నవి. అందువలననే యమరుఁడు "ఏడూక మంతర్న్యస్తకీకసం" అనినాఁడు. అనఁగా లోపలను కొయ్యఁబెట్టి కట్టిన గోడను ఏడూకమని పేరు. కీకసశబ్దమునకుఁ గొయ్యయెముక కూడ నర్థ మగును. మహాభారత రచనాకాలమునకు ధర్మజుని సభయొక్క నమోనాలచే దేశ మంతయుఁ గొయ్యలను నడుమ నుంచిన గోడలచే రాజమందిరములు ధనికమందిరములు కట్టఁబడుచుండుటఁ జూచి యాకవి దేవగృహములఁ బూజింపక యేడూకములనే గౌరవించుచున్నా రని వ్రాసియున్నాఁడు. ఇప్పటికాలమున పాశ్చాత్య వాస్తు

(1) ఇహైవ తిష్ఠ నిమితా తిల్వలా స్యాదిరావతీ మధ్యే తాల్పశస్య తిష్ఠాన్త్వా ప్రాపన్నఘాయసః॥ ఋతేవ స్థూణా మధిరోహవగ్ంశో గ్రోవిరాజ న్నపసేధ శత్రూన్॥ ఏకాగ్ని మంత్రపన్న॥ ౨—౫.

తాత్పర్యం:—ఓ గుంజా! వడ్రంగి చేసిన నగిషీకలదానవై యాధార దేశమునఁ బాతఁబడినదానవై యుండుమా! గృహమధ్యమునందుండిన నిన్ను దోషములు పొందకుండుఁగాక! ఓ వెదురా! గుంజలపైనుండి ప్రకాశించుచు శత్రువులను పెళ్లఁగొట్టుము.

శాస్త్ర విధానముచేఁ గట్టఁబడిన మండువా లేని గృహములు (బంగాళా లు) ఎటుల భారతీయవాస్తుశాస్త్రవిరుద్ధములో నాఁడటుల ‘‘నంతర్న్యస్త కీకసములు’’ గల గృహము లార్యవాస్తుశాస్త్ర గర్హితములు. అందువలననే యాకవి వానిని గర్హించియున్నాఁడు. నేఁడు కొందఱు పూర్వాచారపరులు బంగాళాలగునిండ్లను నిందించుచుండుటఁ జూచుచున్నారము. అటులనే నాఁటి వా రేడూకములను నిందించుచుండిరి. అంతర్న్యస్త కీకసభిత్తులపైఁ గట్టిన గృహములు దత్తమండలాంధ్రులకును నైజాము రాజ్యవాసులకును గొత్తకావు. బౌద్ధమత విజృంభణకాలమునం దెముకలపైఁ గట్టిన గోడలకు గౌరవము హెచ్చియుండెనేకాని యేడూకము మయునిచే నారంభింపఁబడినదే మొదలనిమాత్రము నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును.

యవనశబ్దము పలుచోట్ుల మహాభారతమున వాడఁబడుటచేఁ బాశ్చాత్యవిమర్శకులు కొందఱు మహాభారతములోని కొన్ని భాగములలగ్జాండరు దండయాత్రను జేసినపిమ్మటనే కూర్పఁబడి యుండు నని వ్రాసియున్నారు. కారణ మేమనఁగా, గ్రీకులను యవను లని భారతీయులు పిలుచుటయే యఁట?

గ్రీసుదేశమునకును భారతదేశమునకును నన్యోన్యసంబంధము కలుగుట, అలగ్జాండరు దండయాత్రతోడనె రాలేదు. అంతకుముందు పెక్కుశతాబ్దములకిత్రమె సంబంధము కలిగియున్నది. పాణిన్యాచార్యులు క్రీ. పూ. ౭, ౮ శతాబ్దముల ప్రాంతపువాఁ డని కొందఱును ౧౨వ శతాబ్దప్రాంతపువాఁ డని మఱికొందఱును పూర్వపాశ్చాత్యపండితులు వ్రాసియున్నారు. పాణినికంటెఁ శాకటాయనుఁడు ప్రాచీనుఁ డనుటకుఁ బాణిని శాకటాయనుని బెక్కుసారులు తన వ్యాకరణమునఁ బేర్కొనుటయే నిదర్శనము. అట్టి శాకటాయనుఁడును, పాణినియుఁ దమతమ

వ్యాకరణములలోఁ బలుసారులు యవనశబ్దము నుచ్చరించియున్నారు. పాణిని శాకటాయనులచేఁ బేర్కొనఁబడిన యవనులనే మహాభారత గ్రంథకర్తయు దనగ్రంథమునఁ బేర్కొనెను. పాణిని శాకటాయన మహాభారతగ్రంథములలోఁ బేర్కొనఁబడిన యవనులు గ్రీసుదేశీయులా ? యవనులలిపి దుష్టలిపి. (1) వారు ముండనమును భారతీయాచార విరుద్ధముగఁ జేయించుకొనుచున్నారు. (2) శాకటాయనుఁడు లిపినిమాత్రమె పేర్కొనినాఁడు. పాణిని లిపిని వృత్తిని ఆచారమును గూడఁ బేర్కొనినాఁడు. మహాభారతమునఁ బెక్కుచోటుల యవనులు యోధులుగాఁ బేర్కొనఁబడిరి.

పై కారణములచే శాకటాయనాదుల కాలముననే భారతదేశీయులకుఁ బాశ్చాత్యదేశ సంబంధము కలిగియున్న దనియుఁ బ్రాచీనులు తమగ్రంథములలో నరేబియాదేశీయులనో గ్రీసుదేశీయులనో జేర్కొని యున్నారనియుఁ దలఁపవలసి యున్నది. పాణిని శాకటాయనులు పేర్కొనిన లిపి దుష్టలిపి యగుటచే నాలిపి ,,ఫొనిషియా'' లిపియో ,,కీల'' లిపియోనై యుండును. ఆయవను ,,లరబ్బులై'' యుందు రని తలఁచుచున్నాను. అరబ్బుల ముండనముకూడ భారతీయాచార విరుద్ధమే. భారతదేశ ,, మరబ్బుల '' దేశమునకు సమీపముకూడ నై యున్నది. అందువలన నరబ్బులనే యవను లని భారతీయులు వ్రాసియుందురేమో? గ్రీకులఁగూడ నిటీవల యవను లని పాశ్చాత్యులచే వ్రాయుట విరుద్ధము కాదు. పై కారణములచే ,,నలగ్జాండరు'' వచ్చిన తరువాతను భారత భాగములలోఁ గొన్ని రచింపఁబడినవని చెప్పుటకు వీలులేదు.

---

(1) యవనయవా ల్లిపిదుష్టే॥ ౧—3—౧౬॥ శాకటాయ వ్యాకరణము

,, ఇంద్ర వరుణ భవ శర్వ రుద్ర మృడ హిమా రణ్య యవ యవన మాతులాచార్యాణా మానుక్'' ౪—౧—౪. పాణిన్యష్టాధ్యాయి.

(2) ౨-౧-౭౨ అష్టాధ్యాయియొక్క ,,మయూర''వ్యంసకగణముఁజూడుఁడు

మఱియు మహాభారతమునఁ బేర్కొనఁబడిన విష్ణుని యవతారములలో “బుద్ధావతారము” పేర్కొనఁబడలేదు.(1) అందు కృష్ణావతారమునకుఁ బిమ్మటను కల్క్యవతారమె చెప్పఁబడియున్నది. శాంతిపర్వములోని భాగము లించుమించు చన్నియు మహాభారతకవులలోఁ గడపటివాఁడగు “సౌతి” కృత భాగములోనివె యని తెలుపఁబడుచున్నవి. ఆశాంతిపర్వమున దశావతారములలో బుద్ధావతారము పేరు లేకుండుటచే బుద్ధునకుఁ బూర్వమె మహాభారతము పూర్తిచేయఁబడి యున్నదని నానిశ్చయాభిప్రాయము. అయినను బుద్ధ ప్రతిబుద్ధ శబ్దము లచటచట మహాభారతమునఁ గలవు.(2) కాని యవి సాంఖ్యమతోదిత పారిభాషికపదములై “జ్ఞాని” యను నర్థముమాత్రమిచ్చు పదములై యున్నవి. బుద్ధునకుఁ బూర్వమె మహాభారతము రచింపఁబడియుండును కాని, షడ్దర్శనములలోని యోగసాంఖ్య దర్శనములు నిరుక్తము అథర్వవేదము మఱికొన్ని నిఘంటువులు మాత్రము నాఁటికి రచింపఁబడియుండె ననిమాత్రము శాంతిపర్వములోని ౩౦౭ యధ్యాయముచేఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

మహాభారతములోని “యానుశాసనిక” పర్వము “ప్రక్షిప్త”

(1) “హంసః కూర్మశ్చ మత్స్యశ్చ ప్రాదుర్భావా ద్విజోత్తమ
వారాహో నరసింహశ్చ వామనో రామ ఏవచ”
రామో దాశరథిశ్చైవ సాత్వతః కల్కిరేవచ॥ ౩౪౦ అధ్యా॥ శాంతిపర్వ.

(2) బుద్ధ మప్రతిబుద్ధత్వా ద్బుధ్యమానంచ తత్వతః
బుధ్యమానంచ బుద్ధంచ ప్రాహుర్యోగనిదర్శనం॥ ౩౦౭ అధ్యా॥ శాంతిపర్వ.
ప్రాదుర్భావాశ్చ కథితా భవిష్యా ఇహాగమే యథా
తత్ర యే పురుషాశ్చాన్యే శాంతేంద్రియా విసర్జితాః
ప్రతిబుద్ధాశ్చ తేసర్వే భక్తాశ్చ పురుషోత్తమం
తేర్చయంతి సదాదేవం తైస్సార్థం రమతేచసః॥ ౩౪౪ అధ్యా॥ శాంతిపర్వ.

మునియు, నిటీవలఁ గూర్పఁబడె నని ప్రొఫెసర్ "వింటర్నిట్జు"గారు వ్రాయుచున్నారు. ఎందువలన నటులఁ దలఁచిరో తెలియదు. ఆలోచింపఁగా, ననుక్రమణికాధ్యాయములో భారతవృక్ష వర్ణనమునం దానుశాసనికపర్వము పేరు లేకుండుటచేతను, వివిధదేశకోశములలో నధ్యాయభేదము విశేష వ్యత్యాసముతోఁ గూడియుండుటచేతను, పర్వాంత కర్తవ్యవిధులలో నానుశాసనికపర్వమునకుఁ బ్రత్యేకవిధి గ్రంథాంతమునఁ జెప్పబడకపోవుటచేతను, దాని నిటీవలఁ జేర్పఁబడినదానినిగాఁ దలఁచియుందురు. నిజమునకు భీష్మ స్వర్గారోహణగాథ తప్ప వేఱు భారతేతిహాసముతో సంధించిన గాథ లందుఁ గాన్పింపవు. కాని, లక్షశ్లోక పరిమితిగల మహాభారతమున నెనిమిదివేల శ్లోకములు గలభాగ మంతయుఁ బ్రక్షిప్త మగుటకు మనసు గొలువకున్నది. మఱియు వింటర్నిట్జుగారు వీరచరితమై యితిహాసమగు మహాభారతమున, బ్రాహ్మణులు స్వార్థపరులై స్వోపకారక వాక్యములను స్వోపకారక గాథలను జొనిపి స్మృతిగాఁ జేసి రను నిపవాదరూపక మగు „ఆస్ట్రియన్ హావిజరు గన్(1) ప్రాచీన భారతీయ బ్రాహ్మణులపైఁ బ్రయోగించియున్నారు. వింటర్నిట్జుగారిచే మహాభారత గ్రంథకర్తలుగాఁ దలఁపఁబడిన వ్యాస వైశంపాయన సౌతు లైనను గానముచేయు కురుపాండవసంస్థానములలోని సూతులైనను బ్రాహ్మణులు కారు. వ్యాసుఁడు నిషాదుఁడు. తచ్ఛిష్యుఁడగు వైశంపాయనుఁడు శాపతప్తుఁ డగుభ్రష్టబ్రాహ్మణుఁడు. (యాజ్ఞవల్క్యచరితమున వైశంపాయనునిగాథ కలదు) సౌతి కాని కురుపాండవ సంస్థానములలోని గాయకులగు సూతులుగాని యిప్పటిశుద్ధశ్రోత్రియు

(1) 'హావిజరు' అనునాతఁడు ఆస్ట్రియా దేశీయుఁడు. అతఁ డీశతాబ్దాదిని యొకఫిరంగి(గన్) గనిపట్టెను. అది ఎదుటివారిని గొట్టక పైకెగిరి దూరపాతమై దూరస్థులనే బాధించును. (వింటర్నిట్జు ఆస్ట్రియా దేశీయుఁడు.)

లనుకొనునంతటి శుద్ధశ్రోత్రియ బ్రాహ్మణులుకారు. భ్రష్టబ్రాహ్మణుఁ డగు వైశంపాయనుఁడైనను భారతము నితిహాస రహితముగ రచించెనేకాని బ్రాహ్మణధర్మ ప్రతిపాద కేతిహాసములతోఁ గూర్చియుండలేదు. సౌతికాలముననే లక్షశ్లోకమితి మహాభారతమునకుఁ గలిగె. ఇట్టిస్థితిలో బ్రాహ్మణులు ప్రక్షిప్తగ్రంథముఁ జొనుపుటకుఁ దావెటులఁ గలుగును ? నాతలఁపున సౌతికిఁ బిమ్మటఁగూడ కొన్నిభాగములందుఁ జేరియున్నవి. కాని యవి బ్రాహ్మణధర్మ ప్రతిపాదకములైయుండవు. వింటర్నిట్జుగారికి జమదగ్ని చెప్పులుజోడుగాథ మొదలగునవి బ్రాహ్మణకల్పితములుగాఁ గాన్పించినవి. కాని, కౌశికుఁడు ధర్మవ్యాధుఁడను కటికవానికడ జ్ఞానోపదేశము నొందుటయు నాళీకజంఘుని గాథలోని దుష్టబ్రాహ్మణుని యయోగ్యత మొదలగు బ్రాహ్మణ్యనీచతను సూచించు గాథలుకూడ మహాభారతమున నున్నవి. అవి వారికిఁ గాన్పింపకపోవుట విచారకరము. ఇంకొకటి వింటర్నిట్జుగారు యుద్ధపంచకము కౌరవపక్షపాతి (సంజయుఁడు కావచ్చును) చెప్పుటచేత నాభాగము కౌరవపక్షముగా వ్రాయఁబడె ననియు తక్కినభాగము పాండవపక్షముగా చెప్పఁబడె ననియు వ్రాసియున్నారు. అదికూడ పొరబాటని చెప్పవలసియున్నది. కారణ మేమనఁగా, యుద్ధపంచక మంతయుఁ గౌరవపక్షముగా వ్రాయఁబడినచోఁ గౌరవసైన్యాధిపతియగు భీష్ముఁడు తానుపడిపోవు నుపాయముఁ బాండవులకుఁ జెప్పుటయు, దుర్యోధనుఁడు ద్రోణుని సైన్యాభిషేక సమయమున ధర్మజునిం బట్టిన తిరిగి జూదమాడించి యరణ్యమున కంపెద నను కృత్రిమాలోచనముఁ జేయుటయు ద్రోణుఁడు సైంధవవధనాఁడు సైంధవుని మోసపుచ్చి యర్జునసాత్యకులను వ్యూహములోఁ జొఱనిచ్చుటయుఁ గర్ణ భీష్ములు క్షత్రియులై మంతనమాడుటయుఁ బెక్కుసారులు సంజయుఁడు ధృత

రాష్ట్రుని జీవాట్లు వేయుటయుఁ గౌరవపక్షముగానే యాభాగము వ్రాసి నచో నట్లు వర్ణింపఁ బడకపోవును. ఇతరభాగ మంతయుఁ బాండవపక్ష ముగా వ్రాయఁబడె ననికూడ తలఁప వీలులేదు. అటులు తలఁచినచో ధర్మజుఁడు శల్యుని భేదోపాయముచేఁ గృత్రిమపఱచి కర్ణునిసారథ్య మున మోసముఁజేయ నియోగించుటయు ఆశ్రమవాసపర్వమున ధృత రాష్ట్రుఁడు తనకుమారుల శ్రాద్ధమునకు ధనము నడుగ భీముఁడు శ్రాద్ధ మునకు ధనము నీయరా దనుటయు వర్ణింపఁబడక పోవును. కాన వింట ర్నిట్జుగారి తలఁపు సరికా దని చెప్పవలసియున్నది.

ఇటీవల బ్రహ్మశ్రీ కేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారు భారతముఁ గూర్చి భారతీపత్రిక, ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రికలలోఁ గొన్ని వ్యాస ములను వ్రాసియున్నారు. అందు మహాభారతము బౌద్ధులచే హిందూ మతము నసహ్యించుకొనురీతిని ప్రాచీనపుశుద్ధభారతమున నటునచట నాయాయంశములు కూర్పఁబడె నని వ్రాసి కొన్నియుదాహరణముల నిచ్చిరి. అందొకటి, రెంటి నిటక్లుప్తముగా వ్రాయుచు నవి యసంగత ము లని నిరూపించుచున్నాను.

(1) వ్యాసుఁడు, "మత్స్యగంధీ"త్యాదినామములుగల సత్యవతీ పుత్రుఁడు గాక, వేఱొక శుద్ధశ్రోత్రియ బ్రాహ్మణియు, పరాశరుభా ర్యయు నగు 'సత్యవతి'కి జన్మించెనట! వ్యాసునకు 'సాత్యవతేయ' శబ్ద ముండుటను సాకుఁగొని బౌద్ధులు మత్స్యగంధీపుత్రునిగాఁ జేసి భా రతమునఁ జొన్పిరఁట!

(2) ద్రౌపదికిఁ బంచపతిత్వము లే దఁట! ఆమె ధర్మజునిభా ర్యయే కాని భీమాదులకు భార్య కాదఁట!

(3) పరశురామదిగ్విజయాదికము బ్రాహ్మణులపై నన్యు లసహ్యించుకొనునట్లు వ్రాయఁబడెనఁట!

మఱియు వేంకటశాస్త్రిగారు భారతమున బ్రాహ్మణులకల్పన (ఫోర్జరి) కల దని తలంచుచు రాజకీయవేత్తయు, భక్తుఁడు నగు విదురు నిజన్మమునకు బ్రాహ్మణసంబంధ ముండవలయు నని బ్రాహ్మణబీజజని తునిగా నాతని బ్రాహ్మణులే చేసి భారతమునఁ గల్పించిరఁట! పైని జెప్పిన వేంకటశాస్త్రిగారివాదము విచిత్రముగా నున్నది! దీనిం బరిశీలింతము.

(1) వ్యాసునితల్లి బ్రాహ్మణి యనిగాని, (ఉపరిచరవసునికూఁతురు, శంతనునకుఁ బిమ్మట భార్యయు) దాశరాజుచేఁ బెంపఁబడిన సత్యవతికా దనిగాని యేగ్రంథములును జెప్పుచుండ లేవు. వేదశిఖ యనఁబడి "వజ్రసూచక"మనఁబడు నుపనిషత్తున—"వ్యాసః కైవర్తకన్యాయాం జాతః" (వ్యాసుఁడు కైవర్తకన్యయం దుద్భవించెను.) అని కలదు. ఆయుపనిషత్తు బౌద్ధమతమునకుఁ బూర్వముననే యావిర్భవించెను. మఱియు, విష్ణు, భాగవత, దేవీభాగవతాదిపురాణము లన్నియుఁ గంఠోక్తిగ దాశకన్యాసుతుఁడే కృష్ణద్వైపాయనుఁ డని చెప్పియున్నవి.

మఱియు ధర్మశాస్త్రగ్రంథములలో నుత్కృష్టగ్రంథమగు మనుస్మృతికి వ్యాఖ్యానమగు "మన్వర్థముక్తావళి" యందు కుల్లూకభట్టీయము వచ్చునట్లు బీజక్షేత్రప్రాధాన్యముఁగూర్చి వ్రాయుచు, వ్యాసధృతరాష్ట్రాదులం బేర్కొనినాఁడు. చూడుఁడు.

* "ఒక్కచోట, బీజము ప్రధాన మగును. "ఎందుకై పుట్టిం

---

* శ్లో. "విశిష్టం కుత్రచిద్బీజం, స్త్రీయోనిస్త్వేవకుత్రచిత్."

మను. ౯ అ. ౩౪ శ్లో.

వ్యా॥...క్వచిద్బీజం ప్రధానంజాయతే యదర్థముప్తోయ మితిన్యాయేన. ఉత్పన్నో బీజినో సోమస్యబుధఇవ, తథా వ్యాసఋశ్యశృంగాదయః బీజినామేవసుతాః, క్వచిత్ క్షేత్రస్యప్రాధాన్యం...అతఏవ విచిత్రవీర్యక్షేత్రేక్షత్రియాయాం బ్రాహ్మణోత్పాదితా అపి ధృతరాష్ట్రాదయః క్షత్రియాః క్షేత్రిణఏవపుత్రాబభూవుః. మన్వర్థముక్తావళి.

పఁబడె నతఁడు" అనున్యాయముచే బీజవలనఁ బుట్టింపఁబడినవాఁడు. సోమునకు బుధునివలె అట్లే వ్యాసఋశ్యశృంగాదులు బీజముకలవారికే సుతులైరి,—ఒక్కొకచోట క్షేత్రమునకుఁ బ్రాధాన్యము కలదు... తనుకనే విచిత్రవీర్యునిక్షేత్ర మగు క్షత్రియయందు బ్రాహ్మణోత్పాదితులైనను ధృతరాష్ట్రాదులు క్షత్రియులే యైరి."—అని వ్రాసియున్నాఁడు. ఇందువలన సత్యవతి దాశకన్యయు వ్యాసజననియు నగుట స్పష్టముకాదా !

(2) ద్రౌపది పంచభర్తృక కాదని యెచటను నెవరును వ్రాసియుండలేదు. ధర్మజునిభార్యయే యని చెప్పుట మఱియుఁ దప్పు. అర్జునునికే భార్య యగునేమో యని కుమారిలభట్టాచార్యుఁడు తనతంత్రవార్త్తికమున వ్రాసియున్నాఁడు. దానిం బిమ్మట వ్రాసెదను.

(3) పరశురామునిగాథ భారతముననే వ్రాయఁబడి యుండలేదు. బ్రహ్మాండాదిపురాణములలో నింతకంటెను విపులముగా వ్రాయఁబడి యున్నది. అవియు బ్రాహ్మణులపై రాజులం బురికొల్పుటకు బ్రాహ్మణేతరులు వ్రాసినవేనా?

(4) విదురునకు గొప్పతనము, బ్రాహ్మణబీజముచే వచ్చిన దనియు, బ్రాహ్మణులు కల్పించి వ్రాసి రనుటయునసంగతము. పురాణాంతరములు విదురుఁడు వ్యాసబీజోత్పన్నుఁడే యని వ్రాసియున్నవి.

కాన కేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారివాదము నిలువనేరదు. వారు చెప్పినచొప్పున భారతములోఁ బ్రక్షిప్తము లనిన వానిని దీసివైచినచో నిప్పటిగ్రంథములో నాలవవంతు నిలుచుటయు దుర్ఘటమగును.

ఇంకొకటిమాత్రము నిశ్చయము. వ్యాసుఁడు వ్రాసిన జయము రణరంగమునకు సైన్యము నడచువఱకుమాత్రమె విపులముగాఁ జెప్పఁబడి యుద్ధవృత్తాంత మేసంజయునివలననో విని యావ్యాసుఁడు యుద్ధ

వృత్తాంతమును ముక్తపరుగాఁ జెప్పియుండును. కాని వైశంపాయనుఁడు జనమేజయునకుఁ జెప్పుటలో నసత్యగాథలు పెక్కు లందు కల్పింపఁబడి యుండును. ఆయసత్యములు దుర్యోధనాదుల దుర్మార్గాతిశయ నిరూపకములును పాండవుల సత్యాతిశయకములునై యుండును. అయినను జయములోని గాథలుమాత్రము మాఱకుండఁగ నున్న వని సూక్ష్మదృష్టితో మహాభారతముఁ జదివినఁ దెలియనగును. వైశంపాయనుఁడటుల నసత్యకల్పనలఁ జేయుటకుఁ దగిన హేతు వున్నది. కారణ మే మనఁగా, జనమేజయుఁడు పాండవప్రపౌత్రుఁడు. అందుచేఁ బాండవుల యందు గౌరవాతిశయము గలవాఁడు. అతఁడు ప్రశ్నించునపుడే, "దుర్మార్గులగు దుర్యోధనాదులు మహాత్ములగు ధర్మరాజాదులను మహాపతివ్రతయగు ద్రౌపదిని గష్టపఱచిన వృత్తాంతమును సావకాశముగా వివరముగాఁ జెప్పుమా" యనియే ప్రశ్నించుటచే (1) నామహారాజున కిష్టమగునటులనే వైశంపాయనుఁడు పాండవపక్షముగాఁ జెప్పవలసివచ్చుచుండెడిది. అందువలన నిజముగా దుర్యోధనుపక్షమునఁ గొంత న్యాయ ముండినను అది వైశంపాయన భారతమున నణఁగిపోయినది. మఱియు నాంధ్రీకృత మహాభారతమున విశేషించి నన్నయ భారతభాగమున నింకను దుర్యోధనపక్షపు న్యాయము నామమాత్రావశిష్టమై పాండవుల న్యాయ మతిశయోక్తులతోను నుత్ప్రేక్షలతోను నింపఁబడినది. కారణ మేమనగా నన్నియభట్టును సంబోధించునపుడే రాజరాజనరేంద్రుఁ డేమనెనో చూడుఁడు.

"చ. హిమకరుఁదొట్టి పూరు భరత తేశ కురుప్రభుపాండుభూపతుల్
క్రమమున వంశకర్త లనఁగా మహినొప్పిన యస్మదీయ వం

---

(1) చూడుఁడు ఆదిపర్వము ౬౩ అధ్యాయము.

శమునఁ బ్రసిద్ధులై విమలసద్గుణశోభితులైన పాండవో
త్తముల చరిత్ర నాకు సతతంబు వినంగ నభీష్ట మెంతయున్"

మావంశపు మూలపురుషులలోఁ బ్రసిద్ధినొంది సద్గుణ శోభితులగు బాండవోత్తముల చరిత్ర నాకు వినఁగోరిక యున్నదని ప్రభువడుగుచుండఁగా నన్నయభట్టుఁ డాపాండవులచరిత్రము మిక్కిలి యోగ్యమైనదానినిగా రచింపఁడా? అట్లే రచించినాఁడు. ఒకటి రెండుదాహరణములఁ జూడుఁడు. అనుక్రమణికాధ్యాయములో మూలభారతమునఁ బాండవులను గుంతి వనమునుండి తీసికొనివచ్చినపుడు పౌరులలోఁ గొంద ఱనుమానించి రని యుండుటచే నాభాగమును దెనిగింపలేదు. లాక్షాగృహ దహనానంతరము పాండవులు భీతులై పలాయితులై రని సంస్కృతభారతమున నుండఁగా దాని నాంధ్రీకరణమున సూచింపనె లేదు. సుభద్రాపరిణయగాథ సంస్కృతమునఁ గ్లుప్తముగా నుండఁగ దానిని విపులముచేసియున్నాఁడు.

తిక్కనసోమయాజి స్వతంత్రముగా భారతము నాంధ్రీకరించుటచే గాథలను యథామాత్రకగా నాంధ్రీకరించె ననవచ్చును గాని నన్నయపోయిన పోకడల నతిక్రమింప నిష్టములేకయో లోకప్రఖ్యాతినొందినగాథలను మార్చ నిష్టములేకయొ సంస్కృతమున నుండినదుర్యోధనపక్షము నంతఁగా నాంధ్రమున సూచింపలేదు. ఆవివర మిట వ్రాయు నావశ్యకము లేనందున విడిచితిని.

మహాభారతగాథావిశేషములు.

సాంఘికవిషయములు.

శ్రీమద్రామాయణముఁ జదివినయెడల, నార్యజాతి, సింధు, గంగా యమునానదులనంటిన ప్రదేశమునమాత్రమె యున్నదనియు, స్వల్పముగ భరతఖండ ప్రాగ్భాగమున గోదావరివఱకుఁ బ్రాకుచున్న దనియుఁ దోఁచును. మహాభారతముఁ జదివినచో నార్యజాతి భరతఖండమున నించుమించంతయు వ్యాపించిన దనియు నార్యజాతిలేనిప్రదేశమునఁగూడ నార్యజాతివిజ్ఞానము వ్యాపించిన దనియు నాఁటి యార్యజాతిరాజ్యములు పశ్చిమమున "కాస్పియన్" సముద్రప్రాంతమువఱకు వ్యాపించె ననియుఁగూడఁ దెలియఁగలదు. ఆర్యు లార్యేతరులపై రాజ్యాధికారమును వహించినను వారి మతసాంఘికవ్యాపారములలో జోక్యము పుచ్చుకొనుచుండుట లేదనికూడ తెలియనగును.(1) భరతఖండమునందుండు నార్యేతర, యార్యానార్య మిశ్రజాతీయుల రాజ్యములలో, నార్యసాంఘిక మతాచారములు వ్యాపించుచున్న వనియు నార్యద్రవిడజాతు లన్యోన్యసంబంధబాంధవ్యములఁ జేసికొనుచుండిరనియుఁ గూడఁ దెలిసికొనఁగలుగుదుము.(2) రామాయణకాలమున కార్యజాతి నిష్కళంకమై యనార్యమిశ్రమమును సహింపనిదై యున్నది. తన భార్యపై నణుమాత్రాపవాదము మోపఁబడినంతనె రాముఁడు భార్యం ద్యజించె ననుటయె యిందులకు నిదర్శనము. మహాభారతకాలమున కీ

(1) కర్ణపర్వము 45, 46 అధ్యాయములఁ జూడుఁడు.

(2) నాగకన్యక యగు "నులూపిని" ద్రావిడకన్యక యగు చిత్రాంగదను నర్జునుఁ డుద్వాహ మగుటయు, ఉలూపియు, మలయధ్వజుఁ డను ద్రవిడరాజును, ఆర్యధర్మముల నవలంబించినవారుగా వర్ణింపఁబడుటయు గమనింపఁదగియున్నవి.

క్రొవ మార్యజాతిలో నామమాత్రావశిష్టమై యున్నది. ఆర్యానార్య మిశ్రజాతీయులు—విశేషించి ఆర్యులు—మిశ్రజాతీయులు—స్వజాత్యున్నతికై పెనఁగులాడుటయె మహాభారతయుద్ధమునకుఁ గారణమై యున్న దని తలంపవలసియున్నది. దానికి హేతువు లీక్రిందివై యున్నవి.

(1) ఆర్యజాతి స్వల్పసంఖ్య కలదై యనార్యేతరజాతి బహుళమై యుండుటచే నార్యు లనార్యస్త్రీల నుద్వాహ మగుచుండిరి. అందువలన మిశ్రజాతి కలిగినది.

(2) ఆర్యు లన్యోన్యము స్వాధికారాతిశయముకొఱకు పోరాడుకొనుటలోఁ బురుషజాతి క్షీణింపఁగా „ నియోగపద్ధతి " (సంతతిలేనివానిభార్య సంతానమునకై యన్యపురుషుఁగూడి సంతతి నొందుట) చే సంతతినొందుచుండిరి.

(3) „అనులోమ" (ఉన్నతజాతి పురుషునికిఁ దక్కువజాతి స్త్రీయందు సంతతి కలుగుట) „ ప్రతిలోమ " (తక్కువజాతి పురుషున కున్నతజాతిస్త్రీయందు సంతతికలుగుట) విధులచేఁ గలిగిన సంతతి నోర్పుమై సహించుటయే గాక వారిలోఁ గలిగిన యాధిక్యమునకుఁ గౌరవము నిచ్చుట.

---

(1) పరాశర, పృషతాదులు వ్యాస, ద్రుపదాదులఁగనుట గమనింపఁదగినది.

(2) ధృతరాష్ట్ర పాండురాజులు, పాండవులు నియోగపద్ధతిచే జన్మించినవారే. ఆదిపర్వాంతర్గత చైత్రరథపర్వముచేతను బ్రహ్మాండపురాణములోని సగరచరిత్రముచేతను „నియోగపద్ధతి" వృత్తాంతము స్పష్టము కాఁగలదు.

(3) బ్రాహ్మణునికి శూద్రస్త్రీయందుఁ బుట్టినవాఁడు నిషాదుఁడు. (వ్యాసుఁ డట్టివాఁడు) శూద్రునకు క్షత్రియస్త్రీయందు పుట్టినవాఁడు „క్షత్త" (విదురుఁ డట్టివాఁడు. మహాభారతమున విదురునకు „క్షత్త" శబ్దమే వాడఁబడినది) క్షత్రియునకు బ్రాహ్మణస్త్రీయం దుద్భవించినవాఁడు సూతుఁడు. (సంజయుఁడు కర్ణునిఁ బెంచినవాఁడును, వ్యాసశిష్యుఁడగు రోమహర్షణుఁడు నిట్టివారే.) చూడుఁడు, మనుస్మృతిలో „అనులోమ, ప్రతిలోమ జాతి" ప్రకరణము.

(4) వ్యాసుఁడు, జాబాలి, కవషుడు, మొదలగువారు వారితల్లు లేజాతివా రైనను బీజప్రాధాన్య, తపోవిశేషములచే మహర్షులైరి. జాలరివనిత యగు సత్యవతికి ఋషి యగు పరాశరునివలన ముని యగు వ్యాసుఁడు పుట్టె. క్షత్రియుఁ డగు శంతనునివలన, చిత్రాంగద విచిత్ర వీర్యు లను క్షత్రియులు పుట్టిరి. జన్మముచే (స్మృతుల ననుసరించి) నిషాదుఁడును, తపోమహిమబీజప్రాధాన్యముల ననుసరించి బ్రహ్మర్షి యు నగు వ్యాసునకు క్షత్రియాంగనలయందు రాజు లగు ధృతరాష్ట్ర పాండురాజులును దాసియందు "క్షత్త" యగు విదురుఁడు నుద్భవించిరి. (విదురుని క్షత్త యనుటలో వనితాసంపర్కముచేఁ దత్కాలమున "అవకీర్ణి" యగువ్యాసుని శూద్రునిఁగాఁ దలఁచియుండుటయే కారణమై యుండును.)

(5) "క్రీత స్వయందత్తా" దులను స్వసంఘమునఁ గలిపికొని గౌరవించుట.

(6) మూఢవిశ్వాసముచే దేవతామహిమల నొప్పుకొనుట.

పై కారణములచే నార్యజాతిసంకీర్ణధర్మముల నొంది రాముని నాఁ డుండినంత పవిత్రతలో నుండక స్వనిర్మలత్వమును గోలుపోయినది. ఆర్యేతరార్యజాతి సంపర్కముచేఁ గలిగిన మిశ్రజాతి, యార్యజాతిపై దాడి వెడలినది. (ఆర్యజాతిపై దాడి వెడలుట యన సనాతనార్యధర్మముల నణచుటగాఁ దలఁపవలెను.) ఈదాడి వెడలుటయే మహాభారత యుద్ధముగాఁ బరిణమించినది.

---

(4) అవకీర్ణి=బ్రహ్మచర్యవ్రతభ్రష్టుఁడు, (వ్యాసుని బ్రహ్మచర్యవ్రతభ్రష్టతఁ గూర్చి తంత్రవార్తికమునఁ జర్చింపఁబడె.)

(5) కర్ణుఁడు, ధార్తరాష్ట్రులలోఁ బెక్కండ్రును, క్రీతలును, స్వయందత్తాదులును.

(6) నదికి కలశకు, శల్లుగడ్డికి, యమ, వాయ్వింద్రాదులకుఁ బుట్టినటుల నమ్మఁబడు భీష్మ, ద్రోణ, కృప, పాండవుల జననములలో దేవతామహిమ బ్రోత్సాహింపఁబడినవి.

రామాయణమునం దార్యజాతులలో విరుద్ధోత్పత్తులు వర్ణింపఁబడలేదు. సీతాజననవృత్తాంతము మాత్రమె స్వల్పసందిగ్ధావస్థనొందినది. అనార్యజాతులలోని వాలి, సుగ్రీవ, హనుమదాదులు విరుద్ధోత్పత్తులు కలవారగుటచే వారిజన్మములకు దేవతామహిమము లారోపింపఁబడినవి. మహాభారతమునాఁటికి దేశమునం దనేక యుద్ధములై పురుషసంతతి నశించుటచే స్త్రీలలో వ్యభిచార మెక్కువయై సంకర సంతానమెక్కువయైనది. అందువలననే నాఁటిస్మృతికర్తలు ద్వాదశవిధసంతానములను దమగ్రంథముల నెక్కించిరి. మహాయుద్ధములచే ననేకరీతుల సంతతి కలిగినటు లాదిపర్వమునందును శాంతిపర్వమునందును గాథలు కలవు. ఔర్వ, పరశురామ, సగరులగాథలఁ బరిశీలించినచో నీసంగతి తెలియనగును. దేశమునం దెవఁ డేవర్ణపువాఁడో తెలిసికొనలే మని యీక్రింది ధర్మజనహుష సంవాదములోని శ్లోకార్థములు చెప్పుచున్నవి.

(*) ఓమహాసర్పమా ? ఈమనుష్యజాతియం దిపుడు సర్వవర్ణములయొక్క సాంకర్యమువలన జాతిని బరీక్షింపలే మని నాయభిప్రాయము. అన్ని వర్ణములవారు నన్ని జాతి స్త్రీలయందును సంతానమును గనుచున్నారు.

భగవద్గీతలలోని యీక్రిందియర్జునవాక్యముకూడ నాఁటి జాతిభ్రంశవిధానమును సూచించుచున్నది.

(1) ఓకృష్ణా ! కులక్షయకృత మగు దోషమును బాగుగఁ జా

(*) జాతిరత్ర మహాసర్ప మనుష్యత్వే మహామతే
సంకరాత్సర్వవర్ణానాం దుష్పరీక్ష్యేతి మేమతిః
సర్వే సర్వాస్వపత్యాని జనయంతి సదా॥ నరాః॥ అరణ్యపర్వ॥ ౧౮౦ అ.

(1) కథం నజ్ఞేయ మస్మాభిః పాపా దస్మా న్నివర్తితుం
కులక్షయ కృతం దోషం ప్రపశ్యద్భి ర్జనార్దన
కులక్షయే ప్రణశ్యంతి కులధర్మా స్సనాతనాః

చుచున్న మనచే నీపాపమునుండి నివర్తించుట యెట్లో తెలిసికొన శక్యము కాకున్నది. కులక్షయ మగుటచే సనాతన కులధర్మములు నశించుచున్నవి. కులధర్మము నష్టమగుచో సధర్మ మభివృద్ధి యగుచున్నది కదా? అధర్మవృద్ధివలనఁ గృష్ణా! కులస్త్రీలు దోషయుక్తురాం డ్రగుచున్నారు. స్త్రీలు దుష్టురాం డ్రగుటచేతను వర్ణసంకర మగుచున్నది. వర్ణసంకరము కులమునకుఁ గులఘ్నులకు నరకముకొఱకే యగుచున్నది. వీరల పితృదేవతలు లుప్తపిండోదకక్రియలు కలవారై యధోగతు లగుచున్నారు. కులఘ్నుల వర్ణసంకరకారకములగు నీదోషములచే జాతిధర్మములును శాశ్వతములగు కులధర్మములును నశింపఁజేయఁబడుచున్నవి.

అర్జుననివిషాదహేతువుల కన్నిటికి శ్రీకృష్ణుఁడు సమాధాన మిచ్చె ననియు వర్ణసంకర మగుచున్న దను నీయంశమునకుమాత్ర మాతఁడు సమాధాన మీయలే దనియు నందువలన వర్ణసంకరభీతి శ్రీకృష్ణునకును గల దనియుఁ గొందఱు చెప్పుచున్నారు. కాని, అది తప్పు. సందిగ్ధములేకుండగ శ్రీకృష్ణుఁడు శాస్త్రయుక్తముగ సమాధానము నిచ్చియున్నాఁడు. శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు చెప్పిన యీక్రిందిశ్లోకములోనె యర్జునవిషాదహేతువులలో నొకటి యగు స్త్రీలప్రవర్తనముఁగూర్చిన సందేహము నివర్తింపఁబడినది. అందువలననే యర్జునుఁడు తద్విషయక మగు ప్రశ్నమును వేయక భీష్మాదుల నెట్లు చంపుదును? అనియే

ధర్మే నష్టే కులం కృత్స్న మధర్మోఽభిభవత్యుత

అధర్మాభి భవాత్కృష్ణ ప్రదుష్యంతికులస్త్రియః

స్త్రీషు దుష్టాసు వార్ష్ణేయ జాయతే వర్ణసంకరః

సంకరో నరకాయైవ కులఘ్నానాం కులస్యచ

పతంతి పితరో హ్యేషాం లుప్తపిండోదకక్రియాః

దోషైరేతైః కులఘ్నానాం వర్ణసంకరకారకైః

ఉత్సాద్యంతే జాతిధర్మాః కులధర్మాశ్చ శాశ్వతాః॥ భగవద్గీత.

ప్రశ్నించినాఁడు. శ్రీకృష్ణమూర్తి చెప్పిన సూత్రప్రాయ మగు వాక్య మిది.

శ్లో. కుతస్త్వా కశ్మల మిదమ్ విషమే సముపస్థితమ్
అనార్యజుష్ట మస్వర్గ్య మకీర్తికర మర్జున॥

భగవద్గీత. 2-2.

తా॥ అర్జునా! నీ కీవిషమసమయమున నెచటనుండి యార్యులు పొంద రానట్టియు, స్వర్గము నొందరానట్టియు, అపకీర్తికర మగు తెలివితక్కువ దాపరించినది ?

ఆర్యజాతియందు ''శ్వేతకేతు''వను ముని వివాహనిబంధనము చేయువఱకు స్త్రీనియతి దృఢముగా లేదు. అతఁ డించుమించు జనమేజయుని యంత్యదశలో నీవివాహనిబంధనముఁ జేసియుండెను. శ్వేతకేతునిచరిత్రమునం దీయంశము విపులముగా వ్రాయఁబడును. అర్జునునికాలమునకు సంతానమునకై యేస్త్రీ యైన ఋతుకాలమున నేపురుషుఁ డైనఁ గోరి పొందవచ్చును. ధౌమ్యునిశిష్యుఁ డగు ''ఉద్దాలకమహర్షి'' చెప్పిన యంశమును (ఆదిపర్వ. 122 అధ్యా) చూడుఁడు. అప్పటి కుండిన యార్యధర్మముం దూషించుటచే శ్రీకృష్ణుఁ డది ''యనార్యజుష్టము'' అని సమాధాన మిచ్చియున్నాఁడు. అట్లు స్త్రీలపరివర్తనముఁగూర్చి యుగ్గడిం [illegible]కీర్తికరము'' అనికూడ చెప్పినాఁడు. కారణ మేమనఁగా: అర్జునునితల్లి యగు కుంతి, నాయనమ్మ యగు అంబాలిక, ప్రపితామహి యగు సత్యవతి, భార్య యగు ద్రౌపది, వీరివృత్తాంతములు దీనివలన నుద్ఘాటితము లగుచున్నవి. అందువలననే యర్జునుఁ డావిషయముఁ గూర్చి తిరిగి ప్రశ్నింపనే లేదు.

అస్వర్గ్యము అనుసంశమునకై యుద్ధముచేయకుండుట కారణమై యున్నది. భీష్మాదుల నెల్ల [illegible]

లభించినను వారిం జంపలేను. కార్పణ్యదోషోపహతస్వభావుఁడనై ధర్మ సమ్మూఢచేతస్కుఁడనై యుంటి నని యర్జునుఁడు తిరిగి యడుగుట లోనె, అనార్యజుష్ట, శబ్దమునకు క్షమాపణము చెప్పఁబడె. అస్వర్గ్యము విషయమై సందేహము నర్జునుఁడు పొందియున్నాఁడు. దానికే శ్రీకృష్ణుఁడు విపులముగా సమాధానము నీయవలసివచ్చినది.

మఱియు నర్జునునకు వర్ణసంకరము యుద్ధముచే భవిష్యత్తునం దగు నని కాక, నాఁటికే-అప్పుడే-యగుచుండినట్లు పై శ్లోకములలోఁగల వర్తమానార్థకక్రియలచే దృఢపఱుపఁబడుచున్నది. ఈవర్తమానార్థకక్రియ "ప్రతిపదోక్త" మగుటచే నాఁటికే వర్ణసంకరమై యున్న దను నర్థము బలవత్తరమై యున్నది.

పై వాక్యములవలన నాఁటిజాతియొక్క సంకీర్ణస్థితి వెల్లడి యగుచున్నది. ఆనాఁడు వితంతూద్వాహము తప్పుగా నెన్నఁబడలేదు. కన్యకలు పెండ్లి కాకముందే బిడ్డలను రహస్యముగాఁ గనుటకూడ తప్పు కాదు. ఆసంగతు లీక్రింది భారతశ్లోకార్థములచేఁ దెలిసికొనఁగలుగుదుము.

(1) ఓభీష్మా! రూపయౌవనసంపన్నలు సంతానముగోరు నీసోద

---

(1) శ్లో. ఇమే మహిష్యౌ భ్రాతుస్తే కాశిరాజసుతే శుభే
రూపయౌవన సంపన్నే పుత్రకామేచ భారత
తయోరుత్పాదయాపత్యం సంతానాయ కులస్యనః
మన్నియోగా న్మహాబాహో ధర్మంకర్తు మిహార్హసి
రాజ్యేవై చాభిషిచ్యస్వ భాగతానను శాధిచ
దారాంశ్చ కురుధర్మేణ మానిమజ్జీః పితామహాన్
తథోచ్యమానో మాత్రాస సుహృద్భిశ్చ పరంతపః
ఇత్యువాచాథ ధర్మాత్మా ధర్మ్యమేవోత్తరంవచః
అసంశయం పరోధర్మ స్త్వయామాత రుదాహృతః

ఆదిపర్వ ౧౦౩ అధ్యాయః.

రుని భార్యలయందు సంతతిఁ గనుమా ? నాయాజ్ఞాప్రకారము ధర్మమును చేయుమా ? రాజ్యమునం దభిషిక్తుఁడవుకమ్ము. భరతవంశస్థుల నేలుము. ఈనీసోదరభార్యలను నీభార్యలఁగాఁ జేసికొనుము. నీపితరుల నధోగతిపాలుచేయకుము. ఇట్లు సత్యవతిచేతను స్నేహితుల చేతను జెప్పఁబడి ధర్మాత్ముఁ డగు భీష్ముఁడు ధర్మముగానే తల్లితో ననుచున్నాఁడు. ఓయమ్మా ? నీవుచెప్పినది సంశయము లేకుండఁగ నుత్కృష్ట మగుధర్మమే. (అనఁగా సోదరునిభార్యయం దానాఁడు బిడ్డలఁ గనవచ్చునఁట !)

నాఁడు కన్యకలు బిడ్డలఁ గనుట దోషముకా దని యాశ్రమవాసపర్వములోని కుంతీవ్యాసుల సంభాషణము చెప్పుచున్నది.

(వనాశ్రమ నివాసులగు ధృతరాష్ట్రాదులఁ జూడ వ్యాసాదులు వచ్చినపు డీసంభాషణము జరిగినది.)

(1) నేనంతఃపురమునందు గర్భముధరించి కర్ణునిఁగని పితృగా

---

(1) శ్లో, తతోహమంతర్భవనే పితృవృత్తాంత రక్షిణీ
గూఢోత్పన్నం సుతం బాలం జలే కర్ణమవాసృజం
నూనం తస్యైవ దేవస్య ప్రసాదాత్పునరేవతు
కన్యాహమభవం, విప్ర యథాప్రాహ సమామృషిః
సమయా మూఢయా పుత్రో జ్ఞాయమానోప్యుపేక్షితః
తన్మాందహతి విప్రర్షే యథానువిదితంతవ
యది పాపమపాపంవా తదేతద్వివృతం మయా
ఇత్యుక్తః ప్రత్యువాచేదం వ్యాసో వేదవిదాంవరః
సాధు సర్వమిదంభావ్య మేవమేతద్యథాత్థమాం
అపరాధశ్చ తేనాస్తి కన్యాభావం గతాహ్యసి
దేవాశ్చైశ్వర్యవంతోవై శరీరాణ్యావిశంతివై.....
మనుష్యధర్మో వర్తంత్యా స్తవమోహో నవిద్యతే
ఇతికుంతి విజానీహి వ్యేతుతే మానసోజ్వరః
ఆశ్రమవాసపర్వ 30 అధ్యాయము,

రవమును రక్షించుదాననై గూఢోత్పన్నుఁడగు బాలుని నీటియందు వదలితిని. నిశ్చయముగా నాసూర్యదేవునిమహిమచేఁ దిరిగి కన్యకగానే యుంటిని. ఎట్లాఋషిపలికెనో యట్లుజరిగెను. మూఢురాలనగు నాచేఁ బుత్రుఁడు తెలిసికొనఁబడియు నుపేక్షింపఁబడెను. ఓవ్యాసా ! అదియే నన్నుఁ జాల బాధించుచున్నది. (కుంతికి రహస్యముగా బిడ్డం గంటిననువిచారము లేదు కాని ఆబిడ్డను దెలిసియు నుపేక్షించితి ననునదియే విచారకారణము.) ఇది పాపమైనను బాపము కాకుండినను నీకు నిజముఁ జెప్పితిని. అపుడు వ్యాసుఁ డిట్లనెను. నీవు నాతోఁ జెప్పినమాటలు మంచివే, నీ వపరాధముఁ జేయలేదు. (బిడ్డను గనినపిమ్మట) కన్యాభావము నొందితివి. దేవత "లణిమాద్యైశ్వర్య" వంతులుగాన శరీరములఁ బ్రవేశింతురు......మనుష్యధర్మమునం బ్రవర్తించు నీకుఁ దప్పు కానేరదు. ఓకుంతీ ! నేను జెప్పునది బాగుగా గ్రహింపుము. నీకాచింత యుండఁగూడదు.

వ్యాసుని తల్లి యగు "సత్యవతి" కూడ కుంతివలె రహస్యముగా వ్యాసునిఁగని కన్యాభావము నొందుట గమనింపఁదగిన విషయము.

మామ యగు వ్యాసునితోఁ గుంతి తనచిన్నతనపుఁజేష్టను వెల్లడించినటులు వ్యాసునితల్లి సత్యవతి సవతికొడుకగు భీష్మునికడ తనచిన్నతనపుఁజేష్ట నిట్లు సంతోషపూర్వకముగానే చెప్పియున్నది.

* ధర్మయుక్తుఁడగు నాతండ్రికి ధర్మమునకై పడవ యొకటి

* శ్లో. ధర్మయుక్తస్య ధర్మార్థం పితురాసీత్తరీమమ
సా కదాచి దహం తత్ర గతా ప్రథమయౌవనా
అథ ధర్మవిదాం శ్రేష్ఠః పరమర్షిః పరాశరః
ఆజగామ తరీం ధీమాం స్తరిష్య న్యమునాం నదీమ్
సతార్యమాణో యమునాం మా ముపేత్యాబ్రవీ త్తదా
సాంత్వపూర్వం మునిశ్రేష్ఠః కామార్తో మధురం వచః

యుండెను. నేనచట నొకనాఁడు ప్రథమయౌవనము నొందితిని. పిమ్మటఁ బరమర్షియగు పరాశరుఁడు యమునానదినుండి నాచే దాఁటింపఁబడుచు నాదగ్గఱకు వచ్చి బ్రతిమాలుచుఁ గామార్తుఁడై మధురవాక్యముఁ బలికెను. నేను ఆతనిశాపమునకుఁ దండ్రికి భీతినొంది సులభముగాని వరముల నొంది యాతనికిఁ బ్రతిచెప్పుట కిష్టపడలేదు. బాలనైన నన్నామౌని పొంది తేజస్సుచేఁ బరవశం జేసెను...నా కంతకు ముందు అసహ్యాకరమగు చేఁపకంపుండెడిది. దానిఁ బోఁగొట్టి యాతఁడు నా కీమంచిపరిమళము నిచ్చెను. పిమ్మట నాకుఁ గర్భము కలుగఁగా నాతో నాతఁ డిట్లనెను. ఈనదీద్వీపమున నీవు కన్యవుగానే యుందువనెను. నాకు జన్మించిన యాతఁడు మహాయోగియు మహర్షియు నగు పారాశర్యుఁడు అనఁబడెను. నాకుఁ గన్యాపుత్రుఁడగు నాతఁడు ద్వైపాయనుఁ డనియు, వేదములను విభజించుటచే వ్యాసుఁ డనియు, నల్లనివాఁ డగుటచేఁ గృష్ణుఁ డనియుఁ బేరుల నొందెను.

వ్యాసభీష్ములవంటి మహానుభావులట్టి యధర్మమును ధర్మముగా

శ్లో. త మహం శాపభీతాచ పితుర్భీతాచ భారత
వరై రసులభై రుక్తా న ప్రత్యాఖ్యాతు ముత్సహే
అభిభూయ సమాం బాలాం తేజసా వశమానయత్ ...
......మత్స్యగంధో మహా నాసీ త్పురా మమ జుగుప్సితః
తమపాస్యశుభం గంధ మిమం ప్రాదా త్స మే మునిః
తతో మా మాహ సముని ర్గర్భ ముత్సృజ్యమామకమ్
ద్వీపేస్యా ఏవసరితః కన్యైవ త్వం భవిష్యసి
పారాశర్యో మహాయోగీ సంబభూవ మహానృషిః
కన్యాపుత్రో మమపురా ద్వైపాయన ఇతి శ్రుతః
యోవ్యస్య వేదాం శ్చతురః తపసా భగవా నృషిః
లోకే వ్యాసత్వ మాపేదే కార్ష్ణ్యా త్కృష్ణత్వ మేవచ.

ఆదిపర్వ. 100 అధ్యా.

నంగీకరించుట కానాఁటి దేశ,కాల, పరిస్థితులే కారణమై యున్నవా? లేక, వ్యాసభీష్ములుకూడ ధర్మవైరుద్ధ్యమున కిష్టపడియుండిరా ? ఆలోచింప, నాఁటిపరిస్థితులే యట్టివి కావచ్చు నని తోఁచెడి.

మహాభారతము రచింపఁబడిన చాలకాలమునకుఁగాని వ్యాసుఁడు దానిని బ్రకటింపలేదు. పిమ్మట వైశంపాయనాదులుకూడఁ గథలను దేవతామహిమలఁ జొప్పించి యిచ్చవచ్చినరీతిని బెంచిరి. అందువలన వ్యాసుని మూలగ్రంథమువలెనే గాథలయొక్క నిజవృత్తాంతముకూడ గ్రహింప శక్యముకా కున్నది. నేఁటికాలమున నదులు, గాలి, యగ్ని కుండములు బిడ్డలఁ గనిన వన నమ్మరు. వీని నానాఁటి సాంఘికదోషములఁ గప్పిపుచ్చుట కిటీవలివారు కల్పించిన దేవతామహిమలుగాఁ దలఁపవలసియున్నది. మహాభారతములో వర్ణింపఁబడిన దేవతామహిమలఁ గొన్నిటి నిందు సూచించుచున్నాను. అందు భారతగాథకుఁ బ్రధానపురుషుఁ డగు శ్రీకృష్ణునియం దారోపించిన దేవతామహిమల మెుందుగఁ జేర్కొనెదను.

శ్రీకృష్ణుఁడు

శ్రీకృష్ణబలరాములు సాక్షాద్విష్ణువుయొక్క యవతారములని పెక్కుపురాణములలోఁ గలదు; కాని మహాభారతముయొక్క ఆదిపర్వములో నిట్లు వ్రాయఁబడినది.

(1) విష్ణుమూర్తి తెల్లనిదియు నల్లనిదియు నగు రెండు వెండ్రుక

(1) శ్లో. సచాపికేశౌ బహిరుద్బబర్హ శుక్లమేక మపరంచాపి కృష్ణం
తౌచాపికేశౌ నివిశేతాం యదూనాంకులే స్త్రియౌ దేవకీంరోహిణీంచ
తయోరేకో బలదేవో బభూవ యోసౌశ్వేత స్తస్య దేవస్య కేశః
కృష్ణోద్వితీయః కేశవస్సంబభూవ కేశోయోసౌ వర్ణతఃకృష్ణఉక్తః.
ఆదిపర్వ॥ 197 అధ్యా.

లను పెట్టికి యాదవకులమునందలి దేవకీరోహిణులందుఁ బ్రవేశపెట్టెను. ఆ రెండు వెండ్రుకలలోఁ దెల్లని వెండ్రుక బలరాముఁ డయ్యెను. నల్లని వెండ్రుక శ్రీకృష్ణుఁ డయ్యెను.

శ్రీకృష్ణుని „పూతన" యను రక్కసి వధింపరాఁగా దానినే శ్రీకృష్ణుఁడు వధించె ననియు శకటాసురుని వధించె ననియు, ఉలూఖలమునకుఁ గట్టఁబడె ననియు, శంఖచూడుఁ డను గుహ్యకుని, కేశియను రాక్షసుని వధించె ననియుఁ బురాణములలోఁ గలదు. కాని యవి పిల్లలకుఁ గలుగు పీడాభేదములే యని శుశ్రుత మను వైద్యగ్రంథముచేతను "జాతకర్మము"లోఁ జెప్పఁబడు మంత్రములచేతను దెలియవచ్చుచున్నది. వానిలోఁ గొన్నిటి నిట వ్రాయుచున్నాఁడను.

పూతనారోగము—నిదానము

(1) బాలుఁడు సస్త్రాంకుఁడై రేయుంబవలు నిద్రలేనివాఁడై కాకివాసన వేయుచుండిన పలుచని విరేచనమును విడుచుచుండును. వమనములు కలవాఁడై నిక్కపొడుచుకొన్న రోమములు కలవాఁడై దాహము కలవాఁడై యుండును. (రోగనివారణోపాయమును గ్రంథవిస్తరభీతిచే వ్రాయలేదు.) ఇట్టిరోగమే శ్రీకృష్ణునకుఁ జిన్నతనమున సోఁకి యది నివృత్తియై యుండును. దానిని కాలాంతరమున రక్కసిగాను దానిని శ్రీకృష్ణుఁడు వధించినటులను గ్రంథకర్తలు తమగ్రంథములలోని కెక్కించియుందురు. భాషాంతరీకరణమునందు దానికి వన్నెలు చిన్నెలు ప్రవేశించియున్నవి. శకటాసుర, ఉలూఖలబంధనాదులగూర్చి „మంత్రప్రశ్నముల"లో నిటులఁగలదు.

---

(1) శ్లో. త్రస్తాంకః స్వపితి సుఖం దివా న రాత్రౌ
విడ్భిన్నం సృజతిచ కాకతుల్యగంధిః
ఛర్ద్యార్తో హృషితతనూరుహః కుమార
స్తృష్ణాలుశ్భవతి చ పూతనాగృహీతః॥ సుశ్రుతస॥ ఉత్తరభాగ, 27 అధ్యా॥

(1) శండేరథుఁడు, శండికేరుఁడు, ఉలూఖలుఁడు, చ్యవనుఁడు నశించుఁగాక. అయశ్శండుఁడు, మర్కుఁడు, ఉపవీరుఁడు, ఉలూఖలుఁడు, చ్యవనుఁడు నశించుఁగాక. కుక్కురోమములవంటి రోమములు గల కేశినీగ్రహము, ఖజాపగ్రహము, అజోపకాశినీగ్రహము నశించుఁగాక. మిశ్రవాసస్సులు గలిగి రక్షోరాజగు కుబేరునిచే నంపఁబడి భార్యలతోఁ గూడుకొని గ్రామములఁ గూర్చి తిరుగుచు ననుపనీతబాలుర నపేక్షించు గ్రహములు నశించుఁగాక. పై మంత్రముల నుచ్చరించుచు "మరుద్భ్య ఇదం" అని తవుడుతో నావాలుగలిపి జాతకర్మములో హోమముఁ జేతురు. ఇప్పటికిని బళ్లెలయందు పూర్వాచారము ననుసరించి పురుటిండ్లలో తవుడు, ఉముక అచటనచట ప్రోవిడి పొగవేయుదురు. దానికి కాఁపు అనిపేరు. ఈవిధి మంత్రాభావముగా బ్రాహ్మణులయిండ్లను బ్రాహ్మణేతరులయిండ్లను జరుగుచున్నది. (ఈహోమము శిశువులకుఁ గలుగు సోఁకుడురోగములు పోవుటకయి యున్నది.) పై మంత్రములోని "శండేరథుఁడు" శకటాసురుఁడుగాను "ఉలూఖలుఁడు" ఉలూఖలబంధముగాను "కేశిని" కేశిగాను "కౌబేరకరక్షోగ్రహ" మేదియో "శంఖచూడుఁడను గుహ్యకుఁడు" గాను భాగవతాదులలో వర్ణింపఁబడిరి. పైసోఁకుడు గ్రహములను శ్రీకృష్ణుఁడే చంపియుండినచో నేఁడు ద్విజులు తమయిండ్లలో జాతకర్మసమయమున పై హోమములఁ జేయ నవసర ముండక పోవును. పై సోఁకుడురోగములు శ్రీకృష్ణునకుఁ గలుగఁగా నాతఁడా రోగములనుండి విముక్తుఁడయ్యె ననియే మనము గ్రహింపవలసియున్నది.

---

(1) మంత్ర. శండేరథ శ్శండికేర ఉలూఖలః । చ్యవనో నశ్యతాదితస్స్వాహా
అయశ్శండో మర్క ఉపవీర ఉలూఖలః । చ్యవనో నశ్యతాదితస్స్వాహా
కేశినీ శ్వలోమినీః ఖజాపో జోపకాశినీః । అపేతనశ్యతాదితస్స్వాహా
మిశ్రవాససః కౌబేరకా రక్షోరాజేనప్రేషితాః
గ్రామగ్ం సజానయో గచ్ఛంతీ చ్ఛంతో పరిాకృతాన్స్వాహా.
ఏకాగ్ని కాండ 2—13.

నాగులు—నాగలోకము.

మహాభారతగాథలో నాగులప్రశంస పెక్కుచోటులఁ గలదు. (1) భీముని దుర్యోధనుఁడు నీటఁ ద్రోయింప నాగులు రక్షించి యెనిమిదికలశములరసమును వాసుకియానతిఁ ద్రావించి మహాజవసత్వసంపన్నుఁ జేసి రని కలదు. (2) అర్జునుని "ఉలూపి" యనునాగకన్య మోహించి స్వభవనమునను మాయచేఁ దీసికొనిపోయి యాతనివలన "ఇలావంతుఁ" డను కుమారునిఁ గనెను. (ఉలూపి వితంతు వయ్యు నర్జునుని వరించియున్నది) (3) అర్జునుఁ డశ్వసేనుఁ డను నాగునితోఁ బోరెను. (4) పరీక్షితుని నాగరాజగు తక్షకుఁడు చంపెను. (5) జనమేజయుఁడు సర్పయాగమునం దనేకనాగులఁ జంపెను. (6) శ్రీకృష్ణుఁడు కాళియుఁ డను నాగరాజును జయించెను. ఉదంకోపాఖ్యాన సుపర్ణోపాఖ్యానాదులలో విశేషముగా నాగులగాథ లభిహితములై యున్నవి. ఈనాగులు పాతాళలోకముననుండు దేవసంబంధులనుగాఁ బౌరాణికులు నుడువుదురు. కాని నాగులు భరతఖండమునం దుండు మిశ్రజాతీయులనుగాఁ దలఁపవలసియున్నది. నేఁడును "నాగులను" వా "రుత్తరమధురా" ప్రాంతమునం దాటవికజాతివారుగా నున్నారు. అసాందేశమున నాగపర్వతమను నొకపర్వతము కలదు. తత్ప్రాంతమున నాగు లనెడి యనాగరకజాతివా రున్నారు. ఇంత యేల? మనయాంధ్రదేశములో విశాఖపట్టణపుజిల్లాలో నాగజాతి వేశ్యాస్త్రీ లున్నారు. నాగకన్యకలు సంగీతపాటకురాండ్రని పెక్కుగ్రంథములలోఁ గలదు. ఆంధ్రదేశపు నాగ

---

(1) ఆదిపర్వ 128 అధ్యాయ. (2) ఆదిపర్వ 214, భీష్మపర్వ 91 అధ్యాయము. (3) ఆదిపర్వ 227 అధ్యాయ. (4) ఆదిపర్వ 43 అధ్యాయ. (5) ఆదిపర్వ 51-52 అధ్యాయము. (6) శ్రీమద్భాగవత దశమస్కంధ.

కన్యకలును సంగీతపాటకురాండ్రే. అర్జునుని వరించిన నాగకన్యకకు వైధవ్యదోషము లేనటుల (1) వేశ్యలలోని నాగకన్యకలకును వైధవ్యదోషము లేదట! భీముని నాగులు కఱచినటుల వర్ణింపఁబడియున్నది. ,,ఆసాము'' లోని నాగులు మనుజమాంసభక్షణాది దోషయుక్తులని ఘయానడుమ వార్తాపత్రికలవలనఁ దెలిసికొనుచున్నాము. అమరావతి మొదలగు స్తూపములలో నాగులప్రతిమలు మనుష్యాకార సర్పములుగాఁ జిత్రింపఁబడియున్నవి. అమరుఁడు నామలింగానుశాసనము భోగివర్గములో నాగులకు మనుష్యత్వము నిచ్చి వర్ణించుట గమనింపఁదగియున్నది. వీని కన్నిటికి నిట సమాధానమును వ్రాయునావశ్యకము లేదు. కాని భీముని రక్షించునపుడు వాసుకి, ,,ఆర్యకుఁ'' డనునాగరాజునకు భీముఁడు దౌహిత్రదౌహిత్రుఁ డని చెప్పుటచేతను, భారతవ్యాఖ్యాత కుంతిభోజునిద్వారా యీసంబంధము కల్గియుండు ననుటచేఁ గుంతినిఁ బెంచిన కుంతిభోజుఁడు నాగులదౌహిత్రుఁ డని స్పష్టమగుచున్నది. పరీక్షితుఁ జంపునపుడు పెక్కండ్రు నాగులు మాఱువేషములతోఁ బదిలి భవనముఁ బ్రవేశించి విషఫలములు నాతని కిచ్చినటులును భవన మగ్నిదగ్ధమైనట్లులును వర్ణింపఁబడియున్నది. తక్షకునిచేఁ గట్టఁబడినదియే ,,తక్షశిలానగర'' మని పురాణములలోఁ గలదు. ఆదిపర్వముయొక్క మూఁడవయధ్యాయమున జనమేజయుఁడు తక్షశిలారాజ్యము జయించినట్లు గలదు. స్వర్గారోహణపర్వముయొక్క యైదవ

(1) ఉలూపి యర్జునుని వరించుట ,,నియోగము'' (సంతానముకొఱకు తాత్కాలికవరణము) కాని వివాహము కా దని శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు భారతచరిత్రనిరాకరణమున వ్రాసిరి. అది తప్పు. నియోగమైనచో పుత్రోత్పత్తికిఁ బిమ్మట నాపురుషునిఁ దిరిగి కూడరాదు. ఉలూపిని యట్లు కాక మహాయుద్ధానంతరము ధర్మజాదులు మహాప్రస్థానికముఁ జేయువఱకు నర్జునునితోడనె (36 సం॥ములు) కాపురము చేసినది. కాన ఉలూపీవరణము వివాహమే కాని నియోగము కాదు.

యధ్యాయమున జనమేజయుఁ డీభారతపురాణమును "తక్షశిలానగరము ననే" విని సర్పయాగసమాప్తి నచటనే చేసి హస్తినాపురికి వచ్చినట్లుఁ గలదు. తక్షశిలానగరమున సర్పయాగముఁ జేయుట యనఁగా నా పట్టణమునందలి నాగజాతిజులను తండోపతండముగ జంపినజాతివా రని ప్రాఁతపగచే జనమేజయుఁ డిఁక నాగుల బాధింపకయుండు నని యాస్తీకుని ప్రార్థనచే నాగుల బాధింపక వదలె ననియుఁ దోఁచుచున్నది. ఈయంశము పరీక్షిజ్జనమేజయుల గాథలలోఁ దెల్పఁబడును. ప్రాచీన నాగవిగ్రహముల శిరస్సులపై నున్న సర్పచిహ్నము లానాఁటివారు ధరించు శిరోవేష్టన రూపము లనియు అడుగున నుండిన సర్పచిహ్నములు పాశ్చాత్య జాతిస్త్రీల లుంగీలవంటి వనియు కొందఱు తలఁచుచున్నారు.

శ్రీకృష్ణుఁడు—ద్రౌపదీమానరక్షకుఁడు.

ద్రౌపదిని దుశ్శాసనుఁడు కట్టినబట్టల నొలిచి మానభంగము గావింప నామె శ్రీకృష్ణుని స్మరించె ననియు, నామెవస్త్రము "లక్షయమైన" వనియు, నొలిచినవస్త్రములు రాశిగా సభలోనుండిన వనియు సభాపర్వముయొక్క యఱువదియేడవయధ్యాయమున వర్ణింపఁబడియున్నది. గ్రంథవిస్తరభీతిచే మూలము నుదాహరింపలేదు. మఱియొకటి ద్రౌపదినిఁ గీచకుఁడు పరాభవించునప్పు డామె సూర్యునిఁ బ్రార్థింపఁగా సూర్యునిచేఁ బంపఁబడిన రాక్షసుఁడు కీచకుని బోరగిలఁ ద్రోసె నని విరాటపర్వముయొక్క 15, 16 అధ్యాయములలోఁ గలదు.

(1) ఇంకొకటి దుర్వాసుఁడు దుర్యోధనప్రేరితుఁడై వనమున నుండిన పాండవులఁ బరాభవింప ననేకశతశిష్యులతో నకాలమున వచ్చి

(1) అరణ్యపర్వ 261, 263 అధ్యాయు.

ధర్మజు నన్నము నడిగెను. అతఁడు స్నానముఁ జేసి రం డని దుర్వాసుని తోఁ జెప్పి వీరిఁ దృప్తి నొందింపు మని ద్రౌపది కాజ్ఞ నొసఁగెను. సూర్యవరప్రాప్త మగు తామ్రపాత్రములోని భోజ్యపదార్థములు ద్రౌపదీ భోజనానంతరమువఱకే యక్షయమగును గాని యామె భుజించినతరువాత నం దేవస్తువు మఱునాఁటివఱకు నుద్భవింపదు. నాఁడు ద్రౌపది దుర్వాసుఁడు వచ్చినప్పటికి భుజించుటచే వంటయింటిలో ద్రౌపది చింతానిమగ్నురాలై హాకృష్ణా! ఈ యాపదనుండి నన్నెట్లు రక్షింతువని వేఁడఁగా ద్వారకలో శయ్యాగతుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁ డీమె మొఱను విని తటాలునఁ బర్ణశాలలోని ద్రౌపదియెదుటఁ బ్రత్యక్షమయి, నాకాఁకలి యగుచున్నది నా కేదేని పెట్టు మని కోరఁగ ద్రౌపది యేమియు లేకపోవుటచే నంటతప్పేలలోని కూరాకును గృష్ణున కిడెనఁట! అంతమాత్రముననే శ్రీకృష్ణుఁడు తృప్తి నొంది త్రేన్పగా నదిలో స్నానములఁజేయు శిష్యులకును దుర్వాసునకుఁగూడ విశేషాజీర్ణచిహ్నములు కలుగఁగా శ్రీకృష్ణపాలితు లగు పాండవులఁ బరిభవింపఁ గడఁగినచో "నంబరీషునిఁ" బరిభవించినపుడు తనకుఁ గలిగిన పరాభవమువంటిది కలుగునేమో యని భయపడి సశిష్యుఁడగు దుర్వాసుఁడు పలాయితుఁడయ్యెనఁట!

ఈగాథ యసందర్భముగా నుండుటచేతను గాఁబోలు నెఱ్ఱాప్రగ్గడ యాంధ్రీకరింపలేదు. రెండు, మూఁడు గాథలకంటె ద్రౌపదీవస్త్రాపహారణకాలమున శ్రీకృష్ణుఁడు వస్త్రము లక్షయ మగునటులఁ జేసె నననది లోకమునం దతిప్రసిద్ధముగానున్నది. అందువలన ద్రౌపదీమానరక్షకుఁడను నపూర్వబిరుదము శ్రీకృష్ణునకుఁ గలిగినది. దాని ననుసరించి కథలలోఁ జిలువలు పలువలు కలిగినవి.

ఈక్రిందికారణములచే ద్రౌపదీవస్త్రాపహారణమే జరుగలే దని

తెలుపవలసియున్నది. మహాభారతమునందు నాకుఁ దెలిసినంతలో ద్రౌపదీపరిభవ ప్రశంస పదునాలుగుస్థలములలోఁ జెప్పఁబడినది.

(1) దుశ్శాసనుఁడు ద్యూతకాలమున ద్రౌపదిజుట్టు పట్టుకొని లాగి వస్త్రము లొలుచునపుడు—

(2) ప్రథమ ద్యూతానంతరము ధృతరాష్ట్రుఁడు ద్రౌపదికి వరము లిచ్చునపుడు—

(3) అరణ్యమునం దుండు పాండవులను శ్రీకృష్ణాదులు పరామర్శింప రాఁగా ద్రౌపది శ్రీకృష్ణునితోఁ దనపరాభవముఁ జెప్పినపుడు—

(4) కీచకవధమునకై ద్రౌపదీభీములు రహస్యముగ నాలోచించు సమయమున ద్రౌపది తనపడిన పాటులఁ జెప్పినపుడు—

(5) పాండవులు ద్రుపదపురోహితుని రాయబారిగా నంప నాతఁడు కౌరవసభలో మాటలాడునపుడు—

(6) సంజయరాయభారసమయమున పాండవులు దెప్పిపొడిచినపుడు—

(7) సంధి కేఁగు శ్రీకృష్ణునితో ద్రౌపది తానుపడిన కష్టములఁ జెప్పినపుడు—

(8) శ్రీకృష్ణుఁడు కౌరవసభలోఁ గౌరవులదుష్టకార్యములఁ జెప్పినపుడు—

(9) దుర్యోధనుఁడు పాండవులను నిందించుచు నులూకుని దూతగా నంపినపుడు—

(10) దుశ్శాసనవధసమయమున—

(11) దుర్యోధనవధసమయమున—

(12) ఇనుపభీముని ధృతరాష్ట్రుఁడు చూర్ణముఁ జేయునపుడు శ్రీకృష్ణుఁడు ధృతరాష్ట్రుని నిందించువేళ—

(13) భీముఁడు గాంధారికడఁ దాఁ జేసిన క్రూరకర్మముల నొప్పుకొనునపుడు—

పై పదుమూఁడు సమయములలోను 1, 10, 11, సమయములలోను మాత్రమె ద్రౌపదీ వస్త్రాపహరణప్రశంస కలదుగాని తక్కినపదిస్థలములందును, కచగ్రహణము, సభాప్రవేశము, దుర్యోధనదుశ్శాసనులు, పరుషవాక్యములతో ద్రౌపదిని నిందించుట యను తప్పులే కౌరవులపై మోఁపఁబడినవి. ద్రౌపది తనపరాభవమును శ్రీకృష్ణ ధృష్టద్యుమ్నాదు లోదార్చుటకు వనమునకు వచ్చినపు డందఱియెదుటను కృష్ణుఁడు సంధి కేఁగునపుడు పాండవుల యెదుటను శ్రీకృష్ణునితోఁ జెప్పినది.

ఆ రెండుసమయములందును తనకు వస్త్రాపహరణమైన దని కాని «శ్రీకృష్ణా ! నావస్త్రాపహరణసమయమున నిన్నుఁ దలఁపఁగా నక్షయవస్త్రముల నిచ్చి నన్ను రక్షించితి" వనికాని చెప్పలేదు. సూచింపనైన సూచింపలేదు. నాలుగు కారణములచే శ్రీకృష్ణా ! నీవు నన్ను రక్షింపవలసియున్న దని మాత్ర మిట్లు చెప్పుచున్నది.

(1) సంబంధమువలన గౌరవమువలన స్నేహమువలన ప్రభుత్వమువలనను నాలుగు కారణములవలన నిత్యము నీచే రక్షింపఁదగినదాననై యున్నాను.

వస్త్రాపహరణవృత్తాంతమును,కీచకవధముకై రహస్యముగ భీమునితో నాలోచించునపుడు తా నదివఱకుఁ బడినపాటుల నేడ్చుచు ద్రౌపది వెళ్లఁబోసికొనినది. ఆరహస్యసంభాషణములోఁగూడ చెప్పలేదు. సూ

---

(1) శ్లో. చతుర్భిః కారణైః కృష్ణ త్వయా రక్ష్యాస్మి నిత్యశః।
సంబంధా ద్గౌరవా త్సఖ్యా త్ప్రభుత్వే నైవ కేశవ॥
ఆరణ్యపర్వ॥ 12 అధ్యాయః॥

చింపలేదు. ద్రౌపదిమాత్రమె కాదు. పాండవు లెవ్వరు నేసమయము నను ద్రౌపదీపరిభవముఁ జెప్పునపుడు వస్త్రాపహరణవృత్తాంతము నెత్తుకొనలేదు. దుర్యోధనుఁ దూరువుపైఁ గూర్చుండు మని సంజ్ఞం జేయుట. దుశ్శాసనుఁడు పాండవులు గొడ్డుబోయి రని నిందించుట. కర్ణుఁడు నీవు దాసివిగాన యన్యునివరింపు మని పరిహసించుట. దుశ్శాసనుఁడు జుట్టుపట్టుకొని సభలోనికీడ్చి తెచ్చుటయే పెక్కుచోటులఁ జెప్పఁబడినవి. దుశ్శాసనుని భీముఁడు చంప నుద్యుక్తుఁడై నపుడు ద్రౌపదీ వస్త్రాపహరణముఁ దలఁచికొనె ననియు (1) దుర్యోధనునితలఁ దన్నినపు డందఱితో ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణముఁ జెప్పె ననిమాత్రమె కలదు. (2) తక్కినప్రదేశములలో నెచ్చటను వస్త్రాపహరణవృత్తాంతమే లేదు. పొలికలనిలో గాంధారి చచ్చినవారిఁ జూచుటకు వచ్చి పాండవులఁ గలిసికొనినపుడు భీమునిపైఁ గోపమూని కొన్ని ప్రశ్నముల నడిగినది. తన్ను శాపదగ్ధుం జేయు నని భీముఁడు భయపడుచు గాంధారికి సమాధానములఁ జెప్పునపుడును ద్రౌపదియొక్క కేశగ్రహణాదికమునే చెప్పియున్నాఁడు గాని వస్త్రాపహరణ వృత్తాంతమును సూచింపనైన సూచింపలేదు. అన్ని యుపరాధములలో వస్త్రాపహరణాపరాధము హెచ్చైనది. దాని నంతగ నెత్తికొనకపోవుటచేతను, అనుక్రమణికలోఁ జెప్పకపోవుటచేతను ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణము జరగలే దనియు శ్రీకృష్ణునకు ద్రౌపదీమానరక్షకుఁ డను బిరుదు దామెకు వస్త్రముల నిచ్చు

---

(2) శ్లో. స్మృత్వాథ కేశగ్రహణంచ దేవ్యా వస్త్రాపహారంచ రజస్వలాయాః॥
కర్ణపర్వ॥ 84 అధ్యాయః॥

(3) శ్లో. రజస్వలాం ద్రౌపదీ మానయన్యే యేచాప్యకుర్వంత సదస్యవస్త్రాం।
తాన్ పశ్యధ్వం పాండవై ర్ధార్తరాష్ట్రాన్ రణేహతాం స్తపసా యాజ్ఞసేన్యాః॥
శల్యపర్వ॥ 61 అధ్యాయః॥

టచే రాలేదనియు వ్రాయ సాహసించుచున్నాఁడను. ప్రాచీనమహాకవు లగు ,,భాస, భారవి, క్షేమేంద్ర” కవులుకూడ భారతగాథాప్రతిపాదకములగు తమగ్రంథములలో సభాప్రవేశ కచగ్రహణములనుమాత్రమె చెప్పిరికాని వస్త్రాపహరణవృత్తాంతమును సూచింపలేదు. ఆమె యేకవస్త్రయై రజస్వలగా నుండుటకూడ సత్యము కాదనియు ధార్తరాష్ట్రుల ,,కపఖ్యాతి” దెచ్చుట కట్లు ధర్మజానుపదేశముచే ద్యూతకాలమునఁ జేసినదనియు నీక్రిందిశ్లోకార్థములు స్పష్టపఱుచుచున్నవి.

(1) ఓజనమేజయా! (వైశంపాయనవాక్యము) ధర్మరాజు ప్రాతిగామితో దుర్యోధనుఁడు చెప్పానంశమును (ద్రౌపదిని సభకుఁ దోడ్తెమ్మనుట) విని ద్రౌపదికి నమ్మకము కలిగినదూతచే నామెకీవార్త నంపెను. ,, ఓపాంచాలీ ! నీవు ఏకవస్త్రమునే ధరించినదానవై కట్టుబట్టు ముడిజాఱునట్లు చేసినదానవై ఏడ్చుచున్నదానవై రజస్వలవై సభకు వచ్చి ధృతరాష్ట్రుని యెదుట నుండుము.

పిమ్మట నట్లు సభనుగూర్చి వచ్చిన రాజపుత్రివైన నిన్నుఁ జూచి ద్యూతసభయందున్నవారందఱును మనస్సులచే దుర్యోధనుని నిందింతురు” (ఇట్లు ధర్మజుఁడు చెప్పఁగా) ఆదూత త్వరితముగా ద్రౌ

(1) శ్లో. యుధిష్ఠిరస్తు తచ్ఛ్రుత్వా దుర్యోధనచికీర్షితమ్
ద్రౌపద్యాః సమ్మతం దూతమ్ ప్రాహిణోద్భరతర్షభ
ఏకవస్త్రా త్వధోనీవీ రోదమానా రజస్వలా
సభా మాగమ్య పాంచాలి శ్వశురస్యాగ్రతో భవ
అథ త్వా మాగతాం దృష్ట్వా రాజపుత్రీం సభాం తదా
సభ్యా స్సర్వే వినిందేరన్ మనోభి ర్ధృతరాష్ట్రజమ్
స గత్వా త్వరితం దూతః కృష్ణాయా భవనం నృప
న్యవేదయ న్మతం ధీమాన్ ధర్మరాజస్య నిశ్చితం
సభాపర్వ॥ అధ్యా॥ 67.

పదిగృహమున కేఁగి ధర్మరాజుయొక్క యేర్పాటు నామెకుఁ జెప్పెను.

(పై శ్లోకములకుఁ జేవప్పెరుమాళ్లయ్యగారు తమయాంధ్రీకృతవచనభారతమునను, ప్రతాపచంద్రరాయిగారు తమయాంగ్లీకృతభారతమునను పై విధముననే యర్థముఁ జేసియున్నారు. కుమారస్వామియొక్క యవతార మని శంకరవిజయాదులలోఁ బొగడఁబడిన "కుమారిలభట్టపాదుఁడు"ను ఆయర్థమునే పై శ్లోకములకుఁ జేసినట్లు క్రిందివ్రాయఁబోవు తంత్రవార్తికభాష్యవాక్యము స్పష్టపఱుచుచున్నది. కాని కృష్ణభారతగ్రంథకర్త అగు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు భారతచరిత్రవిశాకరణము (37 పుట)లో ముందువెనుక లగుశ్లోకములను వదలి "ఏకవస్త్రా" అనుశ్లోకమున కిట్లర్థము వ్రాసియున్నారు. చూడుఁడు.

"ఏకవస్త్ర యైనను, అధోనీవి యైనను, రజస్వల యైనను, దుఃఖించునది యైనను, పాంచాలి సభకు రావలయు" నని ధర్మరాజు వార్త నంపినాఁడు.

పై పండితులు అందును కుమారిలభట్టాచార్యుఁడు చేసినయర్థము గ్రాహ్యమో, కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారియర్థము గ్రాహ్యమో చదువరులే యోచించుకొందురుగాక!)

"కుమారిలభట్టు" తన "తంత్రవార్తికము" నందు "ద్రౌపదీపంచపతిత్వ" ప్రకరణమునం దీయంశమునే చెప్పియున్నాఁడు. ఆవాక్యార్థము నిట సూచించుచున్నాఁడను.

(1) ధర్మజు నుపదేశముచే సభామధ్యమునకుఁ దీసికొనితేఁబడిన ద్రౌపది పుత్రులతోఁగూడిన ధృతరాష్ట్రుని కపకీర్తిఁ దెచ్చుటకును తన

(1) యుధిష్ఠిరోపదేశాత్సభామధ్య మానీయమానా సహైవ రజస్వలావేషాస పుత్రస్య ధృతరాష్ట్రస్యాఽ "అయశః" ఉత్పాదయితుం ఆత్మనంకాన్యాయ్యమాః ప్రఖ్యాపయితుం ద్రౌపదీకృతవతీ॥ (తంత్రవార్తిక.)

కన్యాయము(జేసిరని లోకమునకు వెల్లడిచేయుటకును తత్క్షణము రజస్వలావేషమును ధరించినది.

ద్రౌపది తానుపడినకష్టములను శ్రీకృష్ణునితో నెట్లుల(జెప్పినదో చూతుము.

(1) ఓకృష్ణా! నీకు చెలికత్తెను, ధృష్టద్యుమ్నుని చెలియలనగు నావంటిదే సభలోనికి(దేఁబడినది. ఇట్టి నేను పాండవుల కెట్లు భార్యనగుదును?

* సభయందు రాజులనడుమను బహిష్టనగు నన్ను(జూచి పాపాత్ములగు ధృతరాష్ట్రపుత్రులు నవ్విరి. పాండవులు పాంచాలురు వృష్ణివీరులు జీవించియుండఁగా కృష్ణా! ఆధార్తరాష్ట్రులు దాసినిగా నన్ను ననుభవించుట కిచ్ఛగించిరి.

♦ "ఓకృష్ణా! పాండవు లైదుగురు చూచుచుండఁగా జుట్టు పట్టుకొనఁబడితిని. నేను మంచియాతుదానను కాను. అపుడు కర్ణుఁడు నను(జూచి నవ్వియున్నాఁడు. ఆదుఃఖము నాకు శాంతింపదు." ఇట్లని ద్రౌపదిచెప్పి చేతితో ముఖమును గప్పికొని పెద్దయేడ్పు నేడ్చెను.

(1) శ్లో. కథంను భార్యా పార్థానాం తవ కృష్ణ సఖీ విభో
ధృష్టద్యుమ్నస్య భగినీ సభాం కృష్యేత మాదృశీ॥
* రాజ్ఞాం మధ్యే సభాయాంతు రజసాభిపరిప్లుతాం
దృష్ట్వాచ మాం ధార్తరాష్ట్రాః ప్రహసన్ పాపచేతసః॥
దాసీభావేన మాం భోక్తు మీషుస్తే మధుసూదన
జీవత్సు పాండుపుత్రేషు పాంచాలేషుచ వృష్ణిషు॥
♦ కచగ్రహ మనుప్రాప్తా నాస్మికృష్ణ వశానతీ
పంచానాం పాండుపుత్రాణాం ప్రేక్షతాం మధుసూదన
ఇత్యుక్త్వా ప్రారుదత్కృష్ణా ముఖంప్రచ్ఛాద్య పాణినా
తద్దఃఖం శామ్యతే దుఃఖం కర్ణో యత్ప్రహసత్తదా॥
అరణ్యపర్వ 12 అధ్యాయము.

ద్రౌపది వస్త్రాపహరణ సమయమునఁ గృష్ణుని దలఁచుకొనినటు లఁ జెప్పలేదు కాని నన్ను జుట్టుపట్టుకొని సభలోని కీడ్చినపుడు పాండవులు నిశ్చేష్టితులైనపుడు మాత్రము నిన్ను స్మరించితి నని సంధి కేఁగు శ్రీకృష్ణునితో నొక్కసారి చెప్పియున్నది.

(1) పాండవులు నిరహంకారులై చేష్టలుడక్కి చూచుచుండఁగా పాపాత్ముల సభామధ్యమున దాసిగాఁ జేయఁబడితిని. అపుడు కృష్ణా! నాయొక్క మనస్సునందు స్మరింపఁబడితివి.

శ్రీకృష్ణుని ద్రౌపది యొకవేళ స్మరించిన స్మరించియుండును గాని కృష్ణుఁడు పాంచాలి కాయాపదలోఁ దోడ్పడుటమాత్రము కల్ల. కృష్ణుఁ డపుడు ద్వారకలోనే లేఁడు. సాల్వునితో సముద్రతీరమున మహాయుద్ధముఁ జేయుచున్నాఁడు. యుద్ధానంతరము ద్వారకకు రాఁగా సాత్యకి కృష్ణునితోఁ బాండవులు ద్యూతజితులై వనమున కేఁగిరని చెప్పెనఁట.

(2) ఇటీవలి గ్రంథకర్తలు ద్రౌపదీమానరక్షకుఁడను బిరుదును శ్రీకృష్ణున కిచ్చి గోరంతలు కొండంతలుగా వర్ణించిరి. ఇట్టి దేవమహిమలు పెక్కు భారతగాథ ననుసరించి యల్లఁబడుచున్నవి. మహాభారతమునను గొన్ని దేవమహిమ లారోపింపఁబడియున్నవి. కాని, యవి "సౌతి" కాలమునకు లోకమునఁ జెప్పుకొనువానిని సౌతి పెక్కు తన గ్రంథమునఁ జెప్పియుండె నని తలఁపవలసియున్నది. వాని నన్నిటిని

---

(1) శ్లో. దాసీభూతాస్మి పాపానాం సభామధ్యే వ్యవస్థితా
నిరమర్షేష్వచేష్టేషు ప్రేక్షమాణేషు పాండుషు
పాహి మామితి గోవింద మనసా చింతితోసి మే॥

ఉద్యోగపర్వ 81 అధ్యాయ.

(2) అరణ్యపర్వ 13 అధ్యాయ.

జర్పించిన విశేషముగ గ్రంథము పెరుఁగఁగల దని విడిచితిని. కీచకుని కౌఁగిలఁద్రోయుగాథ పిమ్మట వ్రాయఁగలను. దుర్వాసుగాథ మృష యని యెఱ్ఱాప్రెగ్గడ భాషాంతరీకరణము చేయకపోవుటచేతనే స్పష్టమైనది.

సాంఘికదురాచారములు.

మహాభారతకాలమున సంఘస్థితి యల్లకల్లోలముగా నున్నది. కురు, పాండవ, యుద్ధానంతరము జనమేజయుని కాలములో సాంఘిక ధర్మములు కొన్ని చక్కఁబడినవి. పాండవులనాఁడే వ్యాసుఁడు సంకర సంతాన రాహిత్యముకొఱకు వితంతువులఁ బెక్కండ్రిం గంగలోఁ ద్రోసియున్నాఁడు. నాఁటి వ్యభిచారదోషముచే సంకరసంతానము కలిగి జాతివైషమ్యములు కలుగుటయే కాక, నాఁటి ద్యూతదోషముచే కురు పాండవ మహాయుద్ధమును, మద్యపానదోషముచే యాదవకులనాశము నను మహోపద్రవములు సంభవించెను. అందుచే భరతఖండము నిస్సారమైనది. వ్యభిచారము, ద్యూతము, మద్యపానము, మహాభారతకాలమున దోషములు కావు. పాండురాజు కుంతికిఁ జెప్పిన శ్వేతకేతు గాథలో సంతతిఁగనుట కేస్త్రీనైనను ఋతుకాలమునఁ గవయుట దోషము కా దని కలదు. ధర్మజుఁడు రాజసూయ యాగకాలమున నొక్కొక "స్నాతకునికి" (వేదవేదాంగములఁ జదివినవానికి) ముప్పదిమంది దాసీల చొప్పున నెనుబదివేలమందికి దానమిచ్చియున్నాఁడు. సంకర సంతానోత్పత్తి హేతువుల నిదివఱకే చెప్పియున్నాను గాన "వనితా" విషయమున నాఁటి దుర్వినీతి కలిగియున్నదియు వేఱుగ వ్రాయనవసరము లేదు.

ద్యూతము — ద్యూతము రాజులకు నాఁడు విహితకర్మముగా నుండినట్టులఁ దోఁచును. రణమున కాహూతుఁడై యుద్ధమునకేఁగక పోవుటయు, ద్యూతమున కాహూతుఁడై జూదమాడకపోవుటయు రాజధర్మమునకు లోప మని ధర్మరాజువంటి ధర్మాత్ముఁడే చెప్పియున్నాఁడు. అందువలననే ప్రథమద్యూతమున నానావమానముల నొందియు ద్రౌపది ధృతరాష్ట్రునిచేఁ బొందిన వరములచే నింద్రప్రస్థరాజ్యమును దిరిగి పొందిన ధర్మరాజు రెండవసారి ద్యూతమున కాహూతుఁడై తిరిగి జూదమాడవలసివచ్చినది. ఒక్క రాజుమాత్రమెకాదు. (1)సన్న్యాసులు కూడ జూదమాడుచుండిరి. ధర్మజుఁడు సన్న్యాసివేషమున విరటుం

(1) "ధర్మజుఁడు సన్యాసివేషమున విరటుం గొల్వవచ్చె" ననునంశముఁ బురస్కరించుకొని నేను సన్న్యాసులుకూడ నాఁడు ద్యూతమాడుచుండి రని వ్రాయఁగా శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు, "భారతచరిత్రనిరాకరణములో" (౩౯ పేజీ) తెనుఁగుభారతమున ధర్మజుఁడు సన్న్యాసిరూపము నొందిన ట్లున్నది గాని సంస్కృతమున నట్లు లేదు. ద్విజుఁ డనిమాత్రమె కలదు. "తిక్కన ప్రమాదమునఁబట్టి యట్లు వ్రాసిరి." అనిరి. తిక్కన తెలివితక్కువవాఁడా ? కవిబ్రహ్మయే ! అయినను సంస్కృతమున నె ట్లున్నదో చూడుఁడు !

శ్లో. స వై ద్విజాతి స్తుణ త్రిదండభృత్
కమండలూష్ణీషకరో వ్యజాయత
సురక్తమాంజిష్ఠవరాంబర శ్శిఖీ
పవిత్రపాణి ర్దదృశే తదాద్భుతమ్.

తా॥ (ధర్మజుఁడు విరటుకడ కేఁగునప్పటి స్వరూపవర్ణనము.)

అధర్మరాజు పదుచువాఁడును ద్విజాతిజుఁడు నగు సన్న్యాసియై కమండలువు నుష్ణీషము ధరించినవాఁడై మాంజిష్ఠపురంగుచే నొప్పినగు వస్త్రమును ధరించి శిఖాధారియు పవిత్రపాణియునై యప్పు డద్భుతముగాఁ గాన్పించెను.

విరాటపర్వ॥ ౭ అధ్యా॥

మఱియొకస్థలమున "త్రిదండకుండాంకుశశిక్యపాణి" యని వర్ణింపఁబడెను. విరటునికడ ధర్మజుఁ డిట్లనినాఁడు. (తరువాతిపుట చూడుఁడు.)

గొల్వనేఁగినపుడు తళతళ మెఱయు పాచికలకట్టను చంకఁ దగిలించుకొని యే యేఁగినాఁడు. తనకుఁ దెలిసిన మహావిద్యలలో జూదమాడువిద్య యొకటి యని విరటునకుఁ జెప్పియున్నాఁడు. రాజ్యభ్రష్టత్వమునకుఁ బెక్కు కష్టములకుఁ గారణమైన ద్యూతప్రియత్వము ధర్మజు నెపుఁడు బాయలేదు. అరణ్యమున కేఁగునపుడును ,,నానావిధాక్షములఁ'' గూడఁ దీసికొనిపోయి యున్నాఁడు. వానినె విరాటునకుఁ జూపియున్నాఁడు. కౌరవులలో వివింశతి, చిత్రసేనుఁడు, పురుమిత్రుఁడు, జయుఁడు మొదలగువారు ద్యూతవిద్యలోఁ బ్రసిద్ధులట. శకుని యందఱకంటె మిన్న. నాఁటివారిలో బలరాముఁడు కూడ గొప్పజూదగాఁడు. ధర్మజునియందు బలరామునకుఁ బ్రేమాతిశయము కలిగియున్నది కాని శకుని యధర్మముగా జూదమాడె ననిమాత్రి మాతఁ డొప్పుకొనఁడు. ధర్మజునకు జూదమాడు తెలివితేటలు లేకపోవుటచేతనే యోడిపోయి యున్నాఁడనినాఁడు(2) బలరాముఁడు త్రాగుడులోనెకాక జూదములోఁగూడ నిపుణుఁ డని శ్రీమద్భాగవతాంతర్గత దశమస్కంధములోని రుక్మివధ

శ్లో. ద్విజో వ్రతేనాస్మి న చ స్వతః ప్రభో
సంముండితః ప్రవ్రజిత స్త్రిదండభృత్
......అక్షాని వప్తుం కుశలో స్మ్యహం సదా...
నిరాశ్రయః ప్రవ్రజితోఽస్మి భిక్షుకః.

విరా. 9 అధ్యా.

తా॥ ఓప్రభువా ! నేను వ్రతముచే ద్విజుఁడను. స్వతస్సిద్ధ మగు ద్విజుఁడనుగాను, ముండితుఁడ నైతిని. ప్రవ్రాజకుఁడను, త్రిదండధారియు నైతిని. నేను పాచికలఁ జిమ్ముటలో నెప్పుడును కుశలుఁడను, నిరాశ్రయుఁడను, సన్న్యాసిని, భిక్షుకుఁడను. పైశ్లోకములందు ధర్మజుఁడు బ్రాహ్మణసన్న్యాసియై జూదమాడువాఁడుగా వర్ణింపఁబడెనేగాని యస్వీకీతిని లేదు. కాన తిక్కన దోషి కాఁడు. ఈశ్లోకములు పెక్కు వ్రాఁతప్రతులలోను అచ్చుప్రతులలోను కాన్పించుచున్నవియే.

(2) ఉద్యోగపర్వ. 2 అధ్యాయ.

ఘట్టమున నిరూపింపఁబడియున్నది. ఈద్యూతపిశాచము ఋగ్వేదకాలమునుండి నేఁటివఱకు మనలను వదలలేదు. కావి జూదముచే రాజ్యములఁ బోగొట్టుకొనిన రాజు లిపుడు కాన్పింపరు. పాచికలస్థానమున నిపుడు చీట్లపేక ప్రవేశించియున్నది. ఇది మహామ్మదీయులచేఁ గొనితేఁబడినపాచికలకట్ట. ఈచీట్లాటచే ననేకులు భ్రష్టులగుచున్నారు. ఈచీట్లాటపిశాచమును పరమేశ్వరుఁడు మనలనుండి వదల్పఁడా ?

మద్యపానము—ఇదియు ఋగ్వేదకాలమునుండి నేఁటివఱకు „నేకోత్తరాభివృద్ధిగఁ" బ్రివర్తిల్లుచున్నది. దీని నిపు డరికట్ట ననేకులు మహామహులు ప్రియత్నించుచున్నారు. భవిష్యత్తునం దేమిజరుగునో తెలియదు. కాని, మహాభారతకాలమున మద్యపానము మితిమీఱియున్న దని చెప్ప సాహసించుచున్నాఁడను. రాజసూయయాగమునకు ధర్మజుగృహమునకువచ్చినవారిలోఁ దాగనివాఁడొకఁడును లేఁడఁట.(1) ధర్మజుని యశ్వమేధయాగమునందు "సురా, మైరేయ" (కల్లు, సారాల) సముద్రము కలిగినదఁట.(2) బలరామునివంటి యవతారపురుషుడు తెగఁద్రావుటచేఁ గల్లునకు „హాలిప్రియ" యను పేరు కలిగినది.(3) సంజయుఁడు సంధికేఁగినపుడు కృష్ణార్జునులు త్రాగి మత్తులై యుండిరి.(4) కృష్ణార్జునులవంటి సత్పురుషులు మద్యపానముఁ జేయవచ్చునా యని పూర్వమీమాంసాశాస్త్రజ్ఞులకు సందేహము కలిగినది. దానినిగుఱించి కుమారిలభట్టుఁడు తన "తంత్రివార్తికమున" నిట్టుల సమాధానముఁ జెప్పుకొనియున్నాఁడు.

(1) సభాపర్వ. 53 అధ్యాయ.

(2) అశ్వమేధపర్వ. 89 అధ్యాయ.

(3) నామలింగానుశాసన. శూద్రవర్గ. 37

(4) ఉద్యోగ్యపర్వ. 58 అధ్యాయ.

(1) వాసుదేవార్జునులయందు యేస్మృతివిరుద్ధ మగుమద్యపాన ముపవ్యసింపఁ" బడెనో, (దాని సమాన మిది) అన్నవికార సురా మాత్రమె (అన్నసారా మాత్రమె) త్రైవర్ణికులకు నిషేధము—సురయే భోజ్యములలో నశుద్ధమైనది. అశుద్ధమె పాపమని చెప్పఁబడును. అం దువలన బ్రహ్మ,క్షత్రియ, వైశ్యులు కల్లు ద్రావరాదు. ద్రాక్ష, చె ఱకు సారాయిలుమాత్రము క్షత్రియ, వైశ్యులకుఁ బ్రతిషేధములేదు. అవి బ్రాహ్మణులకుఁ బ్రతిషేధము.

కుమారిలుఁడిట్టి సమాధానముఁ జెప్పుకొనుటకంటె నాఁటికాల మున సురాపానము నిషిద్ధము కాదని చెప్పినయెడల యుక్తముగా నుండును.

(2) సాత్యకి సైంధవవధనాఁడాప్యాయన "కైలాతక" మధు పానముచేఁ గన్నుల నెఱ్ఱగఁ జేసికొనినాఁడు.

(3) ద్వారకాపురియందు మహోత్పాతములు కలిగినపుడు ద్వారకలోఁ ద్రాగుడుచే మహోపప్లవములు కలుగు నని యుగ్రసేన మహారా జెవరైన ద్వారకలోఁ గల్లుద్రావినచో శూలారోపణముఁ జేసి వధింతు నని శాసించియున్నాఁడు. కాని యాదవులందఱును సముద్రతీర మునకు జాతరసేయ నేఁగినపుడు కృష్ణునెదుటనె బలరాముడు, కృత వర్మ, సాత్యకి మొదలగు యాదవ ప్రముఖులతోఁ దెగద్రావియున్నాఁ

---

(1) యత్తు వాసుదేవార్జునయో ర్మద్యపానం స్మృతివిరుద్ధ ముపన్యస్తం, తత్రా న్నవికార సురామాత్రస్యైవ త్రైవర్ణికానాం ప్రతిషేధః॥ సురా వై మలమన్నానాం పాప్మాచ మలముచ్యతే తస్మా ద్బ్రాహ్మణరాజన్యౌ వైశ్యశ్చ నసురాంపిబేత్॥ మధు సీధ్వోశ్చ క్షత్రియవైశ్యయో ర్నప్రతిషేధః కేవల బ్రాహ్మణవిషయత్వాత్.

తంత్రవార్తిక.

(2) ద్రోణపర్వ. అధ్యాయ. 112

(3) మౌసలపర్వ॥ 1, 3 అధ్యాయ॥

(1) వాసుదేవార్జునులయందు యేస్మృతివిరుద్ధ మగుమద్యపాన «ముపన్యసింపఁ» బడెనో, (దాని సమాన మిది) అన్నవికార సురా మాత్రమె (రమ్సారా మాత్రమె) త్రైవర్ణికులకు నిషేధము—సురయే భోజ్యములలో నశుద్ధమైనది. అశుద్ధమె పాపమని చెప్పఁబడును. అందువలన బ్రాహ్మ,క్షత్రియ, వైశ్యులు కల్లు ద్రావరాదు. ద్రాక్ష, చెఱకు సారాయిలుమాత్రము క్షత్రియ, వైశ్యులకుఁ బ్రతిషేధములేదు. అవి బ్రాహ్మణులకుఁ బ్రతిషేధము.

కుమారిలుఁడిట్టి సమాధానముఁ జెప్పుకొనుటకంటె నాఁటికాలమున సురాపానము నిషిద్ధము కాదని చెప్పినయెడల యుక్తముగా నుండును.

(2) సాత్యకి సైంధవవధనాఁ డాప్యాయన "కైలాతక" మధుపానముచేఁ గన్నుల నెఱ్ఱగఁ జేసికొనినాఁడు.

(3) ద్వారకాపురియందు మహోత్పాతములు కలిగినపుడు ద్వారకలోఁ ద్రాగుడుచే మహోపప్లవములు కలుగు నని యుగ్రసేన మహారాజెవరైన ద్వారకలోఁ గల్లుద్రావినచో శూలారోపణముఁ జేసి వధింతు నని శాసించియున్నాఁడు. కాని యాదవులందఱును సముద్రతీరమునకు జాతరసేయ నేఁగినపుడు కృష్ణునెదుటనె బలరాముడు, కృతవర్మ, సాత్యకి మొదలగు యాదవప్రముఖులతోఁ దెగద్రావియున్నాఁ

---

(1) యత్తు వాసుదేవార్జునయో ర్మద్యపానం స్మృతివిరుద్ధ ముపన్యస్తం, తత్రాన్నవికార సురామాత్రస్యైవ త్రైవర్ణికానాం ప్రతిషేధః॥ సురావైమలమన్నానాం పాప్మాచ మలముచ్యతే తస్మా ద్బ్రాహ్మణరాజన్యౌ వైశ్యశ్చ నసురాంపిబేత్॥ మధుసీధ్వోశ్చ క్షత్రియవైశ్యయో ర్నప్రతిషేధః కేవల బ్రాహ్మణవిషయత్వాత్.

తంత్రవార్తిక.

(2) ద్రోణపర్వ. అధ్యాయ. 112

(3) మౌసలపర్వ॥ 1, 3 అధ్యాయ॥

డు. (తిక్కన తెనిఁగింపులో బలరాముఁడు త్రాగె నను వృత్తాంతమును విడుచుట చింత్యము)

మొత్తమునకు మహాభారతకాలమున వ్యభిచారము ద్యూతము మద్యపానము దోషయుక్తముగా నెంచఁబడలే దని తోఁచుచున్నది. ఇంతమాత్రమె కాదు. మిశ్రజాతీయులకు నుత్తమజాతీయులకు సంతతకలహములు విశేషించియున్నవి. రాజసూయయాగమున "సర్ఘ్య" నిమిత్తక శిశుపాలవధను దీనికి నిదర్శనముగాఁ జూపవచ్చును. మిశ్రజాతీయులన దేవయోనులగు గంధర్వాదులును, దేవతామహిమ లారోపింపఁబడ జన్మించినవారు నని నాయభిప్రాయము. సూతోత్పన్నాదులు ప్రాచీనాచారపరులై దాడివెడలుటయె మహాభారతగాథగాఁ బరిణమించిన దని తెలఁపవలసియున్నది. అందులకుఁ బెక్కునిదర్శనములఁ జూపవచ్చును. శంతనునినాఁడే యుత్తమక్షత్రియబీజము నీచక్షేత్రములఁ బ్రవేశించి చంద్రవంశము కళంకిత మైనటులఁ గాన్పించును. శంతనుని కొమరులు ముప్వురు, సంతానహీనులు కాఁగా విచిత్రవీర్యక్షేత్రమున మనుధర్మ శాస్త్రముచే నిషాదుఁడుగాఁ దలఁపఁదగిన కృష్ణద్వైపాయనునివలన గ్రుడ్డివాఁడు, పాండురోగి, కలిగిరి. గ్రుడ్డివాఁడగు ధృతరాష్ట్రుఁడు రాజ్యానర్హుఁడగుటచేఁ బాండురాజే రాజయినటుల దృశ్యమానసంస్కృతభారతప్రతులలోఁ గాన్పించుచున్నది. కాని నన్నియభట్టుకాలపు భారతపుఁ బ్రతిలో ధృతరాష్ట్రుఁడే రాజయినటులను పాండురాజు సేనాధిపతియై పరరాజ్యముల జయించి యాధనమును ధృతరాష్ట్రునకు సమర్పింపఁగా నాతఁ డశ్వమేధయాగయుఁ జేసినటులను కలదు. అందువలననే నన్నియ ధృతరాష్ట్రుఁడు రాజని వ్రాసియున్నాఁడు. అందునను, బ్రహ్మచారికి యాగార్హత లేదు. అంధుఁడగు ధృతరాష్ట్రుఁడు బ్రహ్మచారియగు భీష్ముఁడును యాగములఁ జేసినటుల మహాభారతమునఁ గా

న్పించుచున్నది. ఇది యెట్లు సమర్థనీయ మని "పూర్వమీమాంసా" శాస్త్రజ్ఞులు తమగ్రంథములలోఁ జర్చించుకొని యెటులనో సమాధానములఁ జెప్పుకొనియున్నారు. దాని నిట వివరింప నావశ్యకము లేదుగాని (1) "అపత్నీకుఁడగు భీష్మునకు సర్వాశ్రమవిరుద్ధముగా శ్రీరాముఁడు చేసినట్లు క్రతుప్రయోగము" అను ప్రశ్నమునకు, తంత్రవార్త్తిక భాష్య మిట్లు సమాధాన మిచ్చుచున్నది. చూడుఁడు.

(2) "ఒక్కచోటఁ బుట్టిన సోదరుల కొక్కపుత్రుఁడు కలిగినను, ఆపుత్రునిచేతనె సోదరు లందఱు పుత్రవంతు లగుదురు" అని మనువు చెప్పెను. (అనఁగా, పెక్కండ్రు సోదరులలో నొకనికిఁ బుత్రుఁడుండినను సోదరు లందఱు పుత్రవంతులే యనఁబడుదురు.) ఇట్లనుటచే భీష్మునకు విచిత్రవీర్యునిభార్యయందుఁ బొందఁబడినపుత్రులకు తండ్రి యను సంబంధము కల్గుటచే నీభీష్మునకుఁ గేవలము యజ్ఞముకొఱకు పత్నీసంబంధము (విచిత్రవీర్యునిభార్యలయందు) అయ్యెను."

పై యంశముచే నపత్నీకుఁడగు భీష్ముఁడు ధృతరాష్ట్రాదులు పుట్టకముందో పిమ్మటనో అంబికాంబాలికలను యజ్ఞములయందు, పత్నులనుగాఁ జేసికొనియుండె. ఇది వింతగా నేఁటికాలపువారికిఁ గాన్పించును. కాని ప్రాచీనకాలములో జరిగిన యశ్వమేధములందును నేఁ డచట నచటఁ జరుగుయజ్ఞములందును యజ్ఞము చేయువాని (భార్యలులేక) భార్య, కొందఱు ఋత్విక్కులకు పత్నిగాఁ దత్కాలమునఁ గావలసిన

(1) "భీష్మస్య సర్వాశ్రమధర్మవ్యతిరేకేణానుష్ఠానం. అపత్నీకస్య చ రామవ త్క్రతుప్రయోగం"

(2) భీష్మస్యచ భ్రాతౄణా మేకజాతానా మేకశ్చే త్పుత్రతా భవేత్.
సర్వే తేనైవ పుత్రేణ పుత్రిణో మను రబ్రవీత్| ఇత్యేవం విచిత్రవీర్యక్షేత్రే లబ్ధపిత్త్వాత్మస్య కేవలయజ్ఞార్థం పత్నీసంబంధ ఆసీదిత్యర్థాపత్త్యానుక్త మపి గమ్యతే.
తంత్రవార్త్తికభాష్య.

విధి యున్నది. అది నాఁడే కాక నేఁడును దప్పు కాదు. కాని, యావిధులఁ జేయు యజమానయాజ్ఞికాదు లావిధులయొక్క యర్థములం దెలియరు. అందువలన నాతంతు నిర్బాధకమే కాక పవిత్రకర్మముగా నెంచఁబడుచున్నది. అర్థము తెలియనిహేతువుచే యజమానపత్నిని నీవు స్వాధీనపఱచుకొమ్మనునాజ్ఞ (ప్రేష) నిచ్చువాఁడు ఆధ్వర్యవమును జేయుచున్న యజమానపుత్రుఁడును, స్వాధీనపఱచుకొను తంతుఁ జరుపువాఁడు (అగ్నీధ్రుఁడు) యజమానుని దౌహిత్రుఁడు నగుచుండుట వగుఁబాటుగా నర్థముఁ దెలిసినవారి కగుచుండును. కుమారుఁడు తండ్రి యజ్ఞమునం దధ్వర్యుఁ డగుటకు గొందఱు కృష్ణయజుర్వేదము (7 ప్రపాఠకము)లోని, అత్రియొక్క గాథతోఁగూడిన యర్థవాదము నాధారముగాఁ జెప్పుదురు గాని యధ్వర్యుఁడు అగ్నీధ్రునకుఁ బత్నీసన్నహనముఁ జేయు మని ప్రేషము(ఆజ్ఞ)నీయ నాగ్నీధ్రుఁడు యజమానపత్ని కడకుఁబోయి సత్సంతానముఁ గోరుచున్న నిన్ను సత్కర్మముకొఱకు వల్లింగాఁ జేసికొనుచుంటి నను నర్థ మిచ్చు మంత్రముఁజెప్పుచు పెండ్లికూఁతునకుఁ బెండ్లికొడుకు కట్టినటులు యోక్త్రము (ఒకవిధమగుత్రాడు) కట్టుటమాత్రము నేఁటివారికి వింతగా నుండకమానదు. ద్విజులలో జరుగుపెండ్లిండ్లలో "మఱఁదలిమాడ" యనుతంతుకూడ నిట్టిదే. దీని నిపుడు గోదావరీమండలపుబ్రాహ్మణు లవినీతికరకార్య మని మానుచున్నారు.

పత్నీసన్నహనాద్యంశము శ్వేతకేతునిచరిత్రలో వివరింపఁగలను.

ధృతరాష్ట్ర, పాండురాజులలో నెవరు సింహాసనాధిపతులు కావలసి నదియు నిశ్చయింపఁబడలే దనియు భీష్మవిదురుల బుద్ధివిశేషము చేతను ధృతరాష్ట్ర, పాండురాజుల యైకమత్యముచేతను రాజ్యపరిపాలనములో భేదములేకుండఁగనే జరిగినటులను సంస్కృతాంధ్ర మహాభారతములలో నాయాఘట్టములఁ జదివిన యెడల విశదము కాఁగలదు, కురు

పాండవ, దాయవిభాగము గుఱించి కీ॥ శే॥ రావుబహద్దరు వనపాకము అనంతాచార్యులుగారు బ్రహ్మశ్రీ కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు బ్రి. శ్రీ. శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు పెద్దగ్రంథములను వ్రాసి యున్నారు. ఇందార్చను పెట్టుకొనునవసరము నాకు లేదు గాని "చంద్రవంశవృక్షము" నిందుఁజూపి పాండవుల కెటుల రాజ్యార్హత కలిగిన దియు స్వల్పముగా వ్రాయుచున్నాఁడను.

చంద్రవంశము

(ఆదిపర్వ 94 అధ్యాయ.)

(1) చంద్రుఁడు (తార)
|
(2) బుధుఁడు (ఇళ)
|
(3) పురూరవుఁడు (ఊర్వశి)
|
ఆయువు
|
నహుషుఁడు
|
(4) యయాతి (శర్మిష్ఠ)
| *

---

(1) తారాశశాంకవిజయమున చంద్రుని గాథ వివరింపఁబడి యున్నది.

(2) "ఇళ" ఒకనెల పురుషుఁడుగాను, నింకొకనెల స్త్రీగాను మాఱియుండెనఁట. చూడుఁడు, ఉత్తరకాండ.

(3) విక్రమోర్వశీయమున నీతనిగాథ నింపుగ కాళిదాసు వర్ణించియున్నాఁడు.

(4) "శర్మిష్ఠ" రాక్షసవనిత — దేవయాని యను భార్యకంటె యయాతి కీమె యందు ప్రీతి మెండు.

* ముందుపుట చూడుఁడు,

పూరుఁడు
|
మనస్యుఁడు
|
రౌద్రాశ్వుఁడు
|
అనాధృష్టి
|
మతినారుఁడు
|
తంసుఁడు
|
ఈళినుఁడు
|
(1) దుష్యంతుఁడు (శకుంతల)
|
భరతుఁడు
|
భుమన్యుఁడు
|
దివిరథుఁడు
|
సుహోత్రుఁడు
| ‡

---

(1) అభిజ్ఞానశాకుంతలమున నీతనిచరిత్రను కాళిదా సింపుగవర్ణించియున్నాఁడు.

‡ ముందుపుట చూడుఁడు.

అజమీఢుఁడు

(1) జహ్నుఁడు — ఋక్షుఁడు — దుష్యంతుఁడు

కుశికుఁడు (జహ్నుని కుమారుఁడు)

(2) సంవరణుఁడు (తపతి) (ఋక్షుని కుమారుఁడు)

(3) పాంచాలురు (దుష్యంతుని సంతతి)

(4) కురువు

అవీక్షితుఁడు

పరీక్షితుఁడు

జనమేజయుఁడు

ధృతరాష్ట్రుఁడు

ప్రతీపుఁడు † — హస్తి (5)

(1) జహ్నునిచేతనే "గంగానది" కి జాహ్నవి యనుపేరు కలిగినది.

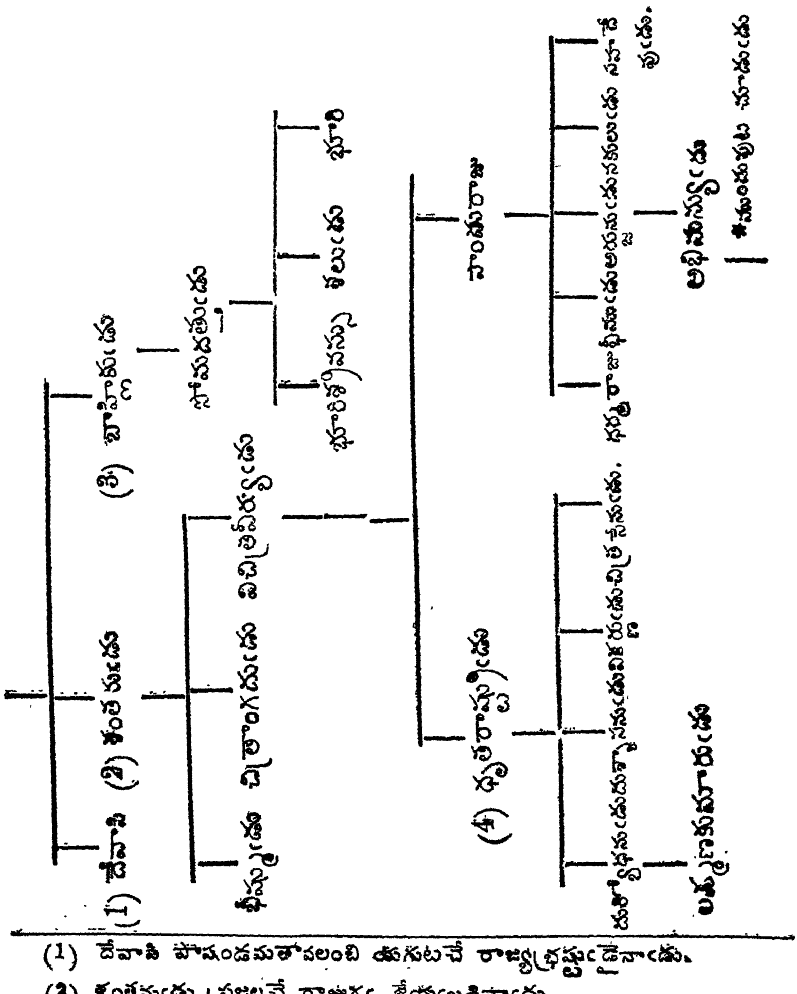
(2) సంవరణునికాలమున నీతని పినతండ్రి సంతతివారగు పాంచాలు రీతని రాజ్యభ్రష్టునిఁ జేయ నీతఁడు సింధునదీతీరమునఁ బెక్కేండ్లు ప్రచ్ఛన్నముగ వరణ్యావాసముఁ జేసెను. ఆకాలమున "కురుదేశము" న మహాక్షామము సంభవించెనఁట. ఈ సంవరణ, పాంచాలుర గాథలు క్రీ॥ త॥ పదియవశతాబ్దములోని తూర్పుచాళుక్యుల గాథలను బోలియున్నవి. ఈకాలపుగాథలే శతపథబ్రాహ్మణములో వర్ణింపఁబడెను.

(3) పాంచాలురే—ద్రౌపదియొక్క పుట్టినింటివారు. [కలదు.

(4)కురువువలననే కౌరవవంశమేర్పడెను. ఈతనిఁ బ్రజలే రాజుగనెన్నుకొనిరని

(5) "హస్తి" చే నిర్మింపఁబడినదియే హస్తినాపురమఁట. ఈహస్తినాపురము ధర్మజుని తరువాత నేడవతరమువాఁడగు "చక్షుని" కాలమున గంగాప్రవాహముచేఁ గొట్టుకొనిపోఁబడె నని విష్ణు, భాగవత, పురాణములలోఁ గలదు. నేఁ డాహస్తిపురి చిన్నపల్లెగా నున్నది. కాని విశేష బౌద్ధాలయములు కలిగియున్నవి.

† ముందుపుట చూడుఁడు.

(1) దేవాపి పాషండమతావలంబి యగుటచే రాజ్యభ్రష్టుఁడైనాఁడు.

(2) శంతనుఁడు ప్రజలచే రాజుగఁ జేయఁబడినాఁడు.

(3) బాహ్లికుఁడు "బాకు" అని నేఁడు చెప్పఁబడు బాహ్లిక దేశము నేలినవాఁడు.

(4) ధృతరాష్ట్రునికి నూఱుగురు పుత్రు లని చెప్పఁబడినను ఇం దుదాహరింపఁబడినవారే ముఖ్యు లని భారతమున నుండుటచే గాంధారిపుత్రులు వీరే యగుదురు. తక్కిన (96) వారు స్వయందత్తాదులనుగాఁ దలఁపవలసియున్నది.

|
పరీక్షిత్తు
|
జనమేజయుఁడు
|
శతానీకుఁడు
|
(1) అశ్వమేధదత్తుఁడు

పై వంశవృక్షము మహాభారతముయొక్క ఆదిపర్వములోని (94) తొంబదినాలవయధ్యాయానుక్రమముగా వ్రాయఁబడినది. కాని (95) తొంబదియైదవయధ్యాయమున వచనరూపముతో మఱియొక విధముగా చంద్రవంశ మభివర్ణితమై యున్నది. దానికిని దీనికిని భేదము గలదు. ఎందువలన నిట్లుచెప్పినదే, మఱియొకసారి భేదముగాఁ జెప్పవలసివచ్చెనో దురూహ్యముగా నున్నది. నన్నయభట్టుయొక్క యాంధ్రీకరణము మఱి యొకవిధముగా నున్నది. ధృతరాష్ట్రునికుమారుఁడు "హస్తి". అజమీఢునకుఁ బూర్వికుఁ డొక "హస్తి" కలఁడు. వారిలో రెండవవాఁడే హస్తిపురి నిర్మాత యని నన్నయభట్టు వ్రాసెనుచున్నాఁడు.

అధునాతనచారిత్రికులు సూర్యవంశమువలె చంద్రవంశము పరిశుద్ధమైనది కాదందురు. కారణ మాలోచింపఁగా శుద్ధక్షత్రియక్షేత్రములందు సూర్యవంశము వ్యాపించినటుల చంద్రవంశము వ్యాపింపలేదని పైవంశవృక్షమువలన విదితము గాఁగలదు. వంశములోని మూఁడవవాఁ డగు పురూరవుఁడు దేవయోని(తురేనియా) జాతిస్త్రీయగు నూర్వశియం "దాయు" వను కుమారునిఁ గనినాఁడు. ఆతనివంశమే వృద్ధినొందినది. యయాతికిఁ గల భార్య లిరువురలో వృషపర్వాసురుని

(1) అశ్వమేధదత్తుకాలమున సౌతియొక్క భారతము రచింపఁబడి యుండును.

(అనార్యుని) కూఁతు రగు శర్మిష్ఠా సంతతియే వృద్ధి నొందినది. దుష్యంతుఁడు శకుంతల యను నప్సరస్త్రీ సంతతి (తురేనియా) యందే వంశవర్ధనుఁ డగు భరతునిఁ గనినాఁడు. సంవరణుఁ డను రాజు రాజ్యభ్రష్టుఁడై యడవులలోఁ దిరుగుచు (1) "తపతి" యను స్త్రీయందు "కురు" రాజుఁ గనియున్నాఁడు. కురురాజు దున్నిన ప్రదేశమే కురుక్షేత్రమై యదియే కురుదేశమైన దని పురాణాంతరములలోఁ గలదు. (2) కురురాజును ప్రభువుగాఁ బ్రజ లెన్నికొనిరట! ప్రదీపుని (3) గంగ వరింపరాఁగా నాతఁ డంగీకరింపలేదు గాని శంతనుఁ డంగీకరించెను. శంతనుఁడు దుష్టుఁడుగాఁ గాన్పించుచున్నాఁడు. అన్నయగు "దేవాపి" రాజు కాఁగా నాతనికి దుర్మార్గులచే దుర్బోధఁ జేయించి ప్రజలచే రాజ్యభ్రష్టుఁ జేయించి తాను రాజయినటుల భాగవతమునఁ గలదు (4) తండ్రిని వరించిన గంగను దాను వరించినాఁడు. యుక్తవయస్కుఁ డగు కొడుకు భీష్ముఁ డుండగ "పల్లెత" ను వరించియున్నాఁడు. ఈపల్లెత మనుమలేగద ధృతరాష్ట్ర పాండురాజులు! కురురాజునాఁడు శంతనునినాఁడు ప్రజలకు రాజు నెన్నుకొను నధికారముండినటులఁ గాన్పించుచున్నది.

పాండవుల కర్ధరాజ్యార్హత యెట్లు కలిగినది? న్యాయమునకు భీష్ముఁడే రాజ్యార్హుఁడు. ఆతఁడు శంతనునికై చేసిన ప్రతిన ననుసరించి

---

(1) తపతి సూర్యకన్యక యని మహాభారతమునఁ గలదు కాని యామె యాటవికజాతిస్త్రీగా నాఘట్టములోని వర్ణనములచే నూహింపఁబడుచున్నది.

(2) కురురాజుతండ్రి "సంవరణుఁడు" పాంచాలురచే రాజ్యభ్రష్టుఁడైనాఁడు. తిరిగి వసిష్ఠుని మహిమచే రాజ్యమునొందెనఁట! ఏదేశములతో తెలియదు కాని కురురాజు దున్నువాఁ డనుటచేతను, ఆతనిఁ బ్రజలు రాజుగ నెన్నికొని రనుటచేతను తక్కువస్థితినుండి చక్రవర్తియైన "గయాజుద్దీన్ టోగ్లకు" స్థితి జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నది.

(3) "గంగ" యను స్త్రీ యెవతెయో యార్యేతరజాతిస్త్రీ కావచ్చును.

(4) శ్రీమద్భాగవతము నవమస్కంధము ౨౨ అధ్యాయము.

రాజ్యమును వదలుకొనినాఁడు. కాని విచిత్రవీర్యానంతరము ధృతరాష్ట్ర, పాండురాజులు యౌవనదశ నొందునంతకుఁ దాను రాజ్యముఁ జేసి సమిష్టిగనుండుటచే గ్రుడ్డివాఁడై నను ధృతరాష్ట్రుని సింహాసనమునఁ గూర్చుండఁబెట్టి విదురుని మంత్రిగఁ జేసెను. పాండురాజు సైన్యాధిపతియై దిగ్విజయముఁ జేసి సంపాదించినధనముతో నన్నచే నశ్వమేధయాగముఁ జేయించినాఁడు. ధృతరాష్ట్ర, పాండురాజుల కాలములో వారికెట్టివిచ్ఛేదము కలుగలేదు. పాండురాజు శాపదగ్ధుఁడై యరణ్యమునఁ దపము చేయునపుడు రాజ్యముతో నతఁడు తన కుండినసంబంధమును వదలుకొనియున్నాఁడు. ఆసమయమున ధృతరాష్ట్రుఁడె పూర్వాచారము ననుసరించి రాజుగ నుండెను. పాండురాజవీర్యమువలన సంతతి కలుగక యాతనిక్షేత్రమునందే పాండవులు జన్మించిరి. పాండవులజన్మములు నాఁటివారి కనుమానాస్పదములై యున్నవి. దానినిగుఱించి ముందు వ్రాయఁగలను. ఎట్లైనను పాండవులు పితృనిర్యాణానంతరము హాస్తిపురికిఁ జేరినపిమ్మట ధృతరాష్ట్రుఁడు తనపుత్రులతో సమముగ ధర్మరాజాదుల నాదరించి, యుక్తవయస్కుఁడైనపుడు మునుపటి సమిష్టిబుద్ధితో ధర్మజునకు యౌవరాజ్య పట్టాభిషేకముఁ జేసియున్నాఁడు. కాని పాండవుల యసందర్భ వ్యవహారములచేత నైననేమి? దుర్యోధనాదుల యీర్ష్యచేత నైననేమి? పాండవులు వారణావతమునకుఁ గృత్రిమముగ వెడలఁగొట్టఁబడిరి. ధృతరాష్ట్రుఁ డీవెడలఁగొట్టుటలో దుర్యోధనాదుల సర్వాధికారముల నాక్రమించినపిమ్మటఁ బాండవులు హాస్తిపురికి వచ్చినను వారికిఁ బ్రజలపైఁ బలుకుబడియుండ దను తలఁపుమాత్రమె యున్నది. కాని దుర్యోధనుఁడు లక్కయింటఁ బాండవుల దహింపవలె నను పాపబుద్ధి కలవాఁడైనాఁడు. విదురుఁడే దుర్యోధను కపటోపాయమ్ముల

చెప్పటి కప్పుడు ధర్మజునకుఁ దెలుపుచుండుటచేఁ బాండవులు తమ్ముఁ దహింపవచ్చిన పురోచనునే లక్కయింట దహించి యప్రతిష్ఠ పురోచనునకును దుర్యోధనునకు నంటఁగట్టి భీతిచే మారువేసములను ధరించి యరణ్యముల వెంటఁ బరుగిడి ద్రౌపదీ స్వయంవర కాలమునకు (రమారమియారేండ్లకు) ద్రుపదుపురముఁ జేరఁ గలిగిరి. అర్జునుఁడు మత్స్యయంత్రముఁ గొట్టుటచే ద్రుపదునిసాహాయ్యము పాండవులకుఁ గలిగెను. ద్రుపదుఁడు సాధారణుఁడు కాఁడు. ఆతనికిఁ ద్రోణాచార్యునిపై విశేష విరోధము కలదు. ద్రుపదుని "మాకంది" రాజ్యమును ద్రోణుఁడు కౌరవులతోఁగూడ దండయాత్రఁజేసి జయించి కురురాజ్యమును విస్తరింపఁ జేసినాఁడు. దానినిఁగూడ పిమ్మట వ్రాయఁగలను. పాండవులు ద్రుపదుతోఁ గలియునపుడే యువకులై స్వాతంత్ర్యమును సంపాదించిన బలరామకృష్ణులును సంబంధ బాంధవ్యములచేఁ బాండవులఁ గలిసిరి. అప్పటికి దుర్యోధనుఁడు కురురాజ్యమునఁ బలుకుఁబడి సంపాదించి రాజ్యాంగములను స్వాధీనపఱచుకొనియున్నాఁడు. పాండవులు యాదవ,పాంచాలురఁ గలయుట విని వారి జయించుటయా? వారిని దమలోఁ గలుపుకొనుటయా యను నాలోచనము కౌరవసభలోఁ గలిగినది. విదురుఁడెప్పుడును పాండవపక్షపువాఁడే. కర్ణుఁడు యుద్ధముఁజేసి జయింతమను నుత్సాహముతోఁ గూడియుండువాఁడు. కాని పాండవపాంచాలుర బలము నెఱిఁగిన ద్రోణుఁడును, అప్పటికి కురు పాండవులయందు సమానతాత్పర్యముగల భీష్ముఁడును పాండవులతో విరోధము శ్లాఘ్యదనియు వారి కర్ధరాజ్య మిచ్చుట యుక్తమనియుఁ జెప్పుటచే ధృతరాష్ట్రుఁడు పాండవులను రప్పించెను. అప్పుడు భీష్ముఁడు చెప్పినవాక్యములలోఁ బాండవుల కిట్లర్ధరాజ్యార్హత కలదనినాఁడు.

(1) మత్తకోకిల. ధీరుఁడౌ ధృతరాష్ట్రపాండు లతిప్రశస్తగుణుల్ ప్రసి
ద్ధోరుకీర్తులు నాకు నిద్దఱు నొక్కరూప తలంపఁగా
వీరు వా రనువట్టి బుద్ధివిభేద మెన్నఁడు లేదు గాం
ధారిపుత్రశతంబునందుఁ బృథాతనూజులయందునున్.

వ. కావున నప్పాండవులతోడి విగ్రహంబుసేఁత కెన్నండును నొడంబడఁ బితృపైతామహం బయిన రాజ్యంబునకు మీయట్ల వారు నర్హులు గావున వారలకు నర్ధరాజ్యం బిచ్చిన నీకును నీబాంధవులకును లోకంబులకును బ్రియం బగు నట్లు గాసినాఁ ,,డపకీర్తి'' యగు (ఇదివన్నియు తెనుఁగు)

,,దుర్యోధనా! ఇది మాతండ్రి తాతల రాజ్య మని నీ వెట్లు చూచెదవో వారును నట్లె మాతండ్రితాతల రాజ్యమని తలఁతురు. కీర్తిమంతులగు నాపాండవులు రాజ్యార్హులు కానియెడల నీకుమాత్రము రాజార్హత యెట్లు కలుగును. అప్పుడు రాజ్యార్హత యెవనికిని లేదు. ధర్మముచేతనే నీవు రాజ్యమును బొందితి ననుకొంటివేని వారు నింతకుఁ బూర్వమె రాజ్యముఁ బొందియున్నా రని నాతలఁపు. మంచిచేతనే రాజ్యా

(1) భీష్మః॥ నరోచతే విగ్రహో మే పాండుపుత్రైః కథంచన. యథైవధృతరాష్ట్రో మే తథా పాండు ర్నసంశయః. గాంధార్యాశ్చ యథాపుత్రా స్తథాకుంతీసుతా మమ. యథాచ మమతే రక్ష్యా ధృతరాష్ట్ర! తథా తవ, యథాచ మమ రాజ్ఞశ్చ తథా దుర్యోధనస్యతే. తథా కురూణాం సర్వేషా మన్యేషామపి పార్థివ॥ ఏవంగతే విగ్రహంతై ర్నరోచే॥ సంధాయవీరై ర్దీయతా మర్ధభూమిః. తేషామపీదం ప్రపితామహానాం రాజ్యం పితుశ్చైవ కురూత్తమానాం॥ దుర్యోధన యథారాజ్యం త్వ మిదం తాత పశ్యసి మమ పైతృక మిత్యేవం తేపి పశ్యంతి పాండవాః, యది రాజ్యం నతే ప్రాప్తాః పాండవేయా యశస్వినః. కుత ఏవ తవాపీదం భారతస్యాపి కస్యచిత్. అథధర్మేణ రాజ్యం త్వం ప్రాప్తవాన్ భరతర్షభ, తేపి రాజ్య మనుప్రాప్తాః పూర్వ మేవేతి మే మతిః. మధురేణైవ రాజ్యస్య తేషా మర్ధం ప్రదీయతాం, ఏతద్ధి పురుషవ్యాఘ్ర హితం సర్వజనస్యచ. అతోన్యథా చే త్క్రియతే నహితం నో భవిష్యతి. తవాప్యకీర్తి స్సకలా భవిష్యతి నసంశయః॥ ఆదిపర్వ॥ (203) అధ్యాయము॥

ర్ధమును వారి కిమ్ము. ఇది సర్వజనులకు నిష్టము. అట్లు చేయనినాఁడు మా కిష్టములేదు. నీ కపకీర్తి తప్పక వచ్చును. ”

పై వాక్యసందర్భముల నాలోచింపఁగా ధృతరాష్ట్ర, పాండురాజులనాఁడు రాజ్యము కలిసి పాలింపఁబడె ననియు, అది ద్రుపదుపురమునుండి పాండవులను రప్పించువఱకు సమిష్టిరాజ్యముగానే యుండె ననియు స్పష్టమగుచున్నది. అందువలననే సామర్థ్యాతిశయము కలవాఁ డగుటచే ధర్మజుని ధృతరాష్ట్రుఁడు యౌవరాజ్యాభిషిక్తుఁ జేసియున్నాఁడు.(1) భీష్ముఁడు చెప్పువాక్యములలోఁ బాండవులు రాజ్యార్హులు (అజ్యేష్ఠసంతతివారు గాన) కానియెడల దుర్యోధనాదులును రాజ్యానర్హులే. (అంధకసంతతివారగుటను) మఱియు, వారింతకుఁ బూర్వమె నీవు ధర్మముచేఁ బొందినటుల రాజ్యము నొందియుండి రనుటలో ధర్మజుని యౌవరాజ్యాభిషేకము జ్ఞప్తిపఱచుట యై యున్నది. అప్పటిపరిస్థితులచేఁ బాండవులఁ గలిపికొనుటతప్ప వేఱుపాయము ధృతరాష్ట్రునకు, దుర్యోధనునకుఁ గాన్పింపనందునఁ బాండవులను రప్పించి యర్ధరాజ్యము ధృతరాష్ట్రుఁడు పాండవుల కిచ్చియున్నాఁడు. అర్ధరాజ్యము పాండవుల కిచ్చునపుడు ధృతరాష్ట్రుఁ డాడిన యీక్రింది వాక్యములు పూర్వ మెటుల నుండెనను బాండవుల కర్ధరాజ్యార్హత నపుడు కలుగఁజేసినటుల స్పష్టమగుచున్నది. భీష్ముఁడే పాండవుల కర్ధరాజ్యముఁ బంచిపెట్టించుటకుఁ గారకుఁడైనాఁడు.

“(2) ధృతరాష్ట్రుఁ డిటులననుచున్నాఁడు. “ఓధర్మరాజా! నేను

---

(1) ఆదిపర్వ॥ 139 అధ్యాయ॥

(2) ధృతరాష్ట్రః॥ భ్రాతృభిస్సహ కౌంతేయ నిబోధ గదతో మమ. పునర్నో విగ్రహో మాభూత్ ఖాండవప్రస్థ మావిశ, నచవో వసతస్తత్ర కశ్చిచ్ఛక్తః ప్రబాధితుం. సంరక్ష్యమాణాన్ పార్థేన త్రిదశానివ వజ్రిణా అర్ధం రాజ్యస్య సంప్రాప్య ఖాండవప్రస్థ మావిశ. ఆదిపర్వం. 207 అధ్యాయ.

చెప్పినమాటలను సోదరులతోఁగూడ వినుము. తిరిగి మనలో విరోధము కలుగరాదు. (కనుక) ఖాండవప్రస్థమును బ్రవేశింపుము. అక్కడ నుండినమిమ్ము నర్జునుఁడు సంరక్షించుచుండుటచే నింద్రునిచే సంరక్షింపఁబడిన దేవతలవలె నెవఁడును మిమ్ము బాధింపలేఁడు. రాజ్యము యొక్క సగమును బొంది ఖాండవప్రస్థములోఁ బ్రవేశింపుము" ఈ ఖాండవప్రస్థము హస్తినాపురికి దక్షిణమున నుండిన యమునానదీప్రాంత మహారణ్యము. పాండవుల నచటికి ధృతరాష్ట్రుఁ డంపుటలోఁ గొంత కృత్రిమాలోచన ముండినటులఁ గాన్పించును. ఆఖాండవ మహారణ్యమున నాగులను మిశ్రజాతియు లున్నారు. "అశ్వసేనాదు" లందు మహావీరులు. ఈనాగజాతివారితోఁ బోరాడి పాండవులు చత్తురని తలఁచియే వీరి నచటికి నర్ధరాజ్యభాగ మను మిషతో ధృతరాష్ట్రుఁ డంపియుండును. శ్రీకృష్ణసహాయులగు పాండవులా మహారణ్యమున "నింద్రప్రస్థ" పట్టణమును నిర్మించిరి. అదియే నేఁటిఢిల్లి. ఇప్పటి ఢిల్లీ యందు "ఇంద్రపట్" అను ప్రదేశముకలదు. అదియే ప్రాచీనపు టింద్రప్రస్థమందురు. ఆఖాండవప్రస్థ మహారణ్యమున నుండిన నాగులతో నర్జునునకు ఘోరయుద్ధమైనది. శ్రీకృష్ణుఁడు తోడ్పడుటచే నా వనము నర్జునుఁడు దహించి సుక్షేత్రముగఁ జేసియున్నాఁడు. ఆవనప్రదేశమె నేఁటిఢిల్లీబయలు. పాండవులనాఁడు మహారణ్యముగ నుండిన ఖాండవము నేఁడు బంగరు పండు మహాక్షేత్రముగను రాజాధిరాజులు, చక్రవర్తులు, నివసించు దివ్యస్థలముగాను మాఱుట యీశ్వర మహిమాతిశయముకాదా! పాండవులు ఖాండవప్రస్థముఁ జేరినపిమ్మటనే వారి కధిక బలము చేకూరినది. పాంచాలురతో ద్రౌపదీసంబంధమే కాక అర్జునుఁడు సుభద్రను పెండ్లియాడుటచే యాదవులతోఁ గూడ సంబంధ, బాంధవ్యము లెక్కువయైనవి. శ్రీకృష్ణుని కప్పటికి యాదవులలో, బలుకు

బడి హెచ్చుగ నున్నది. మహాయుద్ధకాలమునాఁటికి శ్రీకృష్ణుని పలుకుఁబడి యాదవులలోఁ జాల తగ్గినది. ఆవృత్తాంతమును బిమ్మట వ్రాయఁగలను. పాండవులకు వారణావతమునకుఁ బోవునాఁటికిఁ బ్రజలలో నంతగ పలుకుఁబడి లేదు. కారణము వారిజన్మవృత్తాంతము ,,లను మహా నాస్పదము" లగుటయే దానిని దిఙ్మాత్రముగ వ్రాయుచున్నాఁడను.

పాండవులజన్మములకు నాఁటివారు సందేహింపలేదా? పాండవుల జన్మములు హస్తినాపురవాసులకు గూఢపఱచి మునులచేఁ జెప్పఁబడినవి. వారెట్లు చెప్పిరో చూడుఁడు.

(1) బ్రహ్మచర్యవ్రతమునం దుండిన యాపాండురాజునకు దివ్యమైన హేతువుచే ధర్మునివలనఁ బ్రత్యక్షముగ నీయుధిష్ఠిరుఁ డచటఁ బుట్టియున్నాఁడు. ఆట్లే భీముఁ డను నీమహాబలవంతుని ,,వాయు"వు పాండురాజున కిచ్చెను. ఇంద్రునివలనఁ గుంతియందే యీయర్జునుఁడు పుట్టెను. మాద్రి యశ్విని దేవతలవలన నీశ్రేష్ఠులగు నకులసహదేవులఁ గనినది.

పై వాక్యములు మునులు పాండవులఁ గుంతితోఁ దీసికొనివచ్చి [illegible]పురిలో భీష్మాదుల కొప్పగించునపుడు చెప్పినవి. మును లంతర్హితులైన పిమ్మట పౌరులలో నీక్రింది కలకలము కలిగెను.

---

(1) శ్లో. బ్రహ్మచర్యవ్రతస్థస్య తస్య దివ్యేన హేతునా। సాక్షాద్ధర్మా దయం పుత్ర స్తత్ర జాతో యుధిష్ఠిరః. తథైనం బలినాం శ్రేష్ఠ్యస్తస్య రాజ్ఞో మహాత్మనః, మాతరిశ్వా దదౌ పుత్రం భీమం నామ మహాబలం, పురుహూతా దయం జజ్ఞే కుంత్యామేవ ధనంజయః. యాతు మాద్రీ మహేష్వాసౌ ప్రసూతే పురుషోత్తమౌ. అశ్విభ్యాం పురుషవ్యాఘ్రౌ ఇవౌ తావపి సర్వశః॥ ఆదిపర్వ॥ 126 అధ్యాయ॥

(1) ఆ యా మునులచేఁ దెలుపుడు చేయఁబడిన పాండవులనప్పుడు కౌరవులు, పట్టణమునందలి యన్ని వర్ణములవారలు, చూచి సంతసముచే నాక్రోశించిరి. కొందఱు బాలురు, పాండురాజు కుమారులు కారనిరి. మఱికొంద ఱగుదు రనిరి. మఱికొందఱు పాండురా జెప్పుడో చాలకాలముక్రితము మృతినొందెనే యెట్లు వీ రతని బిడ్డ లనిరి. దేవీభాగవతముఁగూడ పాండవులఁ గుంతి హస్తిపురికిఁ గొనివచ్చినపుడు పౌరులీ పాండవుల జన్మములఁగూర్చి యనుమానించినటు లున్నది.

(2) (ఋషులు) కుంతి నైదుగురుబిడ్డలతో హస్తిపురం బొందించిరి. అప్పుడు పాండురాజు శాపమును దెలిసినజనులు (పాండురాజు స్త్రీసంపర్కము కలిగినంతమాత్రమున మృతినొందు నని జను లెఱుంగుదురు) "కుంతి నోవనితా! యీబిడ్డ లెవరిబిడ్డ" లనిరి. అప్పుడు కుంతి దుఃఖాన్వితురా లయ్యెను......ఆపౌరజనులఁగూర్చి కుంతి యీపిల్లలు దేవతలబిడ్డలే. కురుకులమున నుద్భవించినవారే. (అని) నమ్మకముకొఱకు దేవత లందఱు మాచే నాహూతులైరి.

నిజమునకుఁ బాండవులు కృత్రిమ జన్మముకలవారే. నాఁటికాలమున వైదికదేవతలయందు మహిమలను జనసామాన్యము తలఁచుచుండుటచేఁ గుంతి యెటులనో యైదుగురుబిడ్డలను సంపాదించె నని కాని

(1) శ్లో. తైస్తైర్నివేదితాన్ దృష్ట్వా పాండవాన్ కౌరవాస్తదా. శిష్టాశ్చవర్ణాః పౌరా యే తేహర్షాచ్చుక్రుశు ర్భృశం ఆహుః కేచిన్నతస్యైతే తస్యైత ఇతిచాపరే. యదాచిరం మృతః పాండుః కథం తస్యేతి చాపరే ఆదిపర్వ. 1 అధ్యాయ.

(2) శ్లో. పంచపుత్రయుతాం కుంతీమనయ న్హాస్తినాపురం పప్రచ్ఛుశ్చ జనాస్సర్వే కస్యపుత్రా వరాననే; పాండోశ్శాపం సమాజ్ఞాయ, కుంతీదుఃఖాన్వితా తదా ...తానువాచ సురాణాంవై పుత్రాః కురుకులోద్భవాః విశ్వాసార్థే సమాహూతాః కుంత్యా నత్యే సురా స్తదా॥ దేవీభాగవతం ద్వితీయస్కంధ 6 అధ్యాయః.

కుంతీమాద్రుల కితరులవలన బిడ్డలు కలుగగా వారు దేవ మహిమల వలనఁ బుట్టినవా రని మిషపెట్టినదని కాని చెప్పవలసియున్నది. కర్ణునిఁ గుంతి రహస్యముగఁ గనినసంగతి నామెచివరదశలోఁగాని చెప్పలేదు. అర్జునుఁ డొకఁడే కుంతికిఁ బుట్టినట్టులఁ బార్థశబ్దముచే నూహింపఁదగి యున్నది. యమ, మరుత్తులు, కుంతి జపించినంతమాత్రముననే వచ్చి ధర్మజ, భీముల నిచ్చిపోయిరి. ఇంద్రు డట్టులుకాక సంవత్సరము కుంతీ, పాండులు తపస్సు చేసినఁగాని వచ్చి యర్జును నీయలేదు. కుంతీగర్భజనితు లగుటచేతనే కర్ణార్జునులు సమానవీరు లై రని కూడ తలఁపవలసి యున్నది. మఱియుఁ బాండవులు సంవత్సర సంవత్సరము వ్యవధిగఁ బుట్టెనను అందఱు నైదుసంవత్సరముల ప్రాయముగల వారుగానే కాన్పించిరఁట !(1) అనఁగా నైదేండ్లయీడు గల పిల్లలఁ గుంతి సంపాదింపలేదు కద ! పాండవులఁ గుంతి "శతశృంగ" పర్వతమునఁ గనియున్నది. శతశృంగము "తిబేతు" దేశములోనిది. ఈపాండవు లచటఁ బుట్టిరి. నన్నియభట్టునకు లభించిన సంస్కృతభారతమునఁ బాండురాజు మరణానంతరము పాండవులు హస్తిపురికి వచ్చునాఁటికి 16, 15, 14, 13 సంవత్సరముల వయస్సుకలవారై యుండిరి.

(2) పాండవులు శతశృంగగిరిపై నుపనీతులై "శర్యాతి" అను రాజర్షియొక్క ప్రథమపుత్రుఁ డగు "శుక్రుఁడు" అనువీరునికడ ధనుర్వేదము నభ్యసించిరి. ధర్మజుఁడు "తోమరము" అనునాయుధముతోఁ బోరువిధమును, భీముఁడు, మల్ల, గదాయుద్ధములఁ జేయురీతిని, అర్జునుఁడు శస్త్రాస్త్రవిద్యలను నేర్చెను. అర్జునునినేర్పునకు మెచ్చి

(1) ఆంధ్రమహాభారతము 6 ఆశ్వాసము 140.

(2) కుంభకోణప్రతి. 133 అధ్యా. వాశిష్ఠభారతీసాగరపురిపి గలప్రతి 114 అధ్యా.

శర్యాతి కొన్ని యస్త్రములను ధనురాదికము నిచ్చెను. పాండవుల కప్పటి యాచారము లలవడెనఁట !

ధర్మరాజునకు మ్లేచ్ఛభాష బాగుగ వచ్చును. వారణావతమునకుఁ బోవుచున్నపుడు విదురునితో నాభాషలోనె మాటలాడెను. మ్లేచ్ఛభాష యన భారతీయేతరభాష. అది నాఁటికాలపు టిబెటుభాష.

(1) ఒక్క దేశభాషమాత్రమె కాదు. టిబెటీయాచారములు వారి కలవడినవి. నిజమునకు ధర్మరాజాదులు టిబెటుదేశీయులై యుందురు. టిబెటుదేశమునఁ బెక్కండ్రొక్కవనితఁ బెండ్లియాడు నాచారము ప్రాచీనకాలమునుండి నేఁటివఱకుఁ గలదు. ద్రౌపదీపరిణయసమయమున ద్రుపదుఁడు పెక్కండ్రొక్కవనితఁ బెండ్లియాడుట యుక్తమా ! యని ధర్మజుఁ డిట్లనినాఁడు.

(2) ఓ ద్రుపదమహారాజా ! ధర్మము సూక్ష్మమైనది. దీనిగతిని మే మెఱుఁగము. (మాయొక్క) పూర్వులు వెళ్ళినదారినే మేము పోవుచున్నాము.

ధర్మజుఁడు మాపూర్వికులు పోయినదారిని మేము పోయెద మనుటలో "టిబేటీయు" లని ధ్వని కలుగుచున్నది. కారణ మేమన కురువంశములో నెవ్వరు నొకతె ననేకులు పెండ్లియాడలేదు గాన — కుంతీదేవి చాల గుట్టు గలస్త్రీ. ఆమె యర్జునునిఁ దప్ప మిగిలిననలుగురను నెటులనో

(1) ఆదిపర్వ. 146 అధ్యాయ.

(2) సూక్ష్మో ధర్మో మహారాజ, నాస్య విద్మో వయం గతిం పూర్వేషా మానుపూర్వ్యేణ యాతం వర్త్మానుయామహే. ఆదిపర్వ 135 అధ్యాయము.

సంపాదించి కాని (అర్జునుఁగనియుండును) లేక వ్యభిచారముచేఁ దాను ముగ్గురఁ గని సవతిచేఁగూడ నటులఁ గనిపించికాని కౌరవులలో భాగస్వాములుగాఁ దీసికొనివచ్చి యుండును. వీరు లందువలననే యనుమానించితి. అనుమానించుటయె కాదు. ధృతరాష్ట్రుఁడు పాండవులను వారణావతమునకుఁ బొమ్మనఁగా ధర్మజునకు హస్తిపురిలో సహాయముఁ జేయువారె లేరైరి.(1) దీనిపై పాండవులు భీష్మాదులకు వందనముచేసి యనుజ్ఞఁ గోరఁగా వా రనుమతించిరట! పాండవులయందుఁ గుంతీదేవి యొక్క చెల్లెలిబిడ్డలగు శిశుపాల, దంతవక్త్ర, విందానువిందులకుఁ గూడ ఇష్టములేదు. విందానువిందులు మహాయుద్ధములోఁ గౌరవపక్షమునుండి యర్జునుచేతనె చచ్చిరి. శిశుపాలుఁడు పాండవాహితుఁడై రాజసూయయాగసమయమునఁ గృష్ణుచేఁ జచ్చుట నందఱెఱిఁగియున్నదియే. దంతవక్త్రునకు భారతగాథతో సంబంధము లేదుకాని పాండవహితుఁ డగు శ్రీకృష్ణునితోఁ బోరి చచ్చినవాఁడే.

శిశుపాలుఁడు జీవించియుండినచోఁ దప్పక కౌరవపక్షమునకు వచ్చువాడే యని శ్రీకృష్ణుఁ డర్జునునకు ఘటోత్కచవధసమయమునఁ జెప్పియున్నాఁడు. పాండవుల జన్మకర్మాదులు కౌరవాచార విరుద్ధములుగను, భారతీయాచార విరుద్ధములుగ నుండుటచేతనె దుర్యోధనుని ధనబలాదులను లక్ష్యపెట్టని బాహ్లిక, సోమదత్త, భూరిశ్రవసులు, కుంతియొక్క సోదరీసుతులు, తుదకు మాద్రియొక్క యన్నయగు శల్యుఁడు మొదలగువారు సయితము పాండవులలోఁ జేరక కౌరవులలోఁ జేరిరి. పాండవులయందు నాఁటి వైదికఋషులకుఁగూడ గౌరవము లేదు. అందువలననే వైదికవాఙ్మయమునఁ బాండవులపే రప్పటిఋషులు సూచింప

---

(1) ఆదిపర్వ 143 అధ్యాయ.

లేదు. బాగుగ నాలోచింపఁ జంద్రవంశమునఁ బుట్టినరాజులలో భరతుఁడు మొదలు పరీక్షిత్తువఱకు వైదికఋషుల కిష్టమగు ధర్మవృత్తము గలవా రెవ్వరును లేరందుననే వారిపేరులను వైదికవాఙ్మయమున లిఖింపలేదని తోఁచుచున్నది. దౌష్యంతిభరతునకే కృత్రిమపుత్రుఁడు సంభవించినాఁడు. శంతనునినుండి పరీక్షిత్తువఱకు రాజవంశము నానా సంకరములతోఁ గూడియున్నది. ఆసంకరదోషము ప్రపంచోపద్రవముఁ దెచ్చిపెట్టి యించుమించు డెబ్బదిలక్షలవీరులు రణనిహతు లగునట్లు చేసినది. జనమేజయునికాలమునుండి సంఘము కొంతవఱకు శుద్ధత నొందినటులఁ గాన్పించును. జనమేజయుఁడు తనభార్యపై నణుమాత్ర జారత్వశంక కలుగుటచేతనె శ్రీరామునివలె భార్యం ద్యజింపఁ బ్రయత్నించినకథ పురాణాంతరములలోఁ గలదు. (1) ఈక్రింద నైతరేయ బ్రాహ్మణములోని యశ్వమేధయాగకర్తలపేరుల నధ్వర్యులపేరులతో వ్రాయుచున్నాఁడ, నందు వ్యాస, ధర్మజుల పేరులు లేకపోవుట గమనింపఁదగినసంగతి. ధర్మజుఁ డశ్వమేధముఁ జేయలేదా? చేసినచో నపకీర్తి యగు వ్యాసుఁ డధర్మముఁ జేయ, సంకరుఁ డగు ధర్మజుఁ డశ్వమేధముఁ జేయుట నాఁటివారి కిష్టములేదా? తద్జ్ఞు లాలోచింపవలసియున్నది—

---

(1) ఐతరేయ బ్రాహ్మణము 8 పంచిక 4 అధ్యాయము.

సంఖ్య	అశ్వమేధయాగకర్త	యాగకర్త తండ్రి	అధ్వర్యుఁడు	ఋత్విజుఁడు	విశేషాంశములు
1	జనమెజయుఁడు (*)	పరీక్షిత్తు	తురుఁడు	కవషుఁడు	ప్రపంచము నంతయు జయించెను
2	మానవుఁడు	శర్యాతి	చ్యవనుఁడు	భృగువు	డిటో
3	శతానీకుఁడు	సత్రాజిత్తు	సోమశుష్మ	వజిరత్నాయనుఁడు	
4	అంబష్ఠునికుమారుఁడు	అంబష్ఠుఁడు	పర్వత నారదులు		
5	యుధాంశ్రేష్ఠుఁడు	ఉగ్రసేనుఁడు	పర్వత నారదులు		
6	విశ్వకర్మ	భువనుఁడు	కశ్యపుఁడు		భూమికాశ్యపి గా నీసమయము నశనైయైనది.
7	సుదాసుఁడు	పిజవనుఁడు	వసిష్ఠుఁడు		ఋగ్వేదమున సుదాసుని గాథ కలదు.
8	మరుత్తు	అవీక్షితుఁడు	సంవర్తుఁడు	అంగిరసు[డు	
9	అంగుడు	లుప్తాంగుఁడు	ఉదమయుఁడు	అత్రి	పదివేలయేనుగులను ఋత్విగ్దక్షిణ నిచ్చెను.
10	భరతుఁడు	దుష్యంతుఁడు	దీర్ఘతముఁడు	మమత (తల్లి)	133 అశ్వమేధములఁ జేసెను. ఇన్ని యజ్ఞముల నెవ్వరును జేయ లేదఁట!
11	దుర్ముఖుఁడు	పాంచాల దేశపు రాజు	బృహదుక్థుఁడు		
12	అత్యరాతి	జనంతపతి	సాతహవ్యుడు	వసిష్ఠుఁడు	

(*) పరిక్షిత్తుకుమారుఁడు జనమేజయుఁ డింక నొకఁడు చంద్రవంశమున కురు మహారాజునకు ముమ్మనుమఁడు కలఁడు. ఆతండును అశ్వమేధయాగముఁ జేసెను. ఆయశ్వమేధము నాతఁడు చేసిన, బ్రహ్మహత్య, స్త్రీహత్యల ప్రాయశ్చిత్తముకై చేయఁబడెను. ఆతని కధ్వర్యుఁడు, శౌనకునిపుత్రుఁడగు, ఇంద్రోతుఁ డనువాఁడు. ఈయంశము శాంతిపర్వమునను, శతపథబ్రాహ్మణమునను గలదు. పాండవవంశవరుఁ డగు

పాండవపక్షపాతు లెవరు?

నేఁటికాలపు సామాన్యజను లందఱు పాండవపక్షపాతులే. కాని నాఁటికాలపువారిలోఁ గొందఱుమాత్రమె కల రని తోఁచును. అందు వలననె కౌరవపక్షమునకుఁ బదునొకం డక్షౌహిణుల సైన్యము చేరఁగాఁ బాండవపక్షమున నేడక్షౌహిణుల సైన్యముమాత్రమె చేరెను. అయిన ను ముఖ్యులలోఁ గ్రిందఁజెప్పఁబడువారు పాండవపక్షులు. (1) భీష్ముఁడు, (2) ద్రోణుఁడు, (3) కృపుఁడు, (4) విదురుఁడు, (5) వ్యాసుఁడు (6) శ్రీకృష్ణుఁడు, (7) విరటుఁడు, (8) మలయధ్వజుఁడు, (9) ధృష్టద్యుమ్నుఁడు మొదలగువారు. పైఁజెప్పఁబడినవారిలో మొదటినలువురును దుర్యోధనకార్యములను నిర్వహించుచుఁ బాండవపక్షమున మనస్సునుంచువారు. పై వారింగూర్చి కొంత వ్రాసెదను.

భీష్ముఁడు.

భీష్ముఁడు, సమయము వచ్చినపు డెల్లఁ బాండవపక్షముగఁ జెప్పుచుఁ బదిదినములు సర్వసైన్యాధిపత్యముఁ జేసియు పేరు గలవాని నెవ్వనిఁ జంపక తుదకుఁ దొమ్మిదవనాఁటిరాత్రి ధర్మజునకుఁ దనగుట్టు నంతయుఁ జెప్పి కపటపుఁజావు చచ్చెను. స్థూలదృష్టిలో భీష్ముని బ్రహ్మచర్యదీక్ష పితృభక్తి, ఈశ్వరభక్తి, బలపరాక్రమాదులు ననుపమానములుగాఁ గాన్పించును. ఈభీష్మున కాసేతుహిమాచలమును గల పూర్వాచారపరులు మాఘశుద్ధైకాదశినాఁడు భీష్మతర్పణముఁ జేయు

జనమేజయుఁడు దిగ్విజయముకొఱకు, అశ్వమేధముఁ జేసెను. ఆయంశమాతనిఁగూర్చి వ్రాయునపుడు విశదీకరింతును. ఈతని కధ్వర్యుఁడు "తురుఁడు" ఇట్లని విష్ణుభాగవతపురాణములలో గలదు.

చున్నారు. వారిలో నీగ్రంథకర్త కూడ నొకఁడు. ఈతని బ్రహ్మచర్య మనుమానాస్పద మని పూర్వమీమాంసాశాస్త్రజ్ఞులలోఁ గుమారిల భట్టు మొదలు, తెనుఁగు భారతమునకుఁ డీక చేసిన "భారతము లక్ష్మీపతి సోమయాజుల" వఱకుఁ గల భారతజ్ఞులు వ్రాసియున్నారు. దానితో మనకు నిమిత్తము లేదు. కాని భీష్ముఁడు సర్వసైన్యాధిపత్యము వహించి తాను పడిపోవుటకు హేతువును శత్రువునకుఁ జెప్పుటమాత్రము మన దృష్టిని విచారణీయాంశమై యున్నది. డాక్టరు "వింటర్నిడ్జు" వంటి పాశ్చాత్యదేశీయుఁడుకూడ భీష్మునిప్రఖ్యాతింబట్టి యాతఁ డట్టి కృత్రిమముఁ జేయఁ డనియు భీష్ముఁడు పడుటకుఁ దగిన యుపాయము కృష్ణుఁడే చెప్పియుండు ననియు వ్రాసియున్నాఁడు. కాని భీష్ముఁడు కపటియే? దుర్యోధనుపక్షమున బాగుగఁ బనిఁజేయు కర్ణుఁగూడ నిరుత్సాహపఱచినాఁడు. భీష్ముఁ డొక్కచోట దుర్యోధనాదులం జేరుటకుఁ గల కారణము "అర్థస్య పురుషో దాసః దాస స్త్వర్థో న కస్యచిత్" అని చెప్పినాఁడు. అనఁగా ధనమునకుఁ బురుషుఁడు దాసుఁడు. ధన మెవరికిని దాస్యము చేయదు. అందువలననే (విస్తారము ధనమును దుర్యోధనుఁ డిచ్చుచుండుటచేతనె) యాతనిపక్షమున నుంటి ననినాఁడు. మఱియుఁ బెక్కుచోటులఁ గౌరవులయన్నముఁ దినుచుండుటచేతనె యాపక్షమున నుండితి ననుచుండువాఁడు. ఇది భీష్మునివంటి విరాగికిఁ దగునా? ప్రభువునందును దేశమునందు నభిమానము లేక కేవలము ధనాపేక్షచేతనె రాజతంత్రముల నడపువారు రాజ్యోపద్రవ దేశోపద్రవములకుఁ గారకులగుదురు. అర్థార్థియే యైనభీష్ముఁ డట్లే చేసెను. భీష్ముఁడు, పాండవులు గాలికి వానదేవత మొదలగువారికిఁ బుట్టినటులఁ దాను నదికిఁ బుట్టిన సంకీర్ణుఁడు గాన పూర్వాచారపరుఁ డగు దుర్యోధనున కపకృతిని సంకీర్ణులగు ధర్మరాజాదుల కుపకృతిఁ జేసియున్నాఁ డని ముమ్మాటికిఁ జెప్ప

వచ్చును. భీష్ముఁడు భక్తి వైరాగ్యాదులద్వారా మనకుఁ బూజ్యుఁడే యగును. భీష్ముఁ డంపశయ్యపై నుండి ధర్మజున కుపదేశించిన శాంత్యనుశాసనిక పర్వప్రగాథలు నాతికాలమునఁ గల్పింపఁబడి యుండును. భీష్ముఁడు యుద్ధములోనె మృతినొందె నని మహాభారతములో స్థలాంతరమునఁ గలదు.

ద్రోణుఁడు.

ద్రోణుఁడు భీష్మునివలె నదిలోఁ గొట్టుకొని రాలేదు కాని ఘృతాజారిణికి (అప్సరసకు) భరద్వాజునివలనఁ గలిగినవాఁడు. భరద్వాజముని జలకమాడు నప్సరసం జూచి మోహింపఁగ వీర్యపతన మయ్యెనఁట! దానిని ద్రోణకలశమున నిడఁగాఁ బుట్టినవాఁడు గాన ద్రోణుఁ డను పేరు కలిగినదఁట! స్త్రీపురుషుల శుక్లశోణిత సమ్మేళనము లేకుండఁగ జన్మ మొక్క శుక్లముచేతనె కలుగు నని పూర్వ పాశ్చాత్యశాస్త్రము లేవియు నంగీకరింపవు. ద్రోణజన్మకథఁ జూడఁగ "ఘృతాచి" యను నప్సరస భరద్వాజునకు ద్రోణునిఁ గని యాబాలుని ద్రోణకలశములోఁ బెట్టఁగ భరద్వాజుఁడే పెంచి పెద్దవానిఁ జేసి యాతనికి ద్రోణుఁ డనుపేరు బెట్టియుండె నని తోఁచును. ద్రోణుఁడు పాంచాలరాజగు ద్రుపదునితోఁ జిన్నతనమునుండియుఁ బెరుగుటచే నీతనియందును రాజ్యాభిలాషము పెరిగినది. దీని కనుకూలముగా ద్రుపదుని యవివేకమును తోడ్పడుటచే ద్రోణ, ద్రుపదులకు విరోధము సంభవించుటయు నందు "మాకంది; అహిచ్ఛత్రము" అను భాగములుగల యుత్తరపాంచాలరాజ్యములను ద్రోణుఁ డపహరించుటయు జరిగినది. ఈగాథ కిమ్మట్లు వ్రాయఁబడును. ద్రోణ, ద్రుపదుల వైరమె మహాయుద్ధము

నకు ముఖ్యాంగ మైనది. ద్రోణునికృత్రిమముచేఁ గురుపాండవులలోఁ గల మహావీరులు పెక్కండ్రు యుద్ధమున మృతినొందిరి. భీష్ముని సైన్యాధిపత్యకాలముకంటె ద్రోణసైన్యాధిపత్యకాలముననె మహావీరులు పెక్కండ్రు పొలసిరి. అభిమన్యుఁడు విరథుఁడగు నుపాయమును ద్రోణుఁడె దుర్యోధనాదులకుఁ జెప్పియున్నాఁడు. అర్జునునిప్రతిజ్ఞకు సైంధవుఁడు జడిసి నేను పాఱిపోయెద ననఁగా నిన్ను దేవతలైనఁ జేతి చూడకుండఁగ రక్షింతు ననినమ్మించి యర్జున, సాత్యకి, భీములు మొగ్గరములోఁ బ్రవేశించుట కుపాయములఁ జెప్పియున్నాఁడు. అర్జును మొగమోటముచేతను దౌర్బల్యముచేతను విడిచియుండినటుల మహాభారతములోఁ గాన్పించుచున్నది. కాని సాత్యకిని వదలుటలోఁ బరము నైచ్యమున కొడంబడి వదలినటుల నాప్రకరణము చెప్పుచున్నది. సాత్యకి ధర్మజునానతి నర్జునుఁ జేరఁబోయి ద్రోణు నతిక్రమించుట కుపాయముఁ గానకున్న సమయమున ద్రోణుఁ డిట్లనినాఁడు.

(1) “ఓసాత్యకీ ? నీగురు వగునర్జునుఁడు యుద్ధమును విడిచి కుత్సితపురుషునివలెఁ బోయెను. యుద్ధముఁ జేయుచుండిన నాకుఁ బ్రదక్షిణముఁ జేసి వెళ్లెను. నీవును నీగురువువలెనె నన్ను విడిచిపొమ్ము నాతో యుద్ధముఁజేసినచో బ్రదికి వెళ్లలేవు”.

ఇట్లు స్పష్టముగాఁ జెప్పినపుడు సాత్యకి యావిధముగాఁ గార్యసాధనముఁ జేసికొనఁడా? అట్లే చేసి సైంధవవధము కర్జునునకుఁదోడ్పడ నేఁగెను. భీమునకుఁ గూడ నిట్టియుపాయమునే ద్రోణుఁడు సూచించి

---

(1) శ్లో. తవాచార్యో రణంహిత్వా గతః కాపురుషో యథా,
యుధ్యమానంచ మాం హిత్వా ప్రదక్షిణ మవర్తత.
త్వంహి మే యుధ్యతో నాద్య జీవన్ యాస్యసి మాధవ.
యదిమాం త్వం రణే హిత్వా నయాస్యాచార్యవద్ద్రుతం.
ద్రోణపర్వ (118) అధ్యాయః,

యున్నాఁడు. కాని భీముఁ డట్టి పౌరుషహీన మగు కృత్రిమమున కొప్పుకొనలేదు. మఱియు సర్వసైన్యాధిపత్యము నొందువేళ ధర్మజుఁబట్టి దుర్యోధనున కిత్తు నని చెప్పి యొకటి రెండు సారులు ధర్మజుఁడు దొరకుటకు సిద్ధపడినను పట్టక వదలినాఁడు. దుర్యోధనుఁ డనినటుల ద్రోణుఁడు ,, కప్పయెలుఁగు పాము, తేనియ పూసినకత్తి ” గానే ప్రవర్తించియున్నాఁడు.

పాండవపక్షమునకుఁగూడ ద్రోణుఁ డపకారియే. పాంచాలవీరులఁ బెక్కండ్రను ద్రుపద, విరాట, చేకితాన, ధృష్టకేతు ,,మాగధసహదేవ” కేకయసోదరాది మహాయోధులఁ జంపెను. అతనికిఁ గోపము పాంచాలురపై నెక్కుడు కలదు. (1) పాంచాలురఁ జంపికాని కవచమును విడువ ననియుఁ దాఁ జంపఁగా మిగిలిన పాంచాలురఁ దప్పక జంపవలయు ననియు దుర్యోధనుచే నశ్వత్థామకు వర్తమానమునంపెను. కాని తనవలె సంకీర్ణసంభవు లగుటచేఁగాఁబోలు పాండవులపై నభిమానముఁ జూపుచుండెను. అర్జునునకు విలువిద్యనేర్పుటలోను పాండవులకర్ధరాజ్యమును మొదట నిప్పించుటలోను గోగ్రహణకాలమున నర్జుననజ్ఞాతవాసవత్సరసమాప్తిఁ గృత్రిమముగ భీష్మునివలనఁ దెలిసికొనుటలోను సంధిసమయములోను, ధర్మజుఁ బట్టెద నని పట్టకపోవుటలోను ద్రోణునిపాండవపక్షపాతము స్పష్టపడియున్నది. భాసమహాకవి “పంచరాత్రనాటకమున” ద్రోణునిపాండవపక్షపాతమును బాగుగఁ జిత్రించియున్నాఁడు. ద్రోణున కుభయపక్షవీరులు మృతినొందినచోఁ దన కుమారునకు మహారాజ్యాభిషేకముఁ జేయఁ గృత్రిమాలోచనముకలిగియున్న దనియు భీమునిచే నశ్వత్థామ చచ్చె ననుమాట వినఁబడఁగనె తనకోరిక వ్యర్థమాయె నని యస్త్రసన్న్యాసముఁ జేసియున్నాఁడనియు

(1) ద్రోణపర్వ 151 అధ్యాయము.

"భట్టనారాయణమహాకవి" వేణీసంహారనాటకమున ద్రోణస్వభావముఁ జిత్రించియున్నాఁడు. నాటకకథలు నిజమున వీలులేదు. కాని యుభయపక్షవీరుల నాశమునకుఁగూడ ద్రోణుఁ డిష్టపడె ననియు నాతనికి రాజ్యతృష్ణ కలిగియున్న దనియు, స్వామిద్రోహ మిత్రద్రోహ వీరహాణ (వీరులఁజంపినవాఁడు వీరహాణుఁడు. అతఁడు మహాపాపియని వేదమునఁ గలదు) దోషములు ద్రోణునకుఁ గల వనియుఁ జెప్పవచ్చును. ద్రోణునిలో సుగుణములు లేకపోలేదు. కురుపాండవవీరులకే కాక తన్నుఁ జంపువాఁ డని తెలిసిన ధృష్టద్యుమ్నునకుఁగూడ నస్త్రవిద్యఁ జెప్పినత్యాగి. ధృష్టద్యుమ్నుఁడు ద్రోణవధముకే ద్రుపదునిచేఁ బెన్పఁబడె ననియు, ఆవృత్తాంతము ద్రోణుఁ డెఱిఁగియుండియు నస్త్రవిద్య దనయింట ధృష్టద్యుమ్ను నుంచుకొని చెప్పె ననియు మహాభారతమునఁ గలదు.

(1) "ద్రోణుఁడు ధృష్టద్యుమ్నుని దనయింటికి రప్పించి భవిష్యద్దైవకర్మమును వదల్చుకొనలే మని బుద్ధిమంతుఁ డగుటచేఁ దలఁచికొని తనకీర్తిని రక్షించుకొనుటకై యస్త్రవిషయ కోపకారము నాతనికిఁ జేసెను."

ద్రోణుఁడు ధనుర్వేదోపదేశమున మహామహోపాధ్యాయుఁడు. నానాదేశరాజకుమారు లాతనికడ నస్త్రవిద్యల నేర్చిరి. కర్ణార్జునాది మహావీరు లాతనిశిష్యులు. సాత్యకి ప్రద్యుమ్నాభిమన్యాదు లాతని ప్రశిష్యులు. కాని యాయస్త్రవిద్యాప్రదానమె యప్పటి మహా

(1) శ్లో. ధృష్టద్యుమ్నంచ పాంచాల్య మానీయ స్వం నివేశనం
ఉపాకరో దస్త్రహేతో ర్భారద్వాజః ప్రతాపవాన్
అమోక్షణీయం దైవంహి భావిమత్వా మహామతిః
తథా తత్కృతవాన్ ద్రోణ ఆత్మకీర్త్యనురక్షణాత్.
ఆదిపర్వ 167 అధ్యాయము.

యుద్ధమునకు వీరవంశ నాశనమునకు దేశోపద్రవమునకుఁ గారణమైనది. అస్త్రశస్త్రాతిశయము వీరాధిక్యము, దేశోద్ధరణమునకు దేశోపప్లవమునకు, నాఁడు మొదలు నేఁటివఱకు సమానముగానే యుపయోగించుచున్న దని మహాభారత యుద్ధముమొదలు మొన్నటి యైరోపామహాయుద్ధమువఱకుఁగల యనుభవములచే మన మూహింపవలసియున్నది. మొత్తమునకు ద్రోణుఁడు పాండవపక్షపాతి.

కృపుఁడు

కృపుఁ డారంభాచార్యకత్వముఁ గురుపాండవులకుఁ జేసియున్నాఁడు. ఇతఁడు „శరద్వతుఁ" డను క్షత్రియలక్షణములు గల బ్రాహ్మణునకుం „జానపది" యను „అచ్చర"కుఁ బుట్టిన సంకీర్ణుఁడు. „శంతనమహారాజు" కృపుని తలిదండ్రు లరణ్యమున విడువఁగ శిశుత్వముననె తెచ్చి పెంచి పెద్దవానిఁగఁ జేసియున్నాఁడు. ఈకృపుఁడు పాండవులు మహాప్రస్థానమున కరుగునాఁటికిఁగూడ జీవించియుండుట యాశ్చర్యకరము. చిరంజీవు లేడుగురలో నీకృపుఁ డొకఁ డని ప్రాచీనులు వ్రాసియుండిరి. (కృపాచార్యుఁడు జనమేజయునిపుత్త్రుఁ డగు "శతానీకునకును ఆచార్యుఁ డైనటుల హరివంశాదులలోఁ గలదు. ఆకృపుఁ డీకృపుఁడు కాక తద్గోత్రజుఁడై యుండును. గోత్రర్షినామముతోఁ బ్రవర్తించుట ప్రాచీనుల కభిమతము.)

కౌరవులకూడుఁ దినుటచే నీతఁడు కౌరవపక్షముగాఁ బోరెను. కాని సంకీర్ణులగు పాండవులపక్షమున మాటలాడువాఁడు. మహాయుద్ధములో „సుకేశుఁడ"ను పాంచాలవీరు నొక్కనినె వధించెను. సౌప్తికవధములోఁ బాండవాపకారముఁ జేయుటచే నీతనిఁ బాండవులు పట్టాభిషేకానంతరము విశేషముగ గౌరవింపలేదు. కాని మహాప్రస్థానికసమయ

మునకుఁ గృపునితో నెప్పటిపరిచితి కలుగుటచేఁ బరీక్షిత్తుఁ గృపునిశిష్యునిగఁ జేసి యాతని సత్కరించిరి. ధర్మజుని పట్టాభిషేకసమయమునఁ గృష్ణునిద్వారా ధర్మజునకుఁ జెప్పించుకొని కృపుఁడు పట్టాభిషేకముఁ జూచుట కనుమతినొందియున్నాఁడు. పట్టాభిషేకానంతరము కృపునిగృహమున కాతని నంపిరి. అనగా నతనియింట నాతనినుండనిచ్చిరనిమాత్రము తోఁచును.

విదురుఁడు

విదురుఁడు పాండవపక్షపాతులలో ముఖ్యుఁడు. ఈతనికి "క్షత్త" శబ్దము మహాభారతమున వాడఁబడియుండెను. క్షత్తృశబ్దము "రథసారథి" పరముగా (1) వైదికవాఙ్మయమున వాడఁబడినది. మనుస్మృతిలో (2) శూద్రునకు క్షత్రియస్త్రీయం దుద్భవించిన ప్రతిలోమ జాతీయుఁడుగాను, ఆతని "వృత్తి" కలుగులలోనుండు "నుడుము" మొదలగు జంతువులఁ బట్టుటయు నని కలదు. అమరకోశమున క్షత్తృశబ్దమునకు (3) సారథి ద్వారపాలకుఁడు శూద్రునకు క్షత్రియస్త్రీయం దుద్భవించినవాఁడు, ననునర్థములు వ్రాయఁబడినవి. "నానార్థరత్నమాలయందు" దాసీకొడుకు, మఱఁదివలనఁ గనఁబడినవాఁడు నను నర్థములుకూడ వాడఁబడినవి. మహాభారతమున విదురోత్పత్తిఘట్టములో విదురుఁడు వ్యాసున కంబికయొక్కదాసియందుఁ బుట్టినటులను ఆమెకు విదురుఁ డుద్భవించిన పిమ్మట (4) దాస్యము లేకుండినటులను ఆమెను విచిత్రవీర్యుని క్షేత్రముఁ (భార్యగా) బరిగణించినటులను (5) సూచింపఁబడినది.

---

(1) తైత్తిరీయబ్రాహ్మణము (3—4) (2) మనుస్మృతి (10, 12) (10, 49)
(3) నామలింగానుశాసనము నానార్థవర్గ (4) ఆదిపర్వ (106—27)
(5) ఆదిపర్వ. (106—33)

(పైఁ జెప్పఁబడిన యర్థములలో బానిసకొడుకు అనునర్థము పొసఁగియున్నది. లేక పవిత్రుఁ డగువ్యాసుఁడు స్త్రీసంపర్కముచే నవకీర్ణి గాన, తత్కాలమున-శూద్రావస్థయం దుండి విచిత్రవీర్యునిక్షేత్రముగాఁ బరిగణింపఁబడుటచే క్షత్రియ యైన (విదురుతల్లి) యామెయం దుద్భవించుటచే "ననులోమ" సంబంధ మని యెంచి గ్రంథకర్తలు విదురుని క్షత్త యని వ్రాసియుందురు.)

ఎటులైనను విదురుఁడు సంకీర్ణుఁడే. అందువలననే సంకీర్ణజాతివా రగు పాండవులపై ననురాగము. వ్యాసుఁడు "జయ"మునందు (వ్యాస భారతమున) విదురుఁడు పాండవహితుఁ డని స్పష్టముగా వ్రాసినటుల ననుక్రమణికలో స్వర్గము నొందినవారి కెటులు దేవేంద్రుఁడు సుఖముఁ గలుగఁజేయునో విదురుఁ డటులు నిత్యము బహిరంగముగను రహస్యముగను పాండవుల కగునపకారములనుండి రక్షించుచుండెను." అని వ్రాయుటచే నూహింపవలసియున్నది. మహాయుద్ధమునకుఁ బూర్వము విదురునకుఁ బాండవులపై నభిమాన ముండెడిది. కాని యుద్ధములోఁ బాండవు లొనర్చిన యన్యాయకార్యములచే నాతనికిఁ బాండవులపై నభిమానము వాసెను. మృతపుత్రులగు ధర్మజాదుల నోదార్యనైన నోదార్యలేదు. పట్టాభిషేకసమయమున ధర్మరాజు విదురునకు "సంధి విగ్రహాద్య"ధికారముల నిచ్చినటుల నున్నది కాని ధృతరాష్ట్రుని నీవే రాజు వని చెప్పుటవంటిదే యీయధికారము కూడ నని తోఁచుచున్నది. పట్టాభిషేకానంతరము ధర్మజుని కొతఁ డేయుపదేశమునుఁ జేయలేదు. ధర్మజుఁ డాతని నేయాలోచనము నడుగలేదు. ధృతరాష్ట్రుని భీముఁ డవమానించు పద్ధతిఁ జూచి ధృతరాష్ట్రుని వనవాసోన్ముఖునిగా విదురుఁడే చేసియున్నాఁడు. విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రునితో వనోన్ముఖుఁ డగునప్పుడు ధర్మజుఁడు మాటకైన విదురుని నివారింపలేదు. చివరదశలో

ధర్మజుఁడు తఱచు విదురుని "క్షత్త" (దాసికొడుకా!) యనియే సంబోధించుటఁ జూడ ధర్మజవిదురుల కన్యోన్యప్రేమానుబంధము వీడినటులఁ దోఁచును. భాగవతములో విదురుఁడు గాంధారీ ధృతరాష్ట్రుల కుద్బోధముఁజేసి ధర్మజాదులకుఁ దెలియకుండఁగనే రహస్యముగ వనమునకుఁ దోడ్కొనిపోయినటులను అచటవారు మృతినొందినటులను గలదు.

ఆకథానరళి నాలోచింపఁగాఁ బాండవులచే యుద్ధానంతరము బాధల నొందలేక దుర్యోధనుకడ నుండు దోషముచే విదుర సంజయులును దుర్యోధనునకుఁ దల్లిదండ్రు లగుటచే గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులును వనమునకుఁ బలాయితులై యచట నగ్నిలోఁబడి గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులును ఏనదిలోనో పడి విదురుఁడును మృతినొంది యుందు రనియు, సంజయుఁడు వనములో నెచటనో మృతినొందియుండుననియుఁ దోఁచును. భాగవతగాథ మహాభారతాంతర్గతమగు "ఆశ్రమవాస పర్వగాథకు విరుద్ధముగా నున్నది. (ఇందువలననే కాఁబోలు కొందఱు ఆశ్రమవాస పర్వము పిమ్మటఁ గూర్పఁబడె నని తలఁతురు.)

మహాభారతములోని వర్ణనాంశములచే విదురుఁడు రాజనీతి విశారదుఁ డనియు భక్తాగ్రేసరుఁ డనియు విరాగి యనియుఁ దోఁచును. దుర్యోధనున కెపుడును విదురుఁడనినభీతియే; విదురుఁ డెపుడును దుర్యోధనున కెదురు చెప్పువాఁడే. విదురుఁడు లేనియెడల ధృతరాష్ట్రున కేకార్యమునుఁ దోఁచునదికాదు. ఒకప్పుడు విదురుని పాండవపక్షపాతమును సహింపక ధృతరాష్ట్రుఁ డాతనిఁ బాండవులకడకే పొమ్మనెను. అపుడు విదురుఁడు వనమునందున్న పాండవులకడకేగ ధృతరాష్ట్రుఁడు విదురుని విడిచియుండలేక సంజయునిచే వర్తమానముఁ జేయించి విదురుఁ దిరిగి రప్పించుకొనెను. పాండవులకు విదురుఁడు లాక్షాగృహదహన సమయమునను అర్ధరాజ్యము నిప్పించుసమయమునను ద్యూతకాలమునను సం

ధికిఁ గృష్ణుఁడు హస్తిపురికి వచ్చినపుడును వాక్కర్మలచే విశేషసహాయ ముఁ జేసియున్నాఁడు. లాక్షాగృహదహనకాలమున విదురసహాయము లేకుండిన పాండవులగతి యేమగునో యూహింపఁజాలము.

వ్యాసుఁడు—(కృష్ణద్వైపాయనుఁడు)

వేదవిభాగమును పురాణములను బ్రహ్మసూత్రములను మహాభారతసంహితను జేసినవాఁడు వేదవ్యాసుఁడనియు నాతఁడు కృష్ణద్వైపాయన ద్వైపాయన బాదరాయణ సాత్యవతేయాది నామములు కలవాఁడనియు సామాన్యముగా నందఱును దలఁతురు. కాని వేదవిభాగకర్తలు పౌరాణికులు బ్రహ్మసూత్ర స్మృతి, శిక్షా, భారతసంహితాకర్తలు వేర్వేఱుగా నుండిరని తలఁపరు. విష్ణు కూర్మ దేవీభాగవత బ్రహ్మాండ భాగవతపురాణములలో వ్యాసులు పెక్కండ్రు కలరని కలదు. విష్ణు కూర్మ బ్రహ్మాండదేవీభాగవత పురాణములలో నిరువదెనమండ్రు వ్యాసులాయా యుగములలో వేదవిభాగముఁ జేసినటుల కలదు. వేదానుక్రమణికలం జూచినయెడల నేయేవ్యాసుఁ డేయే వేదభాగములకుఁ గర్తలో తెలియనగును. "వ్యాస" యను నది బిరుదముకాని స్వతస్సిద్ధమగు పేరుకాదు. వ్యాసశబ్దమునకు నీవిధమగు నిర్వచనము చెప్పఁబడెను.

* ఏహేతువుచే వేదములను విస్తరింపఁజేసెనో ఆహేతువుచే వ్యాసుఁడని చెప్పఁబడెను.

ఇరువదెనమండ్ర వ్యాసులపేరుల నీక్రిందను దేవీభాగవతము ననుసరించి వ్రాయుచు విష్ణు కూర్మ పురాణములలోఁగల భేదముల నుదాహరించుచు వేదానుక్రమణికల ననుసరించి వేదములలో వారికెంతెంత

---

* "వివ్యాస వేదాన్ యస్మాత్స తస్మాద్వ్యాస ఇతిస్మృతః"

ఆదిపర్వ. 63 అధ్యా.

భాగమున్నదియు వారుచేసిన యితరగ్రంథములను నాకుఁ దెలిసినంతవఱకు వ్రాసి పిమ్మటఁ గృష్ణద్వైపాయనునిగుఱించి వ్రాసెదను. ఇందుఁ జెప్పఁబడిన ,,మంత్రద్రష్టలు" కొందఱు దేవతలుగా స్థూలదృష్టికిఁ గాన్పింతురు కాని వారు దేవతలుకారనియు ఆపేరుగల ఋషులే యనియుఁ దెలఁపవలయును.

స్వాయంభువు

ఈతఁడే వేదములను విభజించినవాఁడు. ,,మనువు" పేరితోఁ గొన్ని ఋక్కులు సామములు కూడ గలవు. ఈతనినే ,,స్వాయంభువమను" వనికూడ పురాణములు వాకొనుచున్నవి. విష్ణుపురాణములో మొదటివ్యాసుఁడు ,,బ్రహ్మ" యని కలదు. బ్రహ్మపేరితో ,,అథర్వవేదములో" 100 సూక్తములున్నవి. కృష్ణయజుర్వేదములో నొకకాండము కలదు.

—• * ప్రజాపతి •—

ఈతఁడు కృష్ణయజుర్వేదములోఁ దొమ్మిది (9) కాండములకుఁ గర్త. సామాథర్వవేదములలోఁ గొన్నిసామములు సూక్తములు కూడఁగలవు. ఈతనిని "కశ్యపప్రజాపతి" యనుపేరితోఁ గొన్నిపురాణములు చెప్పుచున్నది.

—• ఉశనుఁడు (శుక్రుఁడు) •—

,,ఉశన" నామముతోఁ గొన్నిసామములు శుక్రనామముతోఁ గొన్నియథర్వసూక్తములుం గలవు. శుక్రునకు ,,ఉశన" నామము

* కశ్యప నామముతోఁ గొన్ని ఋక్కులు సామములు కలవు. అచట ,,మారీచకాశ్యపుఁడు" అనుటచే నీతఁడు కాఁడని తలఁచవలసియున్నది.

నిఘంటువులుఁ గలవు. శుక్రనామముతో నీతిశాస్త్రమును ఔశనసనామముతో నొకస్మృతియుఁ‡ బ్రసిద్ధములై యున్నవి. భార్గవపురాణ మను పురాణముకూడఁ గలదు. శుక్రునకు భార్గవనామముకూడ ప్రసిద్ధము.

—• బృహస్పతి •—

కృష్ణయజుర్వేదములోఁ దొమ్మిది (9) కాండములకుఁ గర్త. ఋగథర్వవేదములలోఁ గొన్ని సూక్తములును సామవేదములోఁ గొన్నిసామములు నితనిపేరునఁ గలవు* బృహస్పతిస్మృతి. బృహస్పతి నీతిశాస్త్రముకూడ గలవు.

—• స వి త •—

“ఆదిత్య” నామముతోఁ గొన్నిఋక్కులు సవిత యనునామ

---

‡ఔశనస్మృతి.

* మంత్రఋషులు కాండఋషులు అని వేదఋషులు రెండువిధములుగా నుందురు. దీనిని గుఱించి ఆరుణము (4—1—1) లో నిట్లున్నది. “నమఋషిభ్యో మంత్రకృద్భ్యో మంత్రపతిభ్యః” అని. పైమంత్రమునకు భాష్యముఁజేయుచు విద్యారణ్యులు “మంత్రకృద్భ్యః” మంత్రంకుర్వంతీతిమంత్రకృతః యద్యప్యపౌరుషేయే వేదే కర్తారో నసంతి. తథాపి కల్పాదావీశ్వరానుగ్రహేణ మంత్రాణాంలబ్ధారో మంత్రకృత ఇత్యుచ్యంతే. తల్లాభశ్చస్మర్యతే॥

“యుగాంతేంతర్హితాన్వేదాన్ సేతిహాసాన్ మహర్షయః లేభిరే తపసాపూర్వమనుజ్ఞాతాః స్వయంభువేతి!!......సంప్రదాయప్రవృత్యా మంత్రాణాంపాలనాన్మంత్రపతయఇత్యుచ్యంతే” అని వ్రాసియున్నారు. పైమంత్ర మంత్రభాష్యముల యర్థముల నాలోచింపఁగా మంత్రకృత్తులనగా మంత్రఋషులనియు మంత్రపతులనగా కాండఋషులనియుఁ దాత్పర్యమగుచున్నది. వేద “మపౌరుషేయ” మని భారతీయులలోఁ బెక్కండ్రయభిప్రాయము. దానిని విద్యారణ్యులు కల్పాదినీశ్వరానుగ్రహముచే మంత్రములఁ బొందినవారని సమర్థించుట గమనింపవలసియున్నది. నా తాత్పర్యమేమన భగవదనుగ్రహముచే జ్ఞానమునొంది వానిని ఛందోరూపముగా గావముఁజేసినవారు మంత్రఋషులు. ఆయాఋషిప్రోక్తమంత్రముల నొకటిగా సమకూర్చినవారు మంత్రపతులు. వారే కాండఋషులు. అని.

మునం గొన్ని యథర్వసూక్తములును గలవు. ఆదిత్య సవితృ నామములు సూర్యపరమైయున్నవి. సూర్యునినుండియే శుక్లయజుర్వేదము పుట్టినని పురాణములు వాకొనుచున్నవి. అరుణనామమునఁ గృష్ణయజుర్వేదములో నొకకాండము కలదు.

— మృత్యువు —

“మృత్యు”నామముతో వేదములోను పురాణములలోను గ్రంథమేదియు గాన్పింపలేదుకాని “కఠోపనిషత్తు” నందు మృత్యువను నాచార్యునిచేఁ జెప్పఁబడిన కొంతభాగమున్నది. యమనామముతోను యమీనామముతోను వైవస్వత నామముతోను ఋక్సామాథర్వ వేదములలో సూక్తములు నామములు కొన్ని కాన్పించుచున్నవి. ఋగ్వేదముయొక్క దశమమండలములో వైవస్వతయముఁడనియు యమఋషి యనియు ఇద్దఱుమునులయొక్క సూక్తములున్నవి. సామవేద ప్రథమపర్వమున “మృత్యువాహాహితుఁడ”ను నొకఋషి కలఁడు. యమి యను నామె వైవస్వతీనామముతో నొకతె కలదు. ఆమె యముని జాయయో సోదరియో తెలియదు. ఆమెపేరున ఋగ్వేద దశమమండలమునఁ గొన్ని సూక్తములు కలవు. పురాణములలో యమునకలదు. ఆమెయే యమునానది. యమునిపేరున స్మృతికూడకలదు.‡

— ఇంద్రుడు —

ఇంద్రనామములతో ఋగ్వేదదశమమండలమునఁ గొన్నిసూక్తములు కలవు. వైకుంఠుఁడను నింద్రుఁడొకఁడు. ముష్కములుగల యింద్రుఁడొకఁడును ఇరువురు ఋగ్వేదఋషులు కాన్పించుచున్నారు. (క్రీ. శ. (16) శతాబ్దారంభమున నంది తిమ్మన్న ముక్కు పెద్దదగుటచే ముక్కుతిమ్మన్న యైనట్టుల) అండములు పెద్దవగుటచే నీతనిని “ ముష్క

‡ యమస్మృతి.

వానింద్రః'' అని ఋషులు చెప్పిరి. సూక్తప్రవక్తలగు యమ సవితఇంద్రాదులను దేవతలనుగాఁ దలఁపరాదు. ఇంద్ర యమాది మునులు తమ సూక్తములలో ఇంద్ర యమాది దేవతలనే నుతించియున్నారు. ఇంద్రనామముతో వేఱుగ్రంథములు కాన్పింపవు. పైనుదువఁబడిన యమేంద్రాదులను మునులే ధర్మజార్జునులకుఁ బితలుకావచ్చును. వాయువను ఋషియొకఁడుకలఁడు. అతఁడే భీమజనకుఁడై యుండును.

—♦ వసిష్ఠుఁడు ♦—

ఋగ్వేదములో నేడవమండలమునకు ఋషి. సామాథర్వవేదములలోఁ గొన్నిసామములును సూక్తములుకూడకలవు. వసిష్ఠధర్మశాస్త్రమొండుకలదు. వసిష్ఠరామాయణముకూడ కలదుగాని అది కాశ్మీరదేశమునఁ గొన్నిశతాబ్దములకుఁ బూర్వమునందున్న "అభినందనపండితుని'' చే శేయఁబడినదని దానిఁజదువగా నాకుఁ దోఁచినది.

—♦ సారస్వతుఁడు ♦—

ఈతనిపేరునఁగల గ్రంథమేదియుఁ గాన్పింపలేదు. తైత్తిరీయబ్రాహ్మణమున సారస్వతాధ్యాయములు మాత్రము కొన్ని కాన్పించుచున్నవి. అవి సౌత్రామణీయజ్ఞసంబంధమైనవి. బ్రాహ్మణులయిండ్లలోనగు వివాహాపత్యకాలమున వానిని ముఖ్యముగాఁ జెప్పుదురు.

—♦ త్రిధాముఁడు ♦—

ఈతనిపేరుఁగల గ్రంథమేదియుఁ గాన్పింపదు. కాని ఋక్సామవేదములలోఁ గొన్నిసూక్తములు సామములు త్రితత్రిశోక త్రిశిరనామములతో నున్నవి కాన్పించుచున్నవి.

—♦ త్రివృషుఁడు ♦—

త్రిధామునిగ్రంథములవలెనే యీతనిగ్రంథములును మృగ్యములు. కూర్మపురాణములో. త్రివృషునిస్థానమున వృషభుఁడు చేరో-

సఁబడెను. ఆపేరునఁగల గ్రంథములును గాన్పింపవు కాని ఋగ్వేదము లో ఋషభుఁడను ఋషియొక్క సూక్తములు కొన్ని కాన్పించుచున్నవి.

—♦ * భరద్వాజుఁడు ♦—

ఋగ్వేదములోని యేడవమండలమున కధిపతి. సామవేదము లోఁ గొన్నిసామములు నధర్వములోఁ గొన్నిసూక్తములు నీతనివై యున్నవి. మఱియు భరద్వాజశిక్ష భరద్వాజకల్పము భరద్వాజసంహిత యను ధర్మశాస్త్రముకూడ కలదు. భరద్వాజుఁడు వ్యాకరణశాస్త్రముఁ జేసెనఁట! కూర్మపురాణములో భరద్వాజునిస్థానమున ,, శతతేజుఁ" డను ఋషి పేర్కొనఁబడెను. కాని శతతేజునిగ్రంథమేదియుఁ గాన్పింపదు. భరద్వాజునకు శతతేజుఁడనుపేరుకలదేమో. భరద్వాజశిక్షపై నాంధ్రుఁడగు ,, వెలమకన్ని సూరావధాని " భాష్యమొండు కలదు. సూరావ ధాని యెప్పటివాఁడో తెలియదు.

—♦ అంతరిక్షుఁడు ♦—

ఈతనిగ్రంథమేదియుఁ గాన్పింపదు. కాని ,,నభఃప్రభేదనుఁడు, వైరూపుఁడు" నను నామములు గల ఋషిప్రోక్తములగు కొన్ని ఋక్కులు ఋగ్వేదదశమమండలమునఁ గాన్పించుచున్నవి. నభఃప్రభేదన, వైరూపశబ్దములు అంతరిక్షశబ్దార్థములుగా ధ్వనియగుచున్నవి. కూర్మ పురాణములో నంతరిక్షునిస్థానమున ,,ధర్ముఁడు" అని కలదు. తాప సుఁడగు "ధర్మని" సూక్తములు కొన్ని ఋగ్వేదమునఁగలవు.

—♦ ధర్ముఁడు ♦—

ధర్మనిసూక్తములు ఋగ్వేదమునఁ గొన్నికలవనియు అతఁడు

* ఆపస్తంబుని కల్పసూత్రములలోలేని పితృమేధ బ్రహ్మమేధములగూర్చి భరద్వాజుఁడు ,,కల్పసూత్రములఁ" జేసెను. ఆపస్తంబునకు శిష్యుఁడగు నాభరద్వాజుఁడు వేదవిభాగకర్త కాక క్రీ. పూ. పదియవశతాబ్దపుప్రాంతముననుండు వేఱొక ఋషి.

ఋషియనియు పైని వ్రాసియున్నాను. ధర్మనిగ్రంథమేదియు వేఱు కాన్పింపదు. కూర్మపురాణములో ధర్మనిస్థానమున "తరనుఁడు" చెప్పఁబడెను. తరనునివృత్తాంతము గ్రంథాంతరముల నుండవలెనేమో చూడవలసియున్నది.

——• త్రైయ్యారుణి •——

"వైతహవ్యఆరుణి" ఆరుణి అనుఋషిప్రోక్తములగు సూక్తములు ఋక్శుక్లయజుర్వేదములలోను సామశుక్లయజుర్వేదోపనిషత్తులలోను కొన్ని కాన్పించుచున్నవి. కాని "త్రైయ్యారుణి" కృత గ్రంథమేదియుఁ గాన్పింపదు.

వైతహవ్యఆరుణి అనుటచే వీతహవ్యుని కుమారుఁడగు ఆరుణి యనునర్థము కల్గుచున్నది. ఆకాలమున మఱియొకయారుణియుండినటు లస్పష్టము. కఠ, ఛాందోగ్య, బృహదారణ్యకోపనిషత్తులలోను భారతమునఁ బెక్కుచోటులను మఱియొకయారుణిచరిత్రము కాన్పించుచున్నది. ఆతనికి నుపనిషత్తులలోను భారతములోను పాంచాలారుణి అనుపేరు కలదు. ఆతఁడు శుక్లయజుశ్శాఖాప్రవర్తకుఁడగు యాజ్ఞవల్క్యమహర్షి శాఖలో నాచార్యుఁడని బృహదారణ్యకోపనిషత్తులోని గురువరంపరలోఁగలదు. ఆయంశము శ్వేతకేతుయాజ్ఞవల్క్యులచరిత్రమున విశదీకరింతును. ఆపాంచాలారుణివేదగురువగుటచే నాతని నొకవ్యాసునిగాఁ జిమ్మటనుండినవారు వ్యాసుఁడనిరేమో!

——• ధనంజయుఁడు •——

గోత్రప్రవరఖండములో విశ్వామిత్ర పరంపరగల "ధనంజయుఁ" డను నొకఋషి కలఁడు. ఆతఁడు గోత్రప్రవర్తకుఁడనియేకాని యాతని గ్రంథము మృగ్యమై యున్నది. "ధనంజయ" శబ్దమునకు "అగ్ని"

యను నర్థము కలదు. అగ్ని ఋషి కృష్ణయజుర్వేదమునం దేడు కాండల కధిపతిగా నున్నాఁడు.

— మేధాతిథి —

ఋక్సామాథర్వ వేదములలోఁ బెక్కుసూక్తములు సామములు మేధాతిథి దృష్టములై యున్నవి. కూర్మ విష్ణు పురాణములలో "మేధాతిథి" స్థానమున "క్రతుంజయుఁ" డని కలదు. మేధాతిథి యజ్ఞముఁ జేయగా నింద్రుఁడా యజ్ఞముఁ జెఱుప మృతమేషమునం బ్రవేశించినటులను మేధాతిథి యింద్రునిఁ జయించినటులను వేదమున నొకగాథ కలదు. "సుబ్రహ్మణ్యాచ్ఛంసి" యను యజ్ఞఋత్విక్కు "మేధాతిథేర్మేష" యని యజ్ఞములలో నింద్రునాహ్వానించుట వైదికులకు విదితమైయున్నది. అందువలన మేధాతిథి "క్రతుంజయ" బిరుదముకలవాఁడై యుండెనేమో? అంగిరసునిపుత్రుఁడగు మేధాతిథి, కణ్వపుత్రుఁడగు మేధాతిథి యనునిరువురు వేదఋషులు కలరు. ఇందే మేధాతిథికి వ్యాసబిరుదముకలదో తెలియదు. కణ్వపుత్రునిసూక్తములు విస్తారముగా ఋగ్వేదమునఁగలవు. కాన కాణ్వుఁడే వ్యాసుఁడనితలఁతును.

— ఋతుంజయుఁడు —

ఈతని గ్రంథమేదియుఁ గాన్పింపదు. విష్ణుపురాణములో ఋతుంజయునిస్థానమున "సంజయుఁడు" అని చెప్పఁబడెను. సంజయుని గ్రంథములు నాతని చరితమువలెనె మృగ్యములు.

— అత్రి —

ఋగ్వేదములోని యైదవమండలమున కధిపతి. అత్రిస్మృతియొండు కలదు. విష్ణు కూర్మ పురాణము "లత్రి" స్థానమున భరద్వాజునిఁ జెప్పియున్నవి. ఇదివఱకొక భరద్వాజుఁ జెప్పియుండుటచే నత్రియె

వ్యాసుఁడై యుండుననిఋగ్వేదములోని యొకమండలమున కధిపతి యగుటచే నూహింపవలసియున్నది. ఇద్దఱు వ్యాసులైన భరద్వాజులుండి నటులఁ గాన్పింపదు. అత్రివంశజుల సూక్తములు సామములుకూడ ఋక్సామవేదములఁ బెక్కు కాన్పించుచున్నవి.

—♦ గౌతముఁడు ♦—

ఋగ్వేదములోఁ బెక్కు సూక్తములు సామవేదములోఁ గొన్ని సామములు నీతనివై యున్నవి. గౌతమకులజులగు నోధా మొదలగువారును బెక్కుసూక్తములకు ఋగ్వేదములోఁ గర్తలై యున్నారు. సూత్రరూపకమగు ధర్మసూత్రములకును శ్లోకరూపకమగు ధర్మశాస్త్రమునకు న్యాయదర్శనమునకు నీతఁడు కర్తయై యున్నాఁడు.

—♦ ఉత్తముఁడు ♦—

పురాణములలో నీపేరుకలవాఁడు మూఁడవమనువు. ఉత్తమనాముఁడు కర్తగాఁగల గ్రంథము లేవియుఁ గాన్పించుటలేదు గాని మనునాముఁడు కర్తగాఁ గలవి. ఋక్సామవేదములలో సూక్తములు, సామములు కొన్ని కాన్పించును. స్వాయంభువమనువునకు బ్రహ్మ యని పేరుండుటచే మను వనునపుడు "ఉత్తముఁ" డనియు బ్రహ్మ యనస్వాయంభు వనియు "అనుక్రమణికలం" జేసినవారి తాత్పర్యమై యుండును. అందువలన నీతఁడు ఋక్సామవేదములలోఁ గొంతకు భాగస్వామి యని తలఁతును. కూర్మపురాణము "వాధ్ర్యశ్వుఁడు" అను వాని నుత్తమునిస్థానమునఁ జెప్పుచున్నది. వాధ్ర్యశ్వనాముఁడు కర్తగాఁ గలగ్రంథ మేదియుఁ గాన్పింపదు.

—♦ వేనుఁడు—(వాజశ్రవసుఁడు) ♦—

వేనుఁడను చక్రవర్తి కాఁడీతఁడు. వేనునకు వాజశ్రవస, అరుణి,

ఉద్దాలక నామము లుండినటులఁ బురాణములవలనను కఠోపనిషత్తువలననుఁ దెలియనగును. వేనుఁడు ఋషిగాఁగల సూక్తములు ఋగథర్వవేదములలోఁ జెక్కు లున్నవి. ఆరుణి ఉద్దాలక నామములతో ఛాందోగ్య బృహదారణ్యకోపనిషత్తులలోఁ గొన్ని బ్రాహ్మణములు ఖండలు కాన్పించుచున్నవి. వాజశ్రవస నామముతో నుండిన గ్రంథమేదియుఁ గాన్పఁపదు. వాజశ్రవసుఁడు గొప్ప యన్నప్రదాత యనియు, సత్రయాగములో సర్వము దాన మిచ్చుటయే కాక నచికేతుఁ డనుకుమారుఁగూడ కుమారునినుమతిమీఁదని యాడినమాటఁ దప్పకుండఁగ మృత్యువునకు దాన మిచ్చె ననియు తైత్తిరీయబ్రాహ్మణములవలనను కఠోపనిషత్తువలనను దానిఁ దెలిఁగించిన "దగ్గుపల్లి దుగ్గయ్య, మిక్కిలి మల్లికార్జున" కవుల నాచికేతూపాఖ్యానములవలననుఁ దెలిసికొనఁగలము.

—♦ సోముఁడు ♦—

సోముఁడు కృష్ణయజుర్వేదమునఁ దొమ్మిదికాండములకు ఋషి. ఈతనివి కొన్నిసామములుకూడఁ గలవు. వ్యాకరణ మొండు కలదు. విష్ణు కూర్మ పురాణములు సోమునకు బదులు సోమశుష్మాయణుం డని తృణబిందుఁ డని చెప్పినవి. సోమశబ్దసామ్యముచే యజుర్వేదానుక్రమణిక చంద్రుఁడని చెప్పినది. అన్నియు నొక్కయర్థము కలవియే.

—♦ తృణబిందుఁడు—(వాల్మీకి) ♦—

తృణపాణి యను ఋషియొక్క సామములు కొన్ని కలవు. విష్ణు కూర్మ పురాణములు తృణబిందునిస్థానమున వాల్మీకిని జెప్పియున్నవి.

వాల్మీకిశబ్దము నమమవచ్చిన నామ మని పౌరాణికులు వాక్కొనెదరు. అందువలన వాల్మీకియొక్క పూర్వనామము "తృణబిందుఁడు"

అనియుండనోపు. తృణబిందునకుఁ దృణపాణియను పేరుకూడనుండు ననియు నివి వాల్మీకియొక్క పూర్వనామములై యుండు ననియుఁ దలఁపవలసియున్నది. వాల్మీకిగాయకుఁడు రామాయణమును వీణపైఁ బాడించె నని రామాయణమునఁ జదివియున్నాము. తృణపాణికూడ సామగాయకుఁడే. వాల్మీకికిఁ దృణబిందు నామము కలదని పురాణములలోఁ గలదు కాన తృణబిందు తృణపాణి శబ్దములు వాల్మీకిపరమై యున్న వని నాదృఢాభిప్రాయము. వాల్మీకికృత రామాయణమే లోకములోని ప్రథమకావ్యము. ఈతఁడు లౌకికకవికులగురువు. ఏకవియు వాల్మీకిని నుతింపకుండఁగ నుండఁడు. వాల్మీకికృత ప్రాకృతవ్యాకరణ సూత్రములు కలవు. వాల్మీకియొక్క ప్రాకృతసూత్రములపై నాంధ్రు లగు "రామానంద, ఎలకూచి బాలసరస్వతి, అప్పయదీక్షితులు" విపులవ్యాఖ్యానములఁ జేసియున్నారు* ఆతని రామాయణముపై నమితవ్యాఖ్యలు గలవు.

—♦ భార్గవుఁడు ♦—

ఋగ్వేదఋషులలో "చ్యవనుఁడు, స్యూమరశ్మి" యను నిద్దరు భార్గవులు కలరు. అథర్వవేదసూక్తములు కొన్ని భార్గవప్రోక్తములు. ప్రసిద్ధి గల చ్యవనుఁడే యిరువదియైదవ వ్యాసుఁడై యుండును. "చ్యవనసంహిత" యనుజ్యోతిశ్శాస్త్రగ్రంథ మొకటి కలదు. భార్గవపురాణ కర్తృత్వము "శుక్రునిదే" యైయున్నది. విష్ణు కూర్మపురాణములు భార్గవుని స్థానమున "శక్తి" యని చెప్పియున్నవి.

---

*రామానందునకుఁ బూర్వనామము చెఱుకూరి లక్ష్మణసుధి. ఈతఁడు వాల్మీకిసూత్రములకు "షడ్భాషాచంద్రిక" యను వ్యాఖ్యం జేసియున్నాఁడు. ఎలకూచి బాలసరస్వతి "షడ్భాషావివరణము" అప్పయదీక్షితులు "ప్రాకృతమణిదీపము" అనువ్యాఖ్యలఁ జేసిరి.

— శక్తి — (పరాశరుఁడు) —

శక్తికృత గ్రంథ మేదియుఁ గాన్పింపదు. విష్ణు కూర్మ పురాణములు శక్తియొక్క స్థానమునఁ "పరాశరుని" జెప్పియున్నవి. శక్తి పుత్త్రుఁడు పరాశరుఁ డని మనకుఁ దెలిసియున్నది. పరాశరకృత గ్రంథము లనేకములు కలవు. ఋగ్వేదములో ననేకసూక్తములు పరాశరకృతములు. పరాశరస్మృతి జగత్ప్రసిద్ధమై యున్నది. పరాశరస్మృతి పదిరెం డధ్యాయములు కలది ముద్రితము. నాకడనుండిన పరాశరస్మృతి యిరువదిరెం డధ్యాయములు కలదై యున్నది. వ్రాఁతప్రతిలో సన్న్యాసధర్మము లభిహితములై యున్నవి. దీని నింకను శోధింపవలసియున్నది. పరాశరగృహ్యసూత్రములు పరాశరజ్యోతిషము ప్రసిద్ధిగాంచియున్నవి. మఱియు, పరాశరుఁడే సమస్తపురాణప్రవర్తకుఁ డని విష్ణుపురాణములోఁ గలదు. వ్యాసబిరుదముచే సమస్తపురాణకర్తృత్వము కృష్ణద్వైపాయనునకే స్థూలదృష్టిచే లోకము కట్టిపెట్టుచున్నది. విష్ణుపురాణములోని యీయంశముఁ జెప్పు పరాశరవాక్యము లగు రెండుపద్యముల నిట వ్రాయుచున్నాను.

మ. విను మైత్రేయ మదీయ శైశవకథా వృత్తాంత మంభోరుహా
సనపుత్త్రుండు జగన్నుతుం డగు పులస్త్యబ్రహ్మ యేతెంచి మ
న్నన లేపారఁగ నన్నుఁ గన్గొని పురాణశ్రేణికిం గర్తవై
వని నాకున్ వరమిచ్చిపోయెఁ బ్రముదవ్యాపార మేపారఁగన్.

క. అదికారణంబుగా నాకొదవె పురాణప్రవీణయోగ్యత నీవె
ట్టిది గోరి నన్ను నడిగితి, వది నీకుం జెప్పఁ బూఁడ నాద్యంతంబున్.

ఈ కారణములచేఁ బురాణకర్తయగు వ్యాసుఁడు పరాశరుఁడే కాని కృష్ణద్వైపాయనుఁడు కాఁడు.

— జాతుకర్ణి —

ఇతఁడు ఋక్శాఖాప్రవర్తకుఁ డగు శాకల్యునిశిష్యుఁడై తనకు శాకల్యుఁ డిచ్చిన శాకల్యసంహితను మూఁడుభాగములుగాఁ జేసియు, వేదార్థమును జెప్పుట కుపయోగించు నిరుక్తముఁజేసియు „బలాక, పైంగ, వేతాళ, విరజ” లను నలుగురుశిష్యులకుఁ జెప్పె నని శ్రీమద్భాగవత ద్వాదశస్కంధమునఁ గలదు. ఇప్పుడు మనకుఁ గాన్పించు ఋక్సంహిత శాకల్యసంహితయే. దీనినే జాతుకర్ణి మూఁడుభాగములుగాఁ జేసియుండును. నేఁడు కాన్పించు నిరుక్తము (వేదనిఘంటువు యొక్క టీక) „యాస్కునిచేఁ” జేయఁబడినది. జాతుకర్ణియొక్క వేద శాఖలవలెనే యాతని నిరుక్తమును నేఁడదృశ్యమై యున్నది.

జాతుకర్ణియొక్క యిరువదియేడవ వ్యాసత్వముంగుఱించి కొన్ని కొన్ని సందియములున్నవి. అవి యే వనఁగాఁ జాతుకర్ణిని బురాణము లిరువదియేడవ వ్యాసుఁ డనునది.* ఇతఁడు శాకల్యునిశిష్యుఁడు. శాకల్యుఁడు „మాండుకేయుఁ” డను మునికడ ఋక్సంహితను నేర్చెను. మాండుకేయుఁడు „ఇంద్రప్రమితి” యనువానిశిష్యుఁడు. ఇంద్రప్రమితి „పైలుని” శిష్యుఁడు. పైలుఁడు వేదవ్యాసునికడ ఋక్శాఖ నంతయుఁ బొందెను. అనఁగా జాతుకర్ణి వేదవ్యాసుని శిష్యవర్గములో నైదవతరమువాఁడు. ఇట్టి జాతుకర్ణి వ్యాసవంశవృ[illegible] నిరువది యేడవవాఁడు కాఁగా నాతని కైదు పురుషాంతరము[illegible] ముందుండిన కృష్ణద్వైపాయనుఁ డిరువదియెనిమిదవవ్యాసుఁ డె[illegible]? మఱియు జాతుకర్ణియొక్క గురువునకుఁ గురువగు “ఇంద్రప్ర[illegible] యొక్క సహపాఠియగు బాష్కలుఁడు „పరాశరుని” గురువని[illegible]గవతమున

* శ్రీమద్భాగవతము ద్వాదశస్కంధము అఱవయ[illegible]

మున్నది. ఈపరాశరుఁడు కృష్ణద్వైపాయనుని తండ్రికాఁడా? ఆలోచిం
పఁగా జాతుకర్ణియొక్క గురుపరంపరలో మూలపురుషుఁ డగు వేద
వ్యాసుఁడు కృష్ణద్వైపాయనుఁడు కాక యేవసిష్ఠుఁడో యై యుండు
నని తలఁపవలసియున్నది. లేకుండిన నైదుతరములకుఁ బిమ్మట నుండిన
వాఁడు ముందుగ వ్యాసుఁడై పిమ్మట మూలపూరుషుఁ డెట్లువ్యాసుఁడ
గును? పైల జైమిని సుమంతు వైశంపాయనులు వ్యాసశిష్యు లని
పురాణములలోఁ గలదు. వేదఋషులు పెక్కం డ్రొక్కపేరితోఁ బిలు
వఁబడుట వేదానుక్రమణికం జదివినవారికిఁ దెలియును. ఉదాహరణ
ముగాఁ గొందఱి నొక్కనామము గలవారిని వ్రాయుచున్నాఁడను.

విశ్వామిత్రు లిరువురు (1) దేవరాతుని పుత్రుఁడు (2) గాధి
పుత్రుఁడు.

కణ్వు లిరువురు (1) ఘోరునిపుత్రుఁడు. (2)కుసీదునిపుత్రుఁడు.

మేధాతిథు లిద్దఱు (1) అంగిరసపుత్రుఁడు. (2)కణ్వపుత్రుఁడు.

భార్గవులు ముగ్గురు (1) శుక్రుఁడు (2) చ్యవనుఁడు (3) స్యూ
మరశ్మి.

ఇట్లే పైల జైమిన్యాదులు వేఱొకవ్యాసుని శిష్యులనుగాఁ ద
లఁపవలసి యున్నది. పూర్వమీమాంసా సూత్రకర్త యగు జైమిని
బ్రహ్మసూత్రకర్త యగు బాదరాయణుని శిష్యుఁడు కాఁడు. ఏమనఁగ,
కర్మబ్రహ్మవాది నిర్గుణబ్రహ్మవాదికి శిష్యుఁడా? కాన సర్వవిధముల
"జాతుకర్ణి" గురుపరంపరలోని వేదవ్యాసుఁడు వే ఱనియుఁ గృష్ణద్వై
పాయనుఁడు వే ఱనియుఁ దలఁపవలసియున్నది. జాతుకర్ణి గురుపరంపర
నీక్రిందఁ జూపుచున్నాను.

- వ్యాసుఁడు
  - సుమంతుఁడు
  - జైమిని
  - పైలుఁడు
    - బాష్కలుఁడు
      - పరాశరుఁడు
    - (1) ఇంద్రప్రమితి
      - మాండుకేయుఁడు
        - (2) శాకల్యుఁడు
          - జాతుకర్ణి.
  - శుకుఁడు
  - వైశంపాయనుఁడు
    - యాజ్ఞవల్క్యుఁడు
      - శతానీకుఁడు (జనమేజయునిపుత్రుఁడు.)

కృష్ణద్వైపాయనుఁడు.

ఇతఁడు లోకములోఁ బ్రసిద్ధినొందిన వ్యాసుఁడు. ఈతని మొదటిపేరు కృష్ణుఁడు. ద్వీపమున నివసించుటచే ద్వైపాయనుఁడనియు, సత్యవతీపుత్రుఁ డగుటచే సాత్యవతేయుఁ డనియు, బదరీవనమున నివసించుటచే బాదరాయణుఁడనియు,* పరాశరపుత్రుఁ డగుటచేఁ బారాశర్యు

(1) ఇంద్రప్రమితి వ్యాకరణశాస్త్రకర్త. దాని నింద్రవ్యాకరణ మందురు.

(2) శాకల్యుఁడు యాజ్ఞవల్క్యునితో జనకసభయందు వాస్తికవాదముఁ జేసి మృతినొందెను. ఈయంశము, బృహదారణ్యకోపనిషత్తునను, బ్రహ్మాండపురాణమునను జెప్పఁబడియున్నది శాకల్యుఁడు వ్యాకరణశాస్త్రకర్త, పాణినిచేఁ బేర్కొనఁబడియున్నాఁడు.

* బ్రహ్మసూత్రకర్తయగు బాదరాయణుఁడు కృష్ణద్వైపాయనుఁడు కాఁడని లోకమాన్యతిలకుగారు గీతారహస్యములోను శ్రీపురాణపండ మల్లయ్యశాస్త్రిగా రాంధ్రబ్రహ్మసూత్ర భాష్యపీఠికలోను స్పష్టపఱచినసంగతిఁ జదువఁగా బ్రహ్మసూత్రకర్తృబాదరాయణసంబంధము సాత్యవతేయునకు లేదని తలఁతును.

జనియుఁ బేరులు కలిగెను. ఈతఁడు మహాభారతాంతర్గత మగు "జయ" మను గ్రంథమును రచించెను. అది (8800) యెనిమిదవేలయెనిమిదివందలగ్రంథ సంఖ్య. మహాభారతముయొక్క మొదటియధ్యాయమునఁ గలదు. వ్యాసశిక్ష వ్యాసస్మృతి యను గ్రంథములుకూడ సాత్యవతేయకృతములుగానె యున్నవి.

ఏవేదమునందును కృష్ణద్వైపాయననామమున నొక్క సూక్తము గాని సామముగాని ఖండగాని కాన్పింపదు. కాని పారాశర్యవ్యాసుఁడని కృష్ణయజుర్వేదశాఖకములో నొక్కవాక్యము మాత్ర మున్నది. ఋగ్వేదదశమమండలములో మూఁడు (42, 43, 44) సూక్తములు కృష్ణుఁడను ఋషిప్రోక్తములుగాఁ* గాన్పించుచున్నవి. (ఋగ్వేదముయొక్క యెనిమిదవమండలమునను గొన్ని కృష్ణర్షియొక్క సూక్తము లున్నవి.) ఈకృష్ణుఁడెవఁడు? శ్రీకృష్ణుఁడు కాఁడు. అతనిని ఛాందోగ్యోపనిషత్తు దేవకీపుత్రుఁ డనియే చెప్పినది. కృష్ణుఁడను నొకఁ "డసురుఁడుగా" ఋగ్వేదప్రథమమండలమున వర్ణింపఁబడియున్నాఁడు. అసురప్రోక్తములు సర్పప్రోక్తములు నగు సూక్తములు కొన్ని ఋగ్వేదదశమమండలములో నున్నవి. కాని యీకృష్ణుఁ "డసురుఁడుగాఁ" జెప్పఁబడనందునఁ బై సూక్తములఁ జెప్పినకృష్ణుఁడు కృష్ణద్వైపాయనుఁడా? అయిన నాతఁడు ఆంగీరసుఁ డనుటచేఁ బారాశర్యుఁడు కాఁడనుట స్పష్టము. ఇందఱు వ్యాసు లిన్నిన్ని గ్రంథములఁ జేసియుండఁగా శ్రుతి స్మృతి పురాణేతిహాసము లన్నియు సాత్యవతేయకృతములే యని నేఁడు తలఁచుట విచిత్రాంశమై యున్నది.

♦ మహాభారతరచనావిధాన మను భాగమున వ్యాసకృతభారత వృత్తాంతమును విశదపఱచితిమి.

* కృష్ణప్రోక్తములగు (3) సూక్తములును (33) ఋక్కులు మాత్రమై యున్నవి.

బ్రాహ్మణునకు శూద్రస్త్రీయం దుద్భవించినవాఁడు "నిషాదుఁడు," లేక "పారశవుఁడు" అను ననులోమజాతియుఁ డగు నని "మనుస్మృతి"లోఁ గలదు. నిషాదుఁడే చండాలుఁ డని యమరకోశమునఁ గలదు. నిషాదుఁడు బోయజాతిలో నొకతరగతివాఁ డని వేఱు నిఘంటువులలోఁ గలదు. వాల్మీకిమహర్షి యాతరగతినిషాదుఁడే యని "ధర్మఖండా"దులలోఁ గలదు. వ్యాసునితండ్రి బ్రహ్మర్షి యగు "పరాశరుఁడు" తల్లి దాశకన్య కాన వీరికిఁ బుట్టిన వ్యాసుఁడు నిషాదుఁడు లేక పారశవుఁడై యుండెను. అతిప్రాచీనకాలమునుండి క్రీ॥ త॥ 7, 8 శతాబ్దములవఱకు బ్రాహ్మణుఁ డితరజాతిస్త్రీలఁ బెండ్లియాడుటయుఁ బారశవు లుద్భవించుటయుఁ గలదు. మహాకవి యగు "బాణునకుఁ" బారశవసోదరుఁ డుండినటుల "హర్షచరితము" వలనఁ దెలియనగును. కృష్ణద్వైపాయనుఁడుకూడ నట్టి పారశవుఁడే.

జన్మముచేఁ బారశవుఁడైనను నిషాదుఁడైనను, కృష్ణద్వైపాయనుఁడు, వాల్మీకి యనువారు కర్మములచే, తపస్సుచే, వేదర్షులు, మహాకవులు నైరి. జన్మముచే బ్రాహ్మణుఁడైనఁగాని వేదర్షి కాఁ డని చెప్పుట వెఱ్ఱి. ఒకవేళ వ్యాసుఁడు జన్మముచే బ్రాహ్మణుఁ డని త్రికమకపటి సాధించినను వాల్మీకిని జన్మముచే బ్రాహ్మణుఁ డని సాధింప శక్యము కాదు. నాఁడును నేఁడును తమసత్కర్మములచే మహానుభావులగువారిం గాంచుచున్నాము. వినుచున్నాము.

మత్స్యగంధి పరాశరుం డిచ్చిన "కస్తూరితావి"చే యోజనగంధి యైనను వ్యాసుఁడుమాత్రము నిషాదరూపుఁడై "పూతిగంధుఁడు" గానె యుండె నని మహాభారతములోని వర్ణనమువలనఁ దెలియ నగును. సత్యవతి వ్యాసు "నంబికాంబాలికల" యందు బిడ్డలఁ గను మని నియోగించినపుడు వ్యాసుఁడు తన వికృతరూపమును దుర్వాసనను మ

నా రాజభార్యలు సహింపలే రని తలఁచి యొకసంవత్సరము వ్రతముఁ జేయవలయు ననెను. సత్యవతి తొందరగాఁ బుత్రసంతానము కలుగవలె ననఁగాఁ గృష్ణద్వైపాయనుఁ డిట్లనినాఁడు‡

ఓసత్యవతీ! నాయొక్క వికారరూపమును అంబిక సహింపవలెను. ఇదియే పరమవ్రతము. ఆమె నాకంపును రూపమును వేషమును శరీరమును సహించినయెడల గర్భ మామెకు వెంటనే కలుగును. సత్యవతి యీవృత్తాంత మంబికకుఁ జెప్పుటలో నంతయుఁ జెప్పక కృష్ణద్వైపాయనుఁ డీరాత్రి నీకడకు వచ్చును. జాగ్రత్తగ మాత్రి ముండుమా యనెను. అంబిక యటులనె యుండెను. కాని వికృతరూపముతో నుండిన వ్యాసుని జూచి సహింపలేనిదై యారాత్రి యొకమాఱైనఁ గన్నులు దెఱవక మూసికొనియే యుండెను. ఆకారణముచేతనే ధృతరాష్ట్రుఁడు గ్రుడ్డివాఁ డాయెను. అంతఃపురమునకు వచ్చిన కృష్ణద్వైపాయనుఁ డెట్టి రూపముతో నుండెనో చూడుఁడు† ఆవ్యాసునియొక్క కపిలజటను బ్రజ్వలించుచుండిన నేత్రములను కపిలవర్ణములు గల పొడుగుమీసములఁజూచి రాణి కన్నులను మూసికొనెను.

అంబాలికకూడ వ్యాసుని వికృతరూపముఁ జూచి తెల్లవోయినది. అందువలనఁ బాండురోగి పుట్టెను. పుట్టినయిద్దఱు నయుక్తులుగా నుండుటచే సత్యవతి మరల నంబికంగూడ వ్యాసుని నియోగించెను.

---

‡ విరూపతాం మే సహతాం తయోరేతత్పరం వ్రతం
యది మే సహతే గంధం రూపవేషం తథావపుః॥
అద్యైవ గర్భం కౌసల్యా విశిష్టం ప్రతిపద్యతాం॥
ఆ॥ పర్వ 105 అధ్యా.

† తస్య కృష్ణస్య కపిలా జటా దీప్తే చ లోచనే
బభ్రూణి చైవ శ్మశ్రూణి దృష్ట్వా దేవీ న్యమీలయత్॥
ఆదిపర్వ. 106 అధ్యా.

కాని యీమాటు వ్యాసుఁడు దగ్గఱకు వచ్చునపుడుగూడ “అంబిక” సహింపక దాసిని వ్యాసుంగూడ నియోగించినది; ఆదాసి (ఊడిగములఁ జేయుటలో ననేకాసహ్యకార్యముల కలవాటుపడి యుండుటచేఁ గాఁబోలు) వ్యాసుని వికృతవేషమును పూతిగంధమును సహించి వ్యాసుని కామోపభోగములఁ దృప్తి నొందించినది. అందువలన దాసీవ్యాస దాంపత్యమున కనుకూలుఁ డగు విదురుఁ డుద్భవించెను.

వ్యాసునిచేఁ జెప్పఁబడిన వ్రతము చేయని పోవుటచేతను, అతఁడు చెప్పిన వికృతరూపమును సహింపకపోవుటచేతను మాతృదోషముచేఁ బుట్టుగ్రుడ్డియుఁ బాండురోగియు గలిగి రని కొందఱందురు. కాని వ్యాసుఁడు చెప్పిన వ్రతమేదియుఁ గాన్పింపదు. “విరూపతాం మే సహతాం తయో రేతత్పరం వ్రతం” అనుటచే నాయొక్క వికారరూపమును సహింపవలెను. వారిద్దఱికి నిదియె గొప్పవ్రతము. అనుటచే వికారరూపసహనమే వ్రతమని యర్థము. ఆవికారరూప సహిష్ణుత్వ మొకవత్సరమున కలవడు నని తలఁచి యావ్రతముఁ జేయు మనినాఁడు. “ఆఱునెలల సహవాసముచే వారు వీ రగుదురు” అనినటులు వ్యాసునితో నొకయేడాది రూపగంధాదికములను సహించి యంబికాదు లుండినచో వారి కలవాటయి దాంపత్యానుకూలత గలిగి యుక్తసంతానము వారికిఁ గలిగియుండును. అట్లు కాకుండుటచేతనె యయుక్తసంతానములకుఁ గలిగెను. అప్పుడే కాదు. నేఁడును అయుక్తదాంపత్యముచే నయుక్తసంతతి కలుగుటఁ జూచుచుంటిమి. అనులోమ ప్రతిలోమ వివాహములలోఁ బ్రతిలోమ (తక్కువజాతిపురుషున కున్నతజాతిస్త్రీ భార్యయగుట) వివాహము స్మృతికర్తలచే మిగుల నిషేధింపఁబడినది. [illegible]కారణముగా బీజప్రధానతయే సంతానములోఁ గాన్పించును. అనులోమాది వివాహములు కలుగు నపుడే “[illegible]” యొక్క వివా

హాచట్టమున కనేకులు ప్రతికూలురుగా నుండిరి. వ్యాసుండు విష్ణుం డు. అంబికాంబాలిక లున్నతజాతిరాణులు. వారసంతతి సముల్లోకము సూచకమై మగవ్యాప్తమైనది. ఇంచుమించు సజాతీయ దాసీసాంగత్యముచే వ్యాసునకుం దగిన “విదురుం” డుద్భవించెను. వ్యాసునియందు సీచజాతిరూపముండినను బీజప్రభావముచే విద్యావిశేషాదికము ప్రసరించినది. వ్యాసుండు సంకీర్ణజాతీయుం డగుటచేతనే సంకీర్ణజాతివారగు పాండవులకుం బెక్కుచోటులం బెక్కుభంగులం దోడ్పడెను.

కృష్ణద్వైపాయనుండు బ్రాహ్మణి యగు సత్యవతీపుత్రుం డని శేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారును, సత్యవతి క్షత్రియాంగన యని, చతుర్వేదుల రాఘవశాస్త్రిగారును (హిందూబ్రాహ్మణపత్రికాధిపతి) వ్రాసియున్నారు. ఆమె నావను నడుపుట (“పీపిల్సుపార్కు” లోని సరస్సున ధనికవనితలు నావను నడుపు శృంగారచేష్టిత సము మని రాఘవయ్యగారితెలంపు.) శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు సత్యవతి క్షత్రియాంగన కాని యెడల తమవాదము నంతయు వదలుకొందు మని పెద్దప్రతినను జేసియున్నారు. దీనిం గూర్చి విచారింతము. వ్యాసునితల్లి సత్యవతి. ఉపరిచరవసుప్రయుక్త వీర్య మొకమత్స్యరూపిణి యగు నప్సరసగర్భమునం బడ నం దొకపుత్రుండు పుత్రికయు జన్మించిరి. ఆమత్స్యముం బట్టినజాలరులు తచ్ఛిశుద్వయమును వసురాజున కొసంగ నాతం డామగవానిం గైకొని పెంచి పెద్దవానిం జేసి మత్స్యదేశపురాజుగాం జేసెను. ఆండుబిడ్డను సన్నిధియం దుండిన యొకజాలరి కిచ్చెను. ఆదాశుండు యమునానదిలో ధర్మమునకై యొకనావనుంచి యువతి యగు మత్స్యగంధి నా నావను నడప నియమించెను. పరాశరమహర్షి యాదారి నేతెంచి సుందరి యగు మత్స్యగంధిం గాంచి మోహించి తనయభీష్ట మామె కెఱింగించి కొన్నివరముల నొసంగెను (మత్స్యగంధముపోయి కస్తూరిపరిమళము

నొసంగుట. కన్యాత్వమునకు లోపము లేకుండఁ జేయుట, పగటివేళ యైనను దా ముండిన నావ కాన్పించకుండఁగ చీకటి వ్యాపింపఁ జేయుట యను నవి వరములు.) అపు డామె పరాశరుఁ గూడుట కంగీకరించి కూడెను. వ్యాసుఁ డుద్భవించె. పరాశరుఁడు కూడుట కర్హురా లగుటయు, వసు రాజువీర్యమున జన్మించుటయు ననుకారణములచే, మత్స్యగంధి బ్రాహ్మణి యనియు, క్షత్రియ యనియుఁ బైపండితులు భ్రమ నొందుచున్నారు. బ్రాహ్మణి యని మత్స్యగంధి నెవరును వ్రాయలేదు. ఆమె క్షత్రియయే యైనచో పల్లెవానికి వసురాజు పెంపకమున కిచ్చుట యేల? తాను పెంచలేకయా? లేక దాశుఁడు గొప్పరా జగుటచేఁ దనకూఁతురు విశేషసుఖము ననుభవించు ననియా? దాశుఁ డొకవేళ రాజై యుండినను పెంపుడుకూఁతునకుఁ జేసిన సుఖ మేమి? నదిలో నావను నడపుటయా? ఇది విలాసవనితాచేష్టితము కాదు. పరాశరుఁడు వచ్చి నపు డుండినటులనే శంతనుఁడు వచ్చినపుడును నావనే నడుపుచున్నది. నేను ధర్మముకొఱకు నావను పితాజ్ఞాప్రకారము నడుపుచునే యుండుదాన నని భీష్మునితో నామె చెప్పియున్నది. ఇందువలన నామె తండ్రి యొక్కవృత్తి నావను నడుపువృత్తియే యనుట స్పష్టము. ధర్మముకొఱకు నావలను నదులలో నడపుట భారతీయదాశులకు దాశస్త్రీలకు నాఁడే కాక, బ్రిటీషువా రీదేశమునఁ బరిపాలనమును స్థిరపఱచుకొనువఱకుఁ గలదు. అధర్మాత్ము లగుదాశలకు స్వదేశప్రభువులు విశేషముగా మడిమాన్యముల నిచ్చి బహూకరించుచుండుటయుఁ గలదు. గోదావరి మండలమునఁ బెద్దాపురసంస్థానప్రభువులు ధర్మముగా నావలను నడపు దాశుల కమితముగా భూముల నొసఁగిరి. ఆకులస్థు లింకను, ఆమాన్యముల ననుభవించుచున్నారు. కాకినాడతాలూకాలోని ,, తుల్యా, ఆ[illegible] యీనదీతీరములం దాదాశకుటుంబము లున్నవి. దాశస్త్రీచే నావికవృత్తి

చేయఁబడినచోటు "ఆమహానిరేవని నేఁడును వాడఁబడును. నదు లంత ర్వాహినులైనను, పూర్వపుఁ జిన్నెలు కలవు. కాలువలయందుండిన తమ నావలచేఁ బూర్వుల ననుచితముగానె తత్కులములందలి స్త్రీలు, పురుషు లు నేఁడును దాఁటవేయుచుందురు. ఇట్టివృత్తిలోనివారే దాశరాజును, సత్యవతియు. "దాశరాజు" అని రాజశబ్దము దాశశబ్దమునకు భారతమున నఁ జేర్పఁబడియుండుట దాశుఁడు "నిషాదస్థపతి" కావచ్చునని కొంద ఱు తలంపవచ్చును. ఓఁగాక! అపుడు మాత్రము సత్యవతి క్షత్రియాం గన యెట్లగును? వసురాజువీర్యమున జన్మించుటచే సత్యవతిని క్షత్రి యాంగన యందురా? అదియును పొసఁగదు. వీర్యప్రాధాన్యమునే తీసికొనవలసియుండినచో వ్యాసునివీర్యమువలనఁ బుట్టిన శ్రీశుకుఁడు మహర్షియు, ధృతరాష్ట్రపాండురాజులు క్షత్రియులు, విదురుఁడు శూ ద్రుఁడు నెట్లయిరి? ఇచట వీర్యప్రాధానత కాక క్షేత్రప్రాధాన్యమే వన్నె కెక్కెను. సత్యవతి బ్రాహ్మణి యైనచో నామెను క్షత్రియుఁడు వరించి క్షత్రియులఁ గనునా? లేక క్షత్రియ యైనచో నామెను దా శుఁడు తనవృత్తిలో నెట్లు ప్రవర్తింపఁజేయును? కాన సత్యవతి సర్వవిధ ముల దాశకన్యయే. సత్యవతిని బెంచిపిమ్మటనే దాశునకు రాజశబ్ద ము చేర్పఁబడెను. అంతకుముం దాతఁడు దాశుఁడే. వసురాజమాన్యుఁ డగుటచేతనె యాతనికి రాజబిరుదము కలిగినది. ఇల్లు వాకిలి లేకుండి నను రాజమాన్యులై తమపేరిలో రాజశబ్దముఁ దగిలించుకొనువారు నేఁడును గలరు. ఇంతకును మహాభారతమున సత్యవతికి దాశకన్య, దాశేయి, దాశరాజకన్య యనుశబ్దములే చెప్పఁబడినవి కాని, వాసవి, వసురాజకన్య యనుశబ్దములు మృగ్యములు. కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారును దాశరాజకన్యాశబ్దమునే వాడియున్నారు. వసురాజుకా నైనను, అతని వీర్యముచే నేపరవనితయందో పుత్రీపుత్రు లుద్భవింపఁ బుత్రిఁ

కేగాని మత్స్యగంధిం జేసి, పుత్రికను దాశునకే పెంచ నిచ్చియుం డెను. అవనిత యందగత్తె యగుటచేఁ బరాశరశంతనులు వరింప నర్హ యై యుండెను. పరాశరశంతనులేకాదు, అసితుఁ డనుమహర్షి (ధౌమ్యునిసోదరుఁడు) వ్యాసుఁడు పుట్టిన పిమ్మట నామెను పెండ్లియాడ దాశరాజుం గోరెను. శంతనున కిచ్చుతలంపు దాశున కుండుటచే నాఋషివారి యుకు నసితున కీయ ననెను. శంతనుఁడు దివంగతుఁడైన వెంటనే ఆశవి మృతాశౌచదినములలోనే ,, అజమీఢుని " వంశస్థుఁడును శంతనుజ్ఞాతియు నగు ,,ఉగ్రాయుధుఁడు" అనురాజు హస్తిపురిపై దండయాత్రఁ సలిపి సత్యవతిపైఁ దనకు మక్కువకల దనియు, నామెను తన కిచ్చిన హస్తిపురి ముట్టడిని వదలిపోవుదు ననియు భీష్మునకు వర్తమాన మంపెను. భీష్ముఁ డాశౌచదినములు గడచువఱకు సామవాక్యముల నడపి పిమ్మట నాతనితోఁ బోరి యుగ్రాయుధుం జంపెనఁట! ఈగాథ హరివంశమునఁ గలదు. సత్యవతీసౌందర్యలాలసు లయిరేని పై వారామెను గోరుచుండిరి గాని, ఉత్తమక్షత్రియాంగన యనుకారణమునం గాదు. మఱియు వ్యాసునితల్లి కైవర్తకన్యయే యనియు, బ్రాహ్మణేతరవనితలకు జన్మించినవారును బ్రాహ్మణులు కావచ్చునియు, వజ్రసూచికోపనిషత్తులోఁ గలవాక్యము నింతకుముందు చూపియున్నాము. మఱియు భవిష్య, దేవీభాగవత, విష్ణుపురాణాదులు వ్యాసుఁడు దాశకన్య లేక కైవర్తకన్యాసంజాతుఁడే యని స్పష్టవాక్యములతోఁ జెప్పియున్నవి. ఒక్కవ్యాసుఁడే కాఁడు. అనేకులు మహర్షులు జాత్యంతరజనితులు కల రని, వజ్రసూచికోపనిషత్తు భవిష్యపురాణ, భారతారణ్యపర్వములలోఁ గలదు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే వజ్రసూచికోపనిషద్వాక్యమునే మరల నుదాహరించుచున్నాము.

(1) "అయితే, జాతియే బ్రాహ్మణుఁ డనరాదు. అవశ్యము నందు జాత్యంతరులయం దనేకజాతులవారు పుట్టుచుండుటవలన. మహర్షులు పెక్కండ్రు) కలరు—వ్యాసుఁడు కైవర్తకన్యయందు వసిష్ఠుఁ డూర్వశియందు—అగస్త్యుఁడు కలశమునఁదును బుట్టిరి."

బ్రాహ్మణుఁడు సితవర్ణుఁడుగా నుండవలయు నని శాంతిపర్వమునం గలదు. వ్యాసుఁ డసితవర్ణుఁడు, మఱియుఁ గైవర్తజాతి షోడశవిధ చండాలజాతియందును నధమ మని "హేమాద్రి" కృతచతుర్వర్గచింతామణిలోఁ గలదు. అందువలననే వ్యాసునిఁ జండాలజాతిజుఁ డని చెప్పితిని. కాని బ్రహ్మర్షియే.

ఏయేసమయములఁ బాండవులకు వ్యాసుఁడు తోడ్పడెనో చూతుఁడు.

* పాండవు "లనదగ్ధ" లాక్షాగృహదహనానంతరము మాఱు వేషములతో "మత్స్య, త్రిగర్త. పాంచాలా"ది దేశములలోఁ దిరిగి తిరిగి యాహారము దొరకక వనములలో భ్రమించుచుండగా వ్యాసుఁ డామహారణ్యములోఁ బాండవులఁ గలిసికొని మనకు సఖ్యము తగియున్న దనియు, మీరు నారాకను నిరీక్షింపుచు నొకమాన మీయేకచక్రపురమున నుండుఁ డనియు వారి నాయేకచక్రపురమునకుఁ జేర్చి యెన్నియేని హితబోధలం జేసెను. "నన్నయ" యాంధ్రీకరణములో హిడింబను భీముఁ డుద్వాహ మగుటకుఁ గూడ వ్యాసుండే ప్రోత్సహించినటులఁ గలదు. ఏసహాయములేక నవయుచున్న పాండవుల కీయాహారము మిగుల నంతోషకారి యైనది.

---

(1) తర్హి జాతిర్బ్రాహ్మణ ఇతిచేత్తన్న తత్రజాత్యంతరే వ్యనేకజాతిసంభవా మహర్షయో బహవస్సంతి వ్యాసః కైవర్తకన్యాయాం...వసిష్ఠ ఊర్వశ్యాం... అగస్త్యః కలశజాత ఇతిశ్రుతత్వాత్.

* ఆదిపర్వ. 156 అధ్యా.

* బకవధానంతరము ద్రౌపదీస్వయంవరమును విని పాండవు లేక చక్రపురమునుండి ప్రయాణ మగుచుండఁగా వ్యాసుఁ డిదివఱ కనినప్రకారము వారికడకు వచ్చి రహస్యముగానే వారిచేఁ బూజింపఁబడి యీ క్రిందిగాథను రహస్యముగానె చెప్పియున్నాఁడు. ఆకథ యిది.

♦ "ఒకఋషికన్య స్వకర్మముచేతనె దుర్భగయై పెండ్లి చేసికొనక శివుఁగూర్చి తపస్సు చేయఁగా శివుఁడు ప్రత్యక్షమై నీ కేమివరము కావలె ననఁగాఁ బతి పతి యని యేనుమారు లడిగెను. నీ వైదుమారులు భర్తఁ గోరితివి కానఁ బాండవు లైదుగురు నీకు భర్త లగుదురని శివుఁడు వరమిచ్చెను. తగినభర్త యొకఁడే కావలె, నెల్లయిదుగురుభర్తలకు భార్యనగుదు ననఁగా జన్మాంతరమున నగుదురని వర మిచ్చెను. ఆమె యిపుడు ద్రుపదునియింటఁ బ్రభవించినది. ఆమె మీకు భార్యగా నిర్దేశింపఁబడియున్నది. ఆమెను బొంది మీరు సుఖవంతు లగుదురు" అని వ్యాసుఁడు చెప్పి పోఁగాఁ బాండవులు హృష్టమానసు లైరి.

‡ పాండవులు ద్రుపదపురమునకుఁ జేరఁబోవుచుండఁగా వ్యాసుఁడు ప్రత్యక్షమై గూఢగామిశుభముఁ జెప్పి యంతర్హితుఁ డాయెను.

---

* ఆదిపర్వ. 169 అధ్యా.

♦ ఋషికన్య "దుర్భగ" యనినాఁడు. దుర్భగ యనగా దుష్టమైన గూఢాంగభావము కలది యని యర్థమగును. "సాలాయనవ్యాఖ్యానము" లోఁ గూడ (ద్రౌపదిపూర్వరూపమున సాలాయని) సాలాయని మౌద్గల్యుని, నారహస్యావయవము నీరతిచేఁ దృప్తినొందలే దనుటచే నాఁడు నీ కైదుగురుభర్త లగుదురుగాక యని శపించె నని కలదు. స్త్రీరోగములలోఁ గొందఱకు గూఢావయవ "ముబ్బెత్తు"గ నుండు ననియు రతియం దసంతృప్తి కలవారై బహుపతిత్వము గోరుదు రనియు ఆరోగనివృత్తిని "విద్యుత్సా"ధనములచే వైద్యులు చేతు రనియుఁ గలదు. అట్టిరోగము ద్రౌపదికిఁ బూర్వరూపమున నుండె నని తలఁపవలసి యున్నది. చరక, మాధవనిదానములలో నీరోగమునకు, అతిచరణము. అని పేరుగలదు. ఆత్యానందము అనుమతియు కరోగమునకును నీలక్షణము లుండునఁట !

‡ ఆదిపర్వ. 185. అధ్యా.

* ద్రుపదుఁ డైదుగురకొకతెఁ బెండ్లిచేయుట యుక్తము కాదని విచారించుచుండఁగా వ్యాసుఁడు ప్రత్యక్ష మయ్యెను. అంతకుఁ బూర్వమె వ్యాసునాలోచనముచేతను గుంతియొక్క ప్రోత్సాహముచేతను ద్రౌపది నైదుగురు పెండ్లియాడ నుద్యుక్తులగుటచే వ్యాసుఁడు వచ్చుటతోడనె ధర్మజుఁ డీవ్యాసుఁ డెట్లు చెప్పిన నట్లు చేయుదమని ద్రుపదు నొడఁబఱచెను. అపుడు వ్యాసుఁడు ద్రుపదునకుఁ "పంచేంద్రోపాఖ్యానము, నాలాయన్యుపాఖ్యానము" మొదలగువానిఁ జెప్పి ద్రుపదు నావివాహముచేయుటకు నొడఁబఱచెను. ద్రౌపదీవివాహముచే ద్రుపదపాండవులకు సంబంధము కలిగెను. పాండవులవలె నానాకష్టములఁ బడి ద్రౌపదీపరిణయకాలమున కొకవిధ మగు స్వాతంత్ర్యమును సంపాదించిన శ్రీకృష్ణబలరాములుకూడ మేనత్తకుమారు లగు పాండవులఁ గూడిరి. ఈత్రివర్గసమ్మేళనమె పాండవుల కర్ధరాజ్యప్రాప్తికిఁ గారణ మైనది.

మాతృవాక్యపరిపాలనముచేఁ బాండవు లైదుగు రొకతెఁ బెండ్లియైరని స్థూలదృష్టిచే జనులు తలఁతురుగాని వ్యాసుఁడే ద్రుపదునిసంబంధముచేఁ బాండవు లభివృద్ధి నొందఁగల రని తలఁచి వా రైదుగు రొకతెఁ బెండ్లియాడుటకు ముందుగాఁ బ్రోత్సహించి యున్నాఁడు. మొదటిసారి నారాకను బరీక్షింపుఁ డనుట తాను ద్రౌపది నొడఁబఱచుటకై కాలవ్యవధిం గోరె ననియు, రెండవసారి యామె యిట్లున్నది. మీ కిష్టమా యని వీరి నొప్పించుటకు వచ్చె ననియు మూఁడవసారి మీ రంగీకరించి నటులనె యామె యంగీకరించిన దని చెప్పె ననియు నాలవసారి ద్రుపదు నొప్పించుటకై ప్రత్యక్షమయ్యె ననియు సంస్కృతాంధ్ర మహాభారతముల సవిమర్శకముగాఁ జదివిన స్పష్ట మగును. ఇతరములగు ద్రౌపదీపరిణయవిశేషములు ద్రౌపదీవృత్తాంతములోఁ జదువనగును.

* ఆదిపర్వ. 196, 197 అధ్యా

రాజసూయమహాధ్వరములో నీతనికి "బ్రహ్మత్వము" అను "ఆర్త్విజము" ధర్మజుఁ డిచ్చి గౌరవించెను. ప్రధానార్త్విజములలో బ్రహ్మత్వము గౌరవప్రద మైనది. కృష్ణద్వైపాయనుని శిష్య ప్రశిష్యులగు "యాజ్ఞవల్క్య, పైలా"దులు తక్కిన యార్త్విజములఁ గైకొనిరి. సోముఁడు ధౌమ్యుఁడు మాత్రము వ్యాసునివర్గములోనివారుగాఁ గాన్పింపరు. ధౌమ్యుఁడు "హోత" గా నుండెను. అధ్వర్యుఁడు "యాజ్ఞవల్క్యుఁడు" ఈయాజ్ఞవల్క్యుఁడు వైశంపాయనశిష్యుఁడు కాక "జైమిని" శిష్యుఁడై యుండును. కాని ధర్మజుఁ డశ్వమేధముఁ జేయునపుడు "ఆర్త్విజము" ధౌమ్యున కుండెనా లేదా ? యని సందేహింపవలసియున్నది. కృష్ణద్వైపాయనవర్గమే యశ్వమేధములో సమస్తా "ర్త్విజముల" నాపోశనముఁ గొనెను. రాజసూయాశ్వమేధ యాగములలో నార్త్విజముఁ గొనుట నేఁటిశాసనసభాధ్యక్షత, శాసనసభామంత్రిత్వములవలె గౌరవకరమైన వైదికోద్యోగము. ఆర్త్విజములకొఱకు "వసిష్ఠ విశ్వామిత్రా"దులు తమలోఁ దాము పోరాడుకొనుటయే గాక తమ ప్రభువులకుఁగూడ ఘోరపోరాటములఁ గల్పించిరి. సంకీర్ణజాతీయ మగు ద్వైపాయనపక్షముపై నీసు వహించి వైదికఋషులు తమవాఙ్మయములో ద్వైపాయనపక్షాధ్వర్యయుక్త ధర్మరాజాశ్వమేధముపేరుఁగూడఁ జెప్పరైరి. ధర్మజునిచే వ్యాసుఁడు "అహీన" నామకము లగు మూఁడశ్వమేధములఁ జేయించె నని కలదు. ఆయశ్వమేధముల వృత్తాంతముఁ బిమ్మట వ్రాయఁగలను.

* పాండవులు ద్యూతజితులై "ద్వైతవనము"న నుండఁగాఁ గర్ణనిప్రోత్సాహముచే దుర్యోధనాదులు రహస్యముగాఁ బాండవులపై దండెత్తి చంపఁ బ్రయత్నింపఁగా వ్యాసుఁడు వచ్చి యిది యుక్తము

* ఆరణ్యపర్వ. 7 అధ్యా.

కా డని నివారించెను. ఇంతమాత్రమె కాదు. ♦పాండవులకడ కేఁగి వారు ద్వైతవనమునుండి „కామ్యక” వనమున కేఁగునటులఁ జేసె. అర్జునుఁడు తపస్సుచేసి దివ్యాస్త్రముల నొందినఁగాని కౌరవులను జయింపలేరని యెటులఁ గౌరవులజయింపగలమా యని విచారించుచున్న ధర్మజునకు ధైర్యముఁ బురికొలిపెను. ద్వైతవనము హస్తిపురికి సమీపమున నుండుటచే నెప్పుడైనను హఠాత్తుగాఁ గౌరవులు పాండవులపైఁ బడుదురని తలఁచియే దానిని వదలి దూరముగానుండఁ గృష్ణద్వైపాయనుఁడు చేసియుండును. మఱియు వనముల నుండినపుడు పెక్కుసారులు వచ్చి పాండవుల నోదార్చుచుండెను. సంజయరాయబారానంతరము, యుద్ధప్రయాణానంతరము, ధృతరాష్ట్రుకడ కేఁగి యాతనికి పితికిమందులు పోసెను. అభిమన్యు ఘటోత్కచులవధములచే శోకించుచుండినపుడును, కర్ణుని భ్రాతృత్వముఁ దెలిసి రాజ్యముఁ జేయు నాసక్తి లేనపుడును ధర్మజునకు శోకోపశాంతిం జేసెను. దుర్యోధనవధానంతరము ధర్మజుఁడు కృష్ణుని ధృతరాష్ట్రుకడ కంపుచు *మాపితామహుఁడగు కృష్ణుఁడు నీవు ధృతరాష్ట్రుఁ జేరునప్పుడచట నుండును గాన యాయనసహాయముతో మాపై ధృతరాష్ట్రున కుండు కోపమును శాంతింపఁజేయుమా యని చెప్పెను. ధర్మజుఁడు చెప్పినటులనే (వ్యాసధర్మజు లంతకుముందే కూడఁ బలుకుకొని యుందురు) వ్యాసుఁ డచట నుండెను. అశ్వత్థామయొక్క శిరోరత్నమును పాండవుల కిచ్చునటుల నశ్వత్థామచే నొప్పించెను. ధర్మజు శపింప నుద్యుక్తురాలగు గాంధారిని శపింపఁకుండఁగఁ జేసెను. ధర్మజునకు యుద్ధమృతుల భార్యలయొక్క తిట్లు సహింపరానివై యుండెను. ♦సమస్తబంధురహితులగు నావిరోధులు చత్తురనియే ధర్మజుఁడు తలం

♦ అరణ్యపర్వ 36 అధ్యా.
* శల్యపర్వ. 64 అధ్యా.
♦ స్త్రీపర్వ. 12 అధ్యా.

చెను. (1) కాని యావితంతుపుత్రులు చావలేదు. వ్యాసుఁడావితంతుపుత్రులకు యుద్ధమృతులఁ జూపునెపమున ధృతరాష్ట్రునివనవాసకాలమున ధార్తరాష్ట్రభార్యలను మోహపెట్టి వారికిఁ బతిలోకము గలుగు నని నమ్మించి (2) యాదుర్యోధనాదులభార్యలను గంగలోఁ బ్రవేశించునట్లుఁ జేసెను. గ్రంథవిస్తరభీతిచే గాథ నంతయు వ్రాయలేను. అన్నిటికంటె విశేషోపకృతి పాండవులకుఁ జేసినది, “జయము” అను గ్రంథమును రచించుట. యుద్ధ మింక నగు ననఁగా ధృతరాష్ట్రునితో వ్యాసుఁడిట్లనెను. (3) ఓధృతరాష్ట్రా! ఈకౌరవులయొక్కయు, పాండవులయొక్కయు, అందఱియొక్కయుఁ గీర్తిని నేను ప్రకటనఁ జేయఁగలను. విచారింపకుమా! ఇట్లని వ్యాసుఁడు మూఁడేండ్లు „జయ”గ్రంథముఁ జేసి ధృతరాష్ట్రాదులు గతించినపిమ్మటఁ గాని లోకమున వెల్లడింపలేదు. ఆవృత్తాంతము „మహాభారతరచనావిధాన”మను భాగమునఁ జెప్పియుంటిని. „జయమును” సంజయునకుఁగూడ వ్యాసుఁడు చూపినటుల లేదని „సౌతి” యనుక్రమణికాధ్యాయములో వ్యాసుని యెనిమిదివేల యెనిమిదివందల శ్లోకములును „ (4) సంజయుఁడుకూడ నెఱుఁగునో యెఱుఁగఁడో” అని చెప్పుటచే నూహింపఁబడుచున్నది. మొత్తమునకు వ్యాసుఁడు పాండవపక్షపాతియై జయమును పాండవపక్షముగా వ్రాసియుండుటచేఁ బ్రత్యక్షముగా వ్యవహారములఁ జూచిన సంజయునకుఁగూడ జయమును జూపకుండుటలో నాశ్చర్యములేదు. వ్యాసుఁడు వాల్మీకివలె „ధర్మాతిశయనిరూపకకవి” గాక „అర్థాతిశయనిరూపకకవి”

(1) శాంతిపర్వ. 32 అధ్యా.

(2) ఆశ్రమవాసపర్వ. 33 అధ్యా.

(3) „అహంతు కీర్తి మేతేషాం కురూణాం భరతర్షభ పాండవానాంచ సర్వేషాం ప్రథయిష్యామి మా శుచః” భీష్మపర్వ. 2 అధ్యా.

(4) „సంజయో వేత్తి వా నవా” ఆదిపర్వ. 1 అధ్యా.

హై యన్యాయమున కొడఁబడినవాఁడుగాఁ గాన్పించును.

వ్యాసవాల్మీకులు ప్రసిద్ధు లగు భారతీయకవులు. అందు వాల్మీకి ప్రారంభమునఁ గిరాతుఁడై యకృత్యములఁ జేసి సద్బోధమహిమముచే నపూర్వమహిమను నొంది సంస్కృతవాఙ్మయమునం దాదికావ్య మగు రామాయణమును రచించెను. అంతమాత్రమె కాదు. మహారాజుచేఁ బరిత్యజింపఁబడిన మహారాణి కాశ్రయమిచ్చి (సీతకు) కన్నబిడ్డవలెఁ గాపాడి భవిష్యత్ప్రభుత్వమును నిర్వహించుకొనునటుల నామెబిడ్డలకు విద్యాబుద్ధులం గఱపి, మహారాజునకును మహారాణికిని సఖ్య మొనగూర్పఁ నెంతయేని ప్రయత్నించెను.

వ్యాసుఁడు వాల్మీకివలెఁ గాక మొదటనే బ్రాహ్మ్యసంస్కారముల నొంది వినుతికెక్కినగ్రంథమును రచించెను. కాని తల్లియానతియను నెపమున రాణివాసముఁ జేరి రాణులనుగూడి తననైష్ఠికబ్రహ్మచర్యవ్రతమునకు లోపముఁ గలుగఁజేసికొనెను. (1) అవకీర్ణి చేయఁదగిన గర్దభేష్టిం జేసెనో లేదో కాని, వ్యాసునంతటివాఁడు వ్రతభ్రష్టుఁ డగుట యెట్టిదని పూర్వమీమాంసాశాస్త్రజ్ఞులు ‹‹ ధర్మవ్యతిరిక్తసాహస ›› విచారణములో నానావిధము లగు తిప్పలుపడి మాత్రాజ్ఞ గాన వ్యాసుండు దోషి కాఁడని సరిపెట్టుకొనిరి. రాణులఁ గూడుటకును మాత్రాజ్ఞయే కాని, రాణివాసములోని దాసిని గూడుటకును మాత్రాజ్ఞయేనా? ఆదాసి మాత్రాజ్ఞచేఁ గూడఁ దగినరాణి కాదనియు దాసి యనియు వ్యాసునివంటి సర్వజ్ఞునకుఁగూడ తెలియులేదా? మాత్రాజ్ఞకు వ్యతిరేకముగా దాసిఁగూడుటకుఁ బూర్వమీమాంసకు లెట్టిసమాధాన మిచ్చె

(1) నైష్ఠికబ్రహ్మచారి కింద్రియస్ఖలన మైనయెడల గర్దభేష్టి యను యజ్ఞముఁ జేయవలయు నని ఆపస్తంబాది ధర్మశాస్త్రములలోఁ గలదు. గర్దభేష్టి యన గాడిదను పశువుగాఁ జేసి చేయుయజ్ఞము.

దరో? వ్యాసుఁ డొక్కఁడాసినే పొంది యవకీర్ణి కాలేదు. మఱియొక ప్పుడును స్త్రీలోలుఁడే యయ్యెను. శాంతిపర్వమున నీగాథ కలదు.

“సత్యవతీసూనుం డగ్నికార్యపరుండై యొకప్పు డరణి పుచ్చుకొని మథింపఁదొడంగిన ఘృతాచి యను నప్సరోవనిత లోచనగోచర యగుటయుఁ దానును గామగోచరత్వంబు నొందిన నయ్యిందువదన యతని తెఱంగెఱింగి వంచనం జిలుకయై యుండె నతండును ధైర్యం బవలంబించి యరణికార్యప్రవణుండై యుండం బ్రబలం బగు నంగజునిచేత నప్సరోరూపాతిశయసక్తచిత్తుం డయిన యాసంయమి శుక్లం బయ్యరణి యందుం బడియె నవ్విప్రుండు నిర్వికారం బగు నంతఃకరణంబుతో నరణిమథనం బొనరించె”

పిమ్మట శ్రీశుకుఁడు పుట్టె ననువంశముతో మనకు నిమిత్తము లేదు గాని వేదవ్యాసునంతటివాఁడు పవిత్రమగునరణిమథనసమయమునఁ జేరఁటాండ్రపై దృష్టిఁ బఱపుటయె కాదు—వలచుట— అంతమాత్రమె కాదు—అరణిని స్వశుక్లముచే నపవిత్రము చేయుట యెట్టిధర్మము? కాన “దృష్టో ధర్మవ్యతిక్రమః సాహసంచ” అను నాపస్తంబసూత్రము వ్యాసునియందు వర్తించెను. కాన వాల్మీకివలె వ్యాసుఁడు ధర్మప్రతిపాదకస్వభావము గల ఋషి కాఁ డని తలంపవలసి యున్నది.

అర్జునునకుఁ బ్రబోధమును జేసిన శ్రీకృష్ణునివాక్యములు కూడ యుద్ధానంతరము ధర్మజుని వ్యామోహమును మాన్పలేదు కాని వ్యాసుని “రాజ్యతృష్ణాతిశయ నిరూపక ధర్మవాక్యములే” రాజ్యాభిషేకోన్ముఖునిఁగాఁ జేసినవి. మొత్తమునకు ధర్మమును అర్థకామములచేఁ గ్రిందుగా నిరూపించినవాఁడు వ్యాసుఁడు. నాఁటిపరిస్థితులే యందులకుఁ గారణములై యుండును. భారతగాథలో నింతవఱకె వ్యాసునిచ

రీతము కాన్పించును. "స్కాందపురాణాంతర్గత మని చెప్పఁబడు భీమఖండ, కాశీఖండములలోని గాథలఁ బరిశీలించినయెడల వ్యాసుని గాశిలో నుండనీయక కాశీప్రభు వాతనిని దక్షిణదిశకుఁ దఱిమినటులను గాశిలో నాతనికిని శిష్యులకుఁగూడ భిక్షముకూడ లభింపనటులను వ్యాసునిచే నిర్మింపఁబడినకాశి భ్రష్టమైనటులను గాన్పించును. ఇది పాండవులయు నంతరము జరిగియుండును.

శ్రీకృష్ణుఁడు.

అద్వైతమతమునఁ బ్రతిపురుషుఁడు నీశ్వరాంశసంభూతుఁడే. ప్రతివ్యక్తికి నీశ్వరత్వము నొందుటకు నర్హత కలదు. అట్టి యద్వైత మతముచేఁ గృష్ణునకు భగవదవతారసిద్ధియు మఱియొకనికి లేకపోవుటయు సంభవింపదు. కాని జ్యోతిలోని స్వల్పాధికభేదమువలె శ్రీకృష్ణునియందు భగవదంశము సాధారణమనుష్యులం దున్న దానికంటెఁ బెక్కువందలమడుంగులు హెచ్చుగ నున్న దనుటమాత్రము నిర్వివాదాంశము.

పురాణపురుషులలో శ్రీరాముని విడిచినచో శ్రీకృష్ణుని మించిన యవతారపురుషుఁడు భారతీయవాఙ్మయమునఁ గాన్పింపఁడు. అవతారనిర్ణయములో శ్రీకృష్ణునిఁ బౌరాణికులు దశావతారములతో నెన్నక పోవుటకుఁ గారణమేమి? మహాభారతములో శ్రీరామావతారమునకుఁ బిమ్మట ,, సాత్వత '' యను నవతార మొకటి చెప్పఁబడియున్నది. * ,, సాత్వతి '' యను నామె శిశుపాలునితల్లి. భాగవతములో శిశుపాలునితల్లి ,, శ్రుతశ్రవ '' యని చెప్పఁబడియున్నది. యాదవులలోఁ గొందఱకు ,,సాత్వతుల''ను పేరు గలదు. వసుదేవుని తోఁబుట్టువగు ,,శ్రుతశ్రవకుఁ'' బుట్టినింటిసంజ్ఞచే సాత్వతి యనుపేరుకూడ కలిగియుండును. కాన శాంతిపర్వమునఁ జెప్పఁబడిన దశావతారములలోని ,, సాత్వతావ

* శాంతిపర్వ. 340 అధ్యా.

తారము” లోకములో నింతవఱకు విదితమగు “బలరామావతార మా?” లేక కృష్ణావతారమా? “శ్రీమేందరి” మహాకవి తన “దశావతారచరిత్రములో” బలరామావతారముఁ జెప్పక శ్రీకృష్ణావతారమునే చెప్పియున్నాఁడు. అతనిమనమున మహాభారతగాథను, శ్రీకృష్ణచరిత్రముతో జోడించి వర్ణింపఁ దలఁపు కలుగుటచేఁ గృష్ణావతారమును దశావతారచరితములోఁ జెప్పియున్నాఁడా? కాని బలరాముఁడుచేసిన ఘనకార్యము లేవియుఁ గాన్పింపవు. బలరాముఁడు కేవలవిష్ణ్వంశము కాక శేషునియంశ మని భాగవతాదులలోఁ గలదు. కాని యతని కవతారసిద్ధి కలిగినవి. రామాయణములోని లక్ష్మణున కట్టి పరిస్థితులుండి నను వాతని కవతారసిద్ధి లేదు. పురాణములలో శ్రీకృష్ణచరిత్రమె హెచ్చుగాఁ గాన్పించును. అయినను బలరాముని దశావతారములలోఁ జేర్చఁ-ని శ్రీకృష్ణునిఁ జేర్చఁ-నకపోవుటమాత్రము విచిత్రాంశమై యున్నది. బలరామకృష్ణులు విష్ణువుయొక్క సితాఽసిత కేశము లని భారత భాగవతములలో స్థలాంతరములఁ గలదు. శ్రీకృష్ణావతారగాథ మహాభారతము ననుసరించి రాజకీయాంశములతోఁ గూడి యున్నది. భగవద్గీతో త్తరగీతలలో వేదాంతప్రతిపాదకముగా నతనిచరితము స్థూలదృష్టికిఁ గాన్పించును. కాని సూక్ష్మదృష్టిచే భగవద్గీతలోఁ గూడ రాజకీయములు కూర్పఁబడియే యున్న వని కొందఱు తలఁచుచున్నారు. లేని యెడల—

* చచ్చినచో స్వర్గము నొందుదువు. జయించినచో భూమినేలుదువు. కాన యుద్ధముఁ జేయఁ గృతనిశ్చయుండవై లెమ్ము—

---

* శ్లో॥ హతో వా ప్రాప్యసి స్వర్గం జిత్వా వా భోక్ష్యసే మహీం
తస్మాదుత్తిష్ఠ కౌంతేయ యుద్ధాయ కృతనిశ్చయః॥
భగవద్గీత॥ 2 అధ్యా॥

అని శ్రీకృష్ణుఁ డర్జునున కుపదేశించుట యెటులు తటస్థించు నందురు. రాజకీయపురుషలక్షణము లీక్రిందివిధముగా నుండును. అందు శ్రీకృష్ణున కన్వయించు గుణములఁ దద్జ్ఞులు గమనింతురుగాక.

రాజకీయధురంధరునకు స్వపక్షవిజయము పరపక్షాపజయమే ప్రధానము. అందు ధర్మము వాక్కులలోఁ బ్రధానము. చేతలలో నప్రధానము. సామాద్యుపాయము లవసరము ననుసరించి తాఱుమాఱు కావచ్చును. పరపక్షాధర్మమును గోరంతదానిని గొండంతగాను, స్వపక్షాధర్మమును గొండంతదానిని గోరంతగాను లేక, తమయం దెంతమాత్ర "మధర్మము" లేదనియు, లోకమునకుఁ జాటించి శత్రుపక్షమునకు దౌర్బల్యమును గలిగించును—వేయునేల రాజకీయపురుషుఁడన "సమయజ్ఞుఁ" డని చెప్పవలయును. ఇట్టి రాజకీయలక్షణములు వేదకాలము నుండి నేఁటివఱకు సమస్త రాజపురుషులలోను నించుమించు ప్రతిఫలించుచున్నవి. అవి సర్వాంగోపేతమై శ్రీకృష్ణునిలో నిండియున్నవి. శ్రీకృష్ణుఁడు రాజకీయపురుషాగ్రేసరుఁడు. ఆతఁడు రాజకీయధురంధరాగ్రేసరుఁ డనుటకంటె రాజకీయధురంధరాగ్రేసర ప్రపితామహుఁ డని కాని రాజకీయపురుష వంశవృక్షమునకు మూల మని కాని చెప్పుట యుక్తము. శ్రీకృష్ణుని రాజకీయలక్షణములు మహాభారతమున సంపూర్ణముగ ద్యోతకమగును. అట్టి రాజకీయధురంధరాగ్రసరుని సహాయముచేతనె పాండవులకు విజయములభించినది. లేనియెడల భీష్ముఁడు చెప్పినటుల నాతఁ డొక్కధనుస్సుచేతనె పాండవులఁ జయించియుండును. * భీష్మద్రోణ విదుర సంజయులకు ధర్మజార్జునులకు శ్రీకృష్ణుని రాజకీయపరిజ్ఞానము బాగుగఁ దెలియును. భీష్మాదు లీసంగతిని దుర్యోధనునకుఁ బెక్కుసారులు తెల్పిరి. కాని నేఁటికాలమునఁ గేవలము పశుబలమునే

* భీష్మపర్వ. 120 అధ్యా.

నమ్మి మోసపోయిన ,,జర్మనీకైసరు'' వలె దుర్యోధనుఁడు కేవలసైన్య బలాధిక్యమునే నమ్మి మోసపోయియున్నాఁడు. కృష్ణునిప్రజ్ఞ దెలిసిన యర్జునుఁడు శస్త్రాస్త్రములఁ బట్టని కృష్ణుని యాలోచనాసాహాయ్యమునే కోరియున్నాఁడు. మహాభారతము ననుసరించి పాండవులకు బలరామకృష్ణులతోఁ బ్రథమసమాగమము ద్రౌపదీస్వయంవరకాలమునఁ గలిగినది. అప్పుడే కృష్ణునిమనస్సు పాండవపక్షమైనది. శ్రీమద్భాగవత విష్ణుపురాణములలోఁ గృష్ణుఁడు కంసునిఁ జంపి మధురాపురికిఁ జేరునాఁటికే పాండవులు పితృవియోగము నొంది హస్తిపురికిఁ జేరఁగా దుర్యోధనుఁడు వారిం బాధించుచుండినటులను దానిని గృష్ణుఁడు తెలిసికొని యుద్ధవుని ధృతరాష్ట్రికడ కంపి పాండవులఁ గాపాడ సందేశము నంపినటులను గలదు. మఱియు విష్ణుపురాణహరివంశములలో ధృతరాష్ట్రుఁడు పాండవులను వారణావతమునకుఁ బంపఁగా దుర్యోధనుఁడచటఁ బాండవులకుఁ జేయఁబోవు నపకారములనుండి వారిం గాపాడ బలరామకృష్ణులు వారణావతమునకుఁ బోయిరి. కాని సత్రాజిత్తును శతధన్వుఁడు చంపెనను వార్తను విని పాండవులకే సాహాయ్యముఁ జేయలేక ద్వారకకు వెంటనే పోయిరనియుఁ గలదు. ద్రౌపదీస్వయంవరమునాఁటికి యాదవులకేకాక సమస్తరాజలోకమునకును శ్రీకృష్ణునం దాదరము కలదు. కనుకనే మత్స్యయంత్రముఁ గొట్ట యాదవుల కనుజ్ఞ నీయకపోఁగా యాదవు లాతని మాట ననుసరించి మత్స్యయంత్రముఁ గొట్టకపోవుటయు * శల్యకర్ణులు భీమార్జునులచేఁ బరాజయము నొందఁగా సుయోధనాదులు భీమాదులవృత్తాంతముఁ దెలిసికొనఁగోర శ్రీకృష్ణుఁడు వలదవ నాతని మాట నాదరించి మానుటయుఁ గలిగినది.

♦ ద్రౌపది నర్జునుఁడు కుంభకారకుటీరమునకుఁ దీసికొనిపోయిన

---

* ఆదిపర్వ. 189, 190 అధ్యా.

♦ ఆదిపర్వ. 191 అధ్యా.

వెంటనే కృష్ణుఁడు బలరామునితో నచటి కేగి తమ్ము నెఱిఁగించుకొనెను. పాండవు లింకను ద్రౌపదిని పెండ్లియాడకుండుటచేతను వివాహవిధాన మెట్టులగునో యని తలఁచికాఁబోలు శ్రీకృష్ణుఁడు వారాక యెవరికిఁ దెలియరా దని యన్నతో రహస్యముగానె తమ శిబిరమునకుఁ జేరియున్నాఁడు.

ద్రౌపదీవివాహకాలమున ననేకబహుమానములఁ బాండవుల కంపియుఁ బిమ్మటఁ దాను ద్రుపదపురమునకు వచ్చియుఁ బాండవులతోఁ గృష్ణుఁడు దృఢమైత్రిఁ గలిపియున్నాఁడు. పాండవులతో నిటులు మైత్రి కలిగించుకొనుటకుఁ గల కారణము నాఁటికాలమునఁ దమ్ము మిగుల బాధించు జరాసంధుని దాడుల నరికట్టుటకై యుండునని తలఁపవలసియుండును. జరాసంధుఁ డెటులఁ దలఁచియుండెనో కాని యాదవ పాంచాల పాండవుల కలయిక హస్తిపురిలోని రాజకీయవేత్తలకుఁ గురుదేశోపద్రవకర మీ మిత్రమండలి (ట్రిపుల్ ఎల్లయన్సు) కూడికయని భీతిం బుట్టించెను. ఈమిత్రమండలి నెటులు సమాధానపఱుపవలయు నను వితర్కము భీష్మాదులకుఁ గలిగెను. తుద కర్ధరాజ్యముఁ బాండవుల కిచ్చి సమాధానపఱచిరి. ఆయర్ధరాజ్యప్రదానము స్థూలదృష్టిచేఁ బాండవులకు లాభకారిగాఁ గాన్పించును గాని ధృతరాష్ట్రుఁ డింద్రప్రస్థరాజ్యము శత్రుమండలము నంటియుండుటచేఁ బాండవులు ప్రబలారిరణములచేఁ జత్తురనియే తలఁచియుండును. అందువలననే కాఁబోలు అర్జునుఁ డుండుటచే మీ కింద్రాదులవలనఁగూడ భయముకలుగ దని యర్ధరాజ్యము నిచ్చునప్పు డనినాఁడు. అట్టి పరిస్థితియే కలిగినది. ఖాండవవన మింద్రప్రస్థము నంటియుండును. అందు తక్షక, అశ్వసేన, మయాద్యనార్యవీరులు కలరు. శ్రీకృష్ణసహాయముచే నర్జునుఁడు తక్షకాశ్వసేనులఁ బాఱఁద్రోలి మయుని లోఁబఱచుకొనెను. శ్రీకృష్ణసహా

యము లేకుండిన నర్జునుఁడు ఖాండవవనదహనముఁ జేయలేఁడు. కృష్ణుఁడు పాండవులతో దృఢసంబంధము కలిగియుండుటకుఁ దనచెలియలి సుభద్ర నర్జునునకుఁ బెండ్లిసేయించెను. ఈవివాహము కూడ దని నాఁడు బలరామాదులును, మేనత్తకము శాస్త్రవిరుద్ధ మని పిమ్మట పూర్వమీమాంసాశాస్త్రజ్ఞులును వాదించి యెటులనో సమాధానపడిరి. శ్రీకృష్ణుఁడు ధర్మరాజుచే రాజసూయయాగముఁ జేయించి వారిపలుకుఁబడియు నైశ్వర్యము నభివృద్ధి నొందించెను. ఈరాజసూయయాగసందర్భమున జరాసంధ శిశుపాలవధము లెప్పఁదగినవై యున్నవి.

—♦ జ రా సం ధ వ ధ ము. ♦—

జరాసంధుఁడు మగధదేశాధిపతిమాత్రమె కాఁడు, చేదిదేశాధిపతియగు శిశుపాలుని లోఁబఱచుకొని తనకు సేనానాయకునిగాఁ జేసికొనియున్నాఁడు. విదర్భదేశాధిపతి యగు ,,భీష్మకుఁడు'', వంగ, పుండ్ర, దేశముల కధిపతి యగు ,,పౌండ్రకవాసుదేవుఁడు'', ప్రాగ్జ్యోతిషాధిపతి యగు ,,భగదత్తుఁడు'', కళింగదేశాధిపతి యగు "చిత్రాంగదుఁడు'', జరాసంధుని కనుయాయులై యుండిరి.* అనఁగా నేఁటి బేహారు బంగాళా ఆసాం ఒరిస్సా బీరారు రాష్ట్రములును మధ్యరాష్ట్రములోని తూర్పుభాగమును చీనారాజ్యములోని కొంతభాగమును జరాసంధునకు లోఁబడియుండెను. కాన ప్రాగ్భారతఖండమునకు సార్వభౌముఁడు జరాసంధుఁడు. మత్స్య కుంతిభోజ పాంచాలాది దేశప్రభువులుకూడ జరాసంధునకు వినయముఁ జూపుచుండిరి. జరాసంధుఁడు తనకూఁతుల నిరువురను గంసునకుఁ బెండ్లిచేసియుండెను. కంసునిఁ గృష్ణుఁడు వధింపఁగా జరాసంధుఁడు కృష్ణునిపై దండెత్తివచ్చెను. కృష్ణుఁడు మాయచే వానిని సేనానాయకులగు ,,హంస, డిచికులు'' చచ్చునటులఁ జేసి జరా

* సభాపర్వ 14 అధ్యా.

సంధుఁడు సేనలను సర్దుకొనులోపునఁ బదునెనిమిదివేలయాదవులతోఁ బశ్చిమసముద్రతీరస్థమగు "కుశస్థలిం" జేరి యచట ద్వారకాపురిని నిర్మించుకొని యచట నివసించెను. * జరాసంధుని జయించినఁగాని రాజసూయము నెఱవేఱదు. కృష్ణుని ప్రబలశత్రువు నశింపఁడు. ప్రత్యక్షముగా యాదవులు కాని పాండవులు కాని ఉభయులు కలిసి కాని జరాసంధుని జయింపఁగల శక్తిసామర్థ్యములు గలిగియుండలేదు. అందువలనం గృష్ణుఁడు భీమపార్థులతోఁ గూడి బ్రాహ్మణవేషములను వేసికొని జరాసంధుని రాజధాని యగు "గిరివ్రజపురి" కేఁగి రాజబాటనుగాక పెడదారినే జరాసంధగృహము నర్థరాత్రమునఁ బ్రవేశించిరి. ఈవికృతవేషధారులఁ జూచి మీ రెవ్వ రెందులకు వచ్చితి రని జరాసంధుఁడు ప్రశ్నింపఁ గృష్ణుఁడు వీరు నియమయుక్తులు. మధ్యరాత్రానంతరమునఁ గాని తమవృత్తముఁ జెప్ప రనఁగా (బ్రాహ్మణులపై నమ్మక మానాఁడు జరాసంధాదులకు విస్తార ముండుటచే) నగ్నిగృహమున వారి నుంచి మధ్యరాత్రానంతరమునఁ బూజాద్రవ్యముతో జరాసంధుఁడు రాఁగాఁ గృష్ణుఁడు భీముతో నాతనికిఁ బోరు కల్పించి రాత్రియందే చంపించెను. కార్తికశుద్ధపాడ్యమి మొదలు త్రయోదశివఱకు యుద్ధము ప్రవర్తించెననియుఁ జతుర్దశినాఁటి యర్ధరాత్రమున భీముఁడు జరాసంధుం జంపెననియు మహాభారతమునఁ గలదు. ఈయుద్ధములో భీముఁ డలసట నొందగాఁ గృష్ణుఁడు వాయుబలము నీబలముఁగూడ చూపుమా యనఁగా భీముఁడు వాయువుఁ దలఁచి శక్తిసంపన్నుఁడై జరాసంధుం జంపెనఁట * పై గాథాసందర్భము నాలోచింపఁగాఁ గార్తికశుద్ధపాడ్యమినాఁ డింద్రప్రస్థములో నాలోచనము జరిగి త్రయోదశినాఁటికిఁ గృష్ణభీమార్జునులు గిరివ్రజముఁ జేరి చతుర్దశినాఁటిరాత్రి జరాసంధునిగృహమును

* సభాపర్వ 14 అధ్యా.

దొంగదారిం బ్రవేశించి యగ్నిహోత్రగృహమున జరాసంధుని భీముఁడు చంపియుండును. ఆపో రంతఃపురమున నిర్వాతమగు నగ్నిగృహమున జరిగియుండుటచే భీమున కాయాసమురాఁగాఁ గృష్ణుఁ డెటులనో భీమునకు గాలిలో విశ్రాంతిం గల్పించి జరాసంధుం జంపించియుండు ననియు వితర్కముచే నూహింపఁబడుచున్నది ♦జరాసంధు నన్యాయముగా జంపిరనియే నాఁటివారు తలఁచిరి. ఈజరాసంధవధమువలన నాతనిచేఁ జెఱఁబెట్టఁబడిన రాజులు విముక్తులై వారు కృష్ణధర్మజులకు విధేయులైరి. నాఁటి భారతీయసాంప్రదాయము ననుసరించి జరాసంధునిపుత్రుఁడగు ““సహదేవుని” గృష్ణుఁడు మగధదేశపురాజుగా నభిషిక్తుం జేయించి యాతఁడు పాండవులకు విధేయుఁ డగునటులఁ జేసెను. కాని మాగధులకుఁ బాండవులపై విశ్వాసము కుదురలేదు. అందువలననే మాగధులలోఁ గొందఱు మహాయుద్ధములోఁ గౌరవులపక్షముగా వచ్చి పాండవులతోఁ బోరాడిరి. ధర్మజుఁ డశ్వమేధమునకై గుఱ్ఱమును విడువఁగా సహదేవునిపుత్రుఁడగు ““మార్జారి” మగధసైన్యముతోఁ గూడి యర్జునునితోఁ దలపడి పోరాడెను. కాని జరాసంధవధముతోఁ గృష్ణునకుఁ బ్రబలారిక్షయ మయ్యెను.

♦ శిశుపాలవధము. ♦

చేదిదేశాధిపతియుఁ గుంతికిఁ జెలియలికుమారుఁడును గృష్ణునకు మేనత్తకుమారుఁడయ్యు నాతనికి సహజవైరియు నగు శిశుపాలుఁ డొకఁడు ప్రబలుఁడై యుండెను. శిశుపాలుఁడు కృష్ణునికంటెఁ జాల చిన్నవాఁడు. చిన్నతనమునఁ గృష్ణుఁడు శిశుపాలు నెత్తుకొనువాఁడు‡ కృష్ణు

* సభాపర్వ. 21, 23, 24 అధ్యా.

♦ సభాపర్వ. 37, 42 అధ్యా.

‡ సభాపర్వ. 43 అధ్యా.

శిశుపాలురకు మొదట విరోధ ముండెనో లేదో కాని, శిశుపాలునకు వివాహము సేయఁ బితాదులచే సిద్ధపఱుపఁబడిన రుక్మిణినిఁ గృష్ణుఁ డపహరించుటచేతనె వారికి విరోధ మేర్పడినటులఁ గాన్పించును. శిశుపాలుఁడుకూడ కృష్ణునకు సాపత్న్యసోదరుఁడగు "బభ్రు" వనువానిభార్యను గృష్ణాదులు లేనపుడు ద్వారకపై దండెత్తి యపహరించెను. వసుదేవుఁ డశ్వమేధముఁ జేయ నశ్వమును వదలఁగా నాయశ్వము నపహరించి యజ్ఞమునకు విఘ్నముఁ గలిగించెనట! ఇట్టి విరోధము లుండఁగా నవి రాజసూయయాగముఁ జేయునపుడు ప్రజ్వలించినవి. ధర్మజుఁడు తనకు విశేషోపకారముఁ జేసిన కృష్ణున కేదేని మహాగౌరవముఁ జేయఁదలఁచి యుండును. తదనుకూలముగా భీష్మునిప్రోత్సాహముచే నర్ఘ్యప్రదానము జరిగెను. ఆచార్య ఋత్విక్స్నాతకాదుల కీయఁదగిన సభాతాంబూలము నట్టిపరిస్థితు లేవియు లేని కృష్ణున కిచ్చుటచే రాజసూయముఁ జూడవచ్చిన రాజలోకమున కసూయ కలిగెను. కృష్ణునకుఁ బూర్వవైరియగు శిశుపాలుఁడు దాని నాక్షేపించెను. సహదేవుఁడు మేము చేసిన దానిని కాదనినవారిపని పట్టెద మని తా మప్పు డుత్కృష్టబలవంతులుగా నుండుటచే వచ్చినరాజులను బెదరించెను. శిశుపాలుఁడు మాత్రము జంకక కృష్ణుఁ డర్ఘ్యముం గ్రహించుట కెంతమాత్ర మర్హుఁడుకాఁడని ప్రోత్సాహకుఁడగు భీష్ముని, అర్ఘ్యమిచ్చిన ధర్మజుని దానిం బుచ్చుకొనిన కృష్ణునిఁగూడ నిరసించెను. భీముఁడు క్రోధోద్రిక్తుఁడై శిశుపాలునితోఁ బోరాడ సిద్ధపడెను గాని శిశుపాలునిబలముఁ దెలిసిన భీష్ముఁడు నీకు శిశుపాలుఁడు తీసిపోవువాఁడు గాఁడని భీముని నివారించెను. శిశుపాలుఁ డింతలో సభను వదలి యుద్ధప్రయత్నమునకై బయటికేగఁగా ధర్మజుఁ డనునయవాక్యములతో శిశుపాలునిఁ దిరిగి సభలోనికిఁ దీసికొనివచ్చెను. అపుడు కృష్ణ శిశుపాలురకు కొంతవాక్కలహమాయె

జరిగెను. ఆవాక్కలహములోనే తటాలున శ్రీకృష్ణుఁడు చక్రముఁ బ్రయోగించి శిశుపాలుని శిరశ్ఛేదముఁ జేసెను. ఈశిశుపాలవధముకూడ జరాసంధవధమువలె కపటముగాఁ జేయబడినదే. శిశుపాలునిఁ గపటముగాఁ గృష్ణుఁడు చంపెననికూడ నాఁటివారు తలఁచిరి. • పరాకుగా నుండిన శిశుపాలునిం గృష్ణుఁడు వధించె నని యీక్రింది సాళ్వవాక్యము చెప్పుచున్నది.

* “ఇపుడాపాపకర్మమును జేసినట్టియు నీచుఁడును విశ్వాసఘాతకుఁడును నగు శ్రీకృష్ణుని యమలోకమునకుఁ బంపుదును. ఏపాపాత్మునిచే నాసోదరుఁడగు శిశుపాలమహారాజు చంపఁబడెనో వాని నీభూమియందు వధించెదను. నాకు సోదరుఁడు—వీరుఁడు—బాలుఁడు—యుద్ధభూమియందు లేక ప్రమాదమునొందిన శిశుపాలు నెవఁడు చంపెనో యాజనార్దనునిఁ జంపెదను.

ఈయర్ఘ్యప్రదానము జాతిద్వేషముఁ బెంచుటకుఁ గారణమైనది. [నేఁడును గోదావరీమండలప్రాంతమునందు బ్రాహ్మణ వైశ్యగృహములలో జరుగు వివాహసమయములలో సదస్యమునాఁడిచ్చు సభాతాంబూలము (అర్ఘ్యము) నిమిత్తము బ్రాహ్మణుల యధికారానధికారవిమర్శక వివాదముల నపుడపుడు చూచుచుందుము. సభాతాంబూల, భూరి

• సభాపర్వ. 47 అధ్యా.

* శ్లో॥ అద్య తం పాపకర్మాణం క్షుద్రం విశ్వాసఘాతినం
శిశుపాలవధామర్షా ద్గమయిష్యే యమక్షయం॥
మమ పాపస్వభావేన భ్రాతా యేన నిపాతితః
శిశుపాలో మహీపాల స్తంవధిష్యే మహీతలే
భ్రాతా బాలశ్చ రాజాచ నచ సంగ్రామమూర్ధని
ప్రమత్తశ్చ హతో వీర స్తం హనిష్యే జనార్దనం॥
అరణ్యపర్వ 14 అధ్యా.

తాంబూల (వైశ్యవివాహములలో నిచ్చునది భూరితాంబూలము) వివాహములు ద్రొమ్ములాడుటకును కోర్టులకెక్కుటకును గొన్నిచోటులఁ గారణమగుచున్నవి] శిశుపాలవధసమయమునఁ గృష్ణ పాండవు లతిశయబలవంతులగుటచే వారి నెవరు నెదిరింపలేదట! * శ్రీకృష్ణ పాండవుల యీ యతిశయమే సౌంభకయుద్ధమునకుఁ బాండవరాజ్యచ్యుతికిని పిమ్మట మహాభారతయుద్ధమునకుఁ గారణమైనది.

—♦ సౌంభకవధము ♦—

శిశుపాలుని వధించుటచే నాతనిసోదరుఁడును "మార్తికావత" దేశమునకుఁ బ్రభువు నగు "సాళ్వుఁడు" ద్వారకపై దండయాత్రఁజేసి యాదవులను మిగుల బాధించెను. సాళ్వుఁడు ద్వారకపైఁ బడునపుడు కృష్ణుఁ డింద్రప్రస్థముననే యుండెను. సాళ్వుఁడు ద్వారకను భేదింపలేక తన సౌంభకపురిం జేరెను. కృష్ణుఁ డీవృత్తాంతమును విని సౌంభకపురిపై కేగి పదిమాసములు వానితో ఘోరముగాఁ బోరి వానిఁ జంపెనట!(1) శ్రీకృష్ణచరితముఁ జూడఁగా నాతఁడు రెండుమాఱులు రోదసమ్ముఁ జేసిన

* సభాపర్వ. 47 అధ్యా.

♦ మహాభారతములో ముగ్గురు "సాళ్వులు" కాన్పించుచున్నారు. ఒకటి "అంబ" వరించినట్టియు భీష్మునితోఁ బోరినట్టియు సాళ్వుఁడు. వీనిచరితము "ఆది ఉద్యోగ" పర్వములలోఁ గాన్పించును. రెండు శ్రీకృష్ణునితోఁ బోరాడిన సాళ్వుఁడు. ఈతఁడే "మార్తికావత" దేశాధిపతియు సౌంభకపురపతియు సౌంభకవిమానముకలవాఁడు. ఈతనిచరితము మహాభారతములోని యరణ్యపర్వములోను శ్రీమద్భాగవతములోని దశమస్కంధములోను విస్తరముగా వర్ణింపఁబడెను. మూఁడవ సాళ్వుఁడు ధృష్టద్యుమ్న సాత్యకులచే మహాయుద్ధములోఁ జచ్చెను. వీఁడు మ్లేచ్ఛసైన్యాధిపతి యని మహాభారతానుక్రమణికలోఁ గలదు. మొదటి, యిద్దఱు సాళ్వు లొక్కఁడే యనికూడ మహాభారతానుక్రమణిక సూచించుచున్నది.

(1) అరణ్యపర్వ 13 అధ్యా.

టులఁ గాన్పించును.(2) ఒకటి, సాళ్వయుద్ధసమయమున, రెండు, సంశప్తకు లర్జునునిఁ దన్ను, రథమునఁ గాలు చేతులు కదల్పకుండఁగా మీఁదఁబడినప్పుడు కృష్ణుఁడు, సాళ్వునితోఁ జెలిమి లేకుండఁ బోరునప్పుడే పాండవులు ద్యూతజితులై యరణ్యావాసమున కేగిరి.(3) సాళ్వుం జంపి కృష్ణుఁడు ద్వారకకు రా వేగమె సాత్యకి పాండవులరాజ్యభ్రష్టత్వముఁ జెప్పెను. ద్యూతకాలమునఁ గృష్ణుఁడు ద్వారకలోనుండెననియు ద్రౌపదీ వస్త్రాపహరణకాలమునందామె "మహాకృష్ణా! ద్వారకావాస" యనుసంతిని "అశరీర" రూపముతో వచ్చి యామె కక్షయవస్త్రముల నిచ్చెనని యుఁ జెప్పువాక్యమున కీసౌంభకవధగాథ ప్రబలవిరోధముగా నున్నది.(4) "నేను ద్వారకలోనే యుండినయెడల ద్యూతకాలమున కనాహూతుఁడఁగానైన వచ్చి ద్యూతమును నివారింపనా" యని శ్రీకృష్ణుఁ డనుట గమనింపఁదగిన యంశమై యున్నది.

జరాసంధ శిశుపాలురు జీవించియుండినయెడల కురుక్షేత్రయుద్ధములోఁ గౌరవపక్షముగానె వచ్చియుందురు.(5) ఈసంగతిని ఘటోత్కచవధానంతరము కృష్ణుఁ డర్జునునితోఁ జెప్పుచు నీకై వారి నెటులనో కడతేర్చితి ననుటచేఁగూడ జరాసంధ శిశుపాలురను కపటముగానె వధించితని స్పష్టమగుచున్నది. పాండవులు ద్యూతజితులై వనమున కేగిన పిమ్మటనే కృష్ణ ధృష్టద్యుమ్నాదులు వనమున కేగి పాండవుల నోదార్చిరి. కాని, సాళ్వయుద్ధముచే యాదవు లలసియుండుటచేతను, శిశుపాలవధముచే దంతవక్త్ర పౌండ్రకవాసుదేవాదు లలిగి యాదవులపై యుద్ధసన్నాహములఁ జేయుచుండుటచేతను దక్షిణరాజులుకూడ రాజసూయ

(2) అరణ్యపర్వ. 21 అధ్యా. ద్రోణపర్వ. 19 అధ్యా.
(3) అరణ్యపర్వ. 13 అధ్యా.
(4) ద్రోణపర్వ. 13. అధ్యా.
(5) ద్రోణపర్వ. 181, 182 అధ్యా.

యాగసమయమునం బాండవుల యైశ్వర్యవిభవములం గాంచి కోపాసూయలచే నెవకేపక్షమునకుం జేరుదుమో యను సందిగ్ధస్థితి గల్గుటచేతను, యాదవ పాంచాల పాండవ త్రివర్గము కౌరవులపై దండయాత్రను సాగింపలేకైరి. అర్జును డస్త్రవిద్యాలాభము నొందుటకుఁ ద్రివిష్టపమునకుఁ బోఁగాఁ దక్షిణపాండవులు తీర్థయాత్రలఁ జేయుచు ద్వారకా సమీపమునకు వచ్చిరి. అపుడు బలరామాదులు పాండవులఁ బరామర్శము చేయుటలో సాత్యకి, సృంజయ కేకయులతో యాదవులు కౌరవులపైఁ బడి జయింపఁగల రని బలరామాదులఁ బురికొల్పెను. కాని, యర్జునుఁడు లేకపోవుటచేత ధైర్యముచాలక కాఁబోలు ధర్మజాదు లావిజృంభణము నంగీకరింపలేదు * పరిస్థితుల నాలోచింపఁగా నాఁటికి సృంజయ కేకయ పాంచాల యాదవుల కన్యోన్యత కలిగినట్లుఁ దోఁచును. యాదవులలోఁగూడ రెండుపక్షములు కలవు. భోజకులజులగు శతధన్వాక్రూరకృతవర్మలకును, వృష్ణికులజు లగుశ్రీకృష్ణాదులకును బొత్తులేదు. దీనికిఁ గారణమేమనగా—కంసుఁడు భోజకులజుఁడు. కృష్ణుఁడువృష్ణికులజుఁడు. కృష్ణుఁడు కంసుం జంపి యాతనితండ్రి యగు ‘‘ఉగ్రసేనుని’’ నామమాత్రపురాజుగాఁ జేసి సర్వాధికారములను దానె వహించుట. దీని నీక్రిందిహరివంశపద్యము స్పష్టపఱచుచున్నది.

సీ. భోజవంశమువారు • రాజులై యుండంగ
యాదవుల్ కింకరు • లై చరింతు
రట్టి యన్వయమునఁ • బుట్టియుఁ గడుబాము
మాలితి నీకంసు • బాలిశుండు
గలఁడె యెవ్వఁడు పుత్రుఁ • బాలియుంచె నాకృష్ణుఁ
డొక్కటి తద్రాజ్య • మెల్లఁ దాన.

* అరణ్యపర్వ 119, 120 అధ్యా.

కొని చిత్రపట్టంబు ♦ నినుఁబూన్చ నతని పె
ట్టెడు నన్న పిండంబు ♦ గుడిచె దకట
గీ. యెట్లుగాఁ బెద్దవాఁడ వై ♦ తేమిబ్రతుకు
సిగ్గఱన భోగ మెట్లు రు♦చించె నీకు
హరికి బంటవు గాక నీ♦వవనిపతివె
యిట్టి రాజధర్మ మెన్వంసి ♦ నేను సైప.

హ॥ 2 ఆశ్వా.

ఈవాక్యములు జరాసంధుఁ డుగ్రసేను నాక్షేపించుసందర్భము లోనివి.

సత్రాజిత్తుకుమార్తె యగు సత్యభామను శ్రీకృష్ణుఁ డుద్వాహమగుట రెండవవిరోధకారణము. సత్రాజిత్తు తనకుమార్తె యగు సత్యభామను "కృతవర్మ క్రూర శతధన్వులలో" నొకనికిచ్చి పెండ్లిచేయుదు నని మాట నిచ్చి "శమంతకమణి" వ్యవహారముచే * శ్రీకృష్ణునకు సత్యభామ నిచ్చియున్నాఁడు. ఇందులకే "శతధన్వుఁ" డలిగి కృష్ణుఁ డూరలేనపుడు సత్రాజిత్తుం జంపి శమంతకమణి నపహరించి, పిమ్మట శ్రీకృష్ణభయము మనస్సునకుఁ గలుగఁగా మణి నక్రూరునికి దాఁచనిచ్చి కృతవర్మాదులు తనకు దోడ్పడుటకు భయపడి నిరాకరించుటచేఁ బలాయితుఁ డయ్యెను. కృష్ణ బలరాములు పలాయితుఁడగు శతధన్వుని వెంటాడిరి. కృష్ణుఁ డరణ్యములోఁ బరువిడు శతధన్వుం జంపి వాని వస్త్రాదికముం బరిశీలింపఁగా మణి కాన్పింపలేదు. మణి కాన్పింపలే దని బలదేవునితోఁ గృష్ణుఁడు చెప్పఁగా (వెన్నతోఁ బెనదొంగతనమును నేర్చినవాఁ డని కాఁబోలు) బలదేవుఁడు నమ్మక నీవే యామణి నపహరించితి వని

* శమంతకమణిగాథ 'విఘ్నేశ్వరచరిత' కథచే లోకవిదితమయియేయున్నది.

కోపగించి యాకోపముతోడనె మిథిలాపురికేగి మూఁడేండ్లచటఁ గాపుర ముండెనని విష్ణుపురాణములోఁ గలదు.

దీనినిగూర్చి హరివంశమునం దిట్లు కలదు. సత్రాజిత్తుం జంపి శతధన్వుఁడు మణి నపహరింపఁ గృష్ణబలరాములు వానిఁ జంప నాలోచించుచుండఁగ నాసంగతి నెఱిఁగి శతధన్వుఁడు కృతవర్మాక్రూరులసహాయముఁ గోర వారు కృష్ణునకు జడిసి సహాయము సేయ నొల్లనందున శతధన్వుఁడు పురి విడిచి పరువిడెను. వానిఁ దఱుముచు రామకృష్ణులు పోవ శతధన్వుఁడు పొదలుడొంకలుఁదూఱఁ గృష్ణుఁడు రాము నొక్కెడ నునిచి వాని వెంబడించి చక్రముచే శతధన్వమస్తకము ఖండించి,

క. తలయును జీరయు నోరు మొ
దలుగా శోధించి చూచి ♦ తత్తనువున న
వ్విలసితరత్నము గానఁడ
హలధరుఁడునుగూడ వచ్చె ♦ నంతటిలోనన్.

వ. ఆతం డవ్విధం బాతనికిం జెప్పి శతధన్వవధంబు వితథంబయ్యెనను పలుకు పలికిన నది బొంకనుతలంపునం గటకటం బడి బలుండు.

తే. అకట తృష్ణ యెట్టిదియొ! నీ♦యట్టివాఁడు
నిస్సిరో యింతమాత్రకు ♦ నిట్టిఁడయ్యెఁ
బలుకు లేటికి నీతోడి ♦ భ్రాతృధర్మ
మింక నింతియె చాలు నీ♦యిచ్చఁ జనుము.

వ. అని యతిపిశపథవాక్యంబులు విశ్వసింపక సాంత్వనంబులకైకొనక యిమ్మాయ లే నెఱుంగని యవియె యుడుగు మని పాసి యొక్కరుండును మిథిలాపురంబునకుం జని జనకరాజుచేత సత్కృతుండై తత్సదనంబున నుండె—

ఇచటఁ గృష్ణబలరాములప్రవర్తనము కేవలమానుషత్వము—

మానుషత్వమే కాదు — పామరజనత్వమును సూచింపుచున్నది. భగవ దవతారపురుషు లైనను కేవలపామరజనులవలె మెలఁగుట విచిత్రము. కృష్ణుఁడు ఒట్టులు సత్యములు పెట్టుకొనక, రాయభారసమయమునను, అర్జునివ్యామోహావిష్టసమయమునను, జూపిన విశ్వరూపము నేల బలదేవు నకుఁ జూపలేదో ?

ఆసమయముననే దుర్యోధనుఁడు మిథిల కేగి బలరామునికడ గదాయుద్ధవిద్య నేర్చెనట! శమంతకమణి నక్రూరుఁడు చేకొని కృష్ణ భయముచేఁ గాశిం జేరి యచటఁ గాపురముండెను. ప్రజలక్రూరునిఁ దిరిగి ద్వారకకుఁ దీసికొని రావలసిన దని కృష్ణునిఁ గోరఁగా నాతఁడు ప్రజాహితముకై యక్రూరుని రప్పించి రత్న మతనికడ నుండుటఁ దెలిసికొని సత్యాబలరాములకు "పైతృకము, జ్యేష్ఠము" నగు భాగములు గల శమంతకమణిని వారితోఁ బోరుపడలేకయు జనహితుఁడగు నక్రూరున కిచ్చినచో గృహకలహము తీరు నని తలఁచియు మనస్సునం దిష్టము లేకుండినను బై మెప్పుకొఱకై యక్రూరునకే యాశమంతకమణి నిచ్చి "అక్రూరవరదుఁ"డను బిరుదమును వహించెను. ఈశమంతకమణిగాథ జరుగుచుండినకాలమునం బాండవులు "ఏకచక్రపుర" ప్రాంతారణ్యములలోఁ దిరుగుచుండిరి. కృష్ణునకు స్వచక్ర (తనరాజ్యములోని) భయ ముండుటచేతనే కౌరవులపై స్వయముగా యుద్ధముఁ జేయఁ గడఁగలేదు. భోజ వృష్ణికులుల వివాదము, కృతవర్మ దుర్యోధనపక్షముగాఁ గురుక్షేత్రయుద్ధములోనికి వచ్చుటకును, పిమ్మట సర్వయాదవనాశమునకుఁగూడ కారణమైనది. పాండవులు ద్వాదశవర్షారణ్యవాసమును ముగించి యజ్ఞాతవాసముఁ జేయఁబోవుచు స్వసైన్యాదికమును శ్రీకృష్ణునివరముఁ జేసిరి. మధురాపురి భోజులకు మొదటిరాజధాని. కంసుఁడు బలవంతుఁ డగుటచే నిర్భయుఁడై దుర్గాదిసంరక్షణమును జేయలేదు.

ఱంటమువలన జరాసంధుఁడు కృష్ణుపైఁ జేసిన మొదటిదండయాత్రయందే మథురాపురి పూర్ణముగా శిథిల మైనది. కాన మధురను వదలి యాదవులు "కుశస్థలి" యను ప్రాచీనపట్టణమునకు సమీపమున ద్వారకను నిర్మించుకొని రని హరివంశమునం గలదు. పాండవు లరణ్యమున నుండినకాలమునం గర్ణుఁడు "కుశస్థలి, మథుర" మొదలగు ప్రదేశములం జయించినటులఁ గాన్పించును. *కృష్ణుఁడు కర్ణవిజృంభణము నెటులుసహించెనో ? బహుశః యాదవు లాసమయమున నే పౌండ్రికవాసుదేవునితోనో పోరు సల్పుచుందురు. శ్రీకృష్ణుఁడు తన యనుయాయులతో నజ్ఞాతవాసానంతర "మభిమన్యు" వివాహసమయమునకు విరాటపురమునకుఁ జేరెను. పాండవ పాంచాల యాదవులతో మాత్స్యులు కూడఁ జేరిరి. కర్ణుని దిగ్విజయముచే మఱికొందఱురాజులుకూడ కౌరవులపైఁ గినిసి పాండవుంపక్షమునకు వచ్చునటులఁ గాన్పించెను. అందువలననే పాండవుల కేడక్షౌహిణుల బలమైన రాఁగలిగెను. అభిమన్యువివాహానంతరము కృష్ణుఁడు పెండ్లికి వచ్చినరాజులసభలో భవిష్యత్కురుక్షేత్రయుద్ధాంకురములను నాటెను. కూటయుద్ధము బలరాముని కిష్టములేదు. నేఁడు భరతఖండమునం గాన్పించు "నతివాద, మితవాద" పక్షములపద్ధతి, "ఉపప్లావ్య" సభలోనె నాఁడు కాన్పించినది. శ్రీకృష్ణు నర్జునుఁడు సహాయముఁ గోరుటకు వచ్చినసమయముననే దుర్యోధనుఁడును కృష్ణసహాయముఁ గోరుటకు వచ్చుటయుఁ దటస్థించినది. పాండవపక్షమునస్కూరం డగు శ్రీకృష్ణునికంటె నాతని "నారాయణగోపాల" బలమె తన కుపకారియని దుర్యోధనుఁడు తలంచెను. అస్త్రముం బట్టని కృష్ణునియాలోచనాసాహాయ్యమె తనకు మహోపకారి యని యర్జునుఁడు తలపోసెను. సాత్యకి యెపుడును పాండవపక్షపాతియే. కృష్ణ

* అరణ్యపర్వ. 253 అధ్యా.

సాత్యకులు పాండవపక్షముగాఁ బోవుటచేతనె పూర్వవైరములఁ దలపోసి కృతవర్మ, ,,అక్షౌహిణీ'' సేనాసమేతుఁడై దుర్యోధనుపక్షమున కేగెను. ,,కృష్ణుని మాయచేతనె విస్తారమగు కురుబలము జయింపఁ బాండవులు ప్రయత్నించుచున్నా'' రని సంజయుఁడు ధృతరాష్ట్రునితోఁ జెప్పియున్నాఁడు.1 కృష్ణుని రాజకీయధురంధరత్వ మాతని రాయభారసమయమున వెల్లడియైనది. శ్రీకృష్ణప్రోత్సాహముచేతనె పాండవులు యుద్ధమునకుఁ బ్రయత్నించుచున్నారు గాన కృష్ణుని లంచముచే (దానోపాయము) లోఁబఱుచుకొనవలె నని ధృతరాష్ట్రుఁడును, కట్టివేసి (దండోపాయముచే) లోఁబఱుచుకొనవలె నని సుయోధనుఁడును తలఁచిరి.2 రెండును వ్యర్థములేయయ్యెను. శ్రీకృష్ణుని దండించి లోఁబఱచుకొందురనుభయము ధర్మజునకుఁగూడ కలిగెను.3 అట్టిభయ ముండుటచేతనె కృష్ణుఁ డస్త్రశస్త్రముల ధరించియు సాత్యకిఁగూడఁ దీసికొనియు పోయియున్నాఁడు. కృష్ణుఁడు కౌరవసభలో భీష్మాదులకే కాక తక్కిసరాజులకుఁగూడ సుయోధనునిపై నహితము కలుగునటుల నుపన్యసించెను. పాండవులు తమయభిప్రాయములఁ దెల్పుసమయమున—అందు భీముఁ బురికొల్పుటలోను ద్రౌపది నోదార్చుటలోను గూడ సంధి పొసఁగనీయకుండఁ జేయుతలంపు కలుగురీతినె సంభాషించి యాప్రకారమె చేసెను. అందఱిమనస్సులఁ దనపక్షమునుండి మార్చుచున్న కృష్ణుని బంధింప సుయోధనుఁడు తలఁచెను గాని విదురాదుల యడ్డంకిచే నటులు చేయలేదు. ఈసమయమునఁ జూపిన విశ్వరూపసందర్శనము మోహావిష్టుఁ డగు నర్జునునకుఁ జూపిన విశ్వరూపమువలె కార్యకారి కాలేదు.

1 ఉద్యోగపర్వ 66 అధ్యా.

2 ఉద్యోగపర్వ 85, 87 అధ్యా.

3. ఉద్యోగపర్వ 71 అధ్యా.

అట్లు కార్యకారియే యైనచో ధృతరాష్ట్రుఁ డర్ధరాజ్యమును తప్పక యొసఁగియే యుండును. ఈవిశ్వరూపసందర్శనగాథ సౌతికాలమునఁ గూర్పఁబడియుండు నని "భారతమీమాంసాగ్రంథకర్త"1 తలపోయుట యుక్తముగానె యున్నది. కృష్ణుని దుర్యోధనాదులు బంధింప నాలోచించుటను "సాత్యకి" ముందుగఁ దెలిసికొని తమవాఁడైన కృతవర్మం దనపక్షముగా నుండు మని కోరియున్నాఁడు. నిజముగా దుర్యోధనుఁడు కృష్ణుని బంధింప యుద్ధమే చేసినయెడల కృతవర్మ యేపక్షమునకుఁ జేరునో? కృష్ణుఁడు కౌరవసభకుఁ బోవుటచేఁ గలుగు లాభములలోఁ గర్ణుని మనస్సును ద్రిప్పుట యెన్నఁదగి యున్నది. కర్ణున కంతకుఁబూర్వము చూచాయఁగాఁ దెలిసిన పాండవసోదరత్వగాథను, కృష్ణుఁడు బలపఱిచి సాంఘికనీతికి విరుద్ధమును "కౌటిలీయా"ది రాజనీతులకు సమ్మతము నగునటుల ద్రౌపది యాఱవభర్తనుగా నిన్ను నంగీకరించు నని చెప్పెను. కర్ణుఁడు లోకమునకుఁ బాపమునకును వెఱచి పాండవులఁ గూడ నంగీకరింపలేదు. కాని పాండవులపైఁ బ్రేమాంకురము మాత్రము కలిగెను. కృష్ణుని దుర్యోధనుఁడు బంధింప నుద్యమించుటను ధర్మజునితోఁ జెప్పలేదు. కాని యుద్ధసన్నద్ధులై దుర్యోధనుపక్షముగా వచ్చిన రాజుల కవమానములఁ జూపి దుర్యోధనునిపై నహితము గలుగునటులఁ జేసితి ననుటచేఁ గృష్ణుని బంధింప దుర్యోధనుఁడు యత్నించె ననుగాథకూడ మృష యనియు సౌతికాలమునఁ గల్పింపఁబడిన దనియుఁ జెప్పెడి "భారతమీమాంసా" వాక్యము సత్యమే యని మరల నొకసారి చెప్ప సాహసించుచున్నాఁడను. కౌరవసభలోఁ గృష్ణుఁడు కనఁబఱచినది యేకేవ

---

1 "భారతమీమాంస" యను గ్రంథమును "మహారాష్ట్ర" భాషలో నొక పరిశోధకుఁడు వ్రాసియుంచెనట! దానిని, బ్ర. శ్రీ. [illegible] శాస్త్రిగా రాంధ్రీకరించి, ఆం. సా. పరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటించుచున్నారు.

యింద్రజాల మని తలఁచిరేమో? కనుకనే దుర్యోధనుఁడు, ‹‹ఉలూకు నిచే" నర్జునునకు సందేశ మంపుచు ని ట్లను మని చెప్పియుండును.

* ‹‹ ఓయర్జునా ? వాసుదేవునిభయమువలనఁగాని, నీభయము వలనఁగాని రాజ్యము నీయను. కేశవునితోఁగూడ వచ్చి యుద్ధముఁ జేయుము. శస్త్రధరుఁడ నగునాకు యుద్ధమునందు మాయకాని యింద్రజాలముకాని యోర్వలేనితనముగాని భయపెట్టుటకాని యెదురు చెప్పలేవు.''

యుద్ధానంతరము ద్వారకకుఁ బోవుమార్గములో ‹‹ ఉదంకుఁ " డను ముని కృష్ణుఁడు కురుపాండవులకు సంధిసేయక వృథాగా కురునాశ ముఁ జేయించె నని కుపితుఁడు కాఁగా నాతనికిఁగూడ విశ్వరూపముఁ జూపి యాతని లోఁబఱచుకొనె నని యశ్వమేధపర్వమునఁ గలదు. పదే పదే చూపు నీవిశ్వరూపములు జ్ఞానులపక్షమున నెటు లున్నను శత్రువు లపక్షమున నింద్రజాలములుగానె కాన్పించునుగదా ? విశ్వరూపవ్యనహా రము లెట్లె నైనను శ్రీకృష్ణుఁడు పాండవపక్షముగా—అం దర్జునుసిపక్ష ముగా—మెలఁగి దుర్యోధనాదుల నెటులనై న వంచనసేయువలయు నని యే తలఁచి యుండెను. అది దుష్టసంహారమునకే జన్మించె నని పురా ణములలో వ్రాయఁబడినను బలరామునకును, భగవద్భక్తాగ్రేసరు లనఁ బడు "ఉద్ధవ, అక్రూరా'' దులకును తుదకు శ్రీకృష్ణునితనయులును పరాక్రమశాలురు నగు ‹‹ సాంబ, ప్రద్యుమ్నా " దులకునుఁ గూడ సహ్యముగా లే దని యీక్రింది గాథ చెప్పుచున్నది.

---

* శ్లో. నభయాద్వాసుదేవస్య, నచాపి తవ ఫల్గున
రాజ్యంప్రతి ప్రదాస్యామి-యుధ్యస్వ సహ కేశవః
నమాయా హీంద్రజాలంవా-కుహకా నాబిభీషికా
ఆత్తశస్త్రస్య మే యుద్ధే-వహంతి ప్రతిగర్జనాః
ఉద్యోగపర్వ 160 అధ్యా॥

* ,, సమీపించిన యీయుద్ధము మహోపద్రవకర మైనదానిని గాఁ జూచి, బలరాముఁడు, పులులవలె బలవంతులగు ,,అక్రూరుఁడు'' మొదలగువారితోను (భోజకులులు) గదుఁడు, సాంబుఁడు, ఉద్ధవుఁడు, ప్రద్యుమ్నుఁడు, ఆహుకసుతుఁడు, చారుధేష్ణుఁడు మొదలగు వృష్ణికులులతోను పరివృతుఁడై దేవతలచే సేవింపఁబడు నింద్రునివలెఁ బ్రకాశించుచు పాండవశిబిరమున కేతెంచెను......అట్టి బలరామునిఁ జూచి ధర్మరాజు కృష్ణుఁడు అర్జునుఁడు భీముఁడు తదితరరాజులు లేచి బలరామునిఁ గౌరవించిరి. ధర్మరాజు బలరాముని కరస్పర్శముం గావించెను.

---

* శ్లో, తద్దృష్ట్వోపస్థితం యుద్ధం-సహాసన్నం మహాత్యయం
ప్రావిశద్భవనం రాజన్-పాండవస్య హలాయుధః
సహాక్రూరప్రభృతిభిః-గద సాంబోద్ధవాదిభిః
రౌక్మిణేయాహుకసుతైః-చారుధేష్ణ పురోగమైః
వృష్ణిముఖ్యై రధిగతై-ర్వ్యాఘ్రైరివ బలోత్కటైః
అభిగుప్తో మహాబాహు-ర్మరుద్భిరివ వాసవః......
......తందృష్ట్వా ధర్మరాజశ్చ-కేశవశ్చ మహాద్యుతిః.

శ్లో. ఉదతిష్ఠత్తతః పార్థో-భీమకర్మా వృకోదరః
గాండీవధన్వా యేచాన్యే-రాజానస్తత్ర కేచన
పూజయాంచక్రిరే తేవై-సహాయాతం హలాయుధం
తత స్తం పాండవో రాజా-కరేవస్పృశ్య పాణినా......
......యుధిష్ఠిరేణసహిత-ఉపావిశ దరిందమః
తత స్తేషూపవిష్టేషు-పార్థివేషు సమంతతః
వాసుదేవ మభిప్రేక్ష్య-రౌహిణేయో భ్యభాషత
భవితాయం మహారౌద్రో-దారుణః పురుషక్షయః
దిష్టమేత ద్ధ్రువం మన్యే-నశక్య మతివర్తితుం......
......ఉక్తోమయా వాసుదేవః-పునఃపున రుపహ్వరే
సంబంధిషు సమాం వృత్తిం-వర్తస్వ మధుసూదన
పాండవాహి యథాస్మాకం-తథా దుర్యోధనో నృపః...
......తచ్ఛ మే నాకరోద్వాక్యం-త్వదర్థం మధుసూదనః

......బలరాముఁడు ధర్మజునితోఁ గూర్చుండెను. పిమ్మట నందఱును గూర్చుండిరి. తరువాత బలదేవుఁడు కృష్ణుం జూచి యిట్లనుచున్నాఁడు. ఈయుద్ధము కఠినమును బహుక్షయము నై ప్రవర్తింపఁబోవుచున్నది. దైవవశమున నగు దీని నతిక్రమింప శక్యముకాదు......నేను వాసుదేవునితోఁ, బంధువులయందు సమానముగా వర్తింపుము. పాండవు లెట్టివారో దుర్యోధనుఁడును నట్టివాఁడే' యని రహస్యమునందుఁ బెక్కుసారులు చెప్పితిని. అర్జునుం జూచుచు__అనామాటను నీ వుపకారముఁ జేయువాఁడవై వినలేదు. పాండవులకు జయము ధ్రువ మని నానిశ్చయాభిప్రాయము. అదియే శ్రీకృష్ణునితలఁపుకూడ. నేను కృష్ణుని విడిచి యుండలేను. భీమదుర్యోధనులు నాకు గదాయుద్ధములో నిపుణులైన శిష్యు లగుటచే నా కిద్దఱియందు నాకు సమానస్నేహము కలదు..................కౌరవులు నశించుచుండఁగా నుపేక్షించి యుండలేను అనెను.

ఒక్క బలరామునకే కాక తక్కినయాదవులకుఁగూడ కృష్ణుని పాండవపక్షపాతచర్య యిష్టములేదు. కృష్ణుని యీవ్యవహార మెంతమాత్ర మిష్టములేనందునను, అది న్యాయముగాఁ గాన్పింపనందుననే కృష్ణునికుమారులును మహాబలవంతులు నగు ‚‚ప్రద్యుమ్నుఁడు, సాం

విశిష్ట స్సర్వభావేన-ధనంజయ ముపేక్ష్యచ
ధ్రువో జయః పాండవానా-మితి మేనిశ్చితా మతిః
తథా హ్యభినివేశోయం-వాసుదేవస్య భారత
నచాహ ముత్సహే కృష్ణమృతే లోక ముదీక్షితుం
ఉభౌ శిష్యౌ హి మే వీరౌ-గదాయుద్ధవిశారదౌ
తుల్యస్నేహో స్మ్యతో భీమే-తథా దుర్యోధనే నృపే
......నహి శక్ష్యామి కౌరవ్యాన్నశ్యమానా నుపేక్షితుం.

ఉద్యోగపర్వ 158 అధ్యా.

బుఁడు" మొదలగువారుకూడ పాండవపక్షముగా రాలేదు. సాత్యకి యుర్జునునిశిష్యుఁ డగుటచేతను పాండవపక్షముగా రాక తప్పినది కాదు. పై బలరామువాక్యములచేతనేగాక యీక్రింది గాంధారీవాక్యములచేఁ గూడ కృష్ణుఁడే సంధి పొసఁగకుండఁ జేసె నని స్పష్ట మగుచున్నది.

* ‹‹ శ్రీకృష్ణా ! నీ విచ్ఛయించుటవలననే కౌరవులనాశ ముపేక్షింపఁబడెను. అందువలన నీ వాఫలము ననుభవింతువుగాక.››

ఇది గాంధారి పొలికలనిలో యుద్ధమృతులఁ జూచునప్పు డనిన మాట. భీష్ముని పదిదినములయుద్ధములోను, ఆతనిచే దెబ్బలఁ దినిన రెండుమాఱు లర్జునునిఁ బురికొల్పుటకుఁ దాను నొగను విడిచి భీష్ము పైకిఁ బోవుటయు, భీష్ముని గృత్రిమాలోచనముచేతనే పడఁగొట్టుటకు విచారించు నర్జునునకుఁ బ్రోత్సాహము కలిగించుటయుఁ దప్ప వేఱుపాయములచేఁ గౌరవులకు నష్టముగలిగింపఁ గృష్ణున కవకాశము లభింపలేదు. భీష్ముఁడు పాండవపక్షపాతియై పాండవసైన్యమును విశేషముగా నష్టపుచ్చక పదిదినములలోను పదివేలరథికులనుమాత్రమె వధించెను గాని స్వసైన్యమున కెంతమాత్రము నష్టముఁరానిరీతి నద్భుతముగ వ్యూహములఁ బన్నుచుఁ గృష్ణునిమాయోపాయములకుఁగాని, యర్జునుని వ్యూహభేదనాసైపుణ్యమునకుఁగాని యవకాశ మొసఁగక నేఁటికాలమున జర్మనీసర్వసైన్యాధిపత్యమును వహించిన "హిండెంబర్గు" వలె మెలఁగెను. కాని ‹‹మెత్తనిపులి›› యని సంజయుఁ డొకప్పుడు చెప్పిన ధర్మరాజే రహస్యముగా భీష్మునిపాదములపైఁ బడి యాతఁడు తనంతఁ దాను పడిపోవు నుపాయముఁ జేసె నని, పెంపఁబడిన మహాభారతము

---

* ఇచ్ఛతో పేక్షితో నాశః కురూణాం మధుసూదన
యస్మాత్త్వయా మహాబాహో ఫలం తస్మాదవాప్నుహి॥
స్త్రీపర్వ 25 అధ్యా.

లోఁ గాన్పించును. ఇందు శ్రీకృష్ణునిప్రయోజకత్వము లేదు. ‘‘వింటి
ర్నిజు’’ గారు భీష్ముని బహిఃప్రఖ్యాతిం బట్టి భీష్ముఁ డట్టి రాజద్రోహ
మున కొడిఁగట్టఁ డనియు భీష్మపతనమున కేదేని యుపాయమును శ్రీ
కృష్ణుఁడే చెప్పియుండు ననియు వ్రాయుట విచారణీయాంశము. భీష్మ
పతనగాథను బరిశీలించి చదివినయెడల భీష్మధర్మజు లాలోచించుకొని
భీష్ముఁడు పాండవులకు దొరకునటులఁ దన వ్యూహమును వదలి పాండవ
సైన్యములోనికిఁ జొచ్చుకొనివచ్చి యుండును. అతనికిఁ దోఁడువచ్చు
టకుఁ బ్రయత్నించు దుశ్శాసనాదుల నర్జునుఁ డడ్డుపఱచియుండును.
భీష్మధర్మజు లనుకొనినదానికి వ్యతిరేకముగాఁ బూర్వవైరి యగుశిఖండి
భీష్ముని హతుం జేసియుండును. పెంపఁబడినభారతములో నర్జునునిచేఁ
బడఁగొట్టఁబడినటుల విశేషముగా వర్ణింపఁబడినది కాని మూలభారత
ములో శిఖండిచేతను భీష్ముఁడు హతుఁడయ్యె ననియే చెప్పఁబడియుండె
ను. * భీష్ముని యెడ్డనమున కెదురుగా శిఖండి యెడ్డియుండుటచే దు
ర్యోధనుఁ డారంభములోనె దుశ్శాసనునితో భీష్ముని జాగ్రత్తగఁ గాపా
డుచుండుము. శిఖండి యాతనిఁ బొరిగొనునుజుమా యని చెప్పియు
న్నాఁడు. దుశ్శాసనుఁడు కడపటియుద్ధములోఁగూడ భీష్మునికై విశేష
ముగాఁ బెనఁగులాడి యర్జునునకు గెలువలేకపోయి భీష్ముని శిఖండిబారికై
వదలియున్నాఁడు. ఎట్లయినను భీష్మపతనమునకు శ్రీకృష్ణునిప్రయోజ
కత్వము లే దనియు నాతనియుద్ధసమయమున నీతని కృత్రిమము లేవి
యు సాగ లే దనియు జెప్పవలసియున్నది. భీష్మయుద్ధారంభమున నర్జును
నకుఁ గలిగిన మోహావిభ్రాంతినిఁ బోఁగొట్టుటకై చేసినయుపదేశము
మాత్ర మనుపమానము. యావద్భగవద్గీతయొక్క కర్తృత్వము శ్రీకృ
ష్ణునకు లే దని తలఁచువారు గలరు. అది సత్యమే యై యుండును.

* భీష్మపర్వ 13 అధ్యా.

కారణ మేమన, మహాయుద్ధము సంప్రాప్తమై యుఁక బాణములను విడువఁబోవు చుండఁగా, నర్జునునకు నాలువందలయిరువదిశ్లోకముల నాశువుగాఁ గవిత్వమును జెప్పి యుపదేశించె ననుట యయుక్తముగానె కాన్పించును. ఆసమయమునఁ గృష్ణార్జునులకు జరిగినసంభాషణము నేసంజయుఁడో విని హిమాలయమున భారతరచనముఁ జేయు వ్యాసునకుఁ జెప్పఁగా నాతఁడు కొంత పెంచి వ్రాసియుండును. లేక జనమేజయుని కాలమునఁ బెంపఁబడియుండును. సౌతిచే మాత్రము పెంపఁబడియుండలే దని లోకమాన్యతిలకుగారు వ్రాసినది యథార్థముగాఁ గాన్పించుచున్నది. కాని మూలబీజము శ్రీకృష్ణునియుపదేశమాత్రము నిజ మని నమ్మవలసియున్నది. సమస్తబంధువులు హతు లగుటకు సిద్ధముగానుండినపు డర్జునున కట్టివిషాదము కలుగుటలోను శ్రీకృష్ణుఁడు మోహవిభ్రాంతిఁ బోగొట్టుటలోను నబద్ధము లేదు. కేవల కౌరవనాశనమే ప్రధానముగాఁ దలఁచి శ్రీకృష్ణుఁ డర్జునునిఁ బెక్కుసారులు ప్రోత్సహించియున్నాఁడు. అది యుద్ధారంభమునఁ గలిగిన విభ్రాంతి విశేషమైనది. సర్వబంధువ్యాప్తప్రేమను పోఁద్రోయుటకు విస్తారముగాఁ జెప్పవలసియుండును. భగవత్సంబంధముగా నైన విశ్వరూపమును తదితరదృష్టిగా నైన నింద్రజాలమును జూపవలసిన యవసర మప్పుడు పూర్ణముగా గలిగియుండెను. కర్తను, భోక్తను, నేనేయనియు, "చచ్చిన స్వర్గము నొందుదువు. జయించిన మహాసామ్రాజ్యము నొందుదువు" అని కూడ చెప్పవలసియుండును. ఇట్టి వేదాంతోపదేశములు—తెగింపుమాటలు—పిమ్మట నేడువందలశ్లోకములకు మించిన భగవద్గీతగాఁ బరిణమించెను.

భారతీయవాఙ్మయమున భగవద్గీతకుఁగల పూజ్యత యద్వితీయము, దీనిపై శ్రీశంకరాచార్యాదులగు మహామహు లమిత భాష్యములను,

వ్యాఖ్యానములను వ్రాసిరి. పై భాష్యములలో శంకరభాష్యము జగత్ప్రఖ్యాతిం గన్నది. అనూహ్యమతచిహ్నితుఁ డగు శ్రీకృష్ణునకు పై భాష్యాదులచే నద్వైతు లడ్డబొట్టును, విశిష్టాద్వైతులు ద్వాదశోర్ధ్వపుండ్రములను, ద్వైతు లంగారముద్రలను దగిల్చిరి. ఇపుడు క్రైస్తవులు, మహమ్మదీయులుకూడ గీతలను జదించుచుండుటచే భవిష్యత్తున సిలువ చిహ్నమును, చంద్రాంకితమును గూడ శ్రీకృష్ణుఁడు ధరించువాఁడు కా వచ్చును.

శ్రీశంకరాచార్యులు భాష్యమును రచించుటకుఁ బూర్వమె సంస్కృతమహాభారతము జావాద్వీపగణములోని దగు "బలిద్వీపము" నకుఁ గొనిపోఁబడెను. అచటఁగల బ్రాహ్మణులు నేఁడును భగవద్గీతను బఠింపుచున్నారు. అచటఁ గల గీత యెట్లున్నదో (1914 సం॥రము జూలై నెల, మోడరన్ రివ్యూపత్రికయందు వ్రాయఁబడియున్నది. తద్జ్ఞాతాయంశమును బరిశీలింతురుగాక.

కురుక్షేత్రమునఁ జెప్పినయంశములు తొందరలో నుండుటచే నాకు సరిగా బోధపడలేదు గాన ఆగీతాంశముల మరలఁ జెప్పుమని యర్జునుఁడు యుద్ధానంతరమున నింద్రప్రస్థపురిలోని మయసభలో సుఖముగాఁ గూర్చుండి శ్రీకృష్ణు నడిగెను. శ్రీకృష్ణుఁడును, ఆయంశములు నాకును సరిగా జ్ఞాపకములేవని "అనుగీత" (ఉత్తరగీత) చెప్పెను. (1)ఈ యంశముకూడ నేఁటి భగవద్గీతకు మూలబీజము మోహావిష్టుఁ డగునర్జునునికి శ్రీకృష్ణుఁ డుపదేశించురూపమునఁ గురుక్షేత్రమున నాటఁబడినను గీతావృక్ష మన్యులద్వారమున నన్యప్రదేశముననే పెంపఁబడియుండుటను దృఢపఱచుచున్నది.

ద్రోణుని సైన్యాధిపత్యకాలమున నాతని తొందర చతురంగప్రు

(1) అశ్వమేధపర్వ. ౬ అధ్యా.

టాటలో శ్రీకృష్ణుఁడు పాండవులచే దొంగయెత్తులను వేయించి కౌరవుల సైన్యమును విశేషముగా నష్టపఱచెను. "భగదత్త, భూరిశ్రవ, సైంధవ, ద్రోణుల" వధములు శ్రీకృష్ణునాలోచనావిశేషముచేతనె జరిగినవి. అర్జునునిఁ జంపుటకు గుప్తము చేసికొనిన కర్ణునిశక్తికి ఘటోత్కచునెర చేసి యర్జునుఁ గాపాడుటయే గాక యర్జునసంతతికే కురురాజ్యాధిపత్యము కలుగుట కొకబీజమును గూడ నాటెను. అశ్వత్థామచే విడువఁబడిన నారాయణాస్త్రమును వ్యర్థము సేయుటలో నాతనిచతురత మిగుల శోభించెను.

కర్ణుని సైన్యాధిపత్యకాలమున రెండవనాఁ డర్జునునకు విశ్రాంతిని గలిగింపఁదలంచి యర్జునుఁ డెపుడు కాన్పించిన నపుడు "భార్గవాస్త్రముఁ" బ్రయోగింప నుద్యుక్తుఁ డగు కర్ణునకు భీమాదులతోఁ బోరి యలయిక గలుగునటులఁ జేసి యర్జునుని శ్రీకృష్ణుఁడు ధర్మజుఁ జూచు నెపమున శిబిరమునకుఁ గొనిపోయె. ధర్మజార్జునులకుఁ గలిగిన స్వల్పవివాదమును దానె వృద్ధిచేసి తానె తగవుఁ దీర్చుటలోను, భార్గవాస్త్ర పీడితమగు స్వసైన్యముఁ జూచి కర్ణునితోఁ బోర భయపడునర్జునునకు భీతిం బోఁగొట్టుటలోను, సర్పముఖాస్త్రమును వ్యర్థము సేయుటలోను, రథము నెత్తుటకై క్రిందికిఁ దిగిన కర్ణుని యుద్ధధర్మముచేఁ జంప సందేహించు నర్జునునకు యుద్ధధర్మవ్యతిరేకముగాఁ బ్రోత్సాహ మిడి కర్ణునిఁ జంపించుటలోను శ్రీకృష్ణునిప్రతిభ మిగుల శోభించెను.

శల్యుని సైన్యాధిపత్యకాలమునఁ గృష్ణునాలోచనావసర మంతగాఁ గలుగలేదు. మడుఁగులో డాగికొనిన దుర్యోధనునిఁ బైకి రప్పించుటలోఁ గృష్ణుని యాలోచనము కార్యకారి యయ్యెను. దుర్యోధన వధములోఁ గృష్ణుఁ డూరుభంగముఁ జేయు మని భీమునకు నర్జునునిచే సూచింపఁజేయకుండినచో భీముఁడే జయ మొందియుండఁడు.

దుర్యోధనవధములోఁ జేసిన యధర్మమునకుఁ గినిసిన తాత్కాలికక్రోధి యగు బలరామునకుఁ గోపోపశాంతి సేయుటయుఁ దన్నధిక్షేపించిన దుర్యోధనునకుఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చుటయు, ద్రోణాదులవధములకు నేనె కారకుఁడ నని యధర్మశంకితు లగు పాండవపక్షరాజులకు జవాబు చెప్పుటయుఁ జూడఁగా నేఁటి రాజకీయవేత్తలు మొండిజవాబులఁ జెప్పుటను శ్రీకృష్ణునినాఁటినుండియే పరంపరగా నభ్యసించి రని తలఁపవలసియున్నది.

అశ్వత్థామ దుర్యోధనవధము నాఁటిరాత్రియే పాండవశిబిరముపైఁ బడు నని కృష్ణుఁడు హస్తిపురికిఁ బోయి ధృతరాష్ట్రు నోదార్చుచుండినపుడె తెలిసికొనెను. అందువలన వేగముగా వచ్చి పాండవులను సాత్యకిని మిష పెట్టి శిబిరమునకుఁ గొన్ని క్రోశములదూరమునం దున్న "ఓఘవతీ" తీరమునకుఁ దీసికొనపోయెను. "ధృష్టద్యుమ్నుఁడు, శిఖండి, ఉత్తమౌజుఁడు, యుధామన్యుఁడు" మొదలగు ప్రఖ్యాతిగల పాంచాలవీరులు "ఉపపాండవుల"తోను వీరులగు పాంచాలసైనికులతోను శిబిరమున నుండిరి. ద్రౌపదీ ధృష్టద్యుమ్నులు కృష్ణార్జునులఁ గూడఁ దృణీకరించు మానినీమానవంతులు. ధర్మజునినంతరము రాజ్యము నెవ రేలవలయునను వివాదాంశము రాఁగలదు. ధర్మజునకును బట్టమహిషి యగు ద్రౌపదికిఁ బుట్టిన ప్రతివింధ్యుఁడే రాజ్యార్హుఁడు. ఆతనికిఁ బట్టాభిషేకముఁ జేయింప ద్రౌపదీధృష్టద్యుమ్నాదులు విధిగాఁ బ్రయత్నింతురు. లేక జ్యేష్ఠత్వమునే ప్రధానముగాఁ దలఁచినచో ఘటోత్కచుఁడే రాజ్యార్హుఁడు. అర్జునునకుఁగాని యాతని సంతతికిఁ గాని రాజ్యము సంక్రమించుట యెట్లు పొసఁగును? సాత్యక్యాదులకు మొదటినుండియు నభిమన్యునకే రాజ్యాభిషేకముఁ జేయింపవలయు నను

తలఁపు కలదు.♦ ధర్మజ భీముల సంతతిఁ దప్పించి యర్జునసంతతికి రాజ్యమును సంక్రమింపఁజేయుటకే ఘటోత్కచుని కర్ణశక్తి కెరసేయుటయేగాక సౌప్తికవధమునఁగూడ నిష్టపడి ధృష్టద్యుమ్నాదుల నశ్వత్థామ కెరఁ జేసెను. అశ్వత్థామవృత్తాంత మేమాత్రమైనఁ బాండవులకుఁగాని పాంచాలురకుఁ గాని తెలిసియుండినచో వారందఱు శిబిరమున “నప్రమత్తులై” చావులఁ దప్పించుకొందురు. కాని, ధృష్టద్యుమ్నాది పాంచాలురపలుకుబడి హెచ్చయి కృష్ణాములపలుకుబడి తగ్గిపోవును. ఘటోత్కచుఁడు చచ్చినను ద్రౌపదీభీములకుఁ జన్మించిన శ్రుతసేనుఁ డుండినను, ద్రౌపదీధృష్టద్యుమ్న భీము లేకమై కృష్ణార్జునులఁ ద్రోసిరాఁ జనఁగలరు. దుర్యోధనునిచేఁ గష్టముల నొందినవారిలో భీముఁడే యగ్రగణ్యుఁడు, దుర్యోధనాదులను యుద్ధములో నోర్చినవాఁడును భీముఁడే. అందువలన రాజ్యమునం దాతని కెక్కుడుభాగము కలదు. యుద్ధానంతర మాతఁడు యువరాజగుటయే కాక కోశాధికారికూడనై యుండుటచేతను ధర్మజార్జునుల కిష్టముండినను, ధృతరాష్ట్రుఁడు తనసుతులు మొదలగు వారికి శ్రాద్ధములఁ జేయుటకు ద్రవ్యమును వేఁడగా భీముఁ డనుమతింపనందున రాజస్వమునుండి యొక్కకానినైన నీయలేక ధర్మజార్జునులు స్వంతధనమును ధృతరాష్ట్రుఁడు సేయు శ్రాద్ధాదుల కిచ్చుకొనిరి.* ద్రౌపదీసుతులలో నొకఁడు గాని భీమునిసంతతి గాని నిలిచినచో పాండవులలోని భీముఁడు పాంచాలురలోఁ జేరి కృష్ణాముల పలుకుబడి తగ్గింతురు. యుద్ధారంభమునకే కృష్ణునిచర్యల కయిష్టపడుచుండిన యాదవులు, పాంచాలురలోఁ జేరినను, చేరకుండినను, శ్రీకృష్ణునిపక్షమునకు రారు. అందువలనఁ గృష్ణుఁడు దీర్ఘదర్శియై

♦ అరణ్యపర్వ 120 అధ్యా.

* ఆశ్రమవాసపర్వ 11 అధ్యా.

యశ్వత్థామచేఁ బాంచాలురు నుపపాండవులు హతు లగుటయును సవ లివేసెను. ఇందువలన ద్రౌపదీభీములు కోఁటలు పెట్టిన పాములవలెఁ బా రైరి. (ధర్మజునకుఁ "పౌరవ" యను భార్యయు నామెయందు "దేవ కుండు"ను, భీమునకుఁ "గాళి" యనుభార్యయు నామెయందు "సర్వ గతుం"డును జన్మించి రని భాగవతాదులలోఁ గలదు. ఊరుఁ బేరు లేని వీరివృత్తాంతము భారతమునం దెచ్చటను గాన్పింపదు.) శ్రీకృష్ణుని రాజకీయనేతృత చేతనె యర్జునసంతతికి రాజ్యార్హత కలిగెను. తనచెలి యలిపౌత్రుఁ డగు పరీక్షితురాజు కాఁగలిగెను. స్త్రీపర్వములోఁ జెప్పఁ బడిన యయోమయ భీమునిగాథయు, గాంధారియొక్క శాపాదికము, అశ్వత్థామ బ్రహ్మశిరోస్త్రమున కష్టపడుటయుఁ బిమ్మట జనమేజయు నికాలమునఁ గూర్పఁబడిన గాథలై యుండును. కారణమేమనఁగా—"అ యోమయ" భీమునిగాథయే నిజమైనచో (ఆశ్రమవాసపర్వములోఁ జెప్పఁబడిన) భీముఁడు ధృతరాష్ట్రుని దెప్పిపొడుచువాక్యములలో నయో మయగాథ నొకసారియైన నెత్తుకొనఁడా? మఱియు గాంధారి పాలికల నిలోఁ జూచిన యభిమన్యాదులశవములు కాక గృధ్రాదులకు వదలఁబ డినను నాఁటికి నైదాఱుదినములక్రితము చచ్చినను ప్రకాశమానములుగా నుండుట యెటులు పొసఁగును? ఆశవములు తైలద్రోణాదులలో నుం పఁబడలే. గాంధారి శ్రీకృష్ణునకు శాప మిచ్చుగాథలో ముప్పదియాఱు నుట సందర్భముగా లేదు. అట్లు శాపమునే యిచ్చినచో నంత వ్యవధి యేల? వెంటనే మీవా రందఱు చావఁగా దిక్కులేకుండ నీవును జత్తు వుగాక యని యామహాపతివ్రత యేల యనరాదు? "యతోధర్మ స్తతోజయః" యను నాపతివ్రతాశిరోమణి మావారల కన్యోన్యకల హముఁ బెంచి మాకులనాశముఁ జేసిన నీ వాఫలము ననుభవింతువు గాక యని తిట్టెనఁ దిట్లు నని, సర్వయాదవ నాశనానంతరము విచార

గ్రిస్తుఁ డగు శ్రీకృష్ణుఁడు గాంధారీవాక్యముఁ దలఁచెను. ♦ అనుటచేఁ బైభావ మూహింపఁబడుచున్నది. స్త్రీపర్వగాథలే నిజమైనచోఁ బట్టాభిషేకానంతరము ధర్మజునకు విశేషధర్మోపదేశములఁ జేసినట్టి భీష్ముఁడు తన్నుఁ జూచి శోకించు గాంధారి నొక్కయోదార్పువాక్యము నైన పలుకకుండునా ? కాన స్త్రీపర్వగాథ లసందర్భముగా నున్నవి. మఱియుఁ గృష్ణుఁ డశ్వత్థామ బ్రహ్మశిరోస్త్రము „ నపాండవం ” బయ్యెడుఁ గాక యని విడుచుసందర్భగాథలో, ఉత్తరాగర్భమును రక్షించుసంవాదము కృష్ణుఁ డశ్వత్థామతోఁ జరిపినటులు సౌప్తికపర్వాంతమునఁ గలదు. అశ్వమేధపర్వములో „ అశ్వత్థామచే ” విడువఁబడిన బ్రహ్మాస్త్రముచే నుత్తరాగర్భజనితుఁ డగుశిశువు శవాకారుఁడై యుండఁగాఁ దత్కాలాగతుఁ డగు శ్రీకృష్ణునితోఁ గుంతీసుభద్రాదులు మొఱ్ఱవిడఁగా శ్రీకృష్ణుఁడు బ్రహ్మాస్త్రమంత్రిపఠనముఁ జేసి యాశిశువు నుజ్జీవింపఁ జేసె ననియు, కులము పరిక్షీణమైనపుడు జన్మించినవాఁడు గాన పరిక్షిత్తను నామముకలవాడయ్యె నని గలదు. * బ్రహ్మశిరోఽస్త్రము బ్రహ్మశిరోనామకాస్త్రము నొక్కటిగా వనియు వానికి వేర్వేఱు ప్రయోగోపసంహారాదులు గల వనియు మహాభారతమునందే కాక రామాయణాదులవలనను „పంచమహాస్త్రవిధానా”ది మంత్రశాస్త్రగ్రంథముల వలనను దెలియనగును. కురు పాండవ వీరులలోఁ బెక్కండ్రకు బ్రహ్మాస్త్రము తెలియును. భీష్మ ద్రోణ కర్ణా శ్వత్థామ ధర్మజా ర్జున సాత్యకు లాయస్త్రముఁ బెక్కుసారులు ప్రయోగించిరి. బ్రహ్మశిరోనామకాస్త్రము ద్రోణా శ్వత్థామా ర్జునులకు మాత్రమె తెలిసినటుల సౌప్తికపర్వమున సూచింపఁబడెను. సౌప్తికపర్వములో నొకవిధముగాను అశ్వమేధపర్వమున మఱియొకరీతిగాను సందర్భశుద్ధి లేని యీ గాథ

♦ మౌసలపర్వ. 4 అధ్యా.

* అశ్వమేధపర్వ 66, 67, 68, 69 అధ్యా.

పిమ్మటఁ గూర్పఁబడి యుండును. శ్రీమద్భాగవతములో నిది మఱియు విరుద్ధముగాఁ జెప్పఁబడినది.

ఉత్తరాగర్భస్థశిశువు బ్రహ్మాస్త్రపీడితుఁడై బాధ నొందుచుఁ జావ సిద్ధముగా నుండుసమయమునఁ గృష్ణుఁ డంగుష్ఠమాత్రశరీరుఁడై గదాధారియై యామెగర్భముఁ బ్రవేశించి శిశువునకుఁ గాన్పించుచు బ్రహ్మాస్త్రముతోఁ బోరి దానిని మరలించి శిశువును రక్షించి యంతర్హితుండయ్యె ననియు, జన్మించినశిశువు తన్ను రక్షించిన కృష్ణునిఁ జూచుటకు నలుదిక్కులఁ బరీక్షించుటచేఁ బరీక్షిన్నామధారుఁ డయ్యె ననియుఁ గలదు. భారతములోనె యన్యోన్యవిరుద్ధముగా వర్ణింపఁబడిన యీగాథ భాగవతములో మిగుల విరుద్ధముగా వర్ణింపఁబడుట వింత కాదు. ఒకటిమాత్రము నిజమై యుండును. పరీక్షిత్తు జన్మించినపిమ్మట నేదేని బాలరోగపీడితుఁడై జీవితసంశయము కలుగఁగాఁ గుంత్యాదులు పాండవులపైఁ గుపితుఁ డగు నశ్వత్థామ యేదేని మంత్రప్రయోగముఁ జేసి బాలునిఁ జంప నుద్యుక్తుఁ డగుచున్నాఁ డని తలఁచి కృష్ణుతో మొఱ్ఱ నిడియుందురు. కృష్ణుఁ డేవేని మంత్రతంత్రములఁ జేసియుండఁగా శిశువు తేఱుకొనియుండును. అందువలననే శ్రీకృష్ణునకు „పరీక్షిత్ప్రాణసంధాత” అనుబిరుదము పిమ్మటఁ గలిగియుండును. „దయ్యములఁ బట్టించుటయు మంత్రతంత్రాదులచే” వానిని వదల్చుకొనుటయు, అథర్వవేదముననే కలదు. బాలగ్రహాదులకుఁగూడ మంత్రతంత్రాదు లవలంబింప „సుశ్రుతా”ది వైద్యగ్రంథములు చెప్పుచుండఁగాఁ బ్రాచీనులు తప్పక వీనియందు పట్టుదలతో నుండి రనియు నిది మూఢాచారమె కాక ప్రాచీన నాగరికాచారమే యనియుఁ దలఁపవలసియున్నది.

ఈమంత్రతంత్రాదులయందు నేఁడు హూణభాషాభ్యాసముచే నాగరికతను సంపాదించుకొనినవారును నమ్మకము కలిగియుండుటఁ జూ

చుచుండలేదా ? శ్రీకృష్ణుఁడు కౌరవవధము నన్యాయముగాఁ జేయించె నని "ఉద్దాలకుఁ" వంటి ఋషికూడ తలఁచెను. ఉద్దాలకునకుఁగూడ శ్రీ కృష్ణుఁడు విశ్వరూపముఁ జూపి కర్తను భోక్తను నేనె యని మోహము నో మోహోపశమనమునో కలిగించెను. ♦

వసుదేవుఁడుకూడ శ్రీకృష్ణుఁడు కురుక్షేత్రయుద్ధములోఁ జేసిన కార్యముల నంగీకరింపఁ డనికాఁబోలు సమరవార్తలను సంకుచిత పఱిచియే నుడివెను. కురు పాండవ సంగ్రామానంతరము కృష్ణుఁడు ముప్పదియాఱు సంవత్సరములు జీవించె నని మహాభారతములోఁ గలదు. ఆ కాలములోఁ గృష్ణుఁడు చేసిన కార్యములలో "అనుగీతను" అర్జునున కుపదేశించుటయుఁ బరీక్షిత్ప్రాణసంధానముఁ జేయుటయు ననునవియే ప్రఖ్యాతకార్యములు. అనుగీత సౌతికాలపు దని విమర్శకులతలంపు. ఈముప్పదియాఱుసంవత్సరములలోను మహావీరు లందఱు కురుక్షేత్రయుద్ధమునసే మృతినొందుటచే ద్వారకపై దండయాత్రఁ జేయువారు లేకుండిరి కాని, అధికారబల ముండుటచే శ్రీకృష్ణునిపక్షపువా రగు "వృష్ణి"కులులును, రాజవంశీయులును, జనాధిక్యము గల భోజకులులును, అంతఃకలహములఁ బెంచుకొనుచుండి రనియు సురాపానము మితిమీఱె ననియు, అధికారమత్తతచేఁ గృష్ణసంజాతులు పెద్దలయెడ గౌరవము లేక ఋషీశ్వరులఁగూడ నిర్లక్ష్యము పెట్టుచుండి రనియు, "మౌసలపర్వ" గాథలవలన ద్యోతక మగును. నామమాత్రపురాజును వృద్ధుఁడు నగు "ఉగ్రసేనుని" యాజ్ఞను యాదవులు నిర్లక్ష్యముచేయు చుండిరి. సాక్షాద్భగవదవతార మని యెన్నఁదగిన శ్రీకృష్ణునకుఁ దనయుఁడును, శ్రీరామభక్తాగ్రేసరుఁ డగుజాంబవంతుని దౌహిత్రుఁడు నగు సాంబుఁడే గర్భిణీస్త్రీవేషమును ధరించి కృష్ణసందర్శనమున కేతెంచిన

♦ అశ్వమేధపర్వ. 53 అధ్యా.

"విశ్వామిత్రా"ది మునులను హేళనముఁ జేసి వారిచేఁ దిట్టులఁ దినుట మత్తత కాక మఱియేమి యగును? అప్పుడు కలుగుచున్న "ఉత్పాతములం" జూచి యుగ్రసేనుఁడు ద్వారకలో నెవరును, కృష్ణబలరామాదుల వంశములవారును గూడ సురాపానముం జేయరా దనినియముఁ జేసిన యెడల సకుటుంబముగా శూలారోపణముఁ జేయఁబడునని నియముఁ జాటింపుచేయించెను. జనసామాన్యము రాజాజ్ఞచే భయము నొంది సురాపానమును మానిరి * కాని, అవతారపురుషుఁ డనఁబడు బలరాముఁడే శ్రీకృష్ణుఁడు సన్నిధి నుండఁగాఁ గృతవర్మతోను సాత్యకితోను గలిసి చెడఁద్రావెను ♦ ఇది రాజాజ్ఞను లెక్కసేయకపోవుటయే కాక నాఁటికి శ్రీకృష్ణునియం "దావంత" యైన గౌరవమును యాదవులు చూపుచుండలే దని స్పష్ట మగుచున్నది. ఎపుడు ప్రజలు రాజాజ్ఞను మన్నింపరో, స్వనాయకుని గౌరవింపరో నాఁడే యాజాతికి దురవస్థాకాలము సంప్రాప్తమగునని యాదవనాశపుగాథచేఁ దెలిసికొనవలసి యున్నది. శ్రీకృష్ణుఁడు బలరామునివలెఁ దెగద్రావి "హాలిప్రియా" యని కల్లుసకు శాశ్వతబిరుదము నొసఁగలేదు కాని, మితపానమును రహస్యముగాఁ జేయువాఁ డని యింతకుముందే వ్రాసియుంటిని. తెగఁద్రావి సాత్యకి సురాపానమత్తుఁడై తనకంటె నధికముగాఁ ద్రావిన కృతవర్మ నధిక్షేపింపఁగా నాతఁడు సాత్యకిని దిరిగి యధిక్షేపించెను. సాత్యకి కృష్ణునితో నది పెద్ద యాక్షేపణముగా సూచింప శ్రీకృష్ణుఁడు (వృష్ణిభోజకులజుల వివాదమును మనస్సునం దుంచుకొని కాఁబోలు) భోజులపైఁ దన కోపదృష్టిని బ్రసరింపఁజేసెను. అది యాజ్ఞగాఁ గొని సాత్యకి కృతవర్మఁ దెగవ్రేసి భోజులపైఁ గవిసెను. అంత సంఖ్యాధిక్యముగల భోజులు బలవంతులై

---

* మౌసలపర్వ 1 అధ్యా.

♦ మౌసలపర్వ 3 అధ్యా.

నను సంఖ్యాహైన్యముగల వృష్ణికులులపైఁ బడి కృష్ణతనయులు నాతని సంబంధులు నగు "ప్రద్యుమ్న, సాంబ, అనిరుద్ధ, గద, చారుదేష్ణా" దులను మడియించిరి. భోజులలోఁగూడ, కృతవర్మ, అక్రూరాదులు మృతినొందిరి. సంఖ్యాధిక్యముచే మిగిలినభోజులను శ్రీకృష్ణుఁడే స్వయముగాఁ జంపెను. ఇంతకు సాత్యకికృతవర్మలకుఁ గల యాక్షేపణాంశము లేవి? కురుక్షేత్రయుద్ధవిశేషములే. సాత్యకి మత్తుఁడై యొడలు తెలియక కృతవర్మవలను నుపలక్షించుచు నిద్రవోవుసైనికులఁ జంపుట యేపాటిశౌర్యమో యనెను. దానికిఁ బ్రద్యుమ్నుఁడు సంతసించెను. కృతవర్మ, చేయితెగిన భూరిశ్రవునిఁ జంపుట యెట్టిశూరత్వ మనెను. ఇదియే వివాదాంశము. సురాపానమత్తులు చేయు ప్రసంగము లిట్టివియే కదా! లేకుండిన ముప్పదియాఱువత్సరములకుఁ బూర్వము జరిగిన యుద్ధవిశేషముల నానాఁ డాక్షేపణారూపముగాఁ దెచ్చుకొనుట కేమిసందర్భము కలిగెను? కలహారంభముననే బలరాముఁ డొంటరిగా సమీపవనమున నొకవృక్షమూలము నాశ్రయించి సమాధినిష్ఠాగరిష్ఠుఁ డయ్యెను. సురాపానమును విశేషముగాఁ జేసినయాతనికి సమాధినిష్ఠ కుదురు నేమో యనుభవజ్ఞులు చెప్పవలసియున్నది. బలరాముని శ్రీకృష్ణుఁడు సర్వయాదవనాశనానంతరము వనమునఁ జూడఁబోఁగా నాతని ముఖమునుండి మహాసర్ప మొకటి వెడలి యంతర్హిత మయ్యె నని చెప్పఁబడుటచే బలరాముఁడు మత్తుఁడై యేవృక్షముక్రిందనో పండుకొని యేదుష్టసర్పము వాఁతనో పడి మృతుఁ డయ్యె నని తలఁపవలసియున్నది. బలరాముఁ డొకప్పుడు సురాపానమత్తుఁడై, ఋషులు సూతునివలనఁ బురాణములను వినుచున్న నైమిశారణ్యమున కేగి ఋషులు ప్రత్యుత్థానముఁ జేసినను పౌరాణికనియమము ననుసరించి ప్రత్యుత్థానముఁ జేయని సూతుపైఁ గినిసి నన్నేల మర్యాదం జేయ వని యడిగినదియే తడవుగా సూ

తునితలఁ దెగవేసెను. ఋషులు జడిసి పరుగెత్తిరి. పిమ్మటఁ దెలిసి పశ్చాత్తప్తుఁడై తీర్థయాత్రలఁ జేసె ననియు సూతుఁడు బ్రహ్మనపహత్యుం డయ్యె ననియు మార్కండేయపురాణమునఁ గలదు. భాగవతములో శౌనకాదులు ప్రార్థింపఁ దనమహిమచే సూతునిఁ బునరుజ్జీవింపఁజేసి తీర్థయాత్రకేఁగె ననియుఁ గలదు. ఎట్టులైన బలరాముఁడు తెగఁద్రావి యకార్యములఁ జేయువాఁ డనియు శరీరస్మృతి తెలియక మెలఁగువాఁ డనియుఁ దెలియఁగలదు. శ్రీకృష్ణుఁ డనదయై యేమియుఁ దోఁపక కానాన్యవనమున నొకచో శయనించి కురువంశక్షయ మెట్లయ్యెనో యాదవవంశక్షయ మట్లయ్యెఁగదా యని గాంధారీశాపవాక్యమును స్మరించుచుండఁగా నొకవ్యాధుఁడు దూరమునుండి పొంచి శయనించినకృష్ణుని మృగముగాఁ దలఁచి బాణముతోఁ గొట్టెను. అది కృష్ణునిపాదాగ్రమునఁ దగిలి దానితోనె మృతిఁ బొందెను. కృష్ణుఁ డెంతటి యవతారపురుషుఁ డైనను, సర్వయాదవనాశనానంతరము నష్టశేష యాదవకులమును గాపాడుమని "బభ్రువు"ను ద్వారకకుఁ బొమ్మని చెప్పుటలోను, దారుకు నర్జునునికడకంపుటలోను, మృతయాదవ యగు ద్వారకను చేరి వసుదేవునితో నిష్ఠురమయగు నిట్టిద్వారకలో నుండలేను. తపస్సుఁ జేయఁబోయెదను, అర్జునుఁడు వచ్చి తక్కినవారలఁ జక్కఁజేయు నని చెప్పి వనములో విచారించుచు శయనించుటలోను, సంపూర్ణమానవత్వము నొ దీనరీతి గోచరించును. ఏతపస్సును జేయలేదు. అత్యాసన్నమరణము కూడ శ్రీకృష్ణునకుఁ దెలియలేదు. ఇది సంపూర్ణమానవత్వము కాదా? అట్టి మానవత్వము లేకుండినయెడల అర్జునుఁడు కృష్ణాంతఃపురస్త్రీలం గాపాడ హస్తిపురికిఁ గొంపోవుచు బోయలచేఁ గోలుపోయిన యాస్త్రీల భవిష్యద్వృత్తాంతముఁ దెలిసినచో బభ్రువుతో దస్యులు ద్వారకలోని యాదవులు నశించుటచే ద్వారకం దోఁచుకొందు రనియు స్త్రీలఁ గొనా..

మహామునియు నేల చెప్పియుండును? అర్జునునికంటెఁ గొన్ని మాసములు పెద్దగా నుండిన శ్రీకృష్ణుఁడు నిర్యాణముఁ జెందునాటికి 104 సంవత్సరములవాఁడుగా భారతమువలనఁ దెలియవచ్చును. ఆంధ్రీకృతభాగవతమునకుఁ బీఠికవ్రాసినవారు కృష్ణుఁడు 120 సంవత్సరములకుఁ బైఁగా జీవించె నని యేదేదో వ్రాయుట చింత్యము. ఆసంగతిని, పాండవవయోనిర్ణయసమయమున విమర్శింతుము. శ్రీకృష్ణనిర్యాణానంతరము దారుకునివలన యాదవనాశముఁ దెలిసికొని యర్జునుఁడు ద్వారకకు వచ్చి వసుదేవునివలన సర్వవృత్తాంతముఁ దెలిసి యప్పుడె మృతినొందిన వసుదేవుని, ప్రభాసమున రామకృష్ణులశరీరములను దహించి, మృతయాదవకాంతలను, బాలురను, పరిజనులను, మిగిలియున్న ధనధాన్యములను దీసికొని ద్వారకనుండి యింద్రప్రస్థమునకుఁ బ్రయాణమై పట్టణమునుండి వెడలఁగనే ద్వారకాపురి సముద్రము ముప్పొంగుటచే మునిఁగిపోయెను. నేఁటివలెఁగాని యింతకంటె హెచ్చుగాఁగాని భారతకాలమున "భూతోత్పాతశాఖ" (మెటిరియాలాజికల్ డిపార్టుమెంటు) శాఖగా పనిచేయుచున్న నిదర్శనములు కలవు. ఏడుదినములలో నుప్పెన వచ్చి ద్వారకను ముంచు నని నాఁటివారు తెలిసికొనఁగలిగి రనుటయే దీనికి నిదర్శనము. "భూతోత్పాతశాఖ" శాఖగా రాజ్యమునఁ బనిచేయు చుండవలె నని సభాపర్వమునను గలదు. దాని నిట వివరింప నావశ్యకము లేదు. అర్జునుఁడిటుల ననాథలగు స్త్రీ బాల బాలికలను భాగ్యభోగ్యములతో "మరుదుస్థల" (రాజపుత్రస్థానపు ఎడారి) మార్గమునఁ దీసికొనిపోవుచుండఁగా విశేషసైన్యబలము లేక రక్షణీయులే విస్తారముగా నుండుటచే దారిదోఁపుడుప్రవృత్తిఁగల పంచనదప్రాంత కిరాతులసంఘముపైఁ బడి దోఁచుకొనిరి. అందు స్త్రీలు—విశేషించి కృష్ణునియంతఃపురకాంతలు—కూడ దోఁచుకొనఁబడిరి. అర్జునుఁడొంటరియగుటచేతను శతాధికవృద్ధుఁడై

బలహీనుఁ డగుటచేతను, సర్వయాదవనాశముచేతను, అందును దనకు వందయై యుండెడి శ్రీకృష్ణునిర్యాణముచే విచారగ్రస్తుఁడై యుండుటచేతను దస్యులగు కిరాతులనుండి విస్తారమగు యాదవ నారీసంఘమును రక్షింపలేకపోయెను. కొందఱు యాదవకాంతలు కామాతురలై కిరాతులఁగూడుటకుఁ జెదరిపోయి రని యీక్రిందిశ్లోకార్థము చెప్పుచున్నది*

"పిమ్మట నందఱు యోధులు నుండఁగా నానారీరత్నము లన్ని వైపులను లాఁగివేయఁబడిరి. మఱియుఁ గొందఱు కామమువలననే వెళ్ళిపోయిరి."

పంచనదప్రాంతము నేఁటికాలమున "రావి, బియాస్, సట్లెజ్, చీనాబ్, జీలం" నదులు ప్రవహించుచోటు. ఇది వేదకాలమునుండి నేఁటికాలమువఱకుఁ బవిత్రమైనట్టులనే మోటుజాతివారికిని నివాసమై యున్నది. పంచనదప్రాంతముననే ఏకలవ్యాదికిరాతు లుండినట్టులఁ దోఁచును. అచటనే ఏకలవ్యపుత్రుఁ డర్జునునశ్వమేధాశ్వము నరికట్టెను. ఆయేకలవ్యపుత్రుని యేలుబడిలోని కిరాతు లర్జును నెదిర్చి కృష్ణకాంతల నపహరించి యుందురు. లేక ప్రాచీనకాలమున నపుడపుడు భరతఖండమును దోఁచుకొనిపోవుచుండెడి పారశీక, శక, యవనాదులకుఁ బ్రాచీనస్థానీయులుగానైన పైకిరాతులై యుందు రని తలంపవలసి యుండును. దేశము యాదవకలహమునాఁటికి కిరాతావృతమై యుండుటచేతనె శ్రీకృష్ణుఁడు కిరాతులు వచ్చి ద్వారకను దోఁచికొందు రని డోలాందోళితమనస్కుఁ డయ్యెను. అర్జునుఁడు ద్వారకకు వచ్చినచో ద్వారకలోనివారిం గాపాడు నని తలంచెను. కాని ద్వారకాపురి సముద్రముచే ముంపఁబడు నుపద్రవస్థితినిగూడ పొందనుండెను. పైకారణ

---

* శ్లో॥ మిషతాం సర్వయోధానాం । తతస్తాః ప్రమదోత్తమాః
సమంతతో వకృష్యంత । కామాచ్చాన్యాః ప్రవవ్రజుః॥ మౌసలపర్వ. 07 అధ్యా.

ములచేఁ బెక్కు దేశములను జయించి తెచ్చిన మహాధనరాసులు, అనర్ఘమణులు, అనల్పశిల్పములు, కృష్ణనిర్యాణానంతరము కిరాతులచే దోఁచుకోనఁబడియు, సముద్రముచే ముంపఁబడియు నశించెను. ఇట్టిమహోపద్రవములచేతనే మనభరతఖండైశ్వర్యము నశించినది. అక్రూరునకుఁ జేరిన "శమంతకమణి"యే నేఁడు మనజార్జిప్రభువుకడ నుండిన "కోహినూరు" రత్నమని కొందఱు తలంతురు. అది కృష్ణామండలమునుండి క్రమముగా ఢిల్లీపాదుషాలకుఁ జేరి రంజితసింగు నొంది యాతనిపుత్రుని నుండి బలవంతముగా విక్టోరియామహారాజ్ఞి కిప్పింపఁబడినట్లు చదివియున్నాము. శమంతకమణికిని దీనికిని సంబంధ మెంతవఱకుండునో! అక్రూరుఁడు భోజకులజుఁడు. ఆతనిసంతతివారు వజ్రునికడ నుండ నిష్టములేక చెదరిపోయినట్లు మహాభారతముననే కలదు. భోజులు కృష్ణాతీరమున రాజ్య మేలిన నిదర్శనము లున్నవి. ఆభోజులద్వారమున శమంతకమణి కృష్ణాతీరగతమై పైవిధమున విక్టోరియామహారాజ్ఞికిఁ జేర్పఁబడినను విరుద్ధము కాకపోవచ్చును.

బహుపత్నీత్వ మయుక్త మని యీషోడశసహస్రాంతఃపురస్త్రీగాథయే చెప్పును. శ్రీకృష్ణుఁడు నిర్యాణసమయమునఁగూడ స్త్రీరక్షణ మెటు లగునో యనియే విచారించుచు నట్లు బభ్రువునకును, దారకునకుఁ జెప్పువాక్యములచే నూహింపవలసియున్నది. అర్జునునకు వ్యాసుఁడు షోడశాంతఃపురస్త్రీల యపహరణముఁ గూర్చినగాథ కేదియో శాపసంబంధముఁ జెప్పినటుల గ్రంథాంతములఁ గలదు కాని యది నవీనకల్పితమై యుండును. అర్జునుఁడు కృష్ణపౌత్రుఁడగు "వజ్రు"నకు నింద్రప్రస్థరాజ్యమును, (ఇది ప్రాచీనమై యాదవులకు "అభిజన మగు మధురారాజ్యముతోఁ గూడియుండె" యాదవులు ద్వారకకు వలసపోయి నపిమ్మటను పాండవులచేతనో కౌరవులచేతనో "ఇంద్రప్రస్థ" రాజ్య

ములోఁ గలుపఁబడియుండును. మథురాపురి, ఇంద్రప్రస్థ మని చెప్పఁ బడు "ఢిల్లీ"కి నలువది మైళ్లకు లోపుననే కలదు. మథురాపురికోటలు కంసునినాఁడే రక్షణార్థముగా నుండుటచేత దృఢదుర్గాదికము గల యింద్రప్రస్థపురమును వజ్రున కర్జునుఁ డిచ్చియుండును) "సరస్వతీపురి"ని సాత్యకికుమారున కిచ్చెను. (సరస్వతీపురి యెచ్చటిదో తెలియదు) "మార్తికావతమును" కృతవర్మకుమారున కిచ్చెను. ("మార్తికావతము" మొదట శిశుపాలసోదరుఁ డగు సాళ్వుఁ డేలెడివాఁడు. వానిని కృష్ణుఁడు సంహరింపఁగా వానిపుత్రుఁడు రాజ్యమునకు వచ్చెను. అతఁడు "మార్తికావతుఁడ" నియే భారతమునఁ గలదు. కృష్ణపాండవులయందంతు ప్రేమగలవాడయ్యు నాతఁడు దుర్యోధనుపక్షమునకు వచ్చి పద్మవ్యూహములో నభిమన్యుచేఁ జచ్చెను. అరాజకమగు నా ప్రదేశమునకుఁ గృతవర్మసుతుఁడు పరిపాలకుఁడై భోజకులులగు యాదవులఁ గాపాడెను. యాదవులు భోజులునగు వారిసంతతియే "దేవగిరి, ఓరుగల్లు, బల్లాల యాదవరాజులకు, విజయనగరరాజులగు బుక్కరాయాదులకు, మూలపురుషులుగాఁ దలఁపఁబడుచున్నారు. భోజు లనుపేరఁ గొందఱు గొల్లలు పశ్చిమాంధ్రమున రాజ్యముఁ జేసిరి. వారిసంతతి నేఁడును గలదు. ఇప్పటి యోరుగల్లుపట్టణమునకు "మట్టివాడ" అనుపేరు కలదు. (మృత్తికావతాపరనామధేయ మగు, మార్తికావతము తద్భవరూపమున "మట్టివాడ" యైనదేమో పరిశోధకు లాలోచింతురుగాక) భోజులలోని యుగ్రసేనునికుటుంబమును వజ్రునకు నర్జునుఁడు కాపాడ నియోగించెను. కాని పూర్వవైరములఁ దలఁచికాఁబోలు వారతనికడ నుండక చెదరిపోయిరఁట! ఇంతవఱకు వ్రాసిన శ్రీకృష్ణునిచరితము మహాభారతముతో సంబంధించినది.

ఇతరవిషయములు

కృష్ణుఁడు క్షత్రియుఁడు కాఁడు. అందువలననే యాతనికి రాజ్యార్హత కలుగలేదని భారతాదులలోఁ గలదు. ఉత్తమరాజకాంతలను రాక్షసవివాహముచేతనె యాతఁడు పరిగ్రహించెను. అందువలనఁ బెక్కండ్రుక్షత్రియు లాతనిం ద్వేషించిరి. దుర్యోధనుని కుమార్తె "లక్ష్మణ" యనునామెను కృష్ణపుత్రుఁడు సాంబుఁడు పెండ్లియాడఁ బ్రయత్నింపఁగా దుర్యోధనాదులు క్షత్రియేతరుఁడు క్షత్రియకాంతం బెండ్లియాడుట కూడ దని నిరోధించియు, బలరాముని బలవంతముచేఁ బెండ్లిచేసినటుల భాగవతమునఁ గలదు. ఉద్దాలకుఁడు, దుర్వాసుఁడు, శ్రీకృష్ణునిచేతను, "కణ్వవిశ్వామిత్రా"దులు శ్రీకృష్ణపుత్రులచేతను, శౌనకాదులు గౌరవించు సూతుఁడు బలరామునిచేతను ధిక్కరింపఁబడి తిట్టఁబడుటఁ జూడఁగా యాదవులకు బ్రాహ్మణులపై ననూయ కలదని తోఁచును. దేవకీపుత్రుఁడగు కృష్ణుఁడు "ఘోరఆంగిరస్సు" అను మునికి శిష్యుఁడై జ్ఞానోపదేశముఁ బొందినటుల ఛాందోగ్యమునఁ గలదు. ఆపొందినజ్ఞానమునకును గీతలలోఁ గృష్ణుఁ డుపదేశించిన జ్ఞానమునకును సంబంధము కానఁబడనందున గీతోపదేశకృష్ణుఁ డాతఁడు కాఁడేమో యనితిలకుమహాశయుఁడు గీతారహస్యమున వ్రాసియున్నాఁడు. భారతకృష్ణుఁడు వేఱు, భాగవతకృష్ణుఁడు వేఱు అని "రామకృష్ణభండార్కరు"గారు వ్రాసియున్నారు.

కలకత్తానివాసియుఁ బ్రస్థానత్రయమునకు నాంగ్లభాషలో వ్యాఖ్యలను వ్రాసిన శ్రీపండిత సీతానాథతత్త్వభూషణుఁడుగారు శ్రీకృష్ణునిగూర్చి నా కిట్లు వ్రాసియున్నారు. "నాచే రచియింపఁబడిన (1) కృష్ణగీత (2) కృష్ణపురాణములు అను రెండు గ్రంథములలోను, మహాభారత మనేకులచే వ్రాయఁబడిన గ్రంథము. అది నానాయుగములలో

నృద్పేయఁబడినది. మహాభారతకృష్ణుఁ డైతిహాసపురుషుఁడు కాఁడు. ఋగ్వేదములోని యాంగీరసకృష్ణుఁడు, అసురకృష్ణుఁడు, ఛాందోగ్యము లోని దేవకీనందనకృష్ణుఁడు మిశ్రితమై భారతకృష్ణుఁ డయ్యెను" అని చూప యత్నించితిని. ఈసృష్టింపఁబడిన జీవనచరిత్రయందుఁ గాలక్రమమున ననేకకథలు కల్పింపఁబడి చేర్పఁబడినవి" అని వ్రాసిరి.

భక్తి యనునది ప్రాచీనకాలమున లేకుండె ననియు, "కర్మ, జ్ఞానము" అనునవియే ప్రాచీనకాలమున నుండె ననియు, కృష్ణవిష్ణులకు భక్తి మధ్యకాలమున నేర్పడె ననియు శ్రీలోకమాన్యతిలకు గీతారహస్యములో విశేషముగాఁ జర్చించియున్నాఁడు. దాని నిటవ్రాయుటకుఁ దావు చాలదు. కాని నాకుఁ దోఁచినరీతి నింకొక సంగతిని వ్రాయుచున్నాఁడను. * "శాకటాయనుఁ" డను ప్రసిద్ధవ్యాకరణశాస్త్రకర్తయు "పాణిని" యను లోకప్రసిద్ధవ్యాకరణశాస్త్రకర్తయు "పతం

* శాకటాయనుఁడు "భక్తి" అను అధికారసూత్రమునకుఁ దిమ్మట "వాసుదేవార్జునాద్వుష్" (3—1—134) అని చెప్పెను. శబ్దనిష్పత్తిలో వాసుదేవుని భక్తుఁడు, వాసుదేవకుఁడు, అర్జునునిభక్తుఁడు, అర్జునకుఁడు, అని యగును. పాణిన్యాచార్యులుకూడ తన యష్టాధ్యాయిలో "వాసుదేవార్జునాభ్యాంవుఞ్" (4—3—98) అని చెప్పెను. దీనివలనఁగూడ నైవిధమునవే రూపనిష్పత్తి యగును కాని శాకటాయనుఁడు "వుష్" అనఁగా, పాణిని "వుఞ్" అనెను. స్థూలదృష్టిచే రెంటికి రూపనిష్పత్తిలో నర్థ మొక్కటియే, స్వరమునఁగూడ భేదములేదు కాని "పతంజలి" మహాభాష్యమునఁ జెప్పిన యీక్రిందివాక్యములచే శాకటాయనుని వాసుదేవార్జునభక్తులకును "పాణిని" యొక్క వాసుదేవార్జునభక్తులకును భేదము కలదని తెలియనగును. "వాసుదేవార్జునాభ్యాం వుఞ్" (4—3—98) కిమర్థం వాసుదేవశబ్దాత్ "వుఞ్" విధీయతే ? "గోత్రక్షత్రియాఖ్యేభ్యో బహులం వుఞ్" ఇత్యేవసిద్ధం. నహ్యస్తి విశేషః వాసుదేవశబ్దాత్ "వుఞో వా, వునో వా ?" తదేవరూపం. సఏవస్వరః. ఇదం తర్హి ప్రయోజనం వాసుదేవశబ్దస్య, పూర్వనిపాతం వక్ష్యామీతి అథవా నైషా క్షత్రియాఖ్యా, సంజ్ఞైషా తత్రభగవతః"

జలి" యను పాణినివ్యాకరణభాష్యకర్తయు "వాసుదేవార్జునుల"యందు భక్తి గలవా రుండి రని చెప్పియున్నారు. పతంజల్యాదులు ఋషులుగాను పరిగణింపఁబడిరి. (వైదికఋషులు కారు) పతంజలి, క్రీ. పూ. 2 శతాబ్దమునను, పాణిని క్రీ. పూ. 8 శతాబ్దమునను శాకటాయనుఁడు క్రీ. పూ. 12 శతాబ్దప్రాంతమున నుండిరి. శాకటాయనునికాలమున వాసుదేవార్జునులను వీరులనుగామాత్రమె తలఁచి భక్తి సేయువా రుండిరి. పాణినికాలమునకు వారిని భగవదవతారములుగాఁ దలఁచుచుండిరి. పతంజలికాలమున వాసుదేవుని భగవంతునిగాఁ దలఁచుచుండిరి. కాని, యర్జును నటులఁ దలఁపరైరి.

క్రీ. పూ. నాలవశతాబ్దమున "సెల్యూకసు"చేఁ జంద్రగుప్తచక్రవర్తికడ రాయబారిగా నంపఁబడిన "మెగస్థనీసు" శౌరసేను లనుజాతివారు "మథురాపట్టణ" ప్రాంతమున శ్రీకృష్ణునిఁ గొలుచు భక్తులుగా నుండి రని వ్రాసెనఁట! కాన శాకటాయనునికాలమునఁ గృ

తా॥ ఎందుకొఱకు వాసుదేవశబ్దముకంటె వున్ విధింపఁబడెను? "గోత్రక్షత్రియాఖ్యేభ్యో బహులంవుఞ్" (4—3—99) అను సూత్రముచేఁగాని రూపము సిద్ధించునుగదా! విశేష మేమియులేదు. "వుఞ్" అనినను "వున్" అనినను "రూపము, స్వరము" సమానమే. అయితే ప్రయోజన మొకటికలదు. వాసుదేవశబ్దమునకుఁ బూర్వనిపాతము కల దని, లేక క్షత్రియశబ్దమాత్రముఁ జెప్పునది కాక, భగవంతునిఁ జెప్పు శబ్దపరమై యున్న దని—పై భాష్యవాక్యములఁ బట్టి, "వుఞ్" క్షత్రియమాత్రునియందుండు భక్తిని "వున్" భగవత్పరముగా నగు భక్తినిఁ జెప్పు నని స్పష్టమగుచున్నది. శాకటాయనుఁడు "వుఞ్" వాడుటచే నాతనికాలమున వాసుదేవార్జునులను క్షత్రియవీరులుగాఁ దలఁచుచు వారియందు భక్తిసేయువా రుండిరనియు, అప్పుడు వాసుదేవుఁడు భగవంతుఁడుగాఁ దలఁచఁబడలే దనియు, పాణినికాలమునకు వాసుదేవార్జునులు (నరనారాయణులు) భగవదంశాసంభూతులుగాఁ దలఁపఁబడి రనియు పతంజలికాలమునకు వాసుదేవుఁడు కేవలభగవంతుఁడుగాను తలంపఁబడుచుండె ననియు సూక్ష్మముగా నాలోచించిన స్పష్టమగును. పతంజలి, అర్జునశబ్దమున కైనఁ దలపెట్టకుండుటచే నర్జునుఁడు భగవద్భావమునుండి నాఁటివారిచేఁ దొలఁగింపఁబడె నని స్పష్టమగుచున్నది.

ప్రాకృతులు క్షత్రియవీరులుగాఁ దలఁచి నేఁడు మనము ,,శివాజీ, కృష్ణదేవరా" యాదులపై భక్తి జూపుచున్నటుల భక్తిం జూపును, పాణిని కాలమునకు నేఁడు మనము బుద్ధ, శంకర, రామానుజాదులపైఁ భక్తిం జూపుకీతిని భక్తిఁ జూపుచుండి రనియు " మెగస్థనీసు " కాలమున ,,శూరసేన" దేశీయులుమాత్రమె (మథురాప్రాంతము శూరసేనదేశము) శ్రీకృష్ణుని కులదైవతముగా సేవించుచుండి రనియు పతంజలికాలమునకు నర్జునుఁడు పూజ్యస్థానమునుండి తొలఁగె ననియు శ్రీకృష్ణుఁడు కేవలము భగవంతుఁడుగానె పరిగణింపఁబడె ననియుఁ దలఁపనై యున్నది.

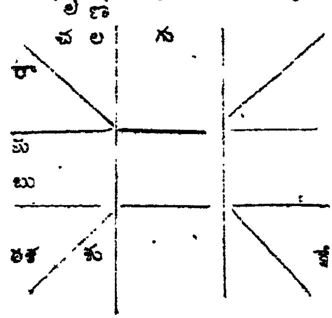
"గోపాలతాపిన్యుపనిష" దాదులు సంతానగోపాలమంత్రాదులు వీనికిఁ బిమ్మటనే పుట్టియుండును. మహాభారతములోని కృష్ణుఁడు కొన్నిచోటులను మాత్రమె దేవుఁడుగా వర్ణింపఁబడెనుగాని, మిగిలినప్రదేశములం దెల్ల నాతఁడు రాజకీయధురంధరుఁడుగాను, వీరుఁడుగానె వర్ణింపఁబడెను. పురాణములలోఁ బ్రాచీనముగాఁ దలంపఁబడు "విష్ణు" పురాణములోను, మహాభారతాంతర్గత మనఁబడు ,,హరివంశము" లోను దైవ మానుష భావములు రెండు నించుమించు సమానముగానె శ్రీకృష్ణునివిషయమున వర్ణింపఁబడెను. దైవభావాతిశయము కొంత హెచ్చుగ నుండిన నుండును. శ్రీమద్భాగవతపురాణము, కృష్ణబలరాములు భగవంతుని నల్లని తెల్లని వెండ్రుకలని, ద్వితీయస్కంధమునఁ జెప్పెను. కాని దశమస్కంధము వచ్చునప్పటి కానంగతిని మఱచి కాఁబోలు కేవలావతారిష్ణుఁడే దేవకీగర్భమునం జన్మించె నని చెప్పెను. బమ్మెర పోతన దాని నాంధ్రీకరించుటలోఁ దన్మయుఁడై పెంచి యాంధ్రీకరించెను. బ్రహ్మాండ, పద్మపురాణాదులు శ్రీకృష్ణుని కేవలభగవంతుం డనియే చెప్పినవి. ,,బ్రహ్మవైవర్త" పురాణము శ్రీకృష్ణుఁడు గోలోక...

వాసి కాక ‟గోలోకము” అను లోకమున కధిపతి యనియు “రాధ” యను వనితకూడ గోలోకవాసిని యగు స్త్రీ యనియు రాధాకృష్ణుల గాథ లాలోకపుగాథలే యనియు లోకాతీతగాథలచేఁ బూర్తి సేయఁబడి యున్నది. ఆలోకాతీతపుగాథలే కాక ‟రాధా” సంపర్కముకూడ మహాభారతకృష్ణునకు లే దని దృఢముగాఁ జెప్పఁగలను. అమరసింహుఁడు తన నామలింగానుశాసనమునఁ దా నుజ్జయినీవాసుఁ డగుటచేఁ గాఁబోలు శ్రీకృష్ణుని, నాతని కుటుంబస్థులఁగూడఁ జెప్పియున్నాఁడు. శ్రీరాముని పేరైనఁ జెప్పలేదు. కాని భారత భాగవతాదులలో నెచ్చటఁ గాన్పింపని ‟గయోపాఖ్యాన” గాథ యేపురాణములోనిది? ఇది యాంధ్రదేశములో మాత్రము వ్యాపించెనా? ఆంధ్రేతరదేశములలోఁగూడఁ గలదా? అనుసంశయము మిగుల బాధించుచున్నది. పెక్కం డాంధ్రమహాకవులు ‟చిత్రభారతములు, కృష్ణార్జునచరిత్రలు, గయోపాఖ్యానములు” అను పేరులఁ బెట్టి ‟పద్యకావ్యములు, ద్విపదకావ్యములు, నాటకములు”గా రచించి ప్రఖ్యాతి నొందియున్నారు.* ఈకథకూడ ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణగాథవలె నాంధ్రదేశమున వ్యాప్తి నొందుట యాశ్చర్యకరము. గయోపాఖ్యాన గాథను గ్రంథరూపకముగాఁ జేయువారిలో ‟నాదెండ్ల గోపప్రధాని” ప్రథముఁడుగాఁ గాన్పించును. ఇతఁడు

* గయోపాఖ్యానగాథను గ్రంథరూపముగా రచించిన మహాకవుల పేరులు గ్రంథనామములు తెలిసినంతవఱకు వ్రాయుచున్నాఁడను. (1) నాదెండ్లగోపప్రధాని ‟కృష్ణార్జునచరిత్ర” (2) చరిగొండ ధర్మన్న ‟చిత్రభారతము” (3) కమ్మారి రంగకవి ‟కృష్ణార్జునసంవాదము” (4) కామనామాత్యుఁడు ‟గయోపాఖ్యానము” (5) పోచిరాజు వీరన్న ‟కృష్ణార్జునసంవాదము” (6) పుట్టపాక శంబయకవి ‟కృష్ణార్జునచరిత్ర” (7) శేషప్పకవి ‟గయోపాఖ్యానము” (8) వెలిచేఱుకుల వేంకటరామకవి ‟కృష్ణార్జునసంవాదము” (9) చిలకమర్తి లక్ష్మీనృసింహకవి ‟గయోపాఖ్యానము” (1, 5, 6, 7, 8) గ్రంథములు ద్విపదకావ్యములు (2, 3, 4) పద్యకావ్యములు (9) ప్రసిద్ధి నొందిన నాటకము.

శ్రీకృష్ణదేవరాయల మంత్రి యగు తిమ్మరుమంత్రి మేనల్లుఁ డగుటచే నాంధ్రకావ్యములలోఁ బ్రథమకావ్య మగు "మనుచరిత్ర" వలె గణన కెక్క వలసియుండును గాని, కవిత్వ మంత సరసముగా నుండనందున విఖ్యాతిఁ గాంచలేదు. గయోపాఖ్యానగ్రంథములలో బ్రహ్మశ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహకవిగారి నాటకమున కుండినప్రసిద్ధి దేనికిని లేదు. గయోపాఖ్యానకర్తలందఱు నించుమించు కృష్ణార్జునులవివాదమును బెంచి "ధీరోదాత్త" పురుషు లగువారిని "ధీరోద్ధతులు" కారుగదా, "అధమాధములు"గాఁ గూడ నుండునట్టులఁ జేసి రని "యలంకారశాస్త్ర" దృష్టిచేఁ జెప్పవలసియున్నది. కృష్ణార్జునులు మధుపానముఁ జేయువారని భారతమున వర్ణింపఁబడినందున, "మధుశాలల" దగ్గఱ సంచరించు మధుపులసంభాషణములవలె వారిసంవాదమును వర్ణించిరా యని యుత్ప్రేక్షింపవలసియున్నది. గీతాభాష్యాదికముచే మహాపురుషుఁడుగాఁ దలఁపఁబడు శ్రీకృష్ణుని చారిత్రకదృష్టిచే వివిధముగా విమర్శించినందులకుఁ భక్తవరు లలుగకుందురుగాక! ధీరేంద్రనాథపాలు, బంకించంద్రఛటర్జీ, శ్రీబాప్పిలిమహారాజు, లాలాలజపతిరాయి మొదలగు మహామహులు శ్రీకృష్ణచరితములను వ్రాసియున్నారు. వారివిమర్శనములకును విమర్శనమునకుఁ గొంత భేదము కలదు. కేవలచారిత్రకదృష్టిచేతనే యిది వ్రాయఁబడెను.

కృష్ణుని జాతకము.

శ్లో. విజయాబ్దశ్రావణకృష్ణాష్టమ్యా మర్ధరాత్రౌతు రోహిణ్యాం
వృషలగ్నే ఉఛతు రాహుశ్చామబుధౌచ తృతీయేస్తు
శుక్రిస్సుతిగోరవిమందౌచ చతుర్థేష్ఠమే కేతుః
ద్వాదశభావే జీవశ్చైవం శ్రీకృష్ణజన్మసమయేఽభూత్.

ఈజాతక మొకనవీనరచిత మగు జాతకగ్రంథమున వ్రాయఁబడెను. ఇట్లే యాగ్రంథమున, ధర్మజార్జునులజాతకములును వ్రాయఁబడెను. ఆజాతకములలో రాహుకేతుగ్రహప్రసక్తి లేదు. తద్జ్ఞులు ఫలములను నిర్ణయించుకొందురుగాక. కాని పైయార్యావృత్తము తప్పులతోఁ గూడియున్న దని మాత్రము చెప్పవలసియున్నది.

— ◆ విరాటుఁడు ◆ —

ఈతఁడు మత్స్యదేశాధిపతి. ఈతనితండ్రిపేరు మహాభారతమునఁ గాన్పించదు. కాని "సత్యవతి" సోదరుఁడు మత్స్యదేశాధీశ్వరుఁడయ్యెనని "ఉపరిచరవసువు" గాథలోఁ గలదు. ఆతనిసంతతివాఁడే విరటుఁ డని పురాణాంతరములలో వ్రాయఁబడియుండుటచే నీతఁ డుత్తమక్షత్రియుఁడుకాఁ డని స్పష్టమగుచున్నది. ఈతని కిరువురుభార్యలు గలరు. అందు "సుధేష్ణా" నామము ప్రసిద్ధము. ఈమె నీచజాత్యుత్పన్నుఁడు, త్రాగుబోతు, స్త్రీలోలుఁడు నగు కీచకునిసోదరి. కీచకుఁడే కాఁడు సుధేష్ణకూడ త్రాఁగుఁబోతే. సైరంధ్రీవేషముతో నుండిన ద్రౌపదిని గీచకునింటికిఁ గల్లు తెమ్మనునెపమున నామె కిష్టము లేకుండినను బంపినది. ఆకథాసందర్భము నాలోచింప సుధేష్ణ త్రాఁగుఁబోతే కాక తార్పుఁగత్తె యనికూడ నూహింపవలసియున్నది. సుధేష్ణయే పతివ్రతారత్నమైనచోఁ గీచకుఁడు ద్రౌపదిని దనకడ కంపుమని కోరినపుడన్నివిధముల నాదౌష్ట్యము నాఁపఁ బ్రయత్నింపవలసియుండెను. పాఁడు

మొఱకై విననియెడల ద్రౌపది సర్వస్థలమున కైనఁ బంపవలయును. భర్తతోఁ జెప్పి కీచకుని పాపకృత్యము నాపఁ బ్రయత్నింపవలయును. పతివ్రత యన్యస్త్రీపాతివ్రత్యముఁ గాపాడఁ బ్రయత్నించును గదా? అట్టియత్నము లేమియుఁ జేయక కీచకుఁ డడిగినచొప్పున సురను దెమ్మని సైరంధ్రి యిష్టపడకుండినను బలవంతముగా నామెను గీచకునింటికిఁ బంపినది.

విరటునిరాజ్యమున (నేఁడు భరతఖండమునఁగల కొన్ని సామంత రాజ్యములలో వలె) జనుల మానప్రాణములకు రక్షణము లేకుండెను. ద్రౌపది విరాటరాజసమీపముననే—విరటుఁడు చూచుచుండఁగానే—కీచకునిచేఁ దన్నఁబడినను రా జేమియుఁ గీచకుని దండింపక నీకును వానికినిఁగల వివాదపుసంగతి యింతకుముందు తెలియదు. కావున నే నేమియుఁ జేయు వీలు లే దని ద్రౌపది తన్ను నిందింపఁగా సమాధాన మొసఁగెనే కాని యప్పుడైన నావివాదాంశమును విచారింపలేదు. * కీచకుని దండించుశక్తిసామర్థ్యములు లేమిచే వాని నేమియుఁ జేయలే దనియు సాంత్వనవాక్యములచేతనే కీచకుని సాగనంపె ననియు భారతమునఁ గాన నగును. మఱియుఁ గీచకుఁడు ద్రౌపదితోఁ దనపరాక్రమవిశేషములఁ జెప్పునపుడు నే నీమత్స్యరాజును రాజ్యమున నిల్పఁ బెట్టితి ననినాఁడు.♦ ఆంధ్రీకరించుటలో "తిక్కనసోమయాజి" "రా జనఁగా నెపం బిడి విరాటు నకుం డగఁ గూడ పెట్టుదున్" అని వ్రాయుట యుక్తముగానే యున్నది. ఇంతమాత్రమే కాదు. "ఉపకీచకులు" ద్రౌపదిని కీచకశవముతో నంటఁగట్టి దహనము చేయుదు మనినప్పుడుకూడ విరటుఁడు వారి నేమియుఁ జేయనేరక దాని కంగీకరించియున్నాఁడు. † ద్రౌపదిని

* విరాటపర్వ. 14 అధ్యా. ♦ విరాటపర్వ. 16 అధ్యా.
† విరాటపర్వ. 23 అధ్యా.

కీచకవధానంతరము తనపురమును వదలిపొ మ్మనుటకుఁ గూడ భయ పడి సుధేష్ణచేఁ జెప్పించియున్నాఁడు. * సన్న్యాసియగు ,,కంక’’ భట్టు ను పాచికలతోఁ గొట్టుటలోమాత్ర మీతనిపరాక్రమము పరీక్షించె ను గాని సుశర్మతోఁ బోరాడునపుడు కాన్పింపలేదు. వలలునిసహాయ మె లేకుండిన నీతఁడు సుశర్మచేఁ జెఱపెట్టఁబడియే యుండును. ఉత్తర కుమారుఁ డీతనికిఁ దగినశూరుఁ డగు కుమారుఁడే. ఆతనిప్రజ్ఞలు లోక విదితములై యున్నవి. గోగ్రహణసమయమున నుత్తరుఁడు బాలుఁ డని సాధారణముగాఁ దలఁపఁబడుచుండును. కాని యాతఁ డంతకుముందు (ముప్పదియేండ్లకుఁ బూర్వము) ద్రౌపదీస్వయంవరకాలముననే యువకుఁ డై ద్రౌపదిని వరింపను, మత్స్యయంత్రముఁ గొట్టను, పాంచాలరాజ ధానికిఁ బోయియున్నాఁడు. ♦ కాన గోగ్రహణసమయమున కించుమిం చుమువది వత్సరముల యీడుగలవాఁడే. సుధేష్ణ కుత్తరకుమారుఁడే కాక ,,బభ్రువ’’ అను మఱియొకపుత్రుఁడు నుత్తర యను కుమారియుఁ గలరు. విరటునకు ,,సురథ’’ యను వేఱుభార్యయందు ,, శంఖ శ్వేతు లు’’ అను నిరువురు కుమారులు గలరు. “శతానీకా’’దులు పదునొకఁ డుగురు సోదరులు గలరు. శ్వేతుఁడుమాత్రము పరాక్రమము గలవాఁ డుగా సంస్కృతభారతమున వర్ణింపఁబడెను.† ఎందువలననో యాతని వృత్తాంత మాంధ్రీకరింపఁబడలేదు. విరటుఁడు, నాతనిసోదరులు, సుతు లుగూడ మహాయుద్ధములో, భీష్మ ద్రోణ శల్యులచే నిశ్శేషముగాఁ జంపఁబడిరి. మాత్స్యుల సంఖ్యాధిక్యముమాత్రమె కాని శూరత్వము గాన్పింపదు. కాని నిమ్నజాత్యుత్పన్నులుగాఁ గాన్పించు మాత్స్యులు పాండవులకుఁ దోడువచ్చుటమాత్రము పాండవసంకీర్తనను దృఢపఱచు చున్నది.

* విరాటపర్వ 24 అధ్యా ♦ ఆదిపర్వ 186 అధ్యా. † భీష్మపర్వ 47, 48 అధ్యా

మలయధ్వజుఁడు.

చిత్రవాహనుఁడు, ప్రవీరుఁడునను మూఁడు పేరులు గల యీతఁడు ద్రవిడ (పాండ్య) దేశపురాజు. మన్వాదిస్మృతులలో ద్రవిడుఁడు సంకీర్ణజాతివాఁడుగాఁ జెప్పఁబడెను. అట్టి యీతనికూఁతురు ,,చిత్రాంగద" నర్జునుఁడు పెండ్లియాడి యామెయం దుద్భవించిన ,,బభ్రువాహనుఁ" డను కుమారుని మలయధ్వజునకే దత్తత నిచ్చెను. నాఁటికాలమున దత్తుని యుద్ధమున కాహ్వానింపరు. కాన బభ్రువాహనుఁడు యుద్ధమునకు రాలేదు. మలయధ్వజుఁడు యుద్ధమునఁ బాండవులకు సహాయుఁడుగా వచ్చి శూరత్వముతోఁ బోరాడి యశ్వత్థామచేఁ జచ్చెను. మలయధ్వజుఁ డతిరథుఁడు. ద్రవిడోర్వీశునిసంబంధముకూడ పాండవసాంకర్యమును దృఢపఱచుచున్నది.

పాంచాలురు.

కురుక్షేత్రసంగ్రామములోఁ బాంచాలురప్రశంసయే విస్తారము కలిగియుండుటచేతను, ,, శతపథబ్రాహ్మణములో " కురుపాంచాలుర యుద్ధమొకటి సూచింపఁబడుటచేతను కొందఱు పాశ్చాత్యపండితులే కాక వివేకానందస్వామివంటి మహానుభావుఁడుకూడ పాండవులకుఁ గౌరవులకు యుద్ధము జరుగలే దనియు, ,,కురుపాంచాలురకే యుద్ధము జరిగియుండు ననియుఁ జెప్పుటకుఁ గారణమైనది.(1) కాని కురుపాంచాలయుద్ధమొకటి కురుక్షేత్రసంగ్రామమునకుఁ గొన్నిశతాబ్దములకు ముందే జరిగెను. (2),,సంవరణుఁ" డను కురురాజపితకును, దుష్యంతుఁ డను పాంచాలరాజమూలపురుషుని సంతతికిని సంగ్రామము జరిగెను. అందు

(1) చూడుఁడు వివేకానందుని ద్వాదశోపన్యాసములు,

(2) ఆదిపర్వ 94, 172, 173 అధ్యా.

సంవరణుఁడు పదచ్యుతుఁడై పెక్కేండ్లు వనములపాలై సింధునదీతీరము నఁ బరిభ్రమించుచు "తపతి" యను వనితను బెండ్లియై వసిష్ఠునిమహిమము చేఁ దిరిగి రాజ్యము నొందెను. ఈగాథను బై పరిశోధకులు గమనింపలే దని తలఁపవలసియున్నది. పాంచాలురు సంవరణునితోఁ బోరునపుడు విశేషసైన్యము నుపయోగించినటులును, ఆయుద్ధ మనేకవత్సరములకా లము జరిగినటులును బురాణాంతరములలోఁ గలదు. ఆపోరే ,,శతపథ మున'' వర్ణింపఁబడినది. శతపథము నాంగ్లీకరించిన ,,జ్యూలియస్ యగ్గ హింగు'' దొరగారు, తాము రచించిన ,,యాంగ్లీకృతశతపథ'' పీఠికలోఁ బాండురాజుచేఁ గుంతికిఁ జెప్పఁబడిన ,,శ్వేతకేతు'' చరిత్రిలోని ,,శ్వేత కేతువు శతపథము''లో యాజ్ఞవల్క్యునితోఁ గలిసికొనినటు లుండుట చేతను, శతపథము పాండురాజునకుఁ బూర్వమె రచింపఁబడియుండు నని యనుమానముగా వ్రాసియున్నారు. కాని శతపథరచనము, శ్వేతకేతు వు యాజ్ఞవల్క్యుఁడు పుట్టుట మహాభారతయుద్ధానంతరమె కలిగెను. శతపథమును రచించిన ఋషి యాజ్ఞవల్క్యుని శిష్యుఁడు. యాజ్ఞవ ల్క్య, శ్వేతకేతులు జనమేజయునకుఁ బిమ్మటివా రని యీగ్రంథము యొక్క 44 పుటలో వ్రాయఁబడియున్నది.

యాజ్ఞవల్క్యుఁడు జనమేజయునిచేఁ జివరదశలో దర్శపూర్ణిమా సేష్టులఁ జేయించె నని మత్స్యపురాణమునఁ గలదు. శ్వేతకేతువు జన మేజయునిసర్పయాగమున సదస్యుఁడై యుండినటులు మహాభారతమునఁ గలదు. కాన నాయిరువురు జనమేజయునివృద్ధదశలో యువకులుగా నుందు రని తలంపవలసియుండును. ఆయంశము ముందు విశదముగా వ్రాయఁబడును.

శతపథబ్రాహ్మణమును బాగుగఁ బరిశీలించినచో నది ,,ఐతరే య, తైత్తిరీయాది'' బ్రాహ్మణములలోని భాగములను ,,ఛాందోగ్య,

ద్యుపనిషత్తులలోని భాగములను నేఁటి సమకూర్చిన గ్రంథ మనియు బ్రాహ్మణ గ్రంథకర్త యొక్క కవిత్వము స్వల్పముగా మాత్రమె యుండె ననియు స్పష్టమగును. అచట్చ నిట వ్రాయు నవసరము లేదు. అయినను, శతపథోదిత "కురు పాంచాల" యుద్ధము సంవరణుని కాలమున జరిగినదే యని మాత్రము చెప్పఁగలను.

పాంచాలురు వైదికకాలమునుండి నేఁటివఱకు మహాశూరులుగా నుండుట లోకవిదితమై యున్నది. మహాభారతకాలమునఁ బాంచాల దేశప్రభువు ద్రుపదుఁడు.

—• ద్రు ప దుఁ డు •—

ఈతఁడు "పృషతుడు" అనువానిపుత్రుఁడు. పృషతుఁడు, "ఉగ్రాయుధుఁడు" అనురాజుచే యుద్ధములోఁ దనతండ్రి యగు "దండసేనుఁడు" చంపఁబడుటచేఁ బలాయితుఁడై రాజ్యభ్రష్టుఁడై వనములలో సంచరించుచుండెను. ఆసమయమున నీతఁ డొక "అప్సరస" యందు ద్రుపదునిఁ గనెను. ద్రుపదునిఁ బృషతుఁడు భరద్వాజాశ్రమమున విద్యాభ్యాసమునకై విడువఁగా ద్రోణునితో నీతఁడు వేదమును ధనుర్వేదము నభ్యసించెను. ఉగ్రాయుధుఁడు హస్తిపురిపైఁగూడ దండయాత్రను సాగించి తత్కాలముననె మృతినొందిన శంతనునిభార్య యగు "సత్యవతిని" దన కిచ్చిన ముట్టడిని విడుతు ననఁగా భీష్ముఁడు శంతనుని యంత్యక్రియలు ముగియువఱకు నెటులనో సంధివాక్యములను నడుపుచుఁ, బిమ్మట నుగ్రాయుధునితో ఘోరరణము సలిపి వానిం జంపుటయే కాక పెక్కేండ్లనుండి పదభ్రష్టుఁడై వనములలో నవయుచుండిన పృషతుని రక్షించి పాంచాలరాజ్యమున వానిని నిలిపెనఁట ! *

పృషతునియనంతరము ద్రుపదుఁడు తనరాజ్యమునకుఁ బోవుచు,

* హరివంశములో నీగాథకలదు.

సతీర్థుఁ డగు ద్రోణునితోఁ, దన రాజ్యమునకు వచ్చినయెడల విశేషలాభము గలుగఁజేయుదు నని యాశగొలిపి చనియెను. కాని కాలకర్మవశమున ద్రుపదుఁ డట్లుచేయక ద్రోణునితో విరోధముఁ దెచ్చికొనియెను. ద్రుపదునకు "సత్యజిత్తు" అను నొకవీరుఁ డగుసోదరుఁడు గలఁడు. సత్యజిత్తు నర్జునుఁడుకూడ వీరుఁ డనియుఁ దనతో సమానుఁ డనియు నొకప్పుడు ప్రశంసించియున్నాడు♦ మఱియు మహాయుద్ధములోఁ బ్రసిద్ధినొందిన "ఉత్తమౌజుఁడు యుధామన్యుఁడు" ననుజ్ఞాతులును, "సౌత్రామణి" యనుభార్యయం దుద్భవించిన "సుమిత్రుఁడు, ప్రియదర్శనుఁడు, వీరకేతువు, శత్రుంజయుఁడు, సురథుఁడు, ధ్వజకేతువు" నను నార్వురుకుమారులును ద్రుపదునకుఁగలరు. "సృంజయు" లను జ్ఞాతులగు శూరసైనికులు కలరు. ఇట్లుండినను ద్రుపదుఁడు కేటాలున ద్రోణాప్రేరితులై వచ్చిపడిన కురుపాండవులతోఁ బోరలేక యోడి యర్జునునిచేఁ గట్టఁబడి ద్రోణున కర్పింపఁబడి "అహిచ్ఛత్ర" దేశము ("మాకంది" రాజధానిగాఁ గలిగి గంగానది కుత్తరమున నుండిన దేశము) ద్రోణున కిచ్చినటులను గంగకు దక్షిణమై "కాంపిల్య" నగరము రాజధానిగాఁ గలిగి "చర్మణ్వతీ" నది యుత్తరముగాఁ గలదేశము తా నేలుటకును జేయునదిలేక సంధిచేసికొనెను. పైకి ద్రుపదుఁడు ద్రోణునకు మిత్రుఁడుగా నటించుచుండినను ద్రోణుపైఁ బగదీర్చుకొనుటకును (శాలురగు కురుపాండవులు దనపైఁ జేసినదండయాత్ర కంగీకరించుటచేఁ గాఁబోలు) భీష్ము నక్కణఁగించుటకును బ్రయత్నించుచుండెను. తన కప్పటికుండిన సుత సోదర జ్ఞాతి వర్గములో నెవ్వరును ద్రోణుని జయించువారు లేకుండుటచే "వీ రంద ఱెందుకు, వీరిం గాల్పనా? ఛీ" యని విసిగికొనుచు* బ్రాహ్మణుని జయించుకొఱకు బ్రాహ్మణవీర్యమె కా

♦ ద్రోణపర్వ. 17 అధ్యా.   * ఆదిపర్వ 167 అధ్యా

వలె నని గంగాతీరమునందలి బ్రాహ్మణాశ్రమములలోఁ దిరుగుచు ద్రోణుని జయించు కుమారుని దయసేయుఁ డని మునీశ్వరులఁ బ్రార్థించుచుండెను. ఎవ్వరు నాతనికోర్కెఁ దీర్పలే రైరి. తుదకు కాశ్యపగోత్రికుఁడగు "ఉపయాజుఁడు" మహాతపశ్శాలి యనియుఁ దనకోర్కెఁ దీర్పఁ గలవాఁ డనియుఁ దెలిసికొని యాతని నొకసంవత్సర మాశ్రయించెను. ఉపయాజుఁడు నిష్కామకర్ముఁడు గాన ద్రుపదుఁ డెంత వేఁడినను వాని కోరికఁ దీర్ప నంగీకరింపక ద్రుపదుఁ డిచ్చు లక్షగోవులకు నితరసత్కృతికిఁ గక్కుఱితిపడు స్వభావము గల "యాజుఁడ"ను తన సోదరునివేఁడ నాతనిఁ బంపెను. యాజోపయాజు లిరువురును వ్యాసునివలె, కర్ణునివలె గానీనులు♦ ద్రుపదుఁడు కార్యార్థి గాన "యాజు" నాశ్రయించి యెంతయేని లాభముఁ గలుగఁజేతు ననియు, ద్రోణుని జయించు కుమారునిఁ దయసేయు మనియు వేఁడెను. యాజుఁ "డుపయాజుని" మోమోటపెట్టి తనకు సహాయునిఁగాఁ దీసికొని యొకయజ్ఞము ద్రుపదునిచేఁ జేయించెను. (1) యజ్ఞాంతమున ద్రుపదునిభార్యను హవిస్సును గ్రహించి పుత్త్రునిఁ గనుటకు సిద్ధముగా నుంటివా యని యాజుఁ డడుగఁగా గంధాద్యలంకారములను ధరించియుంటి నని ద్రుపదునిభార్య యనెను. అటులైన నీవు పుత్త్రునిఁ గనుటకు నర్హురాలవు కావు. దూరముగా నుండు మని యాజుఁ డగ్నికుండమున హోమముఁ జేయఁ గవచాదియుక్తుఁడై ధనుస్తూణీరములను ధరించిన ధృష్టద్యుమ్నుఁ డగ్నికుండమునుండియే యావిర్భవించెను. అంతకుముందు ద్రుపదుఁడు కోరని ద్రౌపదికూడ వేదిక(అగ్నికుండపుటరుగు)పై యావిర్భవించెను. ద్రౌపదీధృష్టద్యుమ్ను లప్పటికే పడుచువాండ్రై యుండిరి. పైకి మిత్రునివలె

♦ యాజోపయాజులు "తారక్షేయులు" అనికలదు తారక్షేయు లనఁ గానీను లని "మేదినీకోశము"

నటించుచున్నవాఁడు గాన ద్రుపదుఁడు ధృష్టద్యుమ్నుని ద్రోణుని కడనే ధనుర్విద్య నభ్యసింపఁబంపెను. ద్రోణుఁడు ధృష్టద్యుమ్నుని చర్యలఁ జూచి యాతఁడు తన్నుఁ జంపువాఁడే యగు నని తెలిసియుఁ దన కుండిన ధనురాచార్య బిరుదమును బోఁగొట్టుకొననేరక ధృష్టద్యుమ్నునకు ధనుర్విద్య నంతయు నేర్పెనట! పై గాథాసందర్భము నాలోచింపఁగా యాజుఁడు ధనలోభముచే మంచిని చెడ్డను నాలోచింపనివాఁడు గాన ద్రుపదుని సంతోషపెట్టుటకై తనసంబంధుఁడో పుత్రుఁడో యగు యువకుని యజ్ఞవాటికకు వెనుక నుంచి హోమాంతమున నాయువకుఁడు ధనుర్బాణాదికము ధరించి హోమకుండముఁ ద్రొక్కి (మొహరము పండుగులలో నిప్పుగుండముఁ ద్రొక్కువానివలెఁ జేసి) రాఁ జేసి యుండును * ద్రుపదుఁడు ద్రోణునోర్చుకుమారునే కోరెను గాని, యర్జునునకు భార్య కాఁదగు కుమార్తెను మొదటఁ గోరలేదు. ద్రౌపదీ స్వయంవరకాలమునమాత్రము అర్జునున కీకన్య నిచ్చిన బాగుగ నుండు ననిమాత్రము తలఁచె నని సంస్కృతభారతమునఁ గలదు. నన్నయభట్టాంధ్రీకరించుటలో ద్రోణునిజంపుపుత్రుఁడును "పార్థునకు" భార్యగాఁదగినకుమార్తెయుఁ గావలయు నని యజ్ఞముఁ జేసినటులు గలదు. అదియు నవ్యాప్తిదోషయుక్తముగానుండె నని పరామర్శముతో నాంధ్రభారతముఁ జదివినచదువరులకు విశద మగును. ద్రౌపదీవృత్తాంతము పిమ్మట వ్రాయఁబడును.

—♦ ధృష్టద్యుమ్నుఁడు ♦—

ఈతఁ డతిరథశ్రేష్ఠుఁడు, న్యాయశీలుఁడునని కృష్ణార్జునులేకాక, భీష్ముఁడును పెక్కుసారులు నుడివియున్నాఁడు. ఏనాఁడైన యుద్ధారం

---

* అగ్నిని ద్రొక్కవచ్చు రసాయనతంత్రము లానాఁడు గలవని "కౌటిలీయము" శాస్త్రమునఁగూడ చెప్పఁబడెను.

భమున ధృష్టద్యుమ్నుఁడు కాన్పించిన ద్రోణుఁ డది తనకు దుశ్శకున ముగాఁ దలఁచుచుండువాఁడు. ఈతనికి 1 క్షత్రంజయుఁడు, 2 క్షత్రదేవుఁడు, 3 క్షత్రవర్మ, (ధృష్టవర్మ) 4 క్షత్రధర్ముఁడు నను నలువురు వీరు లగు కుమారులు గలరు. పాండవులను గౌరవులపైఁ బురికొలుపు మొదగాఁ డెవఁ డని ధృతరాష్ట్రుఁడు సంజయు నడిగినపుడు ధృష్టద్యుమ్నుఁడే ముఖ్యుఁ డని సంజయుఁడు చెప్పియున్నాఁడు* ధృష్టద్యుమ్నుఁడు ద్రోణునిఁ జంప మొదటినుండియు సిద్ధపడుచుండెను♦ ద్రుపద ధృష్టద్యుమ్నుల కిష్ట మగుకొఱకె ధర్మరాజు మెలఁగువాఁడు. అయిదుగ్రామముల నిచ్చినఁ జాలును మా కని నికృష్టముగాఁ గాన్పించు సంధికి నంపునపుడు కోరినగ్రామములలో ,,మాకంది, వారణావతములు'' కలవు. ,,మాకంది'' ద్రోణుఁ డపహరించిన రాజ్యము. వారణావతముకూడ బహుశః ద్రుపదునిరాజ్యములోనిదై యాతనిరాజ్యమునకుఁ దూర్పుహద్దయినది.‡ ధృష్టద్యుమ్నుని శౌర్యసాహసాదుల నాతనివర్గపువారిబల పరాక్రమాదులను గమనించియే యాతనికి సర్వసైన్యాధిపత్యము నీయఁ గృష్ణార్జునులు ధర్మజుఁ బ్రోత్సాహపఱచిరి. పాండవసైనికుల కందఱకు నీ ధృష్టద్యుమ్నుని సర్వసైన్యాధిపత్యోద్యోగ ముత్సాహవంతమై యుండెను. ఈతని సంబంధులుకూడ మహాబలవంతు లగుటచేత భీష్మ ద్రోణ కర్ణాదుల కలవిగానివారై, కడకు స్వపక్షపువాఁ డగుకృష్ణుని కృతిప్రమాలోచనమునకు లోనై యశ్వత్థామచే నిద్రలోఁ జంపఁబడిరి. అవృత్తాంతము శ్రీకృష్ణునిచరిత్రమున స్పష్టపఱుపఁబడినది. పాండవపక్షవీరులలోఁ బాంచాలురే ప్రఖ్యాతవీరులు. వీరితోడ్పాటు-అందు ధృష్టద్యుమ్నుని

---

* ఉద్యోగపర్వ. 56 అధ్యా.

♦ అరణ్యపర్వ. 12 అధ్యా.

‡ ఉద్యోగపర్వ. 30 అధ్యా.

తోడ్పాటు లేకుండినఁ బాండవులు జయము నందలేకపోవుదురు. భీష్మ నిర్యాణదినాటియుద్ధములోను సైంధవవధద్రోణవధదినములలోను ధృష్టద్యుమ్నునిశౌర్యము మిగుల శోభించినది.

*ధృష్టద్యుమ్నుఁడు బలపరాక్రమయుక్తుఁడుమాత్రమెకాక న్యాయయుక్తుఁడనికూడ ధర్మజునితో నర్జునుఁడు చెప్పియున్నాఁడు. న్యాయముఁ జెప్పునపుడు ధృష్టద్యుమ్నుఁ డర్జునునిగూడ లెక్కసేయలేదు. ద్రోణునిఁ జంపుట న్యాయముగా లేదని యర్జునుఁ డనినపుడు ధృష్టద్యుమ్నుఁ డిటులు ధిక్కరించి పలికి పాండవులను సిగ్గుపఱచెను.♦

---

* ఉద్యోగపర్వ. 150 అధ్యా.

♦ శ్లో......హతో ద్రోణో మయాయస్తు । కింమాంపార్థ విగర్హసే, అపక్రాంతః స్వధర్మాచ్చ క్షత్రధర్మ ముపాశ్రితః। అమానుషేణ హంత్యస్మా నస్త్రేణ క్షుద్రకర్మకృత్॥ యథామాయాం ప్రయుంజాన మసహ్యం బ్రాహ్మణబ్రువం। మాయయైవ నిహన్యాద్యో। నయుక్తం తత్ర పార్థకిమ్. యచ్చమాం ధార్మికోభూత్వా బ్రవీషిగురుఘాతినమ్. తదర్థమహముత్పన్నః। పాంచాలస్య సుతో౽నలాత్। యస్య కార్యమకార్యంవా యుధ్యతస్స్యా త్సమంరణే. బ్రాహ్మణంతం కథంబ్రూయా త్క్షత్రియం వాధనంజయ. యోహ్యనస్త్రవిదోహన్యా ద్బ్రహ్మాస్త్రైః క్రోధమూర్ఛితః।...... ...యోసౌ మమైవ నాన్యస్య బాంధవాన్ యుధి జఘ్నివాన్। ఛిత్వా తస్యమూర్ధానం. నైవాస్మి విగతజ్వరః। తచ్చమేకృంతతేమర్మ యన్నతస్య శిరోయథా. నిషాదవిషయేక్షిప్తం జయద్రథశిరో యథా, వశత్రుర్నిహత స్సంఖ్యే మయా ధర్మేణపాండవ్య యథాత్వయా హతశ్శూరో భగదత్తఃపితుస్సఖా। పితామహం రణేహత్వా। మన్యసేధర్మమాత్మనః. మయాశత్రౌహతే కస్మా త్పాపే ధర్మంనమన్యసే। సంబంధావనతంపార్థ నమాంత్వం వక్తుమర్హసి. స్వగాత్రకృతసోపానం నిషణ్ణకృతదంతినం।క్షమామితేసర్వమేవ వాగ్వ్యతిక్రమ మర్జున. ద్రౌపద్యా ద్రౌపదేయానాం కృతేనాన్యేన హేతునా। కులక్రమా గతంవైరం మమాచార్యేణ విశ్రుతం.తథాజానాత్యయంలోకో నయూయం పాండునందనాః।...శిష్యద్రోహీహతఃపాపో యుధ్యస్వ విజయస్తవ...

ద్రోణపర్వ. 198 అధ్యా.

శ్లో. శ్రుత్వా ద్రుపదపుత్రస్యతావాచః క్రూరకర్మణః। తూష్ణీంభూతా స్తదారాజన్

ఓయర్జునా ! నాచే ద్రోణుఁడు చంపఁబడె నని యేల నన్ను నిందించెదవు. ద్రోణుఁడు స్వధర్మమగు బ్రాహ్మ్యమును వదలి క్షత్రియధర్మము నవలంబించెను. నీచకర్మలఁ జేయుచు మమ్ము దివ్యాస్త్రములచే హింసించియున్నాఁడు. మాయను బ్రయోగించునట్టియు బ్రాహ్మణబ్రువుఁడై సహింపశక్యముగానట్టియు నీచబ్రాహ్మణుని మాయచేత నె చంపుట యుక్తము కాదా యేమి ? నీవు ధార్మికుఁడవై నన్ను గురుఘాతకునిఁగాఁ జెప్పుచుంటి వే; నే నతనిఁ జంపుటకే యగ్నినుండి పుట్టితిని. మఱియుఁ గార్యమైనను నకార్యమైనను రణమున సమముగానె యుద్ధముఁ జేయవలెను. ఓయర్జునా ! ఆద్రోణుని బ్రాహ్మణుఁ డనికాని క్షత్రియుఁ డనికాని యెటుల ననవలయునో? అతఁడు క్రోధుఁడై బ్రహ్మాస్త్రములచే నస్త్రవిద్య నెఱుఁగనివారిం జంపుచుండును. (ఉత్తము లటులు చంపరు)......మఱియు నాతఁడు నాబంధువులనే యుద్ధములోఁ జంపువాఁడు. ఇతరుల బంధువులను జంపువాఁడుకాఁడు. అతనిశిరస్సుఁ దుంచియు నాతాపము పోలేదు. సైంధవుని శిరస్సును (నీవు) నిషాదదేశమునఁ బడనైచినటులు ద్రోణుని శిరస్సును బడవేయ లేనైతిని గదా యని నాహృదయము బాధ నొందుచున్నది.

ద్రోణుఁడు తాను పాంచాలురఁ జంపినఁగాని కవచమును విడువ ననియుఁ దా నటులు సేయకుండిన శేషించినపాంచాలురఁ జంపుమని యశ్వత్థామకు దుర్యోధనునిచే సందేశ మంపుటయు నిచట ప్రసక్తము*) నీచేఁ బితృసఖుఁ డగు భగదత్తుఁ డెటులు చంపఁబడెనో అశ్లీ

సర్వఏవవిశాంపతే. అర్జునస్తు కటాక్షేణ జిహ్మంవిప్రేక్ష్య పార్షతం। సబాష్పమతినిశ్వస్య ధిగ్ధిగిత్యేవచాబ్రవీత్। యుధిష్ఠిరశ్చ భీమశ్చ యమౌ కృష్ణ స్తథాపరే। ఆసన్సువ్రీడితా రాజన్. ద్రోణపర్వ. 199 అధ్యా.

* ద్రోణపర్వ 151 అధ్యా.

ధర్మముగా నాశత్రువు యుద్ధములోఁ జంపఁబడెను. పితామహుని [భీష్ముని] యుద్ధమునఁ జంపుట నీకు ధర్మముగాఁ దలఁపఁబడుచున్నది. నాచే పాపాత్ముఁడగు శత్రువు చంపఁబడినపు డేల పాప మని తలఁచు చున్నావు? స్వశరీరముచే సోపానముగాఁ జేసిన యేనుఁగనై సంబంధ ముచే లోఁబడిన నన్నో యర్జునా! నిందింప నర్హుఁడవు గావు. ద్రౌపది యొక్కయు ద్రౌపదేయులయొక్కయు సంబంధముచేతను, ఇతరకారణ ములచేతను నీతప్పుమాటను క్షమించితిని. నాకు ద్రోణునితో వంశక్రి మాగత మగు వైరము గలదు. దాని నీలోక మంతయు నెఱుఁగును. మీపాండవు లట్టివిరోధు లౌటనికిఁ గారు. ......శిష్యద్రోహి యగు పాపాత్ముఁడు చచ్చెను. యుద్ధముఁ జేయుము. నీకు విజయ మగును—"

"క్రూరకర్ముఁ డగు ధృష్టద్యుమ్నుని యావాక్యములను విని యందఱును మిన్నకుండిరి. అర్జునుఁడు కోపకటాక్షముతో ధృష్టద్యు మ్నునిఁజూచి కన్నీటితో నిట్టూర్పు విడిచి ఛీఛీ యనెను. ధర్మరాజు భీముఁడు నకులసహదేవులు శ్రీకృష్ణుఁడు తక్కినరాజులును సిగ్గుఁజెం దిరి—"

సాత్యకితో వివాదముఁ జేయునపుడును ధృష్టద్యుమ్నుఁడు భీష్మ భూరిశ్రవసాదుల నన్యాయముగానె మనము చంపితి మని నిజమును వెల్లడించియున్నాఁడు. దుర్యోధనవధముకూడ న్యాయము కాదని తలఁచియుండును. ఇట్లు తనమతమునకు వ్యతిరేకముగా నభిప్రాయ మిచ్చు ధృష్టద్యుమ్నుఁడు, నాతనిపక్షమువారు నుండుట కిష్టములేక యే సౌప్తికవధమునకుఁ గృష్ణుఁ డంగీకరించినసంగతి యిదివఱకె సూచింపఁబ డెను. ద్రోణవధము నంగీకరించి ధృష్టద్యుమ్నునకు వెనుకఁ దాళము వాయించువారిలో భీముఁడొకఁడు. పెద్దజనసమ్మేళనముకూడ కృష్ణపక్ష దౌర్బల్యహేతువు గాన భీమునవంశనాశముకూడ కృష్ణుని కిష్టమె.దిం

ధృష్టద్యుమ్నుఁడు „శ్వేత" వంశజాతుఁ డనియు నాతనికి „శ్వేతుఁ" డను ప్రఖ్యాతిగల దనియు „తిక్కనసోమయాజి" ఉద్యోగపర్వమునఁ జెప్పియున్నాఁడు. నేను చూచినసంస్కృతభారతపుఁ బ్రతులలో „శ్వేతయజ్వ" యాంధ్రీకరించినఘట్టమున నటులు లేదు. స్థలాంతరమునఁ గాని, సోమయాజి చదివినప్రతిలోఁ గాని యట్లుండు నేమో శోధింపవలయును. శ్వేతుఁడు పాంచాలురకుఁ బూర్వుఁడును కాఁడు. ఎవ్వఁడో బ్రాహ్మణుఁడై యుండును. ధృష్టద్యుమ్నుఁడుమాత్రము ద్రుపదరాజకుటుంబమున జన్మింపక యేసంకీర్ణబ్రాహ్మణునకో జన్మించెను. వ్యాసునియందు వైదికము కృపద్రోణులయందు క్షాత్రము సంక్రమించినట్లు ధృష్టద్యుమ్నునియందు క్షాత్రము వ్యాప్తిఁ జెందినది. ద్రౌపది ధృష్టద్యుమ్నునకుఁ దగినసోదరియె. ఇరువురును యాజోపయాజుల సంబంధులే యని తోఁచును. ద్రుపదుఁడు పృషతున కచ్చరలేమయందు జన్మించిన సంకీర్ణుఁ డగుటచేతను తత్సదృశుఁ డగు ధృష్టద్యుమ్నుఁడు పుత్రుఁ డగుటయు ద్రౌపది పుత్రిక యగుటయు నేతాదృశులగు పాండవులతో వారికి సంబంధము సరిపడినది.

— శిఖండి —

ఈతఁడు భీష్మునిఁ జంపుటకుఁ బ్రథమమున స్త్రీగా జన్మించి, పిమ్మట పురుషుఁడై విఖ్యాతశూరుఁడై భీష్మునిఁ బడఁగొట్టి యుద్ధములో విశేషపరాక్రమముతోఁ బోరి పదునెనిమిదవనాఁటిరాత్రి యశ్వత్థామచే మృతినొందెను. ఈతనికిఁ బెక్కండ్రు పుత్రులుకూడఁ గల రని మహాభారతమునఁ గలదు. ఈగాథలోనిసత్య మెంతవఱకో!

స్త్రీలు పౌరుషాభినయము నలవఱచుకొనుటచేఁ బురుషసదృశలును, పురుషులు స్త్రీత్వాభినయముచే స్త్రీకల్పులు నగుట లోకవిదితము. స్త్రీగాఁ బుట్టినశిఖండిని బురుషుఁడని ద్రుపదుఁడు ప్రకటిం

చుటయే కాక ద్రోణునికడ నాతఁడు పుంరూపముతో నస్త్రశస్త్రవి ద్యలనారితేఱినవానిఁగాఁ జేసి భీష్మునిఁ జంపుటకుల శిఖండిని బురికొల్పుచు "దశార్ణ" దేశరాజుకుమార్తెను బెండ్లిసేసెను. దశార్ణభూపతి యాకృతిమముఁ దెలిసి యుద్ధసన్నద్ధుఁడై వచ్చినపుడే శిఖండియొక్క స్త్రీత్వము లోకవిదిత మైనది. స్థూలకర్ణుఁ డనుయక్షుఁడు శిఖండికిఁ బుంస్త్వమిచ్చె ననుగాథ నిటులు సమర్థింపవచ్చును. పుంరూపముతో నుండిన శిఖండియొక్క పోలిక గలవాఁడు స్థూలకర్ణుఁ డను నొకఁ డుండ వచ్చును. ఆస్థూలకర్ణునిస్థానమున శిఖండి నిలిచి తనస్థానమున కాపరీక్షా సమయమునకు స్థూలకర్ణు నంపియుండును. శిఖండి స్త్రీకదా, ఆమెకు నల్వు రెట్లు పుత్త్రులు కలిగిరి? గాలికి, నీటికిఁ బిడ్డలు పుట్టు నాకాలమున "క్షత్త్రదేవ, ఋక్షదేవా"దులు శిఖండి పెండ్లియాడిన దశార్ణభూపతిపుత్త్రికయందు క్షేత్రజులుగాఁ బుట్టి యుందు రనవచ్చును. లేక, బహుళపుత్త్రదత్త త గలకాల మగుటచే నల్వురను శిఖండి దత్తులనుగాఁ జేసికొనియుండును. లేకుండిన స్థూలకర్ణునకుఁ బ్రత్యుపకృతిగా బీదవాఁ డగు నాతనిపుత్త్రులను తానె పెంచి తనపుత్త్రులే యని ప్రకటించియైన నుండవచ్చును. శిఖండి చిన్నతనమునుండియు సాముగరిడీలను నేర్చి శస్త్రాస్త్రవిద్యల నలవఱుచుకొనుటచే భీష్మునితోఁ బోరుసామర్థ్యము కలిగి మెలఁగెను. స్త్రీలు పుంభావముతో మెలఁగినఁ బురుషనిర్విశేషలగుదు రని "మాధురీ" పత్త్రికనుండి యుల్లిఖించి యాంధ్రీకరించిన వ్యాస మొకటి "భారతీ" పత్త్రికయొక్క ప్రభవసంవత్సర మార్గశిరమాససంచికలోఁ బ్రకటింపఁబడెను. దానిచే శిఖండియొక్క పుంస్త్వ మట్టిదే యని విశదమగును. స్త్రీ లస్త్రశస్త్రములను ధరించి వీరత్వముతోఁ బోరాడుట పాశ్చాత్యదేశములయందే కాక భారతదేశముననువేదకాలమునుండి గతశతాబ్దమధ్యమువఱకుఁ గల దని గ్రంథనిదర్శన

ములు గలవు. శిఖండిజన్మాదికముకూడ దేవతామహిమలతోఁ జొప్పిం పఁబడి సంకీర్ణత నొందియున్నది. తనతండ్రికి రాజ్యము నిప్పించిన భీష్ముఁడు కృపదునకు విరోధి యగుటకుఁ గారణము ద్రోణుఁ "డహిచ్ఛత్రము" నాక్రమించుట కంగీకరించుటయే యని తోఁచును. దాని కొఱకే శిఖండిని మొదటినుండియుఁ బ్రోత్సాహపఱుచుట గలిగినది.

—♦ ద్రౌపది ♦—

అహల్యాది పంచకన్యలలో నీమె యొకతెగాఁ జేర్పఁబడినది. పంచకన్యలు „నైకపత్న్యః" యగుదురు. ద్రౌపదీచరిత్ర మాపంచకన్యలచరిత్రములో విలక్షణమై జగత్ప్రసిద్ధమై యున్నది. ద్రౌపది ముందొకఋషికన్యయై కొంతకాలము భర్తృపరిగ్రహణము నంగీకరింపక విసిగి రుద్రునిగూర్చి తప మాచరింపఁగా నాతఁడు ప్రత్యక్షమైనపుడు పతి పతి యని యేనుమాఱు లుచ్చరించినది. అందులకు రుద్రుఁడు పతి పతి యని యేనుమాఱు లంటివి గాన, పాండవు లేవురును నీకుఁ బతు లగుదు రని వర మిచ్చె ననియు నామె యిపుడు ద్రుపదునింట నావిర్భవించినది గాన మీ కామె భార్య గాఁదగియున్న దని యేకచక్రపురమునఁ బ్రచ్ఛన్నవేషులై యుండుచున్న పాండవులకుఁ దొలిసారి వ్యాసుఁడు చెప్పియున్నాడు.* మత్స్యయంత్రభంజనానంతరము ద్రుపదుఁ డెట్లైదుగుర కొకతెం బెండ్లిసేయుట యని చింతించుసమయమునఁ బారాశర్యుఁడు ప్రత్యక్షమయి „పంచేంద్రోపాఖ్యానమును" జెప్పి పంచేంద్రులే పాండవు లనియు రుద్రునానతిచే నింద్రుఁ గొనితెచ్చిన కన్యయే ద్రౌపది యనియు మఱియొకవిధముగాఁ జెప్పియున్నాఁడు.♦ ఆంధ్రీకృత భారతమునను గొన్ని సంస్కృతపుఁబ్రతులలోను "నాళాయన్యుపాఖ్యానము" అను వేఱుకథ గలదు. ఆంధ్రలిపిలో ముద్రితమగు సంస్కృతభా

---

* ఆదిపర్వ 169 అధ్యా. ♦ ఆదిపర్వ. 197 అధ్యా.

రతమున నాళాయన్యుపాఖ్యాన మాదిపర్వాంతమునఁ బ్రక్షిప్త మనియు జైమినిభారతమునుండి యీగాథ యుల్లిఖింపఁబడియుండు ననియు ముద్రాపకులు వ్రాసియున్నారు. ఆకథయిది.

"నాళాయని *యనునొకతె మౌద్గల్యుఁడను వృద్ధుఁడును కుష్ఠియునగు మునిభార్యయైయుండెను. అతఁడు నాలాయనిం గామోపభోగములఁ దృప్తి నొందింపఁదపస్సు నంతయు ధారవోసియు నామెం దృప్తి నొందింప లేకుండెను. నీరతిచే నాగుహ్యేంద్రియము దృప్తి నొందక బాధ నొందుచున్నది. ఏరీతినైనఁ దృప్తినొందింపు మని నాళాయని మౌద్గల్యుని వేధింప నాతఁడు కుపితుఁడై చెప్పఁగూడని మాటను నిశ్శంకతోఁ జెప్పితివి గాన ద్రుపదునింట భూలోకములో నావిర్భవింపుము. నీకచట నైదుగురు భర్తలు సంభవింపఁగల రని శపించెనఁట! ఆమెయే రుద్రుంగూర్చి తప మాచరించి పంచపతిత్వవరము నొందె" నని పంచేంద్రోపాఖ్యానమునకు ముడివెట్టఁబడినది. మౌద్గల్యునిచేఁ బంచపతిత్వమునకు శప్తురా లగు నాళాయని రుద్రునిఁగూర్చి పంచపతిత్వమునకై యేల తపస్సు చేయవలసివచ్చెనో? పై యుపాఖ్యానములను విమర్శించి చూడఁగా ద్రౌపది హిమవత్పర్వతోత్తరభాగమున మౌద్గల్యుఁ డనుమునిని వరించి "దుర్భగరోగిణి" యగుటచే మౌద్గల్యునివలనం దృప్తి లేక వెడలఁగొట్టఁబడి భరతఖండమున కేతెంచి "యాజు" నాశ్రయించి ద్రుపదునియజ్ఞవేదికకుఁ గొనితేఁబడియుండు నని తోఁచుచున్నది. కృష్ణద్వైపాయనునిచరితములో నీవృత్తాంతము కొంత చెప్పఁబడెను.

ద్రుపదుని యజ్ఞవేదికయం దామె యావిర్భవింపక పూర్వమే

---

* నలమహారాజకుమారుఁ డగునింద్రసేనునిపుత్త్రికయే 'నాలాయని' యని శాకమానిమూర్తి (పాంచాలీపరిణయగ్రంథకర్త) యభిప్రాయ పడియున్నట్లు తోఁచుచున్నది.

యామె యాజోపయాజులచేఁ బంచపతివరణమునకు నిశ్చయింపఁబడె నని యీక్రిందిశ్లోకార్థము చెప్పుచున్నది.♦

"వ్యాసుఁ డిటు లనుచున్నాఁడు. ఓద్రుపదరాజా! నాకుమార్తె కైదుగురు భర్తలే మని మనస్సునఁ దాపము నొందకుము. యాజోపయాజు లిరువురును ధర్మప్రకాశకులు. వా రిరువురు నీమెకుఁ బంచపతిత్వముఁ జేసియున్నారు"—

పైశ్లోకార్థముచే ద్రౌపది ద్రుపదునివేదికపైఁ బుట్టకముందే పాండవుల కైదుగురకు నామెను యాజోపయాజులు భార్యగా నేర్పఱచి రని స్పష్ట మగుచున్నది. యాజోపయాజులు "కానీనులు." వ్యాసుఁడు కానీనుఁడు. వారి కైకమత్యము నమకూడియుండును. పాండవులకు వ్యాసోపదేశముచే నుపకృతిం జేయుటకును మగలు, మగ లని వేధించు నాళాయనిని వదల్చుకొనుటకును స్వలాభముకొఱకును కక్కుఱితికాఁడగు యాజుఁ డీసంబంధమును నిశ్చయపఱచియుండును.. దానికి వ్యాసోపయాజులు ప్రోత్సాహకారకులై యుందురు. ద్రుపదుఁడు ద్రోణునిజయించుకుమారుఁడు కావలయు నని పలవరించెనే కాని యర్జునునకు భార్య గాఁదగిన కుమార్తెను మొదట కోరియుండలేదు. ధృష్టద్యుమ్నునితో నయోనిజగా ద్రౌపదికూడ పుట్టె నని యాజుఁ డగ్నివేదికమీఁద ద్రౌపదిని గూర్చుండఁబెట్టి యుండును. ఎట్లయినను ద్రౌపదీ స్వయంవరమునకుఁ బూర్వమె ద్రౌపది పాండవుల నైదుగురఁ బెండ్లియాడుటకును వా రామెఁ బెండ్లియాడుటకును వ్యాస యాజోపయాజులచే నిశ్చయింపఁబడి యంగీకరింపఁజేయఁబడి యుండును. ద్రుపదుఁడును

♦ శ్లో॥ వ్యాసః:—మాభూద్రాజం స్తవతాపోమనసః పంచానాం భార్యాదుహితా మమేతి। యజోపయాజౌ ధర్మభృణీతపోభ్యాం తౌచక్రతుః పంచపతిత్వమస్యాః॥

నాళాయన్యుపాఖ్యాన. అధ్యా. 1 శ్లోక. 1

తొలుత నీవృత్తాంతము నెఱుఁగక ద్రోణుని జయించు కుమారునకుఁ దోడు బలవంతుఁడగు నర్జునుఁడు తన కల్లుఁడైన శోభించు నని ప్రచ్ఛన్నులగు పాండవులకొఱకు వెదకించెను. వారు కాన్పింపనందున వీర్యశుల్కస్వయంవరమును జాటింపించెను. ఆస్వయంవరమును జాటుటలో నెవఁడైన నైదుబాణములతో నీమత్స్యయంత్రముఁ గొట్టిన నాతఁడు నాపుత్రిక నొందవచ్చు ననెను* పై చాటింపుప్రకార మెవఁడు మత్స్యయంత్రముఁ గొట్టిన వానినే ద్రౌపది వరింపవలసియున్నది. కాని మత్స్యయంత్రముఁగొట్టఁ గర్ణుఁడు ధనుస్సును సజ్యముచేయుచుండఁగా ద్రౌపది సూతపుత్రుని నేను వరింపను◆ అనుటచే నంతకుఁ బూర్వమె పాంచాలిపాండవులకు వ్యాసాదులచే ప్రధానము చేయబడియున్న దని వ్యక్తముగాఁ జెప్పవలసి యున్నది. మఱియు మాతృవాక్యపరిపాలనముకొఱకుఁ బాండవు లొకతెఁ బెండ్లియాడి రని స్థూలదృష్టిచేఁ జడువరులు తలంతురు కాని సూక్ష్మముగా నాలోచించిన వ్యాసుఁడే పంచపతిత్వమునకుఁ బాండవుల నంగీకరింపఁజేసె నని విశద మగును. కుంతీదేవికూడఁ బాండురాజు కాక సూర్యాదులను నల్వురను వరించినది గాన సమానస్కంధురాలగు కోడ లుండిన మంచిదే యని తలఁచినఁ దలంచి కొంత ప్రోత్సాహముఁ జేసియుండును.

శ్రుతి స్మృతి పురాణేతిహాసోక్త ధర్మములను సమర్థించువారిలో “పూర్వమీమాంసా” శాస్త్రజ్ఞులు ముఖ్యులు. అందు “కుమారిలభట్టాచార్యుఁడు” ముఖ్యతముఁడు. అతఁడు “తంత్రవార్తిక” భాష్యమున “ధర్మవ్యతిరిక్తసాహసములు?” అను శీర్షికతోఁ బురాణోక్త గాథలను సమర్థించుచు ద్రౌపదీపంచపతిత్వవిచారము నిటులఁ జేసియున్నాఁడు.

* ఆదిపర్వ. 185 అధ్యా. ◆ ఆదిపర్వ. 187 అధ్యా.

‡ "పాండుపుత్రుల కొక్కతెయె భార్య యని ధర్మనిరుద్ధముగా నేది చెప్పఁబడెనో యది కృష్ణద్వైపాయనునిచేతనె విశేషముగా నుత్పాదింపఁబడి ప్రతిపాదింపఁబడినది. ద్రౌపది యువతి గానె వేదీమధ్యమునుండి లేచినదికదా! ఆమెలక్ష్మి, శ్రీయు మాటిమాటికిఁ గలిసికొనఁబడినను దోషయుక్తురాలు కాదు. అందువలననే చెప్పఁబడెను. మనుష్యాతీతమై యద్భుతమైన యామెరూపమును వ్యాసమహర్షి ద్రుపదునితోఁ జెప్పియున్నాఁడు. సుమధ్యమ యగు నాద్రౌపది మహానుభావురాలు కదా? దినములు గడచినను ఆమె కన్యకయే యై యున్న దని కూడ చెప్పెను. (పాండవు లైదుగు రైదుదినములు ద్రౌపదిని బెండ్లియాడినపుడు ద్రౌపది దినమున కొకవిధ మగు వేషమును వేయుచుండుటఁ జూచి

---

‡ "యాచోక్తా పాండుపుత్రాణా మేకపత్నీ విరుద్ధతా, సాపి ద్వైపాయనేనైవ వ్యుత్పాద్య ప్రతిపాదితా। యౌవనస్థైవ కృష్ణాహి వేదిమధ్యా త్సముత్థితా సాచ శ్రీ శ్రీశ్చ భూయోభి ర్యుజ్యమానా నదుష్యతి" అతఏవోక్తం॥

శ్లో॥ "ఇదంచ తత్రాద్భుతరూపముత్తమం జగాద విప్రర్షి రతీతమానుషం। మహానుభావాకిల సాసుమధ్యమా బభూవ కన్యైవగతేగతేహని" ఇతి. ("ఈశ్లోకము" ఆదిపర్వము 183 అధ్యాయములోనిది)

నహి మానుషీత్యేతదుపపద్యతే. తేనాతీతమానుషమిత్యుక్తం। అతఏవచ హానుదేవేన కర్ణోక్తః "వస్త్రైశ్చ త్వాహాని పర్యవస్థాస్యతీతి" ఇతరథాహి కథం ప్రమాణభూతస్స న్నేవంవదేత్? అథవా బహ్వ్య ఏవ తాస్సదృశరూపాః ద్రౌపద్య ఏకత్వేనోపచరితా ఇతి. వ్యవహారార్థాపత్త్యా గమ్యతే। యద్వా భార్యార్జునస్యైవ కేవలస్య భవిష్యతి. సాధారణ్యప్రసిద్ధిస్తు నిచ్ఛిద్రత్వాయ దర్శితా।యథా యుధిష్ఠిరోపదేశా త్సభామధ్య మానీయమానా సహైవ రజస్వలావేషం సపుత్రస్య ధృతరాష్ట్రస్యాయశ ఉత్పాదయితుం ఆత్మానం చానార్యయ్యమాణం ప్రఖ్యాపయితుం ద్రౌపదీ కృతవతీ తథాచ కేవలార్జున భార్యాయాఏవ తస్యాః స్త్రీత్వం జనావిదితం. పరస్పరసంఘాతాతిశయంచ భేదప్రయోగానవకాశార్థం దర్శయితుం సాధారణ్యప్రఖ్యాపన మిత్యేవమాది। వికల్పేనస్సపరిహారత్వా ద్రాగలోభకృతస్య వ్యవహారస్య శాస్త్రైకేవ ధర్మత్వేనా ప్రతిగ్రహస్స్యక్తత్వా న్నోపాలంభః" తంత్రవార్తిక॥ అధ్యా 1 పాద 3.

వ్యాసుఁడు ద్రుపదునితోఁ జెప్పిన సందర్భములోనిది) మానుషియే యైన నిది సిద్ధింపదు గనుకనే మానుషాతీత యని చెప్పఁబడెను. అందు వలననే శ్రీకృష్ణుఁడుకూడ (సంధికిఁబోయినపుడు) కర్ణునితో ద్రౌపది నిన్నుఁగూడ నాఱవదినమునఁ బొందఁగల దని చెప్పియున్నాఁడు. మఱి యొకలా గైనచోఁ గృష్ణుఁ డేప్రమాణముచే నిటులు చెప్పెను? అటులు గాకుండిన ద్రౌపదికి సమానరూపము గల పెక్కండ్రు ద్రౌపదీవ్యవహారముఁ జేసియుండి రని కూడ వ్యవహారార్థాపత్తిచేఁ దోఁచుచున్నది. అటులు కాకుండినయెడల ద్రౌపది యర్జునున కొక్కనికె భార్య యగును. ఆద్రౌపది లోకములోఁ దమలోటు కాన్పింపకుండఁగఁ జేసినది. ఎట్లనఁగా (ద్యూతసమయమున) ధర్మజునుపదేశముచే సభామధ్యమునకుఁ దేఁబడి పుత్రులతోఁగూడిన ధృతరాష్ట్రున కపఖ్యాతిం బుట్టించుటకును తనకుఁ గౌరవు లన్యాయముఁజేసి రని ప్రకటనము చేయుటకొఱకును ద్రౌపది తత్క్షణమె రజస్వలావేషమును ధరించినది. కనుక ద్రౌపది యర్జునున కొకనికె భార్య యనియు నామెయే శ్రీత్వము కల దనియు జను లెఱుఁగుదురు. అన్యోన్యపృథక్సంబంధముకొఱకు, తమలో భేదభావము లేకుండుటఁ జూపుటకొఱకు నటులు చేసియుందు రని వికల్పముచే సుపరిహారము (పంచపతిత్వదోషము) అగును. రాగలోభాదులచేఁ జేయఁబడిన వ్యవహారము శిష్టులచేతనె నిరాకరింపఁబడినది గాన ద్రౌపదీ పంచపతిత్వమును దూషింపరాదు___పై “తంత్రవార్తికభాష్య” వాక్యములచే “భట్టకుమారిలుని” కాలమున ద్రౌపదికై దుగురుభర్తలుకలరా? అర్జునుఁడొక్కఁడేనా? యనుసందేహము విద్వాంసులలోఁ గలిగియున్న దనియు అర్జునుఁ డొకఁడే నిజముగు భర్తయై యుండును గాని, ద్రౌపదిపంచపాండవైకమత్యమును లోకములో సూచించుటకై తా నైదుగురకు భార్యనే యని ప్రకటించుకొనుచుఁ గృత్రిమముగా సంచరించునది యని

‡ "పాండుపుత్రులకు ఒకతెయే భార్య యని ధర్మవిరుద్ధముగా నేది చెప్పఁబడెనో యది కృష్ణద్వైపాయనునిచేతనె విశేషముగా నుత్పాదింపఁబడి ప్రతిపాదింపఁబడినది. ద్రౌపది యువతిగానె వేదీమధ్యమునుండి లేచినదికదా! ఆమె లక్ష్మి, శ్రీయు మాటిమాటికిఁ గలిసికొనఁబడినను దోషయుక్తురాలు కాదు. అందువలననే చెప్పఁబడెను. మనుష్యాతీతమై యద్భుతమైన యామెరూపమును వ్యాసమహర్షి ద్రుపదునితోఁ జెప్పియున్నాఁడు. సుమధ్యమ యగు నాద్రౌపది మహానుభావురాలు కదా? దినములు గడచినను ఆమె కన్యకయే యై యున్న దని కూడ చెప్పెను. (పాండవు లైదుగు రైదుదినములు ద్రౌపదిని బెండ్లియాడినపుడు ద్రౌపది దినమున కొకవిధ మగు వేషమును వేయుచుండుటఁ జూచి

---

‡ "యాచోక్తా పాండుపుత్రాణా మేకపత్నీ విరుద్ధతా, సాపి ద్వైపాయనేనైవ వ్యుత్పాద్య ప్రతిపాదితా। యౌవనస్థైవ కృష్ణాహి వేదీమధ్యా త్సముద్ధితా సాచ శ్రీ శ్రీశ్చ భూయోభి ర్భుజ్యమానా నదుష్యతి" అతఏవోక్తం॥

శ్లో॥ "ఇదంచ తత్రాద్భుతరూపముత్తమం జగాద విప్రర్షి రతీతమానుషం। మహానుభావాకిల సాసుమధ్యమా బభూవ కన్యైవగతేగతేహని" ఇతి. ("ఈశ్లోకము" ఆదిపర్వము 183 అధ్యాయములోనిది)

నహి మానుష్యేతదుపపద్యతే. తేనాతీతమానుషమిత్యుక్తం। అతఏవచ వాసుదేవేన కర్ణోక్తః "షష్ఠేచ త్వామహని పర్యుపస్థాస్యతీతి" ఇతరథాహి కథం ప్రమాణభూతస్సన్నేవం వదేత్? అథవా బహ్వ్య ఏవ తాస్సదృశీరూపాః ద్రౌపద్యా ఏకత్వేనోపచరితా ఇతి. వ్యవహారార్థాపత్యా గమ్యతే। యద్వా భార్యార్జునస్యైవ కేవలస్య భవిష్యతి. సాధారణ్యప్రసిద్ధిస్తు సచ్ఛిద్రత్వాయ దర్శితా। యథా యుధిష్ఠిరోపదేశాత్సభామధ్య మానీయమానా సహైవ రజస్వలావేషం సపుత్రస్య ధృతరాష్ట్రస్యాయశ ఉత్పాదయితుం ఆత్మానం చాన్యాయ్యమానం ప్రఖ్యాపయితుం ద్రౌపదీ కృతవతీ తథాచ కేవలార్జున భార్యాయా ఏవ తస్యాః స్త్రీత్వం జనావిదితం. పరస్పరసంఘాతాతిశయంచ భేదప్రయోగానవకాశార్థం దర్శయితుం సాధారణ్యప్రఖ్యాపన మిత్యేవమాది। వికల్పేన్యపరిహారత్వా ద్రాగలోభకృతస్య వ్యవహారస్య శిష్టై రేవ ధర్మత్వేనా ప్రతిగ్రహాస్స్వీకృతత్వాత్ సమాపాలంభ" తంత్రవార్తిక॥ అధ్యా 1 పాద 3.

వ్యాసుఁడు ద్రుపదునితోఁ జెప్పిన సందర్భములోనిది) మానుషియే యైన నిది సిద్ధింపదు గనుకనే మానుషాతీత యని చెప్పఁబడెను. అందు వలననే శ్రీకృష్ణుఁడుకూడ (సంధికిఁబోయినపుడు) కర్ణునితో ద్రౌపది నిన్నుఁగూడ నాఱవదినమునఁ బొందఁగల దని చెప్పియున్నాఁడు. మఱి యొకలా గైనచోఁ గృష్ణుఁ డేప్రమాణముచే నిటులు చెప్పును? అటులు గాకుండిన ద్రౌపదికి సమానరూపము గల పెక్కండ్రు ద్రౌపదీవ్యవహారముఁ జేసియుండిరి రని కూడ వ్యవహారార్థాపత్తిచేఁ దోఁచుచున్నది. అటులు కాకుండినయెడల ద్రౌపది యర్జునున కొక్కనికె భార్య యగును. ఆద్రౌపది లోకములోఁ దమలోటు కాన్పింపకుండగఁ జేసినది. ఎట్లనఁగా (ద్యూతసమయమున) ధర్మజునుపదేశముచే సభామధ్యమునకుఁ దేఁబడి పుత్రులతోఁగూడిన ధృతరాష్ట్రున కపఖ్యాతిం బుట్టించుటకును తనకుఁ గౌరవు లన్యాయముఁజేసి రని ప్రకటనము చేయుటకొఱకును ద్రౌపది తత్క్షణమె రజస్వలావేషమును ధరించినది. కనుక ద్రౌపది యర్జునున కొకనికె భార్య యనియు నామెయే శ్రీత్వము కల దనియు జను లెఱుఁగుదురు. అన్యోన్యదృఢసంబంధముకొఱకు, తమలో భేదభావము లేకుండుటఁ జూపుటకొఱకు నటులు చేసియుందు నని వికల్పముచే సుపరిహారము (పంచపతిత్వదోషము) అగును. రాగలోభాదులచేఁ జేయఁబడిన వ్యవహారము శిష్టులచేతనె నిరాకరింపఁబడినది గాన ద్రౌపదీ పంచపతిత్వమును దూషింపరాదు—పై "తంత్రవార్తికభాష్య" వాక్యములచే "భట్టకుమారిలుని" కాలమున ద్రౌపదికైదుగురుభర్తలుకలరా? అర్జునుఁడొక్కఁడేనా? యనుసందేహము విద్వాంసులలోఁ గలిగియున్న దనియు అర్జునుఁ డొకఁడే నిజముగు భర్తయై యుండును గాని, ద్రౌపదిపాంచపాండవైకమత్యమును లోకములో సూచించుటకై తానైదుగురకు భార్యనే యని ప్రకటించుకొనుచుఁ గృత్రిమముగా సంచరించునది యని

యుఁ బాండవులుకూడ ద్రౌపదివలెనె గూఢవర్తనులై సంచరించువా రనియు, ద్యూతకాలమునఁగూడ లోకములోఁ జెప్పుకొనునంత మానభంగము ద్రౌపదికిఁ గౌరవులు చేయుకపోయినను ద్రౌపదియే ధార్తరాష్ట్రుల కపఖ్యాతి విశేషముగాఁ గలుగురీతిని రజస్వలాదివేషమును వేసియున్న దనియు స్పష్టమగుచున్నది. ద్రౌపది కర్జునుఁ డొక్కఁడే భర్తయై యుండుననుటకు ధర్మరాజు భీమునితో ద్రౌపది కర్జుననందే పక్షపాతమని యొకప్పుడు* చెప్పిన వాక్యము వృథపడుచున్నది.

ద్రౌపది సత్యభామతోఁ దనపాతివ్రత్యవిశేషమునుగూర్చి శ్రీరంగనీతు లెన్నియైనఁ జెప్పినది. భర్తలయడుగులను మడుఁగు లొత్తుచు వారికనుసన్నల మెలఁగుచుండు ననినది. కాని పాండవులే యామెకు జంకుచుండు రని కొన్నిసందర్భములచేఁ జెప్పవలసియున్నది. అర్జునుఁడు సుభద్రను బెండ్లియాడి యామెతో నింద్రప్రస్థపురికి వచ్చుచు ద్రౌపది యేమనునో యనుభీతిచే పట్టణపువెలుపలనుండి సుభద్రను ముందుగాఁ ద్రౌపదికడ కంపి బ్రతిమాలించినాఁడు. ఆమెను సాంత్వనవాక్యములచేఁ బ్రతిమాలియున్నాఁడు• సమయమువచ్చినపుడు ద్రౌపది పాండవులను నిశ్శంకముగా నెదిరించి ధిక్కరించుటలో వెనుదీయునది గాదు. ధర్మరాజు తనకర్మములఁ దలఁచుకొనుచు మూఢుఁడై యున్నాఁ డనియుఁ దనబ్రతుకుకొఱకుఁ బరులకుఁ బ్రియవాక్యములఁ జెప్పు ధర్మజుఁ జూచిన నాకుఁ గోప మగుచున్న దనియు నొకప్పు డనినది§

ద్రౌపది, కృష్ణుఁడు తమ్ము నోదార్పవచ్చినపుడును‡ సంధికిఁబోవుసమయమునను† నీవు బ్రతికియుండఁగాఁ బాండవులు జీవించి చూచు

* మహాప్రస్థానికపర్వ. 2 అధ్యా • ఆదిపర్వ. 221 అధ్యా.
§ విరాటపర్వ. 18 అధ్యా. ‡ అరణ్యపర్వ 12 అధ్యా.
† ఉద్యోగపర్వ. 81 అధ్యా.

చుండఁగా నేను సభామధ్యమున నవమానింపఁబడితిని. ఛీ ! భీముని బలమును అర్జునునిధనుర్ధరత్వమును గాల్చనా యనియు, అర్జునునిగాండీవము పౌరుషము మండఁబెట్టనా యనియు పాండవులయెదుటనే నిందించినది..

కర్ణునిచే దెబ్బలు దిని శిబిరమున బాధ నొందుచు ధర్మరాజు కర్ణునివలన భీతినొంది తన్నుఁ బరామర్శించునెపమున వచ్చిన యర్జునునితో వ్రణవేదనచే నొడలు దెలియక యర్జునా ! నీవు కర్ణుని వధింపలేకుండిన నీధనుస్సు కృష్ణుని కిచ్చినచో నాతఁడు కర్ణునిఁ జంపునే యనినంతమాత్రమున ధర్మజుం జంపఁ గత్తిఁ దీసినయర్జునుఁడు, నీధనుర్ధరత్వము కాల్చనా నీగాండీవమును మండఁబెట్టనా యని రెండుమూఁడుసారు లనినను నోరు తెఱవక యర్జునుఁడును, నీబలము గాల్చనా యనఁగిమ్మనక భీముఁడు నుండుటఁ జూడఁగా ద్రౌపదియొక్క మానవతిత్వమెట్టిదియో ద్రౌపదీవాక్యములకుఁ బాండవు లెటులు లోఁబడుచుండిరో స్పష్టమగును. పాండవులనే కాదు. కృష్ణునంతవానిఁగూడ లెక్కసేయక నీవు బ్రతికియుండఁగా నాకవమానము జరిగెనే దుర్యోధనుఁ డొక్కక్షణము బ్రతికియుండినను నేను సహింప ననినది. కృష్ణుఁడు సంధిసేయ నేఁగునపుడు భీమార్జునులు సంధిసేత కనుకూలముగా మాటలాడుటను సహింపక భీమార్జునులు నిర్భాగ్యులై సంధి కోరుదురేని నాతండ్రి నాసోదరులఁగూడి కౌరవులతోఁ యుద్ధముఁ జేతు రనియు, అభిమన్యుం బురస్కరించుకొని నాకుమారు లైదుగురు కౌరవులతోఁ బోరాడుదు రనియు వీరత్వసూచకముగాఁ బలికినది. ప్రచ్ఛన్నరూపముతో నుండియుఁ గీచకుని వ్యవహారములో విరటునిఁ దత్సభవారింగూడ లెక్కసేయక నిందించినది. ద్రౌపది తనపై నణుమాత్రపుమాటనుగూడ పడనీయని మానవంతురాలు. విరటునిఁ దత్సభవారిని నిం

దించుచు సభలో నిలిచియుండిన ద్రౌపదికి ధర్మరాజు తమరహాస్యము బయ లగునేమో యనుభయముతో నామె నచటనుండి పొమ్మని సూచించినాఁడు. ఆమె యచటనుండి కదలకపోవుటచే నాట్యమాఁడుదానివాలెఁ గులస్త్రీ సభలో నిలిచియుండరాదు. పొమ్మనఁగా ద్రౌపదిగూఢముగా ధర్మజార్జునుల నిట్లు దెప్పిపొడిచినది.

గీ. నాదువల్లభుండు • నటుఁ డింతె నిక్కంబు
పెద్దవారియట్లు • పిన్నవారు
గానఁ బనులవిధము • గాక య్యేశైలూషి
గా దనంగ రాదు • కంకభట్ట.

వ. అట్లగుటంజేసి నాకు నాట్యంబును బరిచితంబు. మత్పతి శైలూషుండ కాఁడు గీతవుండును గావున జూదరియాలికి గరువతనం బెక్కడిది?" అనినది.

ద్రౌపది విశేషవిద్యావతి. ద్యూతసమయమున ధర్మశాస్త్రపుఁ బ్రశ్నములచే సభికులను నిరుత్తరులఁ జేసినది. ప్రథమద్యూతమునఁ బాండవులు కౌరవదాసులు కాఁగా ద్రౌపదియే దానిసతనమునుండి యుక్తిచేఁ బాండవులను విడిపించి వారియాయుధాదులం గౌరవు లిచ్చునట్టులు చేసినది. పాంచాలి కేవలవిద్యావతిమాత్రము కాదు. బలవతి దేహదార్ఢ్యమునం దామె భీమున కీడైనది. తనుఁ బట్టవచ్చిన సైంధవుని నేరగిలఁ ద్రోసినది. కీచకునిఁ బడఁగొట్టి కేఁచు మనిపించినది. కీచకునిఁ బడఁగొట్టుటలో నొకదైవమహిమము కవిచేఁ గల్పింపఁబడెనుగాని యది సందర్భశుద్ధిగా లేదు. ఇట్టియబల — అబలగాదు, బలవతి — వాగ్వతి — పాండవులకనుపన్నల మెలఁగునా? వనవాసకాలమునఁ బలుమాఱు ధర్మరాజాదులను గౌరవులపై నుసికొలుపుచుండెడిది. బంధువర్గవధముచే ఖిన్నుఁడయి రాజ్యము నంగీకరింప నొల్లని ధర్మజుని రాజ్యోన్ము

ఘునిగాఁ బురికొనఁజేసిన యుపన్యాసము ప్రశంసనీయము. ఈమెయాభిజాత్యమున కీఁసుఁజెందియే కృష్ణుఁ డీమెసంతతి నిలువకుండఁగఁ జేసినసంగతి యింతకుముందే చెప్పఁబడెను.

భారతవర్షనారీవేషముచే ద్రౌపది నేఁటి పాశ్చాత్యప్రౌఢవనితామతల్లికలకంటె నెక్కువైన ప్రాధాన్యము గలదిగాఁ దోఁచును.

పాతివ్రత్యమునం గాక తదితరవిషయములలో నేఁటికిని భారతవర్ష వనితామతల్లికల కాదర్శముగా నుండఁదగినదై యున్నది.

—♦ కుంతి ♦—

ఈమె చరితము లోకవిదితము. పాండురాజు పోయినపిమ్మటనే యీమె బిడ్డలఁ గనియుండు నని నాఁటివారె తలఁచి రనువృత్తాంత మిదివఱకె వ్రాసియుంటిని. కుంతియొక్క రహస్యపుఁబ్రవర్తనమె యింతటి మహాయుద్ధమునకుఁ గారణ మని యుద్ధాంతమున ధర్మరాజు కుంతిపైఁ గినిసి శాప మిచ్చె నని ,,శాంతిపర్వము" నం గలదు. ఈమె యాదవ (గొల్ల)వంశమునఁ బుట్టెను. ఆమెతండ్రి ,,శూరుఁడ''నువాఁడు. తన మేనత్త కుమారుఁ డగు ,,కుంతిభోజుఁడు'' సంతతిలేక నీమెను దత్తతఁ జేసికొనుట కడుగఁగా నిచ్చెను. కుంతిభోజుఁడో శూరుఁడో ,,నాగులలో'' ముఖ్యుఁడగు ,,ఆర్యకుఁడు" అను వాని దౌహిత్రుఁ డని చెప్పబడియున్నది♦ నాగు లనార్యు లనియు నాగవనితలు వేశ్యలుగాఁ గూడ నుండిరనియు నిదివఱలోనె చెప్పఁబడెను. కుంతి యట్టి వేశ్యాకులసంపర్కము కల దగుటచేతనె రహస్యముగాను బహిరంగముగాను బరులకే గంగగోవువలె బిడ్డలం గనినది. సవతి తన్ను నాక్షేపింపకుండఁగ నామె కిరువురం దార్చినది. కోడల కైదుగురు మగలగుట కనుజ్ఞ నిచ్చినది. కుంతీ ప్రవర్తనమునకు ధర్మజుఁడు మాత్రమె కాక కర్ణుఁడుమ నీచకర్మముం జేసితి వని నిందించియున్నాఁడు* కుంతి కర్ణునిఁ గనుటలో

♦ ఆదిపర్వ. 128 అధ్యా. వ్యాఖ్య. * ఉద్యోగపర్వ. 145 అధ్యా.

సూర్యుఁడు రహస్యముగాఁ బొంచిపొంచి యంతఃపురమున నుండిన కుంతిని గలిసియుండె ననియు గర్భమును తొమ్మిదిమాసములు రహస్యముగా మోసి యొకనాఁటిరాత్రి కర్ణుఁ గని తనకాప్తురాలగు దాసిచే నదిలోఁ బాఱవేయుటకుఁ బంపుచుండఁగా దాసి కిష్టురాలగు రాధ యనునది మార్గమధ్యమునఁ దారసిల్లి రహస్యముఁ గుఱుతుపట్టి తనకు బిడ్డలు లేనందున రహస్యభేదనము కాకుండఁ బెంతు ననుటచే దాసి రాధ కాకర్ణు నిచ్చినటులను దేవీభాగవతములోఁ గలదు. కుంతి తొమ్మిదిమాసములు మోసియె కర్ణునిఁ గనినటుల భారతమున రెండుచోటులఁ గలదు. ఈమె రహస్యము బయలైనపిమ్మట ధర్మజుఁ డామెను గౌరవింపలేదు. ఈనిరాదరణము నోందలేకయే యామె వానప్రస్థయై మృతి నొందినది.

—◆ పాండవులు ◆—

వైదికవాఙ్మయమును మహాభారతమును బరిశోధించిన పాశ్చాత్యపరిశోధకులు వైదికవాఙ్మయమునఁ బాండవులపేరులు కాన్పింపనందున భారతోదితపాండవులు కల్పితపురుషు లని తలఁచిరి. అందు ,,ప్రొఫెసర్ లాస్సెన్" ముఖ్యుఁడు. రమేశచంద్రదత్తుమహాశయుని తలఁపు కూడ నట్టిదియే. వివేకానందస్వాములవారు ,, యగ్గిహింగుకృత శతపథాంగ్లీకరణముఁ " జూచికాఁబోలు ,,భగవద్గీతావిచారణ" మను నుపన్యాసమునఁ గురుపాండవ యుద్ధ మగుట ననుమానాస్పదముగా నంగీకరించిరి. ,, హాప్కిన్సు, విన్సెంటుస్మిత్తు " అనువారు పాండవులు టిబెతుదేశమునుండి భరతఖండమునకు వచ్చిన విజాతీయు లనియు, అందువలననే టిబెతుదేశమునం దుండిన బహుపతిత్వమే ద్రౌపదిని వరించుటలో వా రవలంబించి రనియు వ్రాసియున్నారు. అందు ,, విన్సెంటుస్మిత్తు " యొక్క "ఆక్స్ఫర్డు ఇండియన్ హిస్టరి", పాఠశాలలలో విద్యార్థులకుఁ

జెప్పఁబడుచున్నది. మఱికొందఱు క్రీ. పూ. 2, 3 శతాబ్దములలో మధ్యాసియానుండి భరతఖండముపై దాడివెడలిన "పార్థియనులు" పాండవులుగా మార్పఁబడి భారతములోఁ జేర్పఁబడి యుందు రను నపూర్వవాదముఁ గల్పించిరి. పార్థియనులు పాండవు లగుటకుఁ బాండవుల కుండిన "పార్థులు" అను శబ్దసాదృశ్య మొకటి వారికిఁ దోడ్పడుచున్నది. క్రీ. పూ. 5—12 శతాబ్దముల కాలముల నడుమనుండిన "పాణిని, శాకటాయన" ఋషులే "వాసుదేవార్జున యుధిష్ఠిరా"దులఁ గూర్చి తమ గ్రంథములలోఁ బ్రశంసించియుండుటచేతను మహాభారతరచనము కూడ పార్థియనుల దండయాత్రకుఁ బూర్వమె రచింపఁబడియుండుట చేతను పార్థియనులు పాండవు లనువాదము మిక్కిలి యసంగతముగా నున్నది. దాని నటుండ నిండు.

యగ్గిహింగుదొరగారు తనకు బర్లిన్ (జర్మనీ) త్రైభ్రిలో "కాలకములు" అను శిథిల మగువ్రాఁతప్రతిలో వైచిత్రవీర్యధృతరాష్ట్రుని ప్రశంస (10—6) కనుపించిన దని తా నాంగ్లీకరించిన శతపథబ్రాహ్మణపుఁ బీఠికలో వ్రాసియున్నారు. పై కాలకము లేవేదసంబంధపుదో? కాని పాండవులపేరు లెవ్వారును వైదికవాఙ్మయమునఁ జూచినటుల వ్రాయరు. దీనికిఁ గారణ మిదివఱకె వ్రాయఁబడె. వ్యాసుఁడుకూడ పాండవులు హస్తిపురిఁ జేరినపిమ్మట జరిగిన చరిత్రనె తన "జయానుక్రమణికలో" సూచించియున్నాఁడు. హస్తిపురికి వచ్చినపుడె పౌరులు వీరి జన్మాధికము ననుమానించిరి. విద్యాభ్యాసకాలమునఁ బౌరులకు వీరి సంబంధావసరము కలుగలేదు. ధర్మజునకు యౌవరాజ్యాభిషేక మైనపిమ్మట పాండవసంబంధము పౌరులకుఁ గలిగియుండెను. అవైదికాచారయుక్తు లగు వీరిపైఁ బౌరులకు, రాజబంధువులకు, ననిష్టము కలిగెను. ధృతరాష్ట్రునానతిచేఁ బాండవులు వారణావతమునకుఁ

బోవుచు, భీష్మాదులకు దీనాననులై మొక్కి యనుజ్ఞ గొనఁగా నొక్కఁడును పాండవపక్షముగా మాటలాడ లేదు. పురమును వదలినపిమ్మటఁ గొందఱు బ్రాహ్మణులుమాత్రము (ధర్మజుచే నుపకృతి నొందిన వారు) ధృతరాష్ట్రుఁ డిటులు మిమ్ము సంపుట యుక్తముగా లేదనిరట!* పాండవులతో సంబంధించిన విదేశీయులు కొందఱు హస్తిపురిలో నుండిరేమో యని ధృతరాష్ట్రుఁ డనిన యీక్రిందిశ్లోకార్థ మనుమానపెట్టుచున్నది.

“§ మీ గణములతోను, మీ వంశములతోను, దేవతలవలె (వారణావతమున) విహరింపుఁడు” అనెను.

ధర్మజుఁడు తన కాప్తులగువారు కొందఱు తనతో వారణావతమునకు వచ్చుటకు సిద్ధపడఁగా మీరు రావలదు. సమయమువచ్చినపుడు మాపనిని జేయుఁ డని హస్తిపురి వెలుపలనుండి వారి నంపఁగా వారు తిరిగి హస్తిపురికిఁ బోయిరట! ‡ ఇదికూడ పాండవజాతికిఁ జేరినవారు కొందఱు హస్తిపురిలో నుండియుందు రను ననుమానమునకుఁ గారణము. వారణావతమునఁ బాండవుల కమాత్యుఁడుగా “పురోచనుఁడు” కౌరవులచే నియమింపఁబడెను. అతఁడు లాక్షాగృహమును దానికి సమీపమున నాయుధాగారమును నిర్మించి పాండవుల కుపచారములఁ జేయు

♦ వారణావతము కురుదేశములోనిది కాదు అది ద్రుపదుని జయించి యర్జునుఁడు ద్రోణునకిచ్చిన “అహిచ్ఛత్రి” రాజ్యమునకుఁ దూర్పుగానుండిన స్వల్పరాష్ట్రమునకు ముఖ్యపట్టణము. మహాయుద్ధసమయమున దానిని ద్రుపదున కిచ్చుటకొడంబడిక ధర్మజుఁడు చేసియుండును. అందువలననే సంధిలోఁగోరిన గ్రామములలో వారణావత మొకటియై యున్నది.

* ఆదిపర్వ 145 అధ్యా.

§ సగణాస్స్వవయాశ్చైవ విహరధ్వం యథామరాః॥ ఆదిపర్వ 144 అధ్యా.

‡ ఆదిపర్వ 145 అధ్యా.

చుండెను. పురోచనుఁడు మ్లేచ్ఛుఁడు (పారశీకుఁడని కొందఱు తలఁతురు.) పురోచనుఁడు దుర్యోధనోపదేశముచే లక్కయింటిని గాల్చునను భయమేకాక యేదియో గొప్పతిరుగుపాటు జరుగఁబోవు సూచనలఁ దెలిసికొనియే పురోచనునుండి తమ గుర్తు తెలియకుండఁగాఁ బురోచనుఁ గూడ లాక్షాగృహమున దహించి యంతకుముందే వేఁటనెపమునఁ దెలిసికొనిన గుప్తమార్గముల కనుగుణముగా లక్కయింటినుండి చేసికొనిన బిలద్వారమువలన వెడలి పాండవులు లాక్షాగృహ దాహపుటపవాదమును దుర్యోధనునకును, మరణమును పురోచనునితోఁ గూడ నిషాదవనితకును, దత్పుత్ర పంచకమునకును బంధించిపెట్టి పలాయితులైరి. లాక్షాగృహమునుండి వెలువడు బిలమును జేయుటకు విదురునిచే హస్తిపురినుండి పంపఁబడిన ఖనికుఁడు (ఉప్పరి) తోడ్పడెను. లాక్షాగృహమునుండి యరణ్యములోఁ గొంతదవ్వేఁగినపిమ్మట గంగానది యడ్డువచ్చెను* హస్తిపురినుండి విదురునిచే నంపఁబడిన నావికుఁ డొకఁ డంతకుఁబూర్వమె కొందఱిచే సిద్ధపఱుపఁబడిన నావపైఁ బాండవుల నెక్కించి గంగానదిలోఁ గొంతదవ్వు తీసికొనిపోయి హిడింబావనప్రాంతమున వారు పరుగిడ వదలెను. చీమ చిటుక్కుమనిన నెఱుగుచుండిన మనస్సులతోఁ బాండవు లుండుటచే నావికునిగూడ నమ్ముటకు సందేహించుచుండఁగా విదురుఁడు చెప్పిన కొన్నిగుఱుతుల నా నావికుఁడు చెప్పవలసివచ్చెను. (పాండవుల నావ పయన మాంధ్రీకరింపఁబడలేదు)◆ హిడింబవధానంతరము పాండవులు "తాపస" వేషములను ధరించి కంగారుపడుచు, ధార్తరాష్ట్రభీతులై§

* ఆదిపర్వ 149, 150 అధ్యా.

◆ ఆదిపర్వ 158 అధ్యా.

§ పాండవు లెప్పుడును ధార్తరాష్ట్రభీతులు కారని సన్నద్ధీకరించుచు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు వ్రాసిరి. ఇది వారి తెలియమిని సూచించుచున్నది. ఆదిపర్వము యొక్క యఱువదియొకటవ యధ్యాయమున నిట్లున్నది.

యొక్కొక్కప్పుడు పెడదారులఁ బట్టికూడ మత్స్య, త్రిగర్త, కీచక, పాంచాల" దేశములలోఁ దిరిగి తిరిగి యేకచక్రపురసమీపమును జేరఁగా వ్యాసుఁడు తారసించి యనథలగు వీరికిఁ గొంత యాలోచనా సహాయముఁ జేసి వారి నేకచక్రపురమునకుఁ జేర్చెను.

అవ్వృత్తాంతము వ్యాస ద్రౌపదుల వృత్తాంతములోఁ జెప్పఁబడెను. ఎంత వేదాధ్యయనము చేయుచుండినను, ఎంత బ్రాహ్మణవేషము వేసి సంచరించినను వీరిపై దేశీయుల కనుమానము నసూయ కలుగుచునే యుండెడిది. ఏకచక్రపురిలో నుండిన నెలదినములకే వీరి కచటను జాక చుట్టుప్రక్కల గ్రామములలోఁగూడ భిక్షము దొరకుట దుర్లభమైనది.*

వీరి నెదిరించిన "యంగారపర్ణుఁ" డను గంధర్వుఁడుకూడ వీరు భారతీయాచారయుక్తులు గారని ధిక్కరించియున్నాఁడు.‡ పాండవులగోత్రమేమి? వైయాఘ్రపద్యగోత్రమని ధర్మజుఁడు విరటునకు నుడివినాఁ

శ్లో. "ఇతి సంప్రాద్రవన్ పార్థాః ధార్తరాష్ట్రభయార్దితాః"

(తా॥ పాండవులు ధార్తరాష్ట్రులభయమునకు పీడింపఁబడినవారై రాత్రియందు పరువిడిరి.) అని కలదు.

జనమేజయుఁడును పాండవులు దుర్యోధనునకుఁ జడిసినటులనే తలఁచెను. విరాటపర్వప్రథమాధ్యాయమున నిట్లు కలదు.

జనమేజయః. శ్లో. కథం విరాటనగరే మమపూర్వే పితామహాః
అజ్ఞాతవాస ముషితా దుర్యోధనభయార్దితాః.

[తా. జనమేజయుఁడు (వైశంపాయనునితో) ఇట్లనుచున్నాఁడు. నాపూర్వులు పితామహులు నగుపాండవులు దుర్యోధనునిభయమువలనఁ పీడింపఁబడినవారై యజ్ఞాతవాసమున నుండిరి?] అని కలదు.

భీముఁడు తాను దుశ్శాసన, దుర్యోధనులఁ జరిపునపుడు భీతిచే నన్యాయముగఁ బ్రవర్తించితి నని గాంధారితోఁ జెప్పకొనినాఁడు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నామాటలను వ్రాయలేదు.

* ఆదిపర్వ 157, 168 అధ్యా.

‡ ఆదిపర్వ 170 అధ్యా.

ము. రాజులకుఁ బురోహితునిపేరుగలగోత్రమె పెట్టఁబడునని శ్రౌత
సూత్రమునఁ గలదు. ధౌమ్యుఁడు వ్యాఘ్రపాదుఁడనువానిపుత్రుఁడు.
అందువల్ల వైయ్యాఘ్రపద్యుఁడై ధర్మజుఁడు ధౌమ్యునిపేరిగోత్రము
తో నొప్పిన ధౌమ్యుఁడు పురోహితుఁడుకావపుడు పాండవులకు గోత్రి
నామము లేదు. ఇది భారతీయాచారవిరుద్ధము. ద్యూతజితులై
వనమున కేఁగినపుడు ధర్మజాదులు సమయబద్ధు లగుటచే నటులు
వనమున నుండిరే గాని, లేకుండిన (నొక్క) భీముఁడుగాని, యర్జునుఁడు
గాని కౌరవులను జయింపలేఁడా యని భారతపాఠకులు తలఁతురు. అట్టి
వారు లాక్షాగృహ దహనానంతరము భీతులై నిస్సహాయులై యనద
లై పలాయితు లగుట కేసందర్భముఁ గల్పింతురో? §భీష్మాదులకుఁ
గూడ పాండవుల భారతీయాచార విరుద్ధకార్యములకుఁ దత్కాలమున
నసహ్యము కలిగి పాండవప్రవాసమునకు, నాశనమునకుఁ గూడ నిష్టపడి
యుండిరా యని వారి తాటస్థ్యముచే నూహింపవలసియుండెను. పాండ
వులు కాక నిషాదవనితయు నామెయొక్క పుత్రపంచకమె లాక్షాగృహ
మున దహింపఁబడి రని పిమ్మటఁ దెలిసియుండును. కృష్ణునకుఁ బాండ
వులు లాక్షాగృహదాహమునుండి వెలువడి రని తెలిసినదట!* ద్రుపదు
నకుఁగూడ తెలియుటచేతనె యర్జునునకు ద్రౌపది నిచ్చుటకు వెదకించె
ను♦ కాని పాండవులు ధార్తరాష్ట్రభీతులై ప్రచ్ఛన్నతమవేషులై కొన్ని
రోజు ల్లాయా దేశములలోఁ దిరిగి తిరిగి పాంచాలీస్వయంవరమున బయ

---

§ భీష్మునకు వైయ్యాఘ్రపద్యగోత్రము, సాంకృతిప్రవరము భీష్మతర్పణవిధిలో నిటీవల ధర్మశాస్త్రనిబంధనగ్రంథకర్తలు దూర్చిరి. భారతమునను నొక్కచోటుండఁ గలదు. కాని యిది యిటీవలఁ గల్పింపఁబడెనని తలఁతును. గోత్రప్రవరఖండలో వైయ్యాఘ్రపద్యగోత్రముగాని సాంకృతిప్రవరముగాని కాన్పించదు.

* ఆదిపర్వ 189 అధ్యా.

♦ ఆదిపర్వ 188 అధ్యా.

లుపడిరి. ద్రౌపదీపరిణయముచే ద్రుపదుని సహాయమె కాక కృష్ణాదుల తోడ్పాటుకూడ కలుగుటచేఁ గౌరవులకుఁ దమ వృత్తాంతముఁ దెలియఁ జేయుటకు ధైర్యము కలవారైరి. పాండవులు ద్రౌపదీవివాహానంతర మొకవత్సరము ద్రుపదునింట నుండినపిమ్మటనే హస్తిపురికి వర్తమాన మంపి రని యనుక్రమణికాధ్యాయమున నుండినయంశము నాలోచింపఁగా, నా సంవత్సర మంతయు ద్రుపద పాండవ శ్రీకృష్ణులు కౌరవులతోఁ బోరాడుటకుఁ దగిన యాలోచనములఁ జేయుచుండిరని తోఁచుచున్నది. ఈ త్రివర్గసమ్మేళనమునకు జడిసియే భీష్మ ధృతరాష్ట్రు లర్ధరాజ్యమును పాండవుల కిచ్చినటుల ననుక్రమణికచే నూహింపఁబడుచున్నది.

ఇంద్రప్రస్థరాజ్యము హస్తిపురిరాజ్యమువలె నిర్బాధకము కాదు గాని పాండవులు కాలూనుకొనుటకు సాధనమగుటచేఁ బాండవు లంగీకరించి రని తోఁచుచున్నది. తీర్థయాత్రనెపమున నర్జునుఁడు దేశములఁ దిరిగి ద్రవిడరాజగు "మలయధ్వజుని" తోడను కృష్ణునితోడను దృఢమైత్రిం గలిగించుకొనెను; విధవయు, నాగకన్యయు నగు "నులూపి"ని బెండ్లియాడి యావితంతువునందు "ఇలావంతుఁడు" అను కుమారునిఁ గనెను. ఖాండవవన దహనములో నర్జునుఁడు నాగులఁ జెక్కుండ్రిం జంపుటచే నీ "యిలావంతుని" నాతని సవతి పినతండ్రి నాగలోకమునుండి వెడలఁగొట్టఁగా వాఁడు త్రివిష్టపమునకుఁ బలాయితుఁ డయ్యెను.* ఖాండవవనదహనముచే నింద్రప్రస్థరాజ్యము విస్తృతిఁ జెందినది కాని యందుండిన నాగులతో విరోధము కలిగినది. అశ్వసేనుఁ డను నాగముఖ్యుఁడు కర్ణుకడకుఁ జేరి యర్జునునిఁ "గించిదూనప్రాణావశిష్టునిఁగాఁ" జేసి కిరీటము బద్దలుచేయుటకుఁ గారకుఁ డయ్యెను. ఈ ఖాండవవనదహనసమయముననే. మయుఁ డను "అనార్యశిల్పి" తోడ్పాటు పాండవు

* భీష్మపర్వ. 91 అధ్యా.

లకుఁ గలిగెను. మయుఁడు పదునాల్గుమాసములు సభానిర్మాణముఁ జేసినటులును వికృతిరూపు లగు నసురులు ,,ఎనిమిదివేలమంది'' సభానిర్మాణమునకుఁ దోడ్పడినటులును గలదు.♦ మయుఁ డసురశిల్పి. ఆతని యనుయాయులు రాక్షసులు. రాక్షస శబ్ద మసురపదపర్యాయశబ్దము. పారశీకుల దేవతల నసురులనుగా వేదమే చెప్పుచున్నది. అసురశబ్దప్రకృతి యగు ,,అహుర'' శబ్దము ,,జందవేస్తా''లో (పారశీకులవేదము) మన వేదములో ,,సుర'' శబ్ద సదృశమై పూజ్యమైన పదముగా వాడఁబడును. మన శుభకర్మములలో అందు వాస్తుకర్మములో ,, వాస్తోష్పతి, విశ్వకర్మ'' ఎటుల నాహ్వానము చేయఁబడునో పారశీకులవాస్తుకర్మములో నటులు ,,మజ్దఅహురుఁడు'' (మయాసురుఁడు) పూజింపఁబడును. ఆమయాసురుఁడు నాతని యనుయాయు లగు ,,ఎనిమిదివేలమంది యసురులుకూడ ధర్మజుని సభను నిర్మించుటయు నాసభలో రాజసూయముఁ జేయుటయుఁగూడ పాండవులు వైదేశికు లని యనుమానించుట కొకకారణమై యున్నది. (1915 సంవత్సరమున) ప్రసిద్ధశోధకుఁడగు ,, డాక్టరు డి. బి. స్పూనరుగారు పాటలీపుత్రములోని భూగర్భశిల్పములను గుఱించి పాంచాలదేశ చారిత్రకసంఘముకడ నొక గొప్ప యుపన్యాసము నిచ్చియున్నారు. అందు మయసభావర్ణనవృత్తాంతము ప్రశంసింపఁబడినది. మయసభ పారశీకశిల్పమని వారు దృఢపఱచియున్నారు. ,, ఏదూక '' శబ్దవిచారములో నిది కొంత చర్చింపఁబడెను. కాలాంతరమున ధర్మజాదులు భారతీయులుగాఁ బరిగణింపఁబడినటులనే వారి శిల్పాచారియగు మయుని ,, వాస్తువు, '' అతనివాస్తుశాస్త్రము భారతీయులచే గౌరవింపఁబడి యాదరింపఁబడుచున్నది. (మయవాస్తుప్రకారమె యాంధ్రులు మందువాలయిండ్లు కట్టుచున్నారు) మఱియుఁ

♦ సభాపర్వ. 3 అధ్యా.

డిచ్చిన "గదయు, శంఖము" భీమార్జునుల కాయుధశంఖములై నవి* ఆర్యేతరవనిత లగు, "హిడింబ, ఉలూచి, చిత్రాంగద" యనువారలు భీమార్జునులకు భార్య లైరి. ద్రౌపదీవృత్తాంత మిదివఱకె చెప్పఁబడెను. ఒకతె ననేకులు పెండ్లియాడు నాచారము మాలోఁ గల దని ధర్మజుఁడు ద్రౌపదీవివాహ సమయమునఁ జెప్పుటకూడఁ బాండవులు భారతీయేతరులను ననుమానమునకుఁ గారణ మగుచున్నది. పాండవులు ద్యూతజితులై వనములకుఁ బోయినపిమ్మట పదుమూఁడుమాసములకు ధర్మరాజును భీముఁడు కౌరవులపయిఁబడఁ బ్రోత్సహింపఁగా ధర్మజుఁడు హాస్తినాపురవాసులే కాక, "భూరిశ్రవుఁడు, శలుఁడు, జలసంధుఁడు" మొదలగురాజులు కౌరవులలోఁ జేరుదురు గాన మన కిపుడు సమయము కా దనెను• నన్నయకు దొరకిన మహాభారతములో శల్యుఁ డని యుండుటచేఁ గాఁబోలు "మద్రపతి" కౌరవులలోఁజేరు ననినాడు. కొన్ని వ్రాతప్రతులలో "భూరిశ్రవాశ్చ శల్యశ్చ" యని యున్నందున, నన్నియభాషాంతరీకరణము యుక్త మనియే తలఁపవలసియున్నది. భూరిశ్రవుఁడే కాక యాతని తండ్రి తాత లగు సోమదత్త బాహ్లికులు, స్థూలదృష్టిలోఁ గురుపాండవులకు సమానజ్ఞాతులు. వారును గౌరవులలోఁ జేరిరి. మద్రపతి నకులసహదేవులకు మేనమామయే కాక సహదేవునకు "విజయ" యను కూతును† గూడఁ బెండ్లిచేసియున్నాఁడు. అట్టి మద్రపతి కౌరవులలోఁ యుద్ధకాలమున సుయోధను మాయచేతఁ గాక పాండవుల చర్యచేతనె—పాండవులు ద్యూతజితు లగునప్పటికె—కౌరవులలోఁ జేరఁ దీర్మానించుకొనె నని స్పష్టమగుచున్నది. మఱియుఁ బాం

* రామాయణాదులలోఁగల మయుని చరితము, నేఁ డమెరికాలోఁ గల మయుల శిల్పశోధనము గ్రంథవిస్తరభీతిచే వ్రాయుటలేదు.

• అరణ్యపర్వ. ౩౬ అధ్యా.

† విజయ యన్యజాతిస్త్రీయందు శల్యునకు బుట్టియుండును.

వులలో, ఆర్యావర్త స్మృతిధర్మములకు విరుద్ధముగా మేనమామకూఁతు రగు సుభద్ర నర్జునుఁడును, విజయను సహదేవుఁడును బెండ్లియాడిరి. శిశుపాలుఁడు పాండవులకుఁ బినతల్లి కుమారుఁడు. ఆతని కుమార్తె వావిచేఁ బాండవులకుఁ గూఁతురు కావలసి యున్నది. కాని శిశుపాలుని కుమార్తె యగు "రేణుమతిని" నకులుఁడు పెండ్లియాడెను♦ ఇంతమాత్రమె కాదు. పాండవులు ద్యూతజితులై కౌరవులను జయించుటకొఱకు యుద్ధసన్నాహములఁ జేయుట కర్జునుఁ డైదేండ్లు "త్రివిష్ట" దేశము (తిబెతు)లోనె యుండి పరికరములను సంపాదించుటయె కాక తనవలె స్వదేశమునుండి తఱుమఁబడినట్టియు చిన్నతనముననె తాను వదలినట్టియు "ఇలావంతుడ"ను కుమారునిఁ గూడుకొని యాతనిఁ దనకు రాఁబోవు యుద్ధములోఁ దోడ్పడఁగోరెను. అట్లె యాతఁడు మహాయుద్ధములో సైన్యసమేతుఁడై తోడువచ్చెను. ఇట్టి దేశీయ విరుద్ధాచార, విదేశ సంపర్కములఁ జూచియె పాండవు లన్యదేశీయు లని కొందఱు వ్రాసిరి.

పాండవులు త్రివిష్టపదేశీయులసహాయమునే విస్తారము పొందిరనుటకుఁ బెక్కునిదర్శనములు కలవు. * ధర్మజభీమార్జునులు త్రివిష్టపదేశముననే (శతశృంగమున) శర్యాతి యను రాజర్షియొక్క పుత్రుఁడగు శుక్రుఁ డను మహావీరునికడ యుద్ధశాస్త్రమును నేర్చిరఁట! అందు ధర్మజుఁడు తోమరప్రయోగమును, భీముఁడు గదావిద్యను అర్జునుఁడు ధనుర్విద్యను నేర్చిరఁట!

పాండవులలో ధర్మజ భీమార్జునులు కుంతీసుతు లనియు నకులసహదేవులు మాద్రేయు లనియు వ్రాయఁబడి యుండెను. ధర్మజుఁడు,

---

♦ ఆదిపర్వ. 95 అధ్యా.

* కుంభకోణప్రతి-ఆదిపర్వ 133 అధ్యా, వావిళ్లవారి నాగరప్రతి-ఆదిప. 114 అధ్యా.

భీముఁడు, కుంతీసుతులు కారేమో యను సందియముకూడఁ గలదు. ఎంతటి దేవతలైనను మనుష్య వ్యవహారములలో మానుషధర్మము నవలంబింపవలసి యుండును. సూర్యుఁడు కుంతితోఁ దొలుత భోగించుటచే, సూర్యసుతుఁ డగు యమునిఁ గుంతి మాతృసదృశ కావలసి యుండును. అందువలననే కాఁబోలు భారతములోఁ బాండురాజునకు దివ్య మగు నొకకారణముచే ‘‘ధర్మున’’ కా శతశృంగపర్వతమున నీయుధిష్ఠిరుఁడు జన్మించె ననియు, వాయుదేవుఁడు భీముఁ డనుకుమారు నొసఁగె ననియు, దేవేంద్రునివలనఁ గుంతియందే యర్జునుఁడు జన్మించె ననియు మునులు హస్తిపురిలోఁ జెప్పిరి. *పాండురాజునకు ధర్మజ భీములను యమ మరుత్తు లిచ్చిరట! అర్జునుఁడుమాత్రము కుంతియం దింద్రునివలనఁ బుట్టెనట! కర్ణపార్థులతండ్రు లగుసూర్యేంద్రులదితిపుత్రు లగుసోదరులు. ఏకోదరులు త్రివిష్టపమున (త్రిబెతు) నేఁడును నొక్కవనితయందు సంతానవంతు లగునాచారము కలదు.

పై యంశములేగాక భీముఁడు నాగులసంబంధుఁ డని వ్రాయఁబడుటయు ‘‘శ్వేనజిత్తు’’ అనువాఁడు భీముని మేనమామ యని కర్ణ భీష్ము లొకప్పు డొగ్గకించుటయు‡ ధర్మజ భీములుకూడ, కుంతీగర్భజనితులు కారేమో యని సందేహింపఁబడుచున్నది. ‘‘పార్థ’’ శబ్ద మొక యర్జునునియందే (పృథకుమారుఁడు గాన) రూఢిగా వాడఁబడుట కూడ భిన్నోదరత్వము కౌంతేయులయం దనుమానింపఁబడుచున్నది.

మఱియొక విశేషము. పాండురాజు శతశృంగపర్వతమునం ‘‘దవత్యా’’ర్థియై కుంతిని సద్బ్రాహ్మణునివలన సంతతి నొందు మని నియోగించెను. తనకు మంత్రము వచ్చు నని కుంతి చెప్పినపిమ్మటను,

* ఆదిపర్వ. 123 అధ్యా.

‡ ఉద్యోగపర్వ. 140, 171 అధ్యా.

"ధర్మ వాయ్వింద్రులు" గోరి సంతతి నొందు మనెను. పురాణమునుల లో, అందు వేదప్రవర్తక మునులలో ధర్ముఁ డనుముని, ఋగ్వేదదశమమండలము 114 వ సూక్తమునకును, వాయుఋషి, ఋగ్వేదము 10 మండలము 168 సూక్తమునకును గొన్ని సామములకుఁ బ్రవర్తకులు. ఇంద్రు లను నాను లిరువురు కలరు. వారు ఋగ్వేదదశమమండలమున 7 సూక్తముల కర్తలు. పై ఋషులే ధర్మజ భీమార్జునులకు జనకులు కాఁగూడదా? పాండురాజుమరణానంతరము హస్తిపురికిఁ బాండవులను శతశృంగమునులు తీసికొనివచ్చి యొప్పఁజెప్పుటచేతను పైవితర్కము కలుగుచున్నది. ఈయంశము నింకను బరిశోధింపవలసియున్నది.

—♦ ధర్మరాజు ♦—

ఇతఁడు నాఁటి రాజకీయధురంధరు లగు విదుర గాంగేయ శ్రీకృష్ణులను రాజనీతిలో మించినవాఁడు. ఏసమయమున కేమాట నాడవలయునో యది ధర్మజునకుఁ దెలిసినటులు శ్రీకృష్ణునకుఁగూడఁ దెలియదు. లక్కయింటినుండి వెడలుట, ప్రచ్ఛన్నులై పలాయితు లగుట, ద్రౌపది నందఱు పెండ్లి యగుట, ద్యూతానంతర మరణ్యావాసమునఁ దొందరపడు ద్రౌపదీ భీములను సమయము వచ్చువఱకు వేఁచియుండుఁ డని శాంతులఁ జేయుట, అర్జునుని దివ్యాస్త్రసంపాదనమునకై తపశ్చర్య కనుపుట, అర్జునుఁడు లేనిసమయమునఁ దీర్థయాత్రానెపమునఁ జిక్కిన వారితోఁ గౌరవులదాడి కంద కుండఁగ నానాపర్వతవనాదులఁ దిరుగుట, కీచకునిపైఁ బడఁబోవు భీము నపుడు వల దని సంజ్ఞచేయుట మొదలగు విషమసమయకార్యములలో ధర్మజుని రాజనీతి సుశోభితమై యున్నది. శల్యునిఁ బాండవులఁ జేరకుండఁ గపటముఁ బన్నిన దుర్యోధనుని కపటమునుమించి యాశల్యునే కర్ణునివధమునకు సహాయునిగాఁ జేసికొని తానే

యాశల్యుని రణనిహతునిఁ జేయుట, భీష్మాదుల మనములు కరుగునటుల యుద్ధారంభమున వారికి వందన మాచరించుట, యుయుత్సుని గౌరవుల నుండ విడఁదీసి యుద్ధాంతమున నాతని కేలాభముఁ గలుగఁజేయ కుండుట, భీష్మనిపతనమున కాతఁడె కారకుఁ డగునటులఁ జేయుట, మొదట నిష్టపడకుండినను సమయానుసారముగా ద్రోణవధమున కసత్యమాడుట, మొదలగు వ్యవహారములలో ధర్మజుని రాజకీయ ధురంధరత్వ "మప్రమేయమై" శోభించినది. సంధిసేయుట కైదుగ్రామములను మాత్రమె కోరినను దుర్యోధనుఁ డంగీకరింప లేదే యని స్థూలదృష్టికిఁ గాన్పించును గాని దానిలోనె స్వపక్షమునకు వచ్చిన రాజుల కుత్సాహమును శత్రుపక్షమునకు నిరుత్సాహము కలుగు నంశము లిమిడియున్న వని స్పష్ట మగును. ఆ యైదూళ్ళేవి?* (౧) కుశస్థలము (౨) వృకస్థలము (౩) మాకంది (౪) వారణావతము (౫) ఏదేని మఱియొక గ్రామము.

కుశస్థలము—కర్ణుఁడు యాదవులనుండి పుచ్చుకొనినది. మాకందీ వారణావతములు పాంచాలురనుండి లాగికొని ద్రోణుఁడు, కౌరవులు ననుభవించుచున్నవి. వృకస్థలమునకుఁగూడ నిట్టి సంబంధ మేదియేని కలిగియుండును. కర్ణద్రోణు లనుభవించు భాగములను దుర్యోధనున కిచ్చుట కెటులు సాధ్య మగును? ఒకవేళ బలాత్కరించి యిచ్చినచోఁ గర్ణద్రోణులకు మనమున నసూయ గలిగి దుర్యోధనుపక్షమునఁ బనిసేయరు. కుశస్థలి నడుగుటచే స్వపక్షవీరు లగు కృష్ణసాత్యకులకును, మాకందీ వారణావతముల నడుగుటచే ధృష్టద్యుమ్నాదిపాంచాలురకు నుత్సాహము కలుగు ననియే యట్టి సంధిని కోరియున్నాఁడు గాని ధా

* శ్లో. కుశస్థలం వృకస్థలం, మాకందీం వారణావతం
అవసానం భవేదత్ర। కించిదేకంచ పంచమం.

ఉద్యోగపర్వ. 80 అధ్యా.

ర్తరాష్ట్ర వినాశమే ధర్మజుని ముఖ్యోద్దేశ మని యర్జును సత్త్రసంపాద నముకై తపమున కంపుటకు ముందు భీమునితో నాడిన మాటలవల ననే స్పష్ట మగుచున్నది. పంచగ్రామసంధి, గత యైరోపామహాసంగ్రామములో ,,కైజరు" (జర్మనుప్రభువు) ,,జిబ్రాల్టరు''ను స్పెయినువారికిని, ఈజిప్టును తుర్కీసుల్తానున కిచ్చినయెడల "ఆల్సేసు,లోరైను" లను ఫ్రాంసువారికి మే మిచ్చెద మనుటవంటిదే యని స్ఫురించును. పంచగ్రామసంధిని వినిన సంజయుఁడు ధర్మజుని ,,మెత్తనిపులి''తోఁ బోల్చియున్నాఁడు. విదురుఁ డెంతయేని సహాయముఁ జేసియుండియు జ్ఞాతివధములో ధర్మజుని ఘోరకృత్యములకు రోసె నని యిదివఱకె వ్రాయఁబడియుండెను. పేరికి ధర్మరాజే కాని యాతని చేఁతలుమాత్ర మధర్మయుక్తము లని యొక తెనుఁగుకవి ప్రాచీనకాలమున నుడివెను. (,,పేరు ధర్మరాజు—పెదవేఁపవిత్తయా। విశ్వదాభిరామ వినురవేమ'')

ధర్మజుఁ డశ్వమేధయాగదీక్షితుఁ డైనప్పుడు, అర్జును నశ్వసంరక్షణమునకు నియోగించుచు సామవాక్యములతోడనె యశ్వముఁ బట్టవచ్చినవారిని సమాధానపఱుపుమని రాజనీతి విశద మగునటులఁ జెప్పినాఁడు. మహాయుద్ధములోఁ బేరు కలవారు పెక్కండ్రు మడిసినను, యువకు లగు ప్రాగ్జ్యోతిష, మగధ, పాండ్యదేశాధీశులును, పౌరుషవంతు లగు త్రిగర్త, సింధు, గాంధారాది దేశస్థ సైనికులును పాండవాధిపత్యమును ధిక్కరింప నుద్యుక్తులుగానె యుండిరి. అందువలన యజ్ఞధనముఁ దెచ్చుటకు హిమవంతమున కేగినపుడును* వనాశ్రమవాసు లగు ధృతరాష్ట్రాదులఁ జూచుట కేగినపుడును♦ హాస్తిపురి నెవరేని ముట్టడింతు రను భీతిచేఁ బట్టణమును గాఁపాడ ,,యుయుత్సు''ను ధర్మజుఁడు

* అశ్వమేధపర్వ 63 అధ్యా.

♦ ఆశ్రమవాసపర్వ. 13 అధ్యా.

సియోగి పవలసి వచ్చుచుండెడిది. సామవాక్యమునమాధాన మాత్మలాభకం మెగాని కేవలదయారసముచేఁ గాదేమో?

ధర్మాత్ముఁడు బుద్ధిశాలి, రాజకీయవేత్త యని ప్రసిద్ధి కెక్కిన ధర్మరాజు, ద్యూతసమయమున నధర్మముగా—బుద్ధిహీనముగా—ప్రవర్తించి పెద్దలచే సభయందుఁ జీఛీ యనిపించుకొనుట వింతగ నున్నది. ధర్మజుఁడు ద్రౌపది నొడ్డినపు డేమనెనో చూడుఁడు.

* ,,యుధిష్ఠిరుఁడు (శకునితో) ఇట్లనుచున్నాఁడు. పొట్టిది పొడుగుది కానట్టిదియు, చిక్కినది కానట్టిదియు, మిక్కిలి యెఱ్ఱనిది కానట్టిదియు, నల్లనై యుగ్గులుదేఱిన తలకట్టు గలదియు నగు ద్రౌపది నొడ్డుచున్నాను. శరత్కాలమునందలి కలువలవంటి నేత్రములు కలిగినట్టిదియు, శరత్కాలపుఁగలువల పరిమళమువంటి సువాసన కలిగినట్టిదియు, రూపముచే శరత్కాలపుఁగలువలచేఁ బూజింపఁబడు లక్ష్మీసమానురాలైనట్టిదియు, పురుషుఁ డెట్టిస్త్రీ కావలె నని తలంచునో

* యుధిష్ఠిరః॥ శ్లో. నైవ హ్రస్వా న మహతీ, న కృశా నాఽతిరోహిణీ నీలకుంచితకేశీ చ, తయా దీవ్యామ్యహం త్వయా॥ శారదోత్పలపత్రాక్ష్యా, శారదోత్పలగంధయా। శారదోత్పలసేవిన్యా రూపేణ శ్రీసమానయా॥ తథైవ స్యా దానృశంస్యా, త్తథా స్యా ద్రూపసంపదా। తథా స్యా చ్ఛీలసంపత్త్యా,యా మిచ్ఛే త్పురుషః స్త్రియం॥ సర్వై ర్గుణైర్హి సంపన్నా మనుకూలాం ప్రియంవదాం। యాదృశీం ధర్మకామార్థ, సిద్ధి మిచ్ఛే న్నరః స్త్రియం॥ చరమం సంవిశతి యా, ప్రథమం ప్రతిబుధ్యతే। ఆగోపాలాఽవిపాలేభ్యః, సర్వం వేదకృతాకృతం॥ ఆభాతి పద్మవ ద్వక్త్రం, సస్వేదం (సూ—భిః) మల్లికేవ చ। వేదీమధ్యా దీర్ఘకేశీ, తామ్రాస్యా నాతిలోమశా॥ తథైవంవిధయా రాజన్ పాంచాల్యాఽహం సుమధ్యయా। గ్లహం దీవ్యామి చార్వంగ్యా పాంచాల్యాహంత! సౌబల!

వైశంపాయనః॥ శ్లో॥ ఏవ ముక్తేతు వచనే, ధర్మరాజేన ధీమతా। ధిగ్ధి గిత్యేవ వృద్ధానాం సభ్యానాం నిస్సృతా గిరః॥ చుక్షుభే సా సభా రాజన్, రాజ్ఞాం సంజజ్ఞిరే శుచః॥ సభాపర్వ 65 అధ్యా.

అట్టిపత్న్యము, రూపసంపత్తి, శీలసంపత్తి కలిగినట్టిదియు, సర్వసుగుణము లతోఁగూడినట్టిదియు నై ఎవతె (అందఱును) నిద్రించినపిమ్మట నిద్రించునో, (అందఱికంటె) ముందుగా నిద్రనుండి లేచునో, గోపాలురు, గొఱ్ఱెలఁ గాఁచువారు మొదలగు నందఱిపరివర్తనము తెలిసియుండునో; ఎవతెయొక్క ముఖము పద్మమువలెఁ బ్రకాశించునో, మల్లికవలెం బరిమళించునో, వేదికవంటి హ్రస్వమైన మధ్యము కలదియో, పొడవైన తలవెండ్రుకలు కలదియో లావణ్యయుక్తురాలైన యట్టిపాంచాలితోఁ బందెము వేయుచున్నాను. శకునీ ! ఎంతకష్టము !" అనెను.

(పెండ్లామును జూదమున నొడ్డువాఁడు పెండ్లామును మిగుల వర్ణింపవలయుం గాఁబోలును.)

ఇట్లు బుద్ధిమంతుఁడగు ధర్మజుఁడు పలుకఁగా సభయందుండిన పెద్ద లందఱు ఛీఛీ యనిరి. ఆసభ క్షోభించెను. రాజులకు విచారము కలిగెను. ఇంతమాత్రమె కాదు. సభలోనికి ద్రౌపదిని రజస్వలావేషమును వేసికొని కోఁకముడి వదులు చేసికొని ఏడ్చుచు రమ్మనుట మఱియొక యనాలోచనాకృత్యము. లోకమునం దుండిన ధర్మజుని ప్రఖ్యాతి నీరెండు దుష్కార్యములు కలంకముఁ గలుగఁజేయుచున్నవి. ద్యూతకాలమున ధర్మజుని యకృత్యములకు రోసియే సోదరప్రియత్వము, అగ్రజునియం దత్యంతభక్తియుఁ గల భీముఁడును ధర్మజుని నీచేతులు తగులఁబెట్టవలయు ననినాఁడు.

ధర్మజు డెంతటిధర్మాత్ముఁ డయినను, కృష్ణబలరాము లెంతటి యవతారపురుషు లైనను, ఆకాల మెంతధర్మకాల మని పౌరాణికులు నుడివినను, దేశమున, ద్యూతము పానము స్త్రీలోలత మొదలగు దౌష్ట్యములే కాక, మ్లేచ్ఛులు కిరాతులు దేశోపద్రవముఁ జేయుచునేయుం

శ్రీకృష్ణనిర్యాణానంతర మర్జునునకుఁ గలిగిన కిరాతకృత పరాభవముచే నూహింపవలసి యున్నది. శ్రీకృష్ణుఁడుకూడ మ్లేచ్ఛకృత పరచక్రభయమును దలఁచుచునే మృతినొందియున్నాఁడు. ధర్మజు డెంతటిధర్మాత్ముఁడుగాఁ దలఁపఁబడుచుండినను, పరలోకము నొందినపిమ్మటఁ గూడ దుర్యోధనుని శ్రీయన్నను సహింపనివాఁడై స్వర్గమున నాతఁడు సుఖియై యుండెనే యని మనస్సునఁ గాక, పైకిని విలాపముం జేసియున్నాఁడు* ధర్మజుని రాజ్యోత్తరకాల మంతయుఁ బశ్చాత్తాపముతోడను, వితంతువిలాపములతోడను, ద్రోణాదుల బ్రహ్మహత్యల కగు నశ్వమేధాది ప్రాయశ్చిత్తములతోడను ముగిసినది కాని సుఖకరముగా—ఆనందకరముగా—ముగియలేదు. తాము చేసిన సర్వదోషప్రాయశ్చిత్తముగాఁ బాండవులు ద్రౌపదీ సహితులై మహాప్రస్థానికముఁ జేసి మృతినొందిరి. పరలోకమున వారు నరకమునే ముందు చూచి రనుట యుక్తియుక్తముగానె యున్నది.

శ్రీకృష్ణనిర్యాణ మైనవెంటనే యర్జునుఁడు మ్లేచ్ఛులచేఁ బూర్తిగఁ బరాభూతుఁ డయ్యెను. శ్రీకృష్ణుఁడు మృతినొందుటచేతనె యర్జునునకుఁ గలిగినబలహీనత దైవిక మని తలంతురు. కాని నైతిక మనుట యుక్తము. పార్థుఁడు హస్తిపురి కేతెంచి బలములఁ గూర్చికొనియు, భీమాదులఁ జేర్చికొనియు నేల కిరాతులపైఁ బడి వారిని నిర్జించి యపహృతధనరాసులను, కృష్ణుని వనితలను దేలేదు? ధర్మాత్ముఁ డగు ధర్మజుఁ డేల యీయధర్మము నణఁపలేదు? మిత్రునివనితలను ధనమును నపహరించినవారిని జేఁతకానివానివలె నుపేక్షించుట యుక్తమా? కాదు. దేశమునం దెన్నియో పాండవులపైఁ బెద్ద తిరుగఁబాటులు సంభవించుటచేతను, సింధు, గాంధార, మగధ, త్రిగర్తాదికురురాజ్యపరిసర

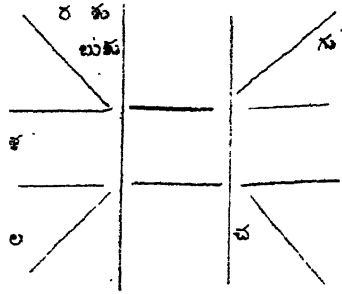
* స్వర్గారోహణపర్వ. 1 అధ్యా.

దేశస్థులు పాండవులపై నీసు కలవా రగుటచేతను, మిత్రులగు యోధవులు మృతినొందుటచేతను నిస్సహాయు లగు పాండవులు తమ రీదేశమున నుండిన మాట దక్క దని రాజ్యమును పరిక్షిత్తునకు వశపఱచి రాజ్యమునఁ బ్రాచీనకాలమునుండియుఁ బరిచితులగు కృపాదుల నుపద్రష్టలనుగా నుంచ నిశ్చయించి హిమాలయాదుల నతిక్రమించి తి జెత్తునన మృతినొందిరి. ఈపలాయనోపాయమును జెప్పినవాఁడు ధర్మజుఁడే. వారణావతమున లాక్షాగృహదహనముం జేసియు నిట్టిపలాయనోపాయముఁ జెప్పినవాఁడు ధర్మజుఁడే. ఇంక నొక్కవిశేషము, దుర్యోధనపుత్త్రుఁ డొకఁడు బాలుఁడై చావక మిగిలినట్లును, అతనిపేరు "దుర్జయుఁ" డైనట్లును, క్రీస్తుశకమునకుఁ బూర్వము రెండవ లేక మూఁడవశతాబ్దములలో నుండిన భాసమహాకవి తనయూరుభంగనాటకమునం జెప్పియున్నాఁడు. ఇంతమాత్రమె కాదు. అథర్వసంహితలోఁ బరిక్షిత్తున కనుయాయుఁ డగు కౌరవ్యుఁ డొకఁడుండినటులఁ జెప్పఁబడెను. ఆకౌరవ్యుఁడు పరిక్షిత్తుతో సమానముగా యజ్ఞములలో గౌరవింపఁబడు చున్నట్లు ఐతరేయబ్రాహ్మణమునఁ జెప్పఁబడెను. ఆకౌరవ్యుఁడు దుర్యోధనపుత్త్రుఁ డేల కాఁగూడదు ? దుర్యోధనపుత్త్రుఁడు పాండవులచేఁ జిక్కక యెచటనో పెరిగి యుద్ధానంతరము ముప్పదియాఱేండ్లకు పంచనదప్రాంతకిరాతులఁ గూర్చికొని యర్జును నోడించెనేమో? కాలాంతరమున నుభయులకు సముఁడగు కృపాచార్యుఁడు పరిక్షిత్తుతో సమాధానపఱచి పరిక్షిత్తుతో సమానమగు గౌరవప్రపత్తులను రాజ్యమునం గలుగఁజేసి పరిక్షిత్తు పట్టభద్రుఁ డగునట్లును సుయోధనసుతుఁడు మంత్రి యగునట్లును జేసి యుండెనేమో ?

మఱియొకవిషయముకూడ నిచట స్ఫురించుచున్నది. అర్జును

నోడించిన కిరాతులు పంచనదదేశస్థులు. వితస్తానది పంచనదులలో నొక టి. తక్షశిల వితస్తానదికి సమీపమునఁ గలదు. తక్షకుఁడు నిర్మించినది యే తక్షశిల యని కొందఱిమతము. శ్రీరామునిసోదరుఁడైన భరతుని పుత్రుఁ డగు తక్షకుఁ డనువానిచేఁ దక్షశిల నిర్మింపఁబడినట్లు శ్రీమద్రామాయణోత్తరకాండమునఁ గలదు. కాని, భారతయుద్ధమునకుఁ బూర్వమునఁ దక్షశిలానామము కాన్పింపదు. ధర్మజుని రాజసూయాశ్వమేధదిగ్విజయములలోఁగాని కర్ణుని దిగ్విజయములోఁగాని తక్షశిల పేరు కాన్పింపదు. అది జనమేజయుని దండయాత్రాసందర్భమునఁ జెప్పఁబడెను. కాన, అర్జునునిచే ఖాండవవనదహనసమయమునఁ బట్టిం గోలుపోయినట్టియు, కర్ణుని సర్పముఖాస్త్రప్రయోగానంతర మర్జునునిచేఁ జచ్చిన యశ్వసేనునకుఁ దండ్రియైనట్టియుఁ బరిక్షిత్తుం బరిమార్చినట్టియుఁ దక్షకుఁ డనువాఁడే పై తక్షశిలానగరనిర్మాతయై యుండును. పాండవులు, ఇంద్రప్రస్థపురిని నిర్మించుకాలమున నాతఁడు కొంతకాలము ఖాండవవనమునను, మఱికొంతకాలము కురుక్షేత్రమునను నివసించువాఁడఁట! ఖాండవవనదహనకాలమునఁ గురుక్షేత్రమున నుండుటచేఁ దక్షకుఁ డాఖాండవవనదహనసమయమునఁ జావలే దని యాఘట్టముననే వర్ణింపఁబడెను. ఖాండవవన, కురుక్షేత్రములలోఁ దక్షకుఁ డుండువాఁ డని యుదంకోపాఖ్యానమునను గలదు. పాండవులతోఁ బడలేక తక్షకుఁడు నాతనిసంతతియు వితస్తానదీప్రాంతముఁ జేరి యచట రాజ్యస్థాపనముఁ గాలాంతరమునఁ జేసియుందురు. ఆతక్షకసంబంధులగు నాగులే పైకిరాతులై యుండవచ్చును. అర్జునునితో నెడతెగనివైరము వారికిఁ గలదు. వారే యర్జును నోడించియుందురు. ఇంకనుసీయంశము ముందు వివరింతును.

ధర్మరాజుజాతకము.

శ్లో. శ్రీకృష్ణజన్మనః ప్రాగబ్దద్వితీయే విక్రుత్యబ్దే జ్యేష్ఠసితపూర్ణిమాయాం మధ్యాహ్నే సింహలగ్నే చ జ్యేష్ఠాంగతే శశాంకే కుంత్యాం ధర్మాంశతో జాతః, ఇందోర్ద్వారే వృషభే రవికుజబుధభార్గవాః ఘటేజీవః మందః కుళీరగ స్స్యాత్ఫల మఖిలం భారతేన విజ్ఞాతం.

(ధర్మరాజు జ్యేష్ఠానక్షత్రమునఁ బుట్టుటచే ననేకకష్టముల ననుభవించుటయు ద్వాదశమున శనియుండుటచే ననేకపాపకార్యముల నొనరించుటయు తక్కినవిశేషములకంటె విశదముగాఁ దెలియనగును.)

—♦ భీముఁడు ♦—

అలంకారికు లీతనిని "ధీరోద్ధతుఁ" డందురు. భీముని జన్మాదివృత్తాంత మిదివఱకె సూచింపఁబడెను. భీముఁడు చిన్నతనపు టాటలలోఁ గౌరవులను బాధించుటచేతనె కురుపాండవులకు విరోధబీజ మేర్పడెను. నన్నియభట్టాంధ్రీకరణములో హస్తిపురికిఁ జేరునాఁటికిఁ భీమునకుఁ బదునాలువర్షము లుండె ననెను. పదునెనిమిది లేక, యిరువదవత్సరముల యీడునను దుశ్శాసనాదులను బాధించువాఁడు. ఈబాధలఁ బడలేకయే దుర్యోధనుఁ డీతనిఁ జంపుటకు నదిలోఁ ద్రోయుట, విషము నిడుటయు నను మహాపకారములఁ దలపెట్టెను. లోకులు సుయోధన

కృతాపకారములను లెక్కింతురేగాని, భీమకృతాపకారముల నేలొకో లెక్కింపరు ! అపకారబుద్ధి లేక బాల్యముచేతనె యాతఁ డట్టి బాధలఁ గౌరవులకుఁ జేసియుండె నని మహాభారతమునఁ గలదు. కాని బాల్యమైన నబాల్యమైన నపకారబుద్ధి యుండిన నుండకుండినఁ, బెట్టినబాధలు బాధలేకదా? అపకారబుద్ధి లేక యొకఁ డగ్నిఁ దఱికొలిపిన నిండ్లు కాలకుండునా? భీమునిచర్య లట్టివియే యైనవి. భీముఁ డెట్టిబాధలను గౌరవులకుఁ గలిగించెనో నన్నియభట్టు సంగ్రహించి చెప్పినపద్యములే రెండు వ్రాయఁబడును.

క. వదలక పెనఁగి పదుండ్రిం
బదియేవుర నొక్కపెట్ట పట్టి ధరిత్రిం
జెదరఁ బడవైచి పవనజుఁ
డదయుం డయి వీఁపు లొలియ నందఁట నీడ్చెన్.

సీ. కూడి జలక్రీడ లాడుచుఁ గడఁగి యా
ధృతరాష్ట్రతనయుల నతులశక్తి
లెక్కించియుఁ బదుండ్ర నొక్కొక్కభుజమున
నెక్కించుకొని పారి నుక్కడంగఁ
గొంచక నీరిలో ముంచుచు నెత్తుచుఁ
గారించి తీరంబు సేరఁ బెట్టుఁ
గోరివలార్థులై వారలెక్కిన
మ్రాఁకుల మొదళుల వీఁకఁ బట్టి

గీ. వడిఁ గదల్చఁ బండ్లతో డడఁబడి వారల
తోన ధరణిమీఁదఁ దొరఁగుచుండ
నట్టిపాట గౌర్వపట్టిచే మశ్యాన
సౌకనాళ్లు బోధితాత్ముఁ డయ్యె. ఆదిపర్వ.

కురుకులవృక్షమునకు నినుపసీలగా నుద్భవించిన భీముఁడు లక్కయిండ్ల నంటించుటలోను నాఁటిరాత్రి యరణ్యమున సోదరులఁ గుంతిని దాఁటించుటలోను, అర్ధరాత్రిమున హిడింబు శౌరినుండి తమ్ము రక్షించుకొనుటలోను జటాయు కీచకవధములలోను స్వరక్షణాతిశయము చేఁ బ్రకాశించెను.

కౌరవవధముచే నగు సామ్రాజ్యప్రాప్తిని, జరాసంధవధముచేఁ బూర్వసముద్రవ్యాప్తికిఁ బాండవసామ్రాజ్యము నొందించినవాఁడు భీముఁడే. జరాసంధుఁ గపటముగా భీముఁడు కృష్ణప్రేరితుఁడై చంపె నని నిశ్శంకముగా శిశుపాలుఁ డధిక్షేపించినపుడు తనఛిద్రము వెల్లడి యగుచున్నదని శిశుపాలుపై భీముఁ డలిఁగి తలపడఁదలచెను. కాని శిశుపాలుఁడు భీమునిమించిన బలవంతుఁడని యెఱిఁగిన భీష్ముఁ డాయుద్యమము నుండిమరలించెను. దుశ్శాసన, దుర్యోధనవధము లన్యాయముగాఁ జేయఁబడిన వని భీముఁడే గాంధారియెదుటఁ బొలికలనిటోఁ జెప్పియున్నాఁడు. మఱియుఁ గురుకులములోఁ బెద్దయు, భీష్ముని పినతండ్రియు,శతవృద్ధుఁడు నగు ,, బాహ్లికునిఁ '' జంపుటలోను, ఆతనికుమారుఁ డగు ,,సోమదత్తుని'' సాత్యకిచేఁ జంపించుటలోను, ధార్తరాష్ట్రులలో నొక్కనిఁగూడ మిగులకుండఁ దుదముట్టించుటలోను, శ్రాద్ధములఁ జేయుటకు ద్రవ్యము నిండని ధృతరాష్ట్రుఁ డడుగఁగాఁ బరలోకమున ధార్తరాష్ట్రు లతికష్టము లనుభవింతురుగాక, వారికి శ్రాద్ధములఁ జేయనక్కఱలే దని కఠినముగాఁ జెప్పుటలోను* (దుర్యోధనాదుల శ్రాద్ధములకు భీమునాజ్ఞ లేకపోవుటచే రాజకోశమునుండి ద్రవ్యము నీయ వీలులేక ధర్మజ ధనంజయులు స్వంతద్రవ్యము నిచ్చి ధృతరాష్ట్రుచే శ్రాద్ధములఁ జేయించిరి.) అన్యాయముగా దుర్యోధనుఁ బడఁగొట్టి యాతనితలను రెండుసారులు తన్ను

* ఆశ్రమవాసపర్వ. 11 అధ్యా.

టలోను (తల నన్యాయముగాఁ దన్నినపు డది గర్హ్య మని ధర్మరాజు కూడ మిగుల గర్హించి విలపించియున్నాఁడు) భీముని క్రూరత్వము విఖ్యాతి నొందినది. భీముఁడు స్వపక్ష పరపక్ష బలముల తారతమ్యము నెఱుఁగక సదా శత్రువులపై విజృంభింప నుంకించువాఁడు. ధర్మజుఁడు, మదించిన యేనుఁగును నేర్పరి యగు మావటివలె, నాతని శాంతునిఁ జేయువాఁడు. స్వపరబలములఁ దెలియకపోవుటచేతనే భగదత్త, సైంధవ, కర్ణాశ్వత్థామాదుల నపు డపు డోడుట సంభవించినది. కృష్ణార్జునులు సూచింపనియెడల జరాసంధదుర్యోధనులను భీముఁడు వధింపలేకుండు నని యా ప్రకరణములఁ జదివిన విశదమగును. భీష్ముని సేనాపత్యకాలమున రెండు, ఆఱు, పదిదివసములలోను, గురునిసేనాధిపత్యకాలమున నాలుగు అయిదు దివసములలోను, కర్ణుని సేనాధిపత్యకాలమున రెండవ దివసయుద్ధమునను భీముని పరాక్రమము ప్రశంసనీయమై యున్నది. ద్రోణాధిపత్యకాలమున నైదవనాఁడు „దుర్మా"దులను వధించుటలో నగు విక్రమ మత్యద్భుతము. దుశ్శాసనువధములోఁ జేసిన దారుణమగు రక్తపానము, కర్ణ దుర్యోధనాదులు తనపైఁ గవియుదురను భీతిచేతనె చేసితి నని గాంధారికడ చెప్పుకొనియున్నాఁడు. భీమదుర్యోధను లొక్కదినముననే జన్మించినందుల కిరువురును తెలియనిమూఘులే. యని చెప్పవలసియున్నది. భీముఁడు, తనపక్షపువాఁ డగు కృష్ణుఁడు తనకుమారుఁ డగు ఘటోత్కచుని వధింపఁ గర్ణుపై కంపుటయు "శ్రుతసోముని" (ద్రౌపదికి భీమునివలన జన్మించినవాఁడు) అశ్వత్థామ శారిఁ వదలుటయుఁ దెలియక తన సంతతి లేకుండగఁ జేసికొనియున్నాఁడు. ఒక్కకృష్ణుఁడే కాదు. అర్జునుఁడును ఘటోత్కచవధమును దెలిసియు భీమునకుఁ జెప్పక కృత్రిమముఁ జేసెను. కర్ణవధదివసమున సమరఘోర మంతయు భీముఁడే వహించి యర్జునుని ధర్మజునేమ షాతయునెప

మున శిబిరమున కంపి విశేషవిశ్రాంతిని గలిగించెను. కిమ్మీరాసురవధము, హనుమత్సమాగమము, అజగరరూపనహుషకృతపరిపీడనము, యక్షరాక్షసవధము, మొదలగు కొన్ని యంశములు కల్పితములుగాఁ గాన్పించును. మహాయుద్ధములోఁ బ్రబలవీరు లీతనిచేతనె వాలిసిరి. తనశత్రువుఁ జంపి పగఁ దీర్చుకొనుటలో నీతఁ డద్వితీయుఁడే కాని దుర్యోధనవధానంతర మాతని కొనరించిన యవమాన మత్యంతగర్హ్యముగా నున్నది. క్రూరత్వమునఁగాక దేహబలమున భీముఁడు నిర్వీర్యులగు ప్రస్తుతపు భారతీయుల కాదర్శపురుషుఁడుగా నుండఁదగినవాఁడు.

— అర్జునుఁడు —

నరుఁ డను మునియంశమున జన్మించె నను నీమహాపురుషుఁడే యింద్రునంశమునఁ బుట్టె నని యసందర్భముగాఁ జెప్పఁబడుచుండును. మార్కండేయపురాణము జలదేవతాంశమున నర్జునుఁడు జన్మించె నని చెప్పుచున్నది. ఏదేవతాంశమైన నీతఁడు ,,పార్థుఁడు'' (పృథయనుమాఱు పేరుగల కుంతికుమారుఁడు) శాకటాయనుని కాలమున కీతఁడు క్షత్రియవీరుఁడుగాఁ బరిగణింపఁబడి పాణినికాలమున కంతకంటె హెచ్చగు మతప్రవర్తకుఁడుగా లెక్కింపఁబడి పతంజలికాలమునకుఁ గృష్ణునితో సమమగు పూజ్యస్థానమునుండి తొలగింపఁబడి నేఁటికాలమున భారతీయ వీరాగ్రేసరుఁడుగాఁ బొగడఁబడుచున్నాఁడు. కురుపాండవవీరులలో నీతఁ డద్వితీయుఁడై యుండుట కీతనికిఁ గృష్ణసారథ్యమె తోడ్పడినది. విద్యాభ్యాసకాలమునుండియు నీతఁ డతిజాగ్రత్తతో మెలఁగుటచేతనె ప్రసిద్ధి నొందఁగలిగెను. ఈతని విజయములు ద్రుపదవిజయముతోఁ బ్రారంభమై యశ్వమేధాశ్వ సంరక్షణముతో నంతమై విజయాభిధాన మీతనికి సార్థకపఱచినవి. ధర్మజుని రాజనీతియందున్న

కృష్ణు నాలోచనా నైపుణ్యమునందు నీతనికి నమ్మిక మెక్కు డగుటచే వారి యాజ్ఞల నెప్పుడును దాఁటువాఁడు కాఁడు. ధర్మజు నానతిచేతనె తీర్థయాత్రకుఁ బోయి పాండ్య యాదవ వనితలఁ బెండ్లియాడి స్వవర్గ మైత్రిని వృద్ధిఁజేసికొనియు, తపంబునకుఁ బోయి రుద్రేంద్రాదులవలన దివ్యాస్త్రలాభము నొంది పరాక్రమాతిశయముఁ గలిగించుకొనియు విజయుఁ డయ్యెను. కృష్ణునానతిచే ఖాండవవనమును దహించి రాజ్యాభివృద్ధితో మయసభాలాభముఁ గూడ నొందెను. మహాయుద్ధములోఁ గృష్ణు నానతిచేతనె భీష్మ భగదత్త సైంధవ కర్ణులను రణనీతివిరుద్ధముగాఁ బడఁగొట్టెను. అర్జున కృతము లగు ఘోషయాత్రాసందర్భపు గంధర్వవిజయము, ఉత్తర గోగ్రహణము కల్పితము లని కొందఱు తలఁతురు. నివాతకవచ కాలకేయ జయములుకూడఁ గల్పితము లనియే కేచిన్మతము. పైని జెప్పఁబడిన విజయములలో నివాతకవచ కాలకేయ విజయములఁ గొంత సందేహము కలదు. నివాతకవచులు శ్రీరాముఁడు పుట్టకపూర్వమె రావణునితోఁ ద్రేతాయుగమునఁ బోరాడినవారు. వారు కొన్నియుగములకుఁ బిమ్మటకూడ నుండురా యనునది గొప్పసందేహము. కాలకేయులు వింధ్యపర్వత విజృంభణమునకుఁ బూర్వమె యగస్త్యుఁడు సముద్రోదకముఁ బానముచేసినపుడు దేవతలతోఁ బోరాడినవీరులు. రావణుని సోదరియగు శూర్పణఖ కాలకేయాసురాధిపతియగు „విద్యుజ్జిహ్వుని" భార్యయై యున్నది. విద్యుజ్జిహ్వుని రావణుఁడె వధించె నని రామాయణమునఁ గలదు. నాఁటి కాలకేయులు భారతకాలమువఱకు నుండురా? తక్కినయుద్ధము లెటులుండినను, భీష్ముని యంత్యదివసయుద్ధమునను, సైంధవవధమునాఁడును, విజయుఁడు సూపిన పరాక్రమ మవర్ణ్యము. సైంధవవధదివసమున ద్రోణు నతిక్రమించి శకటవ్యూహముఁ బ్రవేశించుటకును, శ్రుతాయుధునిగదతాఁకు

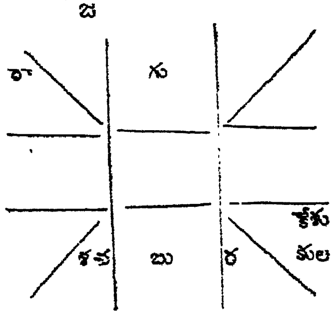
డని స్వీకరించుటకును, సైంధవుని మోసపుచ్చుటకై* మాయాతిమిరముఁ గల్పించుటకును శ్రీకృష్ణసాహాయ్యమే యర్జునునకు విశేషముగాఁ గల్గెను. భీష్ముని తృతీయనవమదివసయుద్ధములలో నర్జునుఁడు భీష్మున కోడె ననియె చెప్పవలసియున్నది. కర్ణునిభార్గవాస్త్రపీడితసైన్యముఁ జూచి ,,మాధవా! మనరథ మింక మరలనిమ్ము, బ్రతికియుండిన సుఖములు పడయవచ్చు'' ననుసమయమె విజయుని విజయదశలో నీచతను సూచించు నవస్థయై యున్నది. కర్ణుని వధింప నేఁగుసమయమునఁ గృష్ణుఁ డెంతధైర్యవాక్యములఁ జెప్పుచుండినను, భీతిచే నర్జునుఁడు ప్రస్వేదగాత్రుఁ డయ్యె ననునదియే యాతని జీవితములోని భీతావస్థ. యుద్ధరంగమునఁ గర్ణునిజూచినంతనె యర్జునుఁడు భీతిచేఁ బరుగిడు నని సుయోధనుఁడు చెప్పెనట!♦ ఈవాక్యము సత్యమే యని యాతని ప్రస్వేదగాత్రావస్థ సూచించును. కృష్ణసహాయము లేకుండఁగ నర్జునుఁడు కొన్ని విజయముల నందినను, అవి కురుక్షేత్రవిజయ సదృశములు కావు. రాజసూయాశ్వమేధ యాగకాలములలోని విజయము లతిశయోక్తులతో నిండియున్నవి. జైమినిభారతమున నశ్వమేధయాగకాలమున నయ్యెనని చెప్పఁబడు యుద్ధములు బూటకములు. జైమిని భారత గాథలు దాక్షిణాత్యకవి కల్పితము లని కొందఱు తలఁతురు. కృష్ణనిర్యాణానంతరము కృష్ణుభార్యలఁ గిరాతులవలనం గోల్పోవుటయే యాతని జీవితములోని నికృష్టసమయము. కృష్ణాభిమాన మీతనియం దుండుటచేతనె సర్వవి

* ఒకవిధమగు ధూమమును వ్యాపింపఁజేసి శత్రువులను మోహపెట్టుట చాణక్యునికాలమునను గలదని యాతని యర్థశాస్త్రము చెప్పుచున్నది. జర్మనుల యుద్ధనావలలోఁ గొన్ని ధూమవ్యాపనముచే నింగ్లీషువారి యుద్ధనావల దృష్టి చెదరునటులఁ జేసినవి. ఇట్టి ధూమవ్యాప్తిచేతనె కృష్ణుఁడు మాయాతిమిరముఁ గల్పించి సూర్యమండలము నాచ్ఛాదించియుండును.

♦ కర్ణపర్వ 69 అధ్యా.

రుపాండవసంతతి నశించినను, ఈతనిసంతతిభరతఖండస్థ పాండవవంశాంకురముగా నిలిచియుండుటకుఁ గారణ మయ్యెను. ఇపుడు భరతఖండస్థ క్షత్త్రియులలోఁ గొందఱు "ధనంజయ" గోత్త్రికులు కలరు. వారు తెలియక తా మర్జునసంతతివార మనుకొందురు. కాని యది పొరపాటు. గోత్త్రర్షియగు ధనంజయుఁడు విశ్వామిత్త్రగణములోనివాఁడు. ఈధనంజయునకు నాధనంజయునకు సంబంధములేదు. అర్జునునకుఁ గల ప్రఖ్యాతు లన్నిటిలో నాతనికిఁ గృష్ణుఁ డుపదేశించె నను విఖ్యాతిగల భగవద్గీతలె మిన్న యైనవి. గీతలన్నిటి నాసమయమునఁ గృష్ణుఁ డర్జునున కుపదేశించినను నుపదేశింపకుండినను గీతాలతాబీజమునకు క్షేత్రమై యర్జునుఁడుండుటయె విఖ్యాతిహేతువు.

అర్జునునిజాతకము.

శ్లో. శ్రీకృష్ణజన్మవర్షే కార్తిక్యాం కృష్ణదశమ్యాంతు, ఇంద్రోర్వారే చోత్తరఫల్గున్యాం సర్వలక్షణోపేతః కోదండాఖ్యే లగ్నే శుక్రశిఖివాక్పతిస్సుతభౌమం దేవదశమేలాభేసౌమ్యోవ్యయేభానుః ఏవం యథాగ్రహాస్థితిర్వదతః శ్రీమన్మాహేంద్రాంశాత్ పార్థోర్జునః పృథాయాం ఫల మఖలంభార తేనగమ్యమ్.

—♦ నకులసహదేవులు ♦—

పాండవులలో పేరు కలిసియుండుటచేతనె వీరికిఁ బ్రసిద్ధి కలిగినది.

కాని వీరు చేసిన ఘనకార్యము లంతగాఁ గాన్పింపవు. నకులుఁ డశ్వశిక్షానిపుణుఁ డని విరాటపర్వమునఁ గలదు. కాని, శకునితో నశ్వసైన్యయుద్ధము సల్పినవాఁడు సహదేవుఁడే. నకులుఁ డందగాఁడట! అతఁ డందగాఁడై యితరుల నధిక్షేపించువాఁడు.* నకులుఁడు కర్ణసుతులఁ జంపెనె గాని పేరుగలవారి నెవరిని జంపినటులు లేదు. సహదేవుఁడు నకులునికంటె శూరుఁడుగఁ గాన్పించును. ప్రఖ్యాతి గన్నవీరుఁ డగు శకుని, యాతని కుమారుఁ డులూకుఁడు సహదేవునిచేఁ జచ్చిరి. సహదేవుఁడు జ్ఞానియట! అందువలన నితరులఁ దృణీకరించువాఁడు.† రాజసూయసమయమున నేము కృష్ణుఁ బూజింతుము, దీని కంగీకరింపక యెదురుచెప్పువారితలపై నేను కాలుంతునని యాతఁడు సభలో రాజులఁ దృణీకరించుటయె రాజుల మనస్సునం దసూయ కంకురమైనది. కుంతి వరముఁగోర కుండినఁ గర్ణుచే నకులసహదేవులు మృతినొంది యుందురు.

ఇంతదనుక మహాభారతచరిత్రములోని ముఖ్యాంశములు వర్ణింపఁబడినవి. పాండవులే న్యాయస్థు లనియు దుర్యోధనాదు లన్యాయమున కొడఁబడి పాండవులఁ గడగండ్ల పాలుచేసి రనియు స్థూలదృష్టిఁ దలఁపఁబడు నంశము లన్నియు నిజము గావని నిదర్శనములతోఁ జూపఁబడినవి. ఇఁకను సుయోధనుపక్షముకూడ సంగ్రహముగా విమర్శింపఁబడును.

— దుర్యోధనుడు —

ఈతఁడు గాంధారీ గర్భజనితుఁడు. భీముఁడు నీతఁడు నొక్కదినమునసే జన్మించిరి. సమానబలవంతులు. భిన్నభిన్న కాలములలో నీయిరువురును బలరామునికడ గదాయుద్ధనైపుణ్యము నందిరి. కృప

* మహాప్రస్థానికపర్వ. 2 అధ్యా.

† మహాప్రస్థానికపర్వ 2 అధ్యా.

ద్రోణులకడఁ జిన్నతనమున విద్యాభ్యాసముఁ జేసిరి. దేహబలమున భీముఁడెక్కుడు. గదానైపుణ్యమున దుర్యోధనుఁడు మిన్న. భీముఁడే తొలుత నాటలనెపమున సుయోధనాదుల బాధించి వారి కీర్ష్యను జనింపఁజేసె నని యిదివఱకె వ్రాయఁబడెను. నీరిలోఁ ద్రోయుట విషము నిడుట యనునవి భీముఁడు పెట్టుబాధలకు సహింపక చేసినచేఁతలు. వారణావతమునకుఁ బాండవులను సాగనంపుటలోఁ బౌరులకుఁగూడ ననూయ కలుగుటచేతను, స్వరాజ్యప్రతిష్ఠాపనకొఱకుఁగూడ నై యుండి సుయోధనుని కృత్రిమము వ్యక్త మగును. లాక్షాగృహదహనపుటపవాదముమాత్రమె దుర్యోధనునిదికాని కర్మముమాత్రము భీమునిదై యున్నది. పాండవులు లాక్షాగృహమునుండి యడవులపాలైనపుడె కళింగదేశాధీశునికుమార్తె "శుభాంగి" యనుదానిని (కర్ణునిసహాయముచే) స్వయంవరమున నాతఁడు పెండ్లియాడెను. ద్రౌపదీస్వయంవరానంతరము యాదవపాంచాలురతోఁ బాండవులు కలియుటచే రాజనీతి ననుసరించి పాండవుల కింద్రప్రస్థరాజ్యము నిచ్చెను. ధర్మజునిరాజసూయపువిభవముఁ జూచి లోన క్షత్రియసామాన్యపుటీసు జనించినది. అది మయసభలోఁ గాలుజాఱిపడినపుడు ద్రౌపదీభీములు పరిహసించుటచే వృద్ధియై ద్యూతకార్యమున కంకురమైనది. ద్యూతసమయమునకు సహస్రరాజులకుఁ బాండవులపై నీసు కలిగియుండుటచేతను, పాండవ మిత్రులగు యాదవవృష్ణి భోజాంధకులు సాల్వుతోడి పోరాటములోఁ దగుల్కొనుటచేతను దుర్యోధనునిచే ద్యూతజితులై పాండవులు వనములపాలైరి.

ద్యూతమున కాహ్వానింపఁబడిన ధర్మజుఁడు ప్రౌఢుఁడువోలె సభలో నుండినవారిలో నెవరు నాతో ద్యూతమునకుఁ గడగెద రనినపుడు సుయోధనుఁడు నాకై శకుని యాడు నని తన యభిప్రాయమును సత్యముగానె చెప్పియున్నాఁడు. అం దాతనిలోపము గాన్పింపదు. శకునియొద్దిక

దేశముల నన్నిటిని గెలిచెను. ఇందు ధర్మజుని యప్రౌఢిమయే గాని దుర్యోధనుని యన్యాయము కాన్పింపదు. దీనిని విరటునిసభలో బలరాముఁడుకూడ స్పష్టపఱచియున్నాఁడు. ద్రౌపదిని సభలోనికిఁ దెచ్చుట తన్ను మయసభలో హేళనముఁ జేసినదానికిఁ బ్రతిగాఁ జేసిన యవమానమై యున్నది. ద్రౌపది ప్రాతిగామిని తిరాయించి పెంకిప్రశ్నములు వేయుటచేఁ దాత్కాలికక్రోధముచే దుశ్శాసనుఁడు ద్రౌపదీకేశగ్రహణముఁ జేసియుండెను. ద్రౌపదినిమాత్రమె సభలోనికిఁ దెచ్చుట కామెయొక్క యయుక్తచర్యలచేతనె యై యున్నది. ఆమె దుర్యోధనాదులకపఖ్యాతిఁ దెచ్చుటకే రజస్వలావేషమును ధర్మజోపదేశముచే వేసినదనియు, వస్త్రవిసర్జనముఁ జేయుట కల్ల యనియు నిదివఱకె స్పష్టపఱుపఁబడెను.

పాండవులకుఁ గల యితరభార్యలను సభలోనికిఁ దెచ్చుట కాని వారల నవమానించుటగాని సుయోధనుఁడు చేయక ద్రౌపదినిమాత్రమె పరాభవింపఁజేయుట, పాంచాలియొక్క యయుక్తప్రవర్తనముచేతనె యై యున్నది. ధర్మజున కప్పటికి ధనమత్తత యుండుటచే, నాకు విస్తారము ధనము కలదు. దీనికిఁ బ్రతిపణముగా నెవ రేమి పెట్టుదు రని నుడివియున్నాఁడు. కాలకర్మవశమున శకుని జయించుటచే ధర్మజాదులు వనవాసగతు లైరి గాని ధర్మజుఁడే జయించిన సుయోధనునివనవాసగతునిగాఁ ధర్మజుఁడు చేయఁడా? ధర్మజ భీమ నకులసహదేవు లాయాసము నొందఁగా యుద్ధములోఁ గర్ణుఁడు చంపక విడిచెను. ధర్మజుని ద్రోణుఁడు, ధృష్టద్యుమ్నుని కృపుఁడు యుద్ధమునం దోడినపుడు వదలిరి. పాండవులు, అందు విఖ్యాతశూరుఁడగు నర్జునుఁడే తనకు దొరకిన భీష్మ సైంధవ కర్ణుల నన్యాయముగాఁ బడఁగొట్టెను. నీరిలో నొప్పిచే నాయాసముఁ దీర్చుకొనుచుంటి నని బతిమాలుకొనినను ధర్మమూర్తియగు ధర్మజుఁడే సుయోధనునిం బరిమార్ప హ్రదమునుండి వెడలించి చంపించియున్నాఁడు.

డు. తన కపకారముచేయునో చేయకపోవునో నిరూపింపకుండఁగఁ బురోచనుని, తన కూడిగముఁ జేయు నిషాదవనితను పుత్రికనుగాను లక్కయింటను పాండవులే దహించిరి. తమకుఁ గర్ణువధములో నుపకృతిఁ జేసిన కల్యాణి సపుత్రునిగాఁ జంపిరి. ఇట్టిపాండవులే ద్యూతములో జయము నందినయెడల దుర్యోధనునిగడగండ్ల పాలుచేయరో? మొదటిజూదమునఁ బరాభవమొందినను రెండవసారి ధర్మజుఁడు ద్యూతమునకు సిద్ధపడుట సుయోధనుని జయింతుననుదురాశచేతనైయె యున్నది. మొదటిజూదములోనోడి రెండవసారి తిరిగి జూదమునకు సిద్ధపడుచున్నఁ జూచి భీమార్జునాదులుగాని ద్రౌపదిగాని యేల ధర్మజునివారింపలేదు? ఈసారి ధర్మజుఁడే జయించును. దుర్యోధనుని వనమునకుఁ బండ్రెండేండ్లు పంపుదుమను దురాశచేతనె నివారింప రైరి. హ్రదమునుండి దుర్యోధనుని బలవంతముగా ధర్మజుఁడు తీసికొనివచ్చినట్లులు దుర్యోధనుఁడు ధర్మజుని ద్యూతసభారంగమునకు బలవంతముగాఁ దీసికొనిరాలేదు.

మొదటిజూదమునఁ బరాభూతులగు పాండవుల నంతకు ముందుండిన మయసభాపరాభవాదికమును దలఁచికొని సుయోధనుఁ డవమానపఱచెను గాని రెండవసారి ద్యూతజితులైనపు డేయవమానముఁ జేయలేదు. కాని పాండవులే "పరుగెత్తలేక బలాదూరు" అను సామెత చొప్పున రెండవసారికూడ ద్యూతమున జయింపలేక కురుకులము నున్మూలించు ప్రతిజ్ఞలు చేసిరి. వీరి ప్రతినలు "ఱాయివిసరిన గుండ్లం బారజేసెడి" నేఁటి క్వాచిత్కరాజనీతికి సరిపడియున్నవి. పాండవులు వనమునకుఁ బోయినవెంటనె యాదవపాంచాలురు వారిం జేరి యోదార్చి కౌరవులను నశింపఁజేయు నాలోచనలఁ జేయఁగ సుయోధనుఁడు క్షమాన్యముగఁ బాండవులపై దండెత్తి వారి నున్మూలింపఁ దలపెట్టెను గాని కౌరవులచేతలపైఁ గన్నుగలిగి మెలఁగు కృష్ణద్వైపాయనునిచే

నా రహస్యము వెల్లడికాఁగా నప్పుడా ప్రయత్నమునుండి దుర్యోధనుఁడు విరమించెను. ఘోషయాత్రాగాథ మృషయని యిదివఱకె చెప్పఁబడెను. నిజమని తలఁచినను కర్ణునంతటి యోధుఁడు రాజును వదలి పలాయితుఁ డగునా ? మఱియు సుయోధనుని పాతాళలోకమున కసురులు తీసికొనిపోవుట మొదలగు నసందర్భపుగాథ లందు కూర్పఁబడుటచె యది మృషాగాథగాఁ దలఁప మనసుగొల్పును. ఆగాథ కేమి గాని, పాండవు లర్జునుఁడు దివ్యాస్త్రముల నొందుట కై దేవేంద్రు త్రివిష్టపమున కేగినపు డా యైదేండ్లును సుయోధనభీతులై తీర్థయాత్రానెపమున నానాపర్వతారణ్యములలో నదీనదపరిసరముల భ్రమించిరి. విరటుని ప్రోల నుండినపుడు సుయోధనుఁడు తెలివిలేమిచేతనే పాండవులఁ గనుఁగొనలేకపోయెను. చివరకుఁ దెలిసియుఁ గార్యకారి కాలేదు. గోగ్రహణపుగాథను గొందఱు మృష యనియే గాథాసందర్భములచే నూహించిరి. దక్షిణగోగ్రహణపుగాథలోఁ గొంత సత్య ముండును. అందు సుశర్మ యోడుటకూడ సంభవించియుండును గాని, యర్జునుఁ డొక్కఁడె భీష్మాదుల జయించె ననుట పొసఁగియుండదు. మఱియు నర్జునుఁడు గోవులను మరలించి యుండినను, దానిలోఁగూడఁ గొంత నిజ ముండును. వ్యూహరచనములో మూఁడు తెగలుగాఁ గౌరవులు సైన్యమును నడపించుచుండిరి. అందు ముక్కడిమూఁకలోని గోవు లుండెను. వాని నొకవేళ మళ్లించిన మళ్లించియుండును గాని భీష్మాదులను జయించుట కల్లయని పక్షాంతరమున నుత్తరగోగ్రహణము నంగీకరించువారిమతమునఁ దలఁపఁబడుచున్నది. ద్రుపద పురోహితునివలన సంధివాక్యముల నందియ్యకముందె పాండవులు సైన్యములఁ గూర్చుకొనిరి. దానిఁ దెలిసియె సుయోధనుఁడు సైన్యములఁ గూర్చుకొనెను గాని తొలుత యుద్ధమునకు సిద్ధపడలేదు. తొలుత సమరసన్నాహముఁ జేయక సామమె;

పాండవులు నశించినచో సమయబద్ధులు పాండవు లని దుర్యోధనుఁ డేల రాజ్య మీయఁడు? పాండవులె తొలుత యుద్ధసన్నద్ధులై మాపైఁ గాలుద్రివ్వుచుండిరే కాని మేము వారిపైఁ గాలుద్రివ్వుట లేదని కృష్ణుతో రాయభారసమయమున దుర్యోధనుఁ డనిన యీక్రిందివాక్యములు సుయోధనానపరాధత్వముఁ జెప్పును.

క. వనితం బఱిచి యరణ్యం
 బున నిడుమలఁ బడిరి మనుచుఁ బోటరులై చం
 పను జెలుపఁ బూని మాపైఁ
 గనలుదు రప్పాండుసుతు లకారణము కడున్.

మ. అరయం దప్పొకయింత నావలన లేదాధర్మపుత్త్రుండు జూ
 దరివెంటం జమకించి సౌబలునిచేతన్భూమి గోల్పోయి ము
 ష్కరుఁడై వెండియు నోడఁగా నతఁడు నక్షప్రౌఢిమై గెల్వ నే
 తెఱువైనం దనయిచ్చతో మెలఁగె నింతేకాక యేఁ బూటయే.

గీ. మాత్స్య పాంచాల పాండ్యాది మనుజపతులఁ
 గూర్చుకొని తార కయ్యంబుగోరి యెత్తి
 విడిసి రంతియకాక యివ్విధము నగ్ర
 కర్మమున కేను దొడరుట గలదె చెపుమ.

ద్రుపదపురోహితుఁడు గాని శ్రీకృష్ణుఁడు గాని తమ సంధివాక్యముల నించుకంతయు సామారంభముగాఁ గాక దుర్యోధనాదుల యుపకృతులను ముందర నుద్ఘాటించుచునే ప్రారంభించి దుర్యోధనాదుల కోపము నుద్రేకింపఁ జేసిరి. అందుఁ గొన్ని యప్రస్తుత ప్రశంసలుకూడఁ గలవు. ద్రౌపదీపరిణయానంతరము ధృతరాష్ట్రుఁడు పాండవుల కర్ధరాజ్యము నిచ్చుటతో ముగిసిన దుర్యోధనాపరాధముల నేల గృష్ణుఁడు సంధిసమయమునఁ ద్రవ్వుకొనవలసెను? మఱియుఁ గృష్ణుఁడు కౌరవుల

తో సంధిసేయక విగ్రహమునే జరుపఁ దలపెట్టి సంధివాక్యములఁ బూర్తి చేయక పాండవులకడ కరిగి యుద్ధప్రస్థానముఁ జేయించినటులు సుయోధనుని యీవాక్యములచేఁ దెలియనగును.

* ,,సంధిని జేసికొనక శ్రీకృష్ణుఁ ,,డుపప్లావ్యము"నకు వెడలిన పిమ్మట దుర్యోధనమహారాజు కర్ణ శకుని దుశ్శాసనులతో నిట్లనెను. సంధిచేసికొనకయే శ్రీకృష్ణుఁడు పాండవులకడకుఁ బోయినాఁడు. అతఁడు క్రోధాత్ముఁడై వీరిని నిశ్చయముగా యుద్ధమునకుఁ బ్రేరేపించును. పాండవులతో నేను పోరాడుట వాసుదేవున కిష్టము. భీమార్జునులు కృష్ణు నిష్టముచొప్పునఁ బ్రవర్తింతురు. ధర్మజుఁ డత్యంతము భీమార్జునుల వశముననే సంచరించును. ఇంతమాత్రమెకాక రెండవజూదమున నాచే సోదరులతోఁగూడ యోడియున్నాఁడు. (లేక నాచే వంచితుఁడై యున్నాఁడు) విరాటద్రుపదులు నాతో విరోధపడియున్నారు. వారిపుడు సేనానాయకులుగా మాత్రమె కాక వాసుదేవునివశమునఁగూడఁ గలరు.

---

* శ్లో. ప్రతియాతేతు దాశార్హే రాజా దుర్యోధన స్తదా
కర్ణం దుశ్శాసనంచైవ శకునిం చాబ్రవీదిదం
అకృతే నైవ కార్యేణ గతః పార్థా నథోక్షజః
సఏనా న్మన్యునావిష్టో ధ్రువం ధక్ష్యత్య సంశయం
ఇష్టోహి వాసుదేవస్య పాండవైర్మమ విగ్రహః
భీమసేనార్జునౌ చైవ దాశార్హస్య మతేస్థితౌ
అజాతశత్రు రత్యర్థం భీమార్జున వశానుగః
నికృతశ్చ మయాపూర్వం సహసర్వై స్సహోదరైః॥
విరాటద్రుపదౌచైవ కృతవైరౌ మయాసహ
తౌచ సేనాప్రణేతారౌ వాసుదేవవశానుగౌ
భవితా విగ్రహస్సోయం తుములో రోమహర్షణః
తస్మా త్సాంగ్రామికం సర్వం కారయధ్వ మతంద్రితాః
ఉద్యోగపర్వ. 152 అధ్యా.

కాన భవిష్యత్తునందు మహాయుద్ధము దొమ్మిగాఁ గాఁబోవుచున్నది. కాన సంగ్రామకార్యమునంతను జాగ్రత్తతోఁ జేయింపుడు" అని యన్నాఁడు.

యుద్ధకాలమునఁగూడ దుర్యోధనుఁ డెవరిని న్యాయవిరుద్ధముగాఁ జంపలేదు. చంపింపను లేదు. అభిమన్యుని విరథునిఁ జేయుటలోఁగూడ దుర్యోధనప్రేరణము లేదు. "స్వపక్ష పరపక్ష నిర్ధూమధామము"గ ద్రోణుఁడే దూపనిఁ జేయించెను. సౌప్తికవధమునకును దుర్యోధనప్రేరణములేదు. అశ్వత్థామ సౌప్తికవధమును జేసినపిమ్మట మరణవేదనలోఁ గొంత సంతసముఁ జూపినఁ జూపుట లోకవిరుద్ధము కాదు. భీష్మ ద్రోణ కర్ణ శల్యులు దుర్యోధనుపక్షముననుండియే యుద్ధములో నాతని కపకృతిఁ జేసిరి. అందుఁ దాను ముఖ్యముగా నమ్మిన బంటగు కర్ణుఁడే జామదగ్న్య బ్రాహ్మణ శాపతప్తుఁడై ఇంద్రశల్య కుంతీదేవులచే వంచితుఁడై తన కపుడపుడు యుద్ధములో దొరకిన యుధిష్ఠిరాదులఁ ద్రుంపక సుయోధనునిగూడ మిషచే వంచనచేసెను. దుర్యోధనుని వధించుటలో గర్హ్యముగాఁ బాండవులు మెలఁగిరని పాండవపక్షపువారికే కాక ధర్మజునకే తోఁచి భీముని నిందించి మిగుల విచారించి దుర్యోధనునితో నాయనా నీవు ధర్మముగానే యుద్ధము చేసితివి, నీవు స్వర్గము నొందఁగలవు. మేమె నరకసమ మగు దుఃఖము నొందఁగల మని యెంతయేని దుఃఖించియున్నాఁడు. బలరాముఁడు కూడ భీముని యన్యాయమునకుఁ గినిసి భీముఁ గొట్ట సిద్ధపడియు, కృష్ణుఁడు కౌఁగిలించుకొని బతిమాలఁగా వెడలిపోవుచు ధర్మార్థములు పాండవులచేఁ గామమునకుఁ గ్రిందుచేయఁబడిన వనినాఁడు. *ఊరుభంగానంతరము కృష్ణదుర్యోధనసంవాదములో దుర్యోధనునిదే న్యాయ

* శల్యపర్వ. 60, 61 అధ్యా.

మని దేవతలు పుష్పవృష్టిని దేవదుందుభినిస్వానములను గలిగింపఁగాఁ గృష్ణాదులు సిగ్గుపడిరట! ♦ ఆతఁడు పుట్టినపుడు నక్కలఱచెనట! అట్టి యశుభమును సూచించిన దేవత లిపు డేల పుష్పవృష్టిని వర్షించిరో? కాని కృష్ణుఁడే సిగ్గును విడిచి యన్యాయముల నన్నిటినిఁ జేయించిన "పాపాలభైరవుఁడను" నేన యనుట మాత్ర మఁట సమయస్ఫూర్తిగ నున్నది. దుర్యోధనుఁడు రావణునివంటి దుర్మార్గుఁడు కాఁడని పాండవపక్షమును వహించినవారుకూడఁ దలఁతురు. "భాస" మహాకవి దుర్యోధనుని యోగ్యతను "పంచరాత్ర, ఊరుభంగ" నాటకములలో మిగుల వర్ణించియున్నాఁడు. భాసునినాఁటి లోకులు నేఁటిసామాన్యులవలె దుర్యోధనుం గ్రూరునిఁగాఁ దలంపలేదు. భాసుఁడే కాఁడు, "భారవి"కూడ దుర్యోధనుఁడు మొదట జితుఁడే యైనను ధర్మజుని మించ ధర్మముగా మెలఁగువాఁడని తన "కిరాతార్జునీయ" కావ్యమున వర్ణించియున్నాఁడు. వేదశాస్త్రములఁ జదివి యజ్ఞములఁ జేసి దేవతలఁ దృప్తి నొందించి ప్రజలను సుఖపఱచి ధర్మముగా యుద్ధముఁ జేసి మృతి నొందుటచేతనే యాతనిపక్షము నెంతనికృష్టముగా వర్ణించినను, మహాభారతకవి యాతనికి స్వర్గమె లభించినట్లు వర్ణింపక తప్పినదికాదు. జయమును రచించిన వ్యాసుఁడు పాండవహితుఁడగుటచేతను, భారతమును రచించిన వైశంపాయనుఁడు, అర్జున ప్రపౌత్రుఁడగు జనమేజయుని కిష్టముగా భారతగాథను జెప్పవలసివచ్చుటచేతను, సౌతి కృష్ణద్వైపాయనుని శిష్యపుత్రుఁ డగుటచేతను సంస్కృతమహాభారతము సుయోధనాపకర్షముగా రచింపఁబడె నని తిరిగి చెప్పవలసియున్నది. కాని యచట నచట సుయోధనుని యోగ్యతను సూచింపక తప్పినదికాదు. ఆంధ్రీకృతభారతములో నన్నయ కేవలము పాండవవంశ ప్రఖ్యాతి నని చెప్ప

♦ శల్యపర్వ. 61 అధ్యా.

కొను రాజనరేంద్రునకుఁ గృతి నిచ్చుటచేతను, తిక్కన, యెఱ్ఱనలు సూర్యచంద్రవంశస్థులగు రాజుల నాశ్రయించువారె యగుటచేతను, ఆంధ్రభారతములోఁగూడ దుర్యోధన యశోపకర్షణమె వర్ణింపఁబడెను. కవిచేతనె మహారాజులయొక్క కీర్త్యపకీర్తులు వెల్లడియగునుగదా? శివాజి కొండయెలుక యనియు, క్లైవు దేశోద్ధారకుఁడనియు మనయింగ్లీషుకవులు చరిత్రలలో వర్ణింపఁ గొంతకాలము నిజమే యని మనము తలఁచుట కలిగెను. దుర్యోధనాన్యాయము, పాండవన్యాయము కూడ తాదృశమే యని తలఁపవలసియున్నది. దుర్యోధనునిపైఁ గల యీర్ష్యను మహాపతివ్రత యగు గాంధారిపైఁగూడ వ్యాసాదులు కొంత దొరలించి యామె తనతోడికోడలగు కుంతిబిడ్డలఁ గనుచున్న దని తాను కడుపు బాఁదుకొని మాంసఖండముఁ గనిన దని ప్రకృతివిరుద్ధపుగాథ నొకదానిఁ గల్పించిరి. మహాపతివ్రతయై భర్తకు లేని కన్నులు తన కేల యని గంతలు కట్టుకొని నయనానందసుఖము యావజ్జీవము వదలిన మహాపతివ్రత—మరణసంశయ మగు యుద్ధమున కేగుచుఁ దన్ను దీవింపు మని వచ్చిన కుమారుని "యతోధర్మ స్తతోజయః" యని ధర్మైకాగ్రచిత్తయై దీవించిన ధర్మవనితామతల్లిక—శత్రుపక్షపువారిచేఁగూడ భయభక్తులతో సేవింపఁబడు పవిత్రచరిత్ర—అట్టిది—తోడికోడలి సంతతిఁ జూచి కడుపుబొఁదుకొనునా? ఈమె కుమారులలో, నల్వురే యౌరసులుగాఁ గాన్పింతు రనుసంశ మింతకుఁ బూర్వమె చెప్పఁబడెను. ఔరసు లుండినను, స్వయందత్తాదులను పుత్రులుగా నంగీకరింపఁ బూర్వపుస్మృతు లంగీకరించుచున్నవి. రాజరాజనరేంద్రునినాఁడుకూడ "కులోత్తుంగచోళుఁ" డుండగా "రాజేంద్రచోడుని" దత్తునిఁగా రాజనరేంద్రుఁడు చేసికొనినటులఁ జనశ్రుతి కలదు. ఈస్వయందత్తాదు లన్యజాతులుగాఁగూడ నుండవచ్చును. ఇట్టివారే గాంధారియొక్క తొంబది

ర్యాటుగురుపుత్రులును. గాంధారీపుత్రుల కపార్థములనిచ్చు దుర్ముఖా దినామములను వ్యాసాదులు కల్పించియుందు రని తలఁతును. నామకర ణములఁజేయునపుడు "గృహ్యాసూత్రకారులు" శుభచిహ్నముగా నుం పు మనిరేకాని యశుభచిహ్నముగా నుంపు మనలేదు. పెంటయ్య, తు క్కమ్మ మొదలగు నవీననామములును, శునశ్శేఫ, పశుమేఢ్రి, కాసర, జంబుకాది ప్రాచీననామములును కారణాంతరములచేఁ బెట్టఁబడియుండు ను. వ్యాసాదులు దుర్యోధనుపక్షముఁ గ్రిందుపఱచురీతిని వ్రాసిన ప్రి క్రియముం గమనింప "కుండాశ్యా"ది నామములు వ్యాసకృత మ గునని చెప్పవలసియున్నది.

దుశ్శాసనుఁడు

రామునియందు లక్ష్మణున కెట్టిభ్రాతృభక్తి కలదో దుర్యోధను నం దట్టిభ్రాతృభక్తి దుశ్శాసనునకుం గలదు. రామునకు లక్ష్మణునందు వలె సుయోధనునకును దుశ్శాసనునం దట్టిసోదరవాత్సల్యము కలదు. కాని, చదువరులు మనంబునఁ బాండవపక్షము నూని దుర్యోధనాదుల యం దసూయఁ దలఁచుచు భారతముఁ జదువుచుండుటచే మంచియుఁ జెడ్డగానె కాన్పించును. చిన్నతనమునం దాటలనెపమున భీముఁడు దు శ్శాసనునె బాధించుచుండువాఁడు ("దుశ్శాసనాదులెల్ల బాధితాత్ము లైరి") సోదరులయాబాధలం జూచి సహింపకయే దుర్యోధనుఁడు భీము నకు విషాన్నదానాదికబాధల నొందించెను. ఆకపటోపాయములలో దుశ్శాసనున కెంతమాత్రము సంబంధము లేదు. భ్రాత్రాజ్ఞచే నెట్టి పనినైన దుశ్శాసనుఁడు చేయుచుండువాఁడు. దుర్యోధనునానతిచేతనె ద్రౌపదిని సభ కీడ్చుకొనివచ్చినాఁడు. వస్త్రాపహరణగాథ మృషయని యిదివఱకె చర్చింపఁబడెను. ద్రౌపదీకేశగ్రహణముకూడ న్యాయసభకు

రాక నిరాకరించుటచేతను, మంచిగాని చెడ్డగాని భ్రాతాజ్ఞను నెఱవే ర్చుతలంపు కలవాఁడగుటచేతను, సభకు ద్రౌపదిం దెచ్చుటయే ముఖ్య మని యల్లు దుశ్శాసనుఁడు చేసియున్నాఁడు.

తన్ను వలచుట యయుక్తమని రాముఁడు శూర్పణఖను ముక్కుచెవులం గోయు మనినంతమాత్రమున లక్ష్మణుఁడు సందేహింపక శూర్పణఖయొక్క ముక్కుచెవులం గోయుట యుక్తమా? లక్ష్మణుఁడు శూర్పణఖను భ్రాత్రాజ్ఞయే ముఖ్య మని మానభంగముఁ జేసినటులనే ద్రౌపదిని దుశ్శాసనుఁడు మానభంగముఁ జేసియున్నాఁడు. కాని, శూర్పణఖామానభంగము ధర్మమై ద్రౌపదీమానభంగ మధర్మ మగుచున్నది. ఇది చదువరులమానసికవైచిత్ర్యము.

సోదరునకు రాజ్యాభిషేకము చేయలే దని లక్ష్మణుఁడు దశరథునిపని పట్టెద ననియు కైకేయీసంబంధులపని పట్టెద ననియు, భరతుఁడు రాముని బతిమాలుటకు వచ్చుచున్నాఁ డని యెఱుఁగక (చిత్రకూటాద్రిలో) భరతునితోఁ బోరుదు ననియు తొందరపడియున్నాఁడు. అది ధర్మమా? అచట భ్రాతృభక్తియె ప్రధానము. అట్లే దుశ్శాసనుఁడుకూడ కృష్ణరాయభారసమయమున శ్రీకృష్ణుఁడు భీష్మవిదురాదులంగూడఁ దీసికొని దుర్యోధనునిబంధించుట కాని, ఆతని మెడలు విఱిచి లొంగదీయుటకాని జరిగించు నని తలంచి భ్రాతృభక్తియె ప్రధాన మని యెంచి రాయభారసభనుండి దుర్యోధనుని వెలుపలకుఁ దీసికొనిపోవుటకును, శ్రీకృష్ణుని బంధించు నుద్యమములోఁ బాల్గొనుటకును దుశ్శాసనుఁడు కారకుఁ డయియున్నాఁడు. అది భారతపాఠకులకుఁ దప్పనిపించును. ఆతనికిఁ గల సోదరప్రేమము గంధర్వులచే నవమానితుఁ డయిన దుర్యోధనుఁడు ప్రాయోపవేశమున కుద్యుక్తుఁ డగునపుడు పొందిన దుఃఖము దుర్యోధను నాయుద్యమమునుండి మరల్చుటకు నుడివిన యు

సునయవాక్యములు వర్ణనాతీతములు. తనకు దుర్యోధనుఁడు రాజ్యాభిషేకముం జేయుదు ననినను దా నంగీకరింపలేదు.

దుశ్శాసనుఁడు బాహుబలశాలి. శస్త్రాస్త్రవిద్యాకోవిదుఁడు. కీచకసైంధవులంగూడఁ బోరగిలం ద్రోయఁగలిగిన ద్రౌపది నీడ్చి తీసికొని రాఁగలిగెను.

దుర్యోధనునకు దుశ్శాసనుపరాక్రమమునం దమితమగు నమ్మకము కలదు. అందువలననే భీష్మని శిఖండిబారిం బడకుండఁ గాపాడ నియోగించెను. దుశ్శాసనుఁడును సోదరాజ్ఞ ననుసరించి భీష్మని దశమదివసయుద్ధమున పాండవయోధులతో ఘోరముగాఁ బోరెను. ఆనాఁటి దుశ్శాసనుని తీవ్రపరాక్రమమునకు భీమాదులు తాళలేరైరి. భీష్మపైఁ గవియు నర్జునుని దుశ్శాసనుఁ డనేకపర్యాయములు లెదిర్చి మహాహవముచేసి యర్జునునకు విశేషాతంకముఁ జేసి విసిగించెను. తాఁ బడు నుపాయమును గృత్రిమముగాఁ జెప్పి పడిపోవుచున్న భీష్మని దుశ్శాసనుఁడు కాఁడు, బ్రహ్మ దైవఁ గాపాడఁగలఁడా? కాని, యానాఁటిదుశ్శాసనునియందుఁ గల భాతృత్వాజ్ఞానిర్వహణేచ్ఛ, పరాక్రమాతిశయము వర్ణనాతీతములు.

దుశ్శాసనుఁ డభిమన్యుఁడు పద్మవ్యూహముఁ జొచ్చునాఁడును, అర్జునుఁడు సైంధవుఁ జంపునాఁడును, అభిమన్యుసాత్యకులతోఁ బోరియోడెను. కాని, అర్జునసాత్యకులఁ గృత్రిమముగా మొగ్గరంబునఁ బ్రవేశపెట్టి సైంధవవధమునకును, మహాసైన్యనాశనమునకును గారకుఁడగు ద్రోణుఁడు సాత్యకి కోడిన దుశ్శాసనుని నిందించుటమాత్రము "మగనిఁగొట్టి యెదురు మొఱపెట్టిన యాఁడుదానివద్దతి" వలె నున్నది.

దుశ్శాసనుఁడు కర్ణాదులయెదుట భీమునిచే ఘోరముగా వధింపబడుట లోకవిదితము. యుద్ధమునఁ బడుట దుశ్శాసనుని తప్పు కాదు

గాని యాతనిపొట్ట చీల్చి రక్తపానముసేయుటమాత్రము భీమునితప్పై యున్నది. ఆయంశమును భీముఁడే గాంధారికడ నంగీకరించియున్నాఁడు.

దుశ్శాసనునకు మహావీరుఁ డగుపుత్రుఁ డొకఁడు కలఁడు. వాని పే రేదియొ భారతమునఁ గాన్పింపదు. కాని, అభిమన్యుదుశ్శాసనపుత్రు లిరువురు గదలతోఁ బోరి యన్యోన్యప్రహారములచే నిరువురును మృతినొందినట్టుల ద్రోణపర్వమునఁ గలదు.

అభిమన్యుం జంపిన దౌశ్శాసని మహావీరుఁ డనవలసి యుండును. భ్రాతృభక్తితత్పరుఁడు మహావీరుఁడు నగు దుశ్శాసనుఁడు దుర్యోధనుని తమ్ముఁ డను కారణమున నాతనిం దుష్టులలోఁ జేర్చుట విచిత్రాంశమై యున్నది.

కర్ణుఁడు

దుర్యోధనపక్షపువీరులలో దుర్యోధనుఁడు నమ్మిన ముఖ్యయోధులలో కర్ణుఁడె యగ్రగణ్యుఁడు. దుర్యోధనపక్షపువీరులలోనె కాదు, పాండవపక్షపువీరులలోఁగూడఁ గర్ణున కెన యగు వీరుఁడు లేఁడు. అందువలననె "కర్ణుఁడు లేని భారతమా ?" అనుసామెత కలిగినది. కృష్ణార్జునులుతప్ప తక్కిన పాండవవీరు లందఱును గర్ణున కోడినవారె. అర్జునుఁ డోడకుండుటకుఁ గృష్ణసారథ్యపుమహిమయె ముఖ్య మైనది. కవచహీనత, ఇంద్రదత్తశక్తికిఁ గృష్ణుఁడు కృత్రిమముగా ఘటోత్కచు నెఱసేయుట. భార్గవాస్త్రసర్పముఖాస్త్రప్రయోగములను, సైన్యమునుండి యర్జునుం దొలగించియుఁ, బల్లమునకు రథముఁ దెచ్చియుఁ గృష్ణుఁడు కాపాడుట, తీవ్రముగ నస్త్రములం బ్రయోగించుసమయమున శల్యుఁడు కర్ణుఁ దూలనాఁడి లక్ష్యశుద్ధి లేకుండఁజేయుట మొదలగు ప్రబల కారణములచే నర్జునుఁడు కర్ణున కోడలేదు. కాని, యొకప్పుడు కర్ణుని విజృంభణముం జూచి యర్జునుఁ డాతని నెదుర్కొనలేక,

" మాధవా మనరథమింక ♦ మరలనిమ్ము
బ్రతికియుండిన సుఖములు ♦ పడయవచ్చు "

అని తనధీరోదాత్తతను బోఁగొట్టుకొనినాఁడు. వేఁడుకప్పుడు కర్ణుప్రతాపము మనంబునకు భీతిం గలిగింపఁ బ్రస్వేదగాత్రుండై నాఁడు. కర్ణునర్జునుఁడు చంపుటకుఁగల కారణము లీక్రింది వని భారతమునఁ జెప్పఁబడెను.

చ. వినుము నరేంద్ర విప్రుఁ డలి♦వెకా జమదగ్నిసుతుండు శాపమి
చ్చె నమరభర్త వంచనము♦సేసె వరం బని కోరి కుంతిమా
న్చె నలుక, భీష్ముఁ డర్ధరథుఁ ♦ జేసి యడంచెఁ గలంచె మద్రరా
జనుచిత మాడె శౌరి పిధి♦యయ్యె నరుం డటఁ జంపెఁ గర్ణునిన్.

వ. అట్లుంగాక,

క. హరసురపతియమవరుణులు
గురుకృపులును దివ్యబాణ♦కోటు లొసఁగుటన్
నరుశక్తి కర్ణుతేజ
స్ఫురణము నార్పంగఁజాలెఁ ♦ జువ్వె నృపాలా.

శాంతిపర్వ.

అని నారదుఁడు ధర్మజునకుఁ జెప్పియున్నాఁడు.

పాండవపక్షవీరులలో భీమార్జునులె కౌరవపక్షవీరులకు భయానహులు. దేహబలమున నెట్టివాఁ డయినను, గదాయుద్ధమున దుర్యోధనుఁడు భీమునికంటె నెక్కువవాఁ డగుటచే ననాయాసముగానె భీముని దాను జయింపఁగల ననియు, నర్జునునిఁ గర్ణుఁడు తప్పక జయించు ననియు దుర్యోధనునకు దృఢ మగు నమ్మకము కలిగియుండెను. భీష్మద్రోణాశ్వత్థామాదులు పాండవపక్షపాతులై వారలను జంపకపోయినను మాత్స్యపాంచాలాది పరబలంబులఁ దునుమాడుదు రనియు, సంశప్తక

భగదత్తాదులయొక్క యుద్ధముచే శ్రాంతి నొందిన యర్జునని గవచ హీనుఁడైనను గర్ణుఁడు తప్పక వధింపఁగలఁ డనియె సుయోధనుఁడు తలఁచియుండెను. నిజమున కట్టిదియే. తనప్రభుసోదరుఁడు మిత్రుఁడు నగు దుశ్శాసనుఁడు తనకన్నులయెదుటనే ఘోరముగ వధింపఁబడుటయు, మహావీరుఁడు తనపుత్రరత్నము నగు వృషసేనుఁడుకూడ నప్పుడే వధింపఁబడుటయు ననుమనోదౌర్బల్యకరకార్యములె కాక యంతకు ముందు తెఱపిలేకుండఁగ భీమధృష్టద్యుమ్నాదులతోఁ బోరి డస్సియుండుటయు నతని దౌర్బల్యమునకు కారణములై యుండెను. అట్టిసమయమునఁ గృష్ణుఁడు నెపముపెట్టి శిబిరమున కేఁగున ట్లర్జునుం జేసి, యాతఁడు కోలుకొనునట్లు చేయుటయె కాక శల్యుఁడు నిరుత్సాహపఱచుటచే సర్పముఖాస్త్రము వ్యర్థముకాఁగా, రథచక్రము భూమిలోఁ గ్రుంగ, రథచక్ర మెత్తువఱకుఁ గొట్టుట యుద్ధధర్మము కాకున్నను, నిరాయుధుఁడై రథచక్రము నెత్తునపుడు కృష్ణుఁడు ప్రోత్సాహపఱచి యన్యాయముగనె యర్జుననిచేఁ గర్ణునిఁ జంపించెను. లేకుండినఁ గర్ణుఁడె యర్జునుం జంపియుండును.

కర్ణుఁడు వినుతి కెక్కిన రాజభక్తిపరుఁడు. అందువలనఁ దన ప్రాణములను యుద్ధభూమిలోఁ ద్యజించెను. చేతికి దొరకిన ధర్మజభీమనకులసహదేవులను వదలుట రాజభక్తికి లోపముగాఁ గాన్పించును. కాని, ప్రభు వగు సుయోధనుఁడు కర్ణుని నర్జునుని జయించుటకే యేర్పఱచెను గాని తక్కినవారిని జయించుటకుఁ గాదు. తాను గుంతి కిచ్చిన మాటచొప్పున నర్జునేతరపాండవులం జంపరా దను ప్రతిజ్ఞానిర్వాహణముకై వారిని వదలివేసెను. అట్లు చేయుట ప్రభువుయొక్క యానతికిని వ్యతిరేకము కాదు. అమితచేతన ధర్మజాదులను వదలినాఁడు.

కర్ణుఁడు స్వార్థత్యాగి. అందువలననే కృష్ణుఁడు కర్ణు నుద్బో

క్షించి నీవు పాండవులం గూడినచో సామ్రాజ్యాధిపత్యము నీకె వచ్చు
నని యాశపెట్టినను, ప్రభువకు భక్తి సేయుటయె సామ్రాజ్యలాభము
కంటె నెక్కువ యని యాతఁడు తలంచినాఁడు. మఱియుఁ గష్టముల
నొందినట్టియు సమర్థుఁడును నగు ధర్మజుఁడె సమ్రాట్టగుట యాతని
కిష్టము(1). మఱియు శ్రీకృష్ణుఁడు సహాయుఁ డగుటచే నర్జునుఁడే జ
యించు ననియుఁ దన కాంతిచే మృతిసంభవించు ననియుఁ గూడ నాతఁ
డెఱుంగును. కర్ణుఁ డవిద్యావంతుఁడు నవినీతిపరుఁడును గూడఁ గాఁడు.
ఆతఁడు నేర్చినవిద్యలఁగూర్చి శ్రీకృష్ణుఁడె చెప్పియున్నాఁడు. “(2)వేద
వేద్యులైన బ్రాహ్మణుల నుపాసించి సనాతనధర్మములను దెలిసికొని
నాఁట! సూక్ష్మమైన ధర్మశాస్త్రార్థము లాతనికిఁ దెలియునట! శస్త్రాస్త్ర
విద్యలను ద్రోణపరశురాములనుండి సమగ్రముగ నేర్చియున్నాఁడు.

కర్ణునిపరాక్రమాతిశయముఁగూర్చి యాంధ్రభారతమున సంకు
చితముగా వర్ణింపఁబడెను. ఆస్వల్పవర్ణనములోనె కర్ణుఁడు జరాసంధుని
జయించె ననుట ముఖ్య మగునంశము.

ఒకప్పుడు (పాండవులు లాక్షాగృహదహనానంతరము మాఱువే
షముతో దిరుగుచుండినకాలమున) కళింగదేశప్రభు వగు “చిత్రాంగ
దుఁడు” తనకుమార్తె శుభాంగికి స్వయంవరమును జాటింపించెను. ఆస్వ
యంవరమునకు శిశుపాలుఁడు, రుక్మి, (రుక్మిణీదేవిసోదరుఁడు) నీలుఁడు,
(మాహిష్మతీపురరాజు) జరాసంధుఁడు మొదలగు మహాబలవంతు లగు
రాజులు వచ్చిరి దుర్యోధనుఁడును గర్ణసహాయుఁడై ససైన్యుఁడై

(1) ఉద్యోగపర్వ 140 అధ్యా.

(2) ఉపాసితా స్త్వె రాధేయ బ్రాహ్మణా వేదపారగాః
తత్త్వార్థం పరిపృష్టాశ్చ నియమేనానసూయయా.
త్వమేవ కర్ణ జానాసి వేదవేద్యాన్ సనాతనాన్
త్వమేవ ధర్మశాస్త్రేషు సూక్ష్మేషు పరినిష్ఠితః॥ ఉద్యో. 139 అధ్యా.

కళింగరాజధాని యగు "రాజపురి" అనుపట్టణమున కేగెను. శుభాంగి స్వయంవరమంటపమును దాదితోఁ జేరి మంచోపరిస్థితరాజుల చరితము ల నాదాది తెలుపుచుండ వినుచు మంచలనదుమనుండి పోవుచు దుర్యోధనుని వరింపక యాతని వదలి పైకిఁ బోవుచుండ సుయోధనుఁడు సాహసించి యామెను బట్టుకొని రథమునఁ గూర్చుండి హస్తిపురిబారిం బోవుచుండెను. స్వయంవరాగతు లగు శిశుపాలాదులు సుయోధనుపైఁ గవిసి పోర నాతఁడును గర్ణుఁ గూడి యారాజులతోఁ బోరఁదొడంగెను. అందుఁ గర్ణుఁడు తనపరాక్రమముచే జరాసంధాదులఁ దూలనేసి దుర్యోధనునకు మార్గము సురక్షితము చేసెను. శిశుపాలాదులు చేయునది లేక వెడలిపోయిరి. ప్రాగ్భరతఖండసమ్రాట్టగు జరాసంధుఁడునాత్రిము కర్ణపరాక్రమమును సహింపక ప్రత్యేకము కర్ణుని బోరితమున కాహ్వానించెను. అందులకుఁ గర్ణుఁ డంగీకరించి జరాసంధునితో ద్వంద్వయుద్ధముఁ జేసె. అం దిరువురు సమానముగ విరథులై మల్లయుద్ధమునకుం డీకొనిరి. ఆమల్లయుద్ధములో జరాసంధునకు సంగసంధి వికలమైనదట ! (ఎముక బెణికినది) అందువలన జరాసంధుఁడు చేయునది లేక కర్ణుని మెచ్చి సంధిచేసికొని కర్ణునియంగదేశమునకుఁ జేరిన తన దగుమాలినీనగరమును బహుమతిగా నిచ్చెను. (శాంతిపర్వమున నీయంశము గలదు.) జరాసంధుఁడు కృష్ణబలరాములను యుద్ధమునఁ బెక్కుసారులోడించిన మహావీరుఁడు. భీముఁ డతిమాత్రముగఁ గష్టపడికాని యాతనిని జయింపలేకపోయెను. అట్టిజరాసంధునితోఁ గర్ణుఁడు పోరి యాతనిని జయించియున్నాఁ డనుటచేతనె కర్ణునిబలపరాక్రమాదులు వెల్లడి యగుచున్నవి. అస్త్రబలముననె కాక, భీమునితో సమానముగఁ బోరిన జరాసంధునితో మల్లయుద్ధముచేయుటచేఁ గర్ణుఁడు దేహబలమునందును భీమునకుఁ దీసిపోవువాఁడు కాఁ డని స్పష్టమగుచున్నది. మహాభా

ధృతరాష్ట్రుఁడు కర్ణునిమరణమును విని శోకించుసప్పుడు.

> „ వైదేహపౌండ్రాది ♦ వసుధేశు లెవ్వని
> కడిమిసొంపున నరి ♦ గాపులైరి.”

అను కర్ణపర్వములోని సీసపద్యమునందలి వాక్యముచేఁ గర్ణుఁడు పౌండ్రిక దేశాధీశుఁడగు పౌండ్రికవాసుదేవుని, జనకమహారాజును (బహుళాశ్వుఁడు) గూడ జయించినటుల స్పష్ట మగుచున్నది. పౌండ్రికవాసుదేవుఁడు శ్రీకృష్ణునితోఁ గూడఁ బోరిన మహాబలవంతుఁడు. ఆంధ్రమహాభారతమున నింతమాత్రమె కలదు. కాని సంస్కృతమహాభారతమున వనపర్వములో *ఘోషయాత్రానంతరము దుర్యోధనుని పరాభవబాధ పోఁగొట్టుటకై రాజసూయయాగమున భీమార్జుననకులసహదేవులు నలువురు జయించిన దేశముల నీకర్ణుఁ డొక్కఁడె జయించినట్లు కలదు. అందీక్రింది రాజులు కలరు. వారిలో „ పాంచాలరాజగు ద్రుపదుఁడు, ప్రాగ్జ్యోతిషాధిపతి యగు భగదత్తుఁడు, మాగధుఁ డగు సహదేవుఁడు, చేదిరాజును శిశుపాలతనయుఁడు నగు ధృష్టకేతువు, పాండ్యరాజగు మలయధ్వజుఁడు, మాహిష్మత్యధిపతి యగు నీలుఁడు, కోసలాధీశుఁ డగు బృహద్బలుఁడు, విదేహాధిపతి యగు బహుళాశ్వుఁడు, విదర్భాధీశుఁ డగు రుక్మి, కేకయాధిపు లగు చేకితానాదులు, మద్రాధీశుఁ డగు శల్యుఁడు ననువారలు ముఖ్యులు. పైవారిలో కౌరవులకుఁ బ్రబలవిరోధియు ధృష్టద్యుమ్నాదిమహావీరులతోఁ గూడినవాఁడు నగు ద్రుపదుఁ డోడి నిశేష రత్నాదులను కరముగా నిచ్చిన ట్లుండుటయు శ్రీకృష్ణునిబావమఱఁదియు కృష్ణార్జునులఁ గూడ సరకుసేయనివాఁడు నగు రుక్మి మహాయుద్ధము చేసి కర్ణునకు సంపూర్తిగ నోడి „ నీకు నే నోడితిని. వలసినంత ధనమును దీసికొనిపొ”మ్మనుటయు నెంచఁదగినవిషయములు. కొందఱీమతమున

---

* వనపర్వ 253 అధ్యా.

నీవనపర్వములోని కర్ణదిగ్విజయయాత్ర ప్రక్షిప్తమని తలఁచెద. కాని భీష్మునితోఁ గర్ణుఁడు, అంపశయ్యపై నాతఁ డుండఁగ రహస్యసంభాషణము చేయునపుడును కర్ణమరణమునకు ధృతరాష్ట్రుఁడు విచారించునపుడును పై దిగ్విజయములఁగూర్చి వారు చెప్పినటు లుండుటచే వనపర్వోక్త దిగ్విజయములు సత్యములే యని చెప్పవలసియున్నది. అందుఁ గర్ణు నెప్పుడును నిందించుచుండెడి భీష్మునివాక్యములు స్వభావోక్తులె కాని యతిశయోక్తులు కావు. కాన యీభీష్మవాక్యముల నిటవ్రాయుచున్నాను. మఱియు భీష్ముఁడు కర్ణుని యోగ్యతాదాతృత్వాదులఁ గూడ సూచించియుండుట ముఖ్యతమమై యున్నది.

భీష్ముఁ డిట్లనుచున్నాఁడు.

(1)ఓకర్ణా! నిన్ను భూమియందు యుద్ధవీరునిగాను శత్రువులచే సహింపశక్యముగానివానిఁగాను ఎఱుఁగుదును. మఱియు నీబ్రహ్మణ్యతను శౌర్యమును దానమునిచ్చుటలో నీకుఁగలయుత్కృష్టతను నెఱుఁగుదును.

అమరోపముఁడ వగునో కర్ణా! నీతో సమానుఁ డగు పురుషుఁడు పురుషులలో లేఁడు.........నీవు ఇష్వస్త్రమునందు, అస్త్రసంధా

(1) శ్లో. జానామి ష్వాం రణేవీరం శత్రుభిర్దుస్సహం భువి
బ్రహ్మణ్యతాంచ శౌర్యంచ దానేచ పరమాం స్థితిం
నత్వయా పురుషః కశ్చిత్పురుషేష్వమరోపమ
ఇష్వస్త్రే చాస్త్రసంధానే లాఘవేస్త్ర బలేతథా
సర్వశః ఫాల్గునేనాసి కృష్ణేనచ మహాత్మనా॥
కర్ణ కాశిపురం గత్వా త్వయైకేన ధనుష్మతా
కన్యార్థే కురురాజస్య రాజానో మృదితా యుధి
తథాచ బలవాన్ రాజా జరాసంధో దురాసదః
సమరే సమరశ్లాఘీ వ త్వయా సదృశోభవత్
బ్రహ్మణ్య స్సత్యయోధీ చ మమస్యై ఽధికో యుధి॥
భీష్మపర్వ 124 అధ్యా.

నమునందు లాఘవమునందు అస్త్రబలమునందు ఫల్గునునితోడను మహాత్ముండగు శ్రీకృష్ణునితోడను సమానుండ వగుచుంటివి. ఓకర్ణా! కురురాజునకు కన్యకొఱకు కాశీపురి కేఁగితివి. ఆచట ఏకధనుర్ధరుండ వగు నీచే రాజులు పీడింపఁబడిరి. అట్లే బలవంతుఁడు, ప్రభువు, సహింపన శక్యముకానివాఁడు, యుద్ధప్రియుఁడు, బ్రహ్మణ్యుఁడు, సత్యముగాఁ బోరువాఁడు, యుద్ధమునందు విస్తారము యోధులు కలవాఁడు, నగు జరాసంధుఁడు సమరమందు నీకు సాటికాలేదు. (1)కర్ణుఁడా! నీవు రాజపురి కేఁగి కాంభోజులను జయించితివి. గిరివ్రజవాసు లగు నగ్నజిత్తు మొదలగువారిని అంబష్ఠులను వైదేహులను గాంధారులను నిర్జించితివి. పూర్వము రణకర్కశులు హిమవద్గిరివాసులు నగు కిరాతులు నీచే దుర్యోధనునకు వశులైరి. నీచే నుత్కలులు, మేఖలులు, పౌండ్రులు, కళింగులు, ఆంధ్రులు, నిషాదులు, త్రిగర్తులు, బాహ్లికులు యుద్ధమున జయింపఁబడిరి. ఓవీరా! అక్కడ నక్కడ యుద్ధములలో దుర్యోధన హితము గోరిన నీచే మహాబలవంతు లగు పెక్కండ్రు నిర్జింపఁబడిరి.

కర్ణునిపరాక్రమముగూర్చి భీష్ముఁడు చెప్పుటయే కాదు.

---

(1) శ్లో. కర్ణ రాజపురంగత్వా కాంభోజా నిర్జితా స్త్వయా
గిరివ్రజ గతా శ్చాపి నగ్నజిత్ప్రముఖా నృపాః
అంబష్ఠాశ్చ విదేహాశ్చ గాంధారాశ్చ జితా స్త్వయా
హిమవద్దుర్గనిలయాః కిరాతా రణకర్కశాః
దుర్యోధనస్య వశగాః కృతాః కర్ణ త్వయా పురా
ఉత్కలా మేఖలాః పౌండ్రాః కళింగాంధ్రాశ్చ సంయుగే
నిషాదాశ్చ త్రిగర్తాశ్చ బాహ్లీకాశ్చ జితా స్త్వయా
తత్ర తత్ర చ సంగ్రామే దుర్యోధన హితైషిణా
బహవో నిర్జితా వీర త్వయా కర్ణ మహౌజసః
ద్రోణపర్వ 4 అధ్యా.

(1)పాండవులకును నాతనిదిగ్విజయయాత్ర వినినపుడును ప్రతిజ్ఞావాక్యములను వినినపుడును నిద్రపట్టలేదట!

కర్ణుడు సైంధవవధదివసమున పెక్కుసారులు భీమునకును, ఒక్కసారి సాత్యకికి నోడినటులు కలదు. ఇందతిశయోక్తి కలదు. అర్జునున కనేకపర్యాయము లోడినటులును గలదు. ప్రతిపర్యాయ మోడినవాడు అర్జునుని జయించు ననునా?

కర్ణు డెట్టిరణవీరుడో అట్టి దానవీరుడు. తనజీవితమున కాధార మగు కవచ కుండలములు నెఱిగియుండియు నింద్రుడడిగినంత మాత్రమున నిచ్చియున్నాడు! నిన్ను గవచకుండలముల నిందుడు వేడును. నీ వీయవల దని సూర్యు డెంతయొ బోధించినను వాని నాతడు లెక్కసేయక అడిగినదాని నిచ్చుటయె నాకు వ్రత మని చెప్పియున్నాడు. కర్ణుని దాతృత్వముగూర్చి పెక్కులు కథలు చెప్పుదురు. అందు రెండింటిని వ్రాసెదను.

" దాతృత్వమున ధర్మజుకంటె గర్ణు డెక్కువవా డని శ్రీకృష్ణునకు దెలియును. కాని ధర్మజుడు తాను మహాదాత నను గర్వము కలవాడై యుండువాడట! ఆగర్వమును భంగము చేయదలంచి కృష్ణు డొకప్పు డిష్టాగోష్ఠిలో ధర్మజు జూచి యోబావా! నీవు గొప్ప దాతవు. నీకు మేరుపర్వతము స్వాధీనమైనయెడల నెంతకాలములో నాబంగారపురాశిని దానము చేయగలవనెను. ధర్మరాజు మేరువుయొక్క యెత్తు పొడవు మొదలగు పరిమాణములు దెలిసికొని కొన్నియేండ్లు పట్టు నని చెప్పినట! ఇంతలోనె యచటికి గర్ణుడుకూడ రాగా, శ్రీకృష్ణుడు కర్ణునిగూడ ధర్మజు నడిగినట్లే యడుగ, కర్ణుడు ఎంతయొ కాల మెందులకు, ఒక్కక్షణములోనె సన్నిధినే బ్రాహ్మణు డుండిన నాతనికి పుచ్చు

(1) అరణ్యపర్వ 256 అధ్యా.

కొమ్మని యిచ్చివేయుము అనెనట! శ్రీకృష్ణుఁ డీమాటను వినుచు సన్నిధి నున్న ధర్మజుఁ జూచి చిఱునవ్వు నవ్వ, నాతఁడు తాను కర్ణునంతటి దానవీరుఁడను కానుగదా యని సిగ్గుతోఁ దలవంచుకొనెనట!

మఱియొకటి. వీరులు వీరత్వసూచకముగా నెడమచేతి కొకకంకణము వేసికొందురు. దానికి వీరకంకణ మని పేరు. దాతయైనచోఁ గుడిచేతికిఁ గంకణము వేసికొందురు. దానికి దానకంకణ మని పేరు. దుర్యోధనుఁడు వీరకంకణమునె వేసికొనెను. కర్ణుఁడు దానకంకణమును వీరకంకణమునుగూడ వేసికొనెను. ఒకప్పుడు దుర్యోధనుఁడు కర్ణుఁడు రెండుకంకణములను వేసికొనుటఁ జూచి తనకుమాత్ర మేల దానకంకణ ముండరా దని తలఁచి తానును గుడిచేతికి దానకంకణమును వేసికొని దానకంకణచిహ్నముకై తగుదానములఁ జేయుచుండెను. ఇంద్రుఁ డీయంశమును విని దుర్యోధనుఁడు దానకంకణార్హుఁడు కాఁ డని దానిం దీసివేయింపఁదలఁచి బ్రాహ్మణవేషము నూని దుర్యోధనునికడకువచ్చి 'రాజా! నేను యజ్ఞముఁ జేయఁదలపెట్టితిని. వర్షకాలము సమీపించినది. అన్నివస్తువులను సమకూర్చికొంటిని. కాని ఎండినవగు వంటకట్టియలు లభింపలేదు. తమరు మహాదాతలు గాన నాకట్టివంటకట్టియలను మాత్ర మిప్పింపవలె' ననెను. అందులకు సుయోధనుఁడు సమ్మతించి యిప్పుడె తీసికొనిపొమ్మనెనఁట! అందుల కామాయబ్రాహ్మణుఁడు సంతసము నభినయించి నేను ఋత్విక్కులఁ బిలుచుటకై పోవుచున్నాను నాల్గుదినాలలో మరల వచ్చి తీసికొనిపోయెద! నని రారాజుచే నంగీకరింపఁజేసి వెడలిపోయి "ఝంఝూవాతము"ను వదలెను. పెద్దగాలితోఁ గూడిన వర్షముచే బయటనుండిన వంటకట్టియలే కాక హస్తిపురిలో గృహస్థులు ప్రభువులుకూడ ఇఱుకులలో దాఁచుకొనిన వంటకట్టియలు, సమస్తపదార్థములుకూడ తడిసి ముద్ద లయ్యెను. ప్రొయ్యులు రాఁజక

ప్రజలు వంటలనే మానుకొనిరి. ఇట్లు మూఁడు దినాలు ఝంఝూవాతము వీఁచి వెలిసినవెంటనే కపటబ్రాహ్మణుఁ డేతెంచి “రాజేంద్రా! ఋత్విక్కులం బిలిచికొంటిని. రేపె నేను యాగశాలాప్రవేశముఁ జేయవలెను. నీవు వాగ్దత్తము చేసినరీతిని యెండుకట్టెయల నిప్పింపు మనెను. అంతకుముందు ఝంఝూవాతబాధచే నవయు ప్రజలయొక్కయు స్వకుటుంబముయొక్కయు నవస్థలం జూచుచుండుటచే సుయోధనుఁడు “ఏమయ్యా! ఎండుకట్టెయలు లేక మేము మాపట్టణవాసులుకూడ వంట చేసికొనక నిరాహారులమై యుండఁగా నిపు డేరీతి నెండుకట్టెయలను నీ కీయఁగల? యజ్ఞమును మఱియొకప్పుడు చేసికొను” మని విసిగికొనుచు నాబ్రాహ్మణునిఁ బొమ్మనెను. అంత నాకపటబ్రాహ్మణుఁ డప్పుడె కర్ణుకడ కేఁగి “అయ్యా! నే నొకయజ్ఞముఁ దలపెట్టితిని. సమస్తసంభారములను సమకూర్చికొంటిని. కాని ఎండువంటకట్టెయలు కొదువ యయ్యెను. వాటిని మీ రిప్పింపవలయు” ననెను. అప్పుడు కర్ణుఁడు సేవకులం బిలిచి యెండువంటకట్టెయలు కలవా? అన వారు ఝంఝూవాతోపద్రవముచే శుష్కకాష్ఠాభావముం దెల్పిరి. అట్లైన “గృహముల నిడియఁగొట్టించి తద్గృహస్థము లగుదూలములు మొదలగునవి యీబ్రాహ్మణునకు వలసినన్ని శుష్కకాష్ఠములకుమాఱుగా నిం” డని యాజ్ఞచేసెను. కవచకుండలదానముచే దేహమే పోవునని యెఱిఁగియు కవచకుండలములను దాన మిచ్చిన కర్ణునకు గేహముల నిడియఁగొట్టించి దాన మిచ్చుట యొకలెక్కలోనిదా? ఆకుహనావిప్రుఁడు శుష్కకాష్ఠసంచయమును బండ్లపై నెత్తించి యెడ్లకు ఖంగు మని మ్రోగెడు గంటలఁ గట్టించి దుర్యోధనుఁడు చూచునటుల నాతనివీధిని నడిపించెను. ఆధ్వని విని దుర్యోధనుఁ డది యేమనుచుండ, కపటబ్రాహ్మణుఁ డేతెంచి “అయ్యా! మీ రీయలేని శుష్కకాష్ఠములను రాధేయుఁ డిప్పించి

యున్నాఁడు. దానకంకణ మాతనికె తగును గాని మీకుఁ దగ" దనఁ, గర్ణుఁడు గృహములంగూడఁ గూలద్రోయించి వెండుకట్టియల నిప్పించిన తెఱఁగుఁ దెలిసికొని యాశ్చర్యపడి దానకంకణము కర్ణునకె తగుఁ గాని నాకుఁ దగ దనుకొని తన దానకంకణముం దీసివేసికొనెనట!"

పై కథలు పుక్కిటిపురాణగాథలె కాని భారతాదులలో లేవు. కాని వినోదముగా నుండు నని వ్రాసితిని. శిబికర్ణబలిదధీచులు పెక్కుయుగములనుండి భారతీయులలో మహాదాతలుగాఁ బరిగణింపఁబడుచున్నారు. అట్టిమహాదాత యగు కర్ణుఁడు దుష్టుఁ డనుట యుక్తమా?

కర్ణుఁ డర్జునునకుఁ బరాక్రమములోఁ దక్కువవాఁ డగుఁగాక! ఆతఁడు దుష్టచతుష్టయములో (దుర్యోధనదుశ్శాసనశకునికర్ణులు) నొక్కఁ డని యందురుగాక, కాసీనుఁ డగుఁగాక! ఆతనియనన్యసామాన్యత్యాగగుణము భారతవీరులలో నెవ్వరికిఁ గలదు? ఆతఁడు దుష్టుఁ డగుట కెవ్వరికి? తనప్రభు వగుదుర్యోధనశత్రువు లగు పాండవులకు. తనప్రభువు మంచివాఁడైనను జెడ్డవాఁడైనను తను నాతఁడు నమ్మినపుడు తనప్రభునాజ్ఞ చేసెడివారి కపకృతిసేయుట భృత్యలక్షణముకాదా? కర్ణుఁ డట్లే చేసియున్నాఁడు. దుర్యోధనకృతము లని చెప్పఁబడువిషప్రయోగజలప్రవేశగృహదాహాదికర్మములలోఁ గర్ణునకు సంబంధము లేదు. ద్యూతమునకుఁగూడ నాతఁడు ప్రేరేపింపలేదు. కాని పాండవులు వనవాసమున నుండ నొకప్పుడు (విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రుపై నలిగి పాండవులకడకేఁగ ధృతరాష్ట్రుఁడు సంజయునిచేఁ దిరిగి విదురుఁ బిలిపించినపుడు) దుర్యోధనునిం బ్రేరేపించి రహస్యముగాఁ బాండవులపై దండయాత్రను జేయింప సిద్ధపడుటయు, ఘోషయాత్రానెపమున దుర్యోధనుని ద్వైతవనమునను న్న పాండవులను హేళనముచేయుమని ప్రోత్సాహపెట్టుటయు నను నీచకృత్యములు కర్ణుని గళంకితునిగాఁ

జేయుచున్నవి. ఇవి పాండవులు తనసోదరులని తెలియనపుడు చేసినవి గాఁ దలంపవలసియుండును. ద్రౌపదిని ద్యూతసభలో ,,బంధకి''యను ట మిగులఁ గఱువుగాఁ గాన్పించును. బంధకి యన జారిణి యని నిఘంటువులఁ గాన్పించును గాని పంచభర్తృకయే బంధకి యని ధర్మశాస్త్రపుఁగారికలలోఁ గలదు. చూడుఁడు.

(1)స్త్రీల కొక్కఁడె భర్త కావలయును. ఆతఁడు కౌమారుఁడని పిలువంబడును. ఆపత్తులయందు సంతానముకొఱకు కన్యుఁడు నియోగింపఁబడును. ఎవతె మూఁడవపురుషు నొందునో దానికిఁ బ్రాయశ్చిత్తము కలదు. నాలవపురుషు నొందినస్త్రీ పతితురా లనఁబడును. అయిదవపురుషు నొందిన యాపె బంధకి యనఁబడును.

ద్రౌపది పంచభర్తృక యగుటచే నామె నట్లు కర్ణుఁడు చెప్పియున్నాఁడు. మఱియు నాతఁ డిట్లు సభలో "ఏకవస్త్రము" నామాట యధర్మముగాఁగాన్పించును. కర్ణుఁడుసభలో నవమానింపఁబడిన ద్రౌపదిం జూచి యిట్లనినాఁడు.

గీ. తరుణి యేవురుకంటె నొక్కరుఁడె భర్త
యగుటట లగ్గు జూదంబునం దాలినోడు
పడనివానిఁ గాఁదగు భర్తఁ బడయు మింక
ననుచు రాధేయుఁ డుల్లసమాడె నంత. సభాపర్వము.

ఇది కటువగుమాటయె. ఇదియె యర్జునునిమనంబునకు ములికిగా నుండెడిది. కడపటికర్ణయుద్ధములో శ్రీకృష్ణుఁ డర్జునునిఁ బురికొలుపుట కీవాక్యమునె జ్ఞాపకముగఁ జేసియున్నాఁడు. కాని ద్రౌపదీస్వయంవర

(1) శ్లో. ఏకో భర్తా హి నారీణాం, కౌమార ఇతి లౌకికః, ఆపత్సు చ నియోగేన సంతానార్థే పరస్మృతః। గచ్ఛేత యా తృతీయం తు తస్యా నిష్కృతిరుచ్యతే, చతుర్థే పతితా ధర్మాత్పంచమే బంధకీ భవేత్॥ (స్మృతికారిక.)

కాలమున ధృష్టద్యుమ్నుఁడు ద్రౌపదికి స్వయంవరాగతవీరులం జూపుచుఁ గొందఱు వీరులపేరులఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఆవీరులలోఁ గర్ణుఁడు నొక్కఁడు. ఈవీరులలో నెవ్వఁ డీయంత్రముఁ గొట్టునో వానిని నీవు వరింపవలయు నని చెప్పెను. ఇతరులు కొట్టలేరైరి. కర్ణుఁడు వింటి నెత్తి యంత్రమును భేదింప సిద్ధపడుచుండ, నీవు సూతపుత్రుఁడవు గాన నీవు యంత్రముం గొట్టినను నిన్ను వరింప నని ద్రౌపది మహావీరసంఘములోఁ గర్ణు నవమానపఱచినది. కాని పిమ్మట నైదుగురను వరించుట కిష్టపడినది. సూతపుత్రుఁడు గాన కర్ణుని వరింప ననినటుల నాకైదుగురు భర్త లేమి? నే నొక్కయర్జుననే వరింతును గాని తక్కినవారిని వరింప నని ద్రౌపది చెప్పినదా? లేదు! అయిదుగురు భర్త లగుట కిష్టపడినది. నా కైదుగురు భర్త లేమిటి కని యొక్కమాటైన ననలేదు సరికదా, అయిదుగురిని పెండ్లియాడుటలో వింతసింగారములను వేసికొనినది. ఆవేషములఁ జూచి ద్రుపదుఁడే యాశ్చర్య మొందినటులం గలదు. తన్ను నవమానించి యైదుగురికిఁ బెండ్లా మగుట కంగీకరించిన ద్రౌపదిని బంధకి యనియు నైదుగురు భర్తలకంటె నొక్కఁడే భర్త యగుట యుక్త మనియు ద్యూతమునఁ బెండ్లాము నోడినవాని నొక్కనిం గోరికొమ్మనియుఁ గర్ణుఁడు దెప్పిపొడిచియున్నాఁడు. కాన కర్ణుపక్షమున నిది దోసముకాదు.

కర్ణునిపై ద్రౌపదికి మక్కువ యున్న దని యేవేవో కథలు చెప్పుదురు. అవి పుక్కిటిపురాణములే. కర్ణునికిమాత్రము ద్రౌపదిపైఁ గోరికలేదు. శ్రీకృష్ణుఁడు సంధిసమయమునఁ గర్ణుతో రహస్యముగా భేదవాక్యము లాడునపుడు ద్రౌపది నిన్నాఱవవానినిగాఁ బొందుననఁ, నాకు సూతకన్యలు భార్యలు కలరు, వారి నుండే నా కతిశయప్రేమ

మనినాఁడు. కాన కర్ణుఁడు కామియై ద్రౌపదిని మనంబునన్నైనఁ గోరిన వాఁడు కాఁడు.

కర్ణుఁ డభిమన్యువి విల్లువెనుక నుండి కొట్టుట యనునది మఱి యొకయధర్మకార్యము. దీనినె కృష్ణార్జునులు పెక్కుసారు లుగ్గడింతు వారు. కాని యాయధర్మకార్యమును బ్రోత్సహించినవాఁడు ద్రోణుఁడు. విల్లు విఱిగినచోఁ బిమ్మట చూచుకొంత మనఁ గర్ణుఁ డట్లు చేసి యున్నాఁడు. అంతమాత్రమె కాని యధర్మముగా నభిమన్యుఁ జంపుటకును నాతని ప్రోత్సాహ మెంతమాత్రము లేదు. ఒకవేళ నయుక్తముగా వెనుకనుండి ధనుర్భంగముఁ జేసినను, పాండవులు యుద్ధములోఁ జేసినయయుక్తకార్యములలో నిది దశాంశమైనఁ గాదు. కాన కర్ణుఁడు నిర్దోషి. యోగ్యుఁడు. మహావీరుఁడు. త్యాగి. స్వధర్మనిర్వాహకుఁడు. ప్రభుభక్తిపరుఁడు. అట్టివానిని దుష్టుఁ డనుట యయుక్తము.

కర్ణుఁడు దుర్యోధనునివలన నంగరాజ్యము నొందినట్లు భారతమునఁ గలదు. కాని భాగవతములోని నవమస్కంధమున దశరథునిపుత్రిక యగు శాంతను బెంచి ఋశ్యశృంగున కామె నిచ్చిన 'అంగ' దేశరాజగు రోమపాదునకుఁ గర్ణునింబెంచిన 'అతిరథుఁడు' పదునొకండవతరమువాఁడని కలదు. కాన కర్ణున కంగరాజ్యము వంశక్రమాగతమైనదియే. దీనిగూర్చి యింకను శోధింపవలయును.

— శకుని —

"సర్వనాశాయ మాతులః" (అందఱి నాశముకొఱకు మేనమామ యగుచున్నాఁడు) అను లోకోక్తి శకునివలననే లోకమునం గలిగెనని తలంపవలసియున్నది. శకునికి భారతగాథలో దుర్యోధనుఁడు పాండవుల నెట్లు హాస్తిపురినుండి తొలఁగింపవలయు నను నాలోచనమున నుండఁగా ప్రసక్తి కలిగినది. దుర్యోధనునకు రాజనీతి నుపదేశించుటకు

,, కణికుఁడు '' అనునొకమంత్రిని దెచ్చి యాతనిచే దుర్యోధనునకు రాజనీతి నుపదేశముఁ జేయించెను. అప్పు డంతమాత్రమె యాతనికిఁ బ్రసక్తి గలదు.

,, ద్రౌపదీవివాహానంతరము బయటపడిన పాండవులను హస్తిపురికిం దెచ్చుటయా? వలదా? '' యనునాలోచనము దుర్యోధనధృతరాష్ట్రభీష్మాదులు చేయునపు డీతఁడు మంత్రాలోచనమున నున్నాఁడు. కాని యాతనియాలోచనావిశేష మేమియుఁ గలుగలేదు. రాజసూయానంతరము దుర్యోధనుఁడు పాండవుల 'ఔత్కృష్ట్య, ఔద్ధత్యము'లకును మయసభలో ద్రౌపదీభీములు తనకుఁ గలిగించిన యవమానమునకును లోలోనం గుందుచుండ శకుని కలిసికొని యాతనిమనోవిచారకారణముల నారసి తత్పరిహారకారణముగా ద్యూతపుటాలోచనముం జెప్పి దుర్యోధనధృతరాష్ట్రు లందుల కొడంబడునట్లు చేసినాఁడు. ఆయాలోచనాఫలితమె సర్వనాశకర మగు యుద్ధబీజోత్పత్తికిని, పదుమూఁడేండ్లు దుర్యోధనుఁడు నిరాతంకముగా సమ్రాట్టగుటకును హేతువైనది. ,,ఆపదుమూఁడేండ్లలోను పాండవులు నశింపవచ్చును, లేక అజ్ఞాతవాసవత్సరమున నియమభంగమైన యెడలఁ దిరిగి పదుమూఁడేండ్లు వనవాసాదికముఁ జేసి యప్పుడైన వారు సంపూర్తిగ నశింపవచ్చును. '' అనునదియే శకునియొక్క యాలోచనము. కాని కృష్ణధర్మజులయొక్క రాజనీతినిపుణత శకునియొక్క రాజనీతినిపుణతను మించి సామభేదదండోపాయముల ననుసరించి దుర్యోధనసామ్రాజ్యచ్యుతికిం గారణమైనది. శకునిరాజనీతి పదుమూఁడేండ్లమాత్రమె లాభకారి యైనది. కృష్ణధర్మజులరాజనీతిమాత్రము శాశ్వతఫలకారియయ్యెనా? వారిరాజనీతి ధర్మజునకు జన్మాంతదుఃఖహేతువు కాలేదా? కృష్ణునిరాజనీతి యాదవకులనాశము నాఁపఁగల్గెనా? ఎంతటి రాజనీతివిశారదుఁడైనను దాత్కాలి

కముగాఁగాని యొకటి నెందు మతరములవలనఁగాని ఫలభుక్త యగుఁగాని శాశ్వతఫలభోక్త కాఁడు.

కొందఱు రాజనీతివిశారదు "లుచితానుచిత"పరిజ్ఞానశూన్యులై స్వకార్యసాధనముకై ధర్మమును విడిచి మెలఁగుదురు. ధర్మజుఁడు భీష్మద్రోణులపతనమున కెట్లు మెలఁగెను ? అది ధర్మమా ? కృష్ణుఁడు జరాసంధ, ఘటోత్కచ, కర్ణ, దుర్యోధనుల పతనమున కెట్లు ప్రవర్తిం చెను ? అది ధర్మమా ? కృష్ణుఁ డవతారపురుషుఁడు గాన దుష్టసంహారమున కట్లు చేయించెను! భగవంతున కధర్మ మన నేమి ? అనువారి పక్షమున నది యుక్త మని మన మంగీకరించినను పరమేశుఁడు సత్యస్వరూపుఁ డను వద మెక్కడఁ ప్రసక్తము ? ధర్మమూర్తి యనఁబడు ధర్మరాజుయొక్క ప్రవర్తన మెట్లు సమర్థనీయము ? కాని ధర్మజుఁడు ధర్మమూర్తియై శకునిదుష్టుఁ డగుటమాత్రము చదువరుల మానసికవిలసనమే కారణమైయున్నది. శకునియుక్తి శత్రుపక్షమువారి రక్తపుచుక్కయొక్కటియైనఁ బడకుండఁగ శత్రురాజ్యాపహారణహేతు వైనది. చాణక్యుఁడు నందవధానంతర మిట్టియుక్తులచేతనె చంద్రగుప్తునిరాజ్యమును స్థిరపఱిచెను. గతశతాబ్దముననను "బిస్మార్కు" (జర్మనీదేశప్రమంత్రి) యుక్తులచే జర్మన్ సామ్రాజ్యమును వృద్ధిపఱిచెను. ఆబిస్మార్కుయొక్క పన్నుగడయె గతించిన యైరోపామహాసంగ్రామమునకు హేతు వైనది. శకుని బిస్మార్కువంటివాఁడు గాఁడోటు ? ఇప్పటిరాజకీయవేత్తలు చాణక్యబిస్మార్కులను బొగడుదురు. జనసామాన్యమునకుఁ జాణక్యబిస్మార్కులవృత్తాంతము తెలియదు గాని శకునినిమాత్రము దూషించుటనెఱుఁగుదురు. రాజనీతివిశారదు లొక్కొకప్పుడు రాజ్యాభివృద్ధికి హేతువు లగునట్లు మెలఁగి జనసామాన్యమునకు ముప్పునుగూడఁ గలుగఁజేయుచుందురేమో యని సందేహింపవలసియున్నది. పరులమనశ్శాం

శములకు బాధనుగల్గనీయక సర్వసంఘ స్వసంఘాభివృద్ధి కరరాజనీతియేరి కలవడునో? భారతి కాలమునందలి శకునికృష్ణధర్మజుల రాజనీతి పదునెనిమిదియక్షోహిణులసైన్యము నశించుటకు హేతువైనది. ఇప్పటికాలమున ,, లాయడుజార్జి '' (ఇంగ్లండు), పాయంకేరు (ఫ్రాంసు), కైజరు (జర్మని), అను వారల రాజనీతి ప్రపంచసంక్షోభకరమగు మహాయుద్ధమునకే కాక నేఁటిప్రపంచార్థికదుస్థితికిని గారణముకాలేదా ?

శకుని ద్యూతకాలమునం జేసిన కృత్రిమోపాయము కాక వేఱొకకృత్రిమోపాయము నెప్పుడును దుర్యోధనున కుపదేశింపలేదు. ఘోషయాత్రం దలపెట్టిన వాఁడు కర్ణుఁడె కాని శకుని కాఁడు. ఘోషయాత్రలోఁ బరిభవింపబడి విచారించుచున్న దుర్యోధనునకు, నీకుఁ బాండవు లుపకృతి చేసిరి గాన వారిని నీవును గౌరవించి యర్ధరాజ్యమును వారి కిమ్మని ధారాళహృదయముతోడనె చెప్పియున్నాఁడు.* సంధికార్యమున నర్ధరాజ్యము ధర్మజున కీయవల దని చెప్పలేదు. ఘోషయాత్రాపరాభూతుఁ డగుదుర్యోధనున కుపదేశించినదానికి వ్యతిరేకముగాఁ జెప్పుట కిష్టము లేక సంధిసమయమునం ,,గిమ్మ''నకుండఁగ శకుని యూరకుండె నని తోఁచుచున్నది. కాని తా నుండినపక్షమున భీష్మాదు లవలె కృత్రిమముగా సంచరింపక స్వపక్షముకుశత్రువు లగువారితో ఘోరముగానే పోరాడెను.

శకుని మహాబలవంతుఁడు. ఉలూకుఁ డనుశక్తిమంతుఁడగు కుమారుఁ డాతనికిఁ గలఁడు. వీరులగు పెక్కండ్రు సోదరులును శౌర్యవంత మగు నాశ్వికసైన్యము నాతనికిఁ గలదు. భీమార్జుననకులసహదేవులతో నాతఁడు పెక్కుసారులు పోరాడెను. ఇతర మగు సమస్తసైన్యమును నశించిన పిమ్మటఁగూడ శకునియొక్క యాశ్వికసైన్యము మిగి

* అరణ్యపర్వ 250 అధ్యా.

లిమే యున్నది. వాని నర్జుననకులసహదేవులు సంహరించిరి. శకునిని సహదేవుఁడు సంహరించినపిమ్మటనే దుర్యోధనుఁడు పలాయితుఁడై మడుగులో దాఁగుకొనెను. రాజనీతినిపుణుఁడు, వీరుఁడు నగు శకుని లోకమున శాశ్వతముగా దుష్టుఁ డనిమాత్రము వాకొనఁబడుచున్నాఁడు.

—• సుశర్మ (త్రిగర్తులు) •—

మహాభారతకాలమునుండి పాణిన్యాచార్యునికాలము (క్రీ. పూ. 6 వ శతాబ్దము)వఱకుఁ ద్రిగర్తులు మహాశూరులైన 'ఆయుధజీవికులు' గా నుండిరి.

మహాభారతయుద్ధకాలమునఁ ద్రిగర్తాధీశ్వరుఁడు "సుశర్మ" ఆతనికి సోదరులుగ "సత్యరథ, సత్యవర్మ, సత్యవ్రత, సత్యేషు, సత్యకర్మ" లను మహారథికులైన శూరులును గలరు.

పాణిన్యాచార్యుని కాలమున *'జాలకి' యను త్రిగర్తుని యాయుధజీవికసంఘముతో "కౌణ్డోపరథుఁడు, దాణ్డకి, క్రోష్టుకి, జాలమాణి, బ్రహ్మగుప్తుఁడు" ననునార్వురయాయుధజీవికసంఘము కలిసియున్నది.

మఱియుఁ ద్రిగర్తలతోఁ గలిసి సంశప్తకులను మహాశూరులు కురుక్షేత్ర సంగ్రామమునఁ బాండవులతోఁ బోరిరి. సుశర్మ సంశప్తకాధీశుఁ డనికూడ మహాభారతమునఁ గానవచ్చెడిని. దానియందే త్రిగర్తలు వేఱు సంశప్తకులు వేఱు ననియుఁ గానఁబడుచుండును. సుశర్మయు నాతనిసోదరులును అర్జునుం జంపుదు మనియు లేక చత్తు మనియుఁ దిరుగ మని యొట్టులు (ద్రోణుని రెండవనాఁటియుద్ధమున) పెట్టుకొనుటచే

---

* పా. దామన్యాదిత్రిగర్తషష్ఠాచ్ఛః. పా. 5-3-116.

శ్లో. ఆహుస్త్రిగర్తషష్ఠాంస్తు కౌణ్డోపరథదాణ్డకిః
క్రోష్టుకిర్జాలమాణిశ్చ బ్రహ్మగుప్తోఽథ జాలకిః॥

వారికి సంశప్తక (సంశప్తక తిరుగమని యొట్లు పెట్టుకొనినవారు) నామము సిద్ధించినట్లు కాన్పించును. కాని సంశప్తకనామము వనపర్వమునను గాన్పించెడిని. దీనిఁగూర్చి యింకను శోధింపవలసియున్నది.

భారతకాలమునఁ ద్రిగర్తులతో సంశప్తకయోధగణముండినటులు పాణినికాలమునం దిగ్రర్తషట్కముతో ,,దామన్యాది'' ఆయుధజీవికగణము కలిసిచెప్పఁబడుట విచిత్రముగాఁ గాన్పించును. ఆదామన్యాదిగణ మిట్లు చెప్పఁబడెను.

(1) ,,దామని జౌలపి బైజవాపి ఔపకి ఔదకి అచ్యుతన్తి అచ్యుతదన్తి శాకున్తకి ఆక్రిదన్తి జౌడవి కాకదన్తకి శాత్రున్తపి సార్వసేని బిన్దు బైన్దవి తులభ మౌఞ్జాయన కాకన్ది సావిత్రీపుత్ర''

(1) పాణిన్యష్టాధ్యాయిలోని దామన్యాదిగణము చూడుఁడు.

భారతకాలమునందలి త్రిగర్త సంశప్తక సంబంధమునకు పాణినికాలములోని దామన్యాదిగణ త్రిగర్తషష్ఠగణములకు సంబంధముండిన నుండవచ్చునేమో! భారతములోఁ ద్రిగర్తసంశప్తకులు కలిసియే చెప్పఁబడుచుండురు పాణినియు నట్లే దామన్యాదులతోఁ ద్రిగర్తషష్ఠగణమును గలిపియే చెప్పియున్నాఁడు. కాకటాయనాదు లెట్లు చెప్పిరో పరిశీలింపవలసియున్నది.

ఇంక నొకవిశేషము దామన్యాదిగణమున 'కాకన్ది' అను నొకయాయుధజీవికసంఘము చెప్పఁబడినది. పాణినికాలమునఁ గల కాకన్ది యనఁబడుశబ్దము మఱిపదునాఱువందలసంవత్సరములకుఁ బిమ్మట (క్రీ. శ. పదియవశతాబ్దము) 'కాకతి'గా మాఱియున్నదేమో! త్రిలింగదేశము నించుమించు మూఁడువందలేండ్లు పాలించిన కాకతీయుల ప్రాచీనపుగాథ గుప్తముగానె యున్నది. కాకతిశబ్దము జైన దేవతావరముగాను, ఏదియో కాకతియను పరశక్తి సంబంధమగు గుమ్మడితీగగాను కల్పింపఁబడినది కాకతియను దేవతానామము జైనవాఙ్మయమునం గలదా ? కాకతీయుల కులదేవత పద్మాక్షికాని కాకతి కాదు. గుమ్మడితీగనుండి పురుషుఁ డుద్భవించునా? ఈరెండుకల్పనలకంటెఁ బాణినికాలమున నుండిన 'కాకన్ది'యే కాకతిగా మాఱియున్నదేమో యని తోఁచెడిని. కాకన్దిగణము ఆయుధజీవికగణము. కాకతిజాతివారలును ఆయుధజీవులై రాజ్యస్థాపకులై యున్నారు పదునాఱువందలేండ్లలో శబ్దము స్వల్ప

త్రిగర్తేశుఁడగు సుశర్మ, విరటుని గోవుల నపహరింపవలయు నని కౌరవులసభలో నాలోచనము జరుగుచుండినసమయమునఁ దాఁ గలుగఁ జేసికొని తనకును విరటునకును విరోధము కల దనియుఁ గీచకుఁడు (విరటునిబావమఱఁది) సాల్వ కేకయులతోఁ గూడి తన్నుఁ బెక్కుసారులు బాధించె ననియు నాపగఁ దీర్చికొనుటకుఁ దాను దక్షిణగోగ్రహణముఁ జేయుదు ననియుఁ గర్ణాదులతో నాలోచించి కౌరవుల నిండుసభలో నాయంశముఁ జెప్పియున్నాఁడు. సుశర్మ యాలోచనము భీష్మ దుర్యోధనాదులకు సమ్మతమైనందున దాని కంగీకరించిరి. అట్లే సుశర్మ త్రిగర్తసైన్యముతో విరటునిదేశమున దక్షిణమునఁ గల గోవులం బట్టుకొని యుద్ధువచ్చిన విరటుని ససైన్యునిఁగా నోడించి యాతని బంధించెను. అప్పుడు ధర్మజప్రేరితుఁడై భీముఁడు విరటుని విడిపించుటయే కాక సుశర్మనుగూడ బంధించెను. విరటుఁడు బంధితుఁ డగు సుశర్మను ధర్మజునికోరికచేతనె బంధముక్తునిఁ గావించెను. సుశర్మ కర్ణునివలన దుర్యోధనునకు లోఁబడిన సామంతుఁడుగా నుండినట్లు కాన్పించుచున్నాఁడు.

అర్జునుఁడు సుశర్మను దత్సోదరులను బలహీను లని హేళనముఁ జేయువాఁ డనియు నాపగ నీఁగుట కెట్లయిన నాతనిం జంపుటయో ఆతనివలనఁ దాము చచ్చుటయో కాని వేఱుగ జరుగదని ద్రోణునిరెండవనాఁటియుద్ధమున సుశర్మయుఁ దత్సోదరులును శపథములఁ జేసి యర్జునునిఁ బ్రత్యేకయుద్ధమున కాహ్వానించిరి. అర్జునుఁ డట్లెపోయి వారితో ఘోరరణము సల్పెను. ఆనాఁటియుద్ధములోఁ ద్రిగర్తులు కృష్ణార్జును

ముగా మాఱుట విరుద్ధము గాదు పాణినినాఁటి సంస్కృతోచ్చారణమునకును కాకతీయులనాఁటి సంస్కృతోచ్చారణమునకును జాలభేదము కలదు. కాన కాకతిశబ్దమే కాకతిగా మాఱినదని తలఁచుచున్నాను. ఇంకను విజ్ఞులు విశేషముగా నాలోచింతురుగాక !

ళకుఁ దెబ్బ లేకుండఁగ-రథము కదలకుండఁగ-తాము మూఁగి అర్జునుఁ క్షేమమయ్యెనో యను సందేహముతోఁ గృష్ణుఁడు కంటఁ దడిపెట్టి కుయ్యి ఘుఃట్లు చేసిరి. అవతారపురుషుఁ డగు శ్రీకృష్ణుఁడు మానుషభావముతో నాల్వయుద్ధకాలమున మాయావసుదేవుఁ జూచియుఁ ద్రిగర్తలయుద్ధములో నర్జునుంగూర్చియు మాత్రమె రెండుసారులు విలపించినట్లు కాన్పించును. ఆనాఁటియుద్ధమున నర్జునుఁడు త్రిగర్తులం గెడించి స్వసైన్యమును సంక్షోభపెట్టు భగదత్తుని సుప్రతీకముతోఁగూడ నడ్డి చంపఁగలిగెను. కాని ద్రోణునిమూఁడవనాఁటియుద్ధమునం దిరిగి త్రిగర్త లర్జునుం బ్రత్యేకముగ యుద్ధమున కాహ్వానించి రాత్రివఱకు నాతనిం గదలనీయక మహాహవము చేయుటచే నానాఁడు పద్మవ్యూహమునఁ జిక్కు-వడిన యభిమన్యున కర్జునుఁడు తోడ్పడలేకపోయెను. కర్ణుని రెండవనాఁటి యుద్ధమునను సంశప్తకు లశ్వత్థామతోఁగూడి యర్జునునితో ఘోరముగాఁ బోరిరి. పై నుడువబడిన సుశర్మసోదరు లెవ్వరైన నేమి సంశప్తకసైన్యముతో నర్జునునిచేతనే మడిసిరి. సుశర్మమాత్రము కౌంతసైన్యముతోఁ బదునెనిమిదవనాఁటివఱకు నర్జునునితోడనె పోరుచు శల్యమరణానంతర మర్జునునిచేతనె మడిసెను. సుశర్మాదులు కురుక్షేత్రసంగ్రామమున హతులైనను సుశర్ముని పుత్రపౌత్రులగు ,, సూర్యవర్మ, కేతువర్మ, ధృతవర్మ" అనువీరులు ధర్మజుఁ డశ్వమేధయాగమున నశ్వసంరక్షకుఁడుగా నేఁగు నర్జునునిపైఁ బ్రేఁబగ మనంబున నుంచికొని యాతనితో ఘోరముగాఁ బోరిరి. అందు ధృతవర్మ యర్జునునిచేతినుండి గాండీవమూడి నేలపైఁ బడునట్లుకూడఁ జేయఁగల్గెను. కాని తుద కోడి త్రిగర్తు లాతనికి శరణుసొచ్చిరి.

త్రిగర్తదేశ మన మూఁడుపల్లములు, లేక గుంటలు గలదేశమని వ్యుత్పత్త్యర్థ మగును. భారతములోని వర్ణనములంబట్టి - నేఁటిజాల

పుత్రస్థానములోని యొకభాగము త్రిగర్తదేశముగా దోఁచును. రాజపుత్రస్థానములో ,,సాంబర్, సర్, డిడ్వానా'' అను మూఁడుసరస్సులు గలదేశమె యుండు నని తలంపవలసియున్నది. నేఁడును దత్రత్యరాజపుత్రవీరులు మహాశూరులుగానే యుండుట ప్రశంసనీయము.

విశేషములు.

1. న్యాయ మన్యాయముగాను, అన్యాయము న్యాయముగాను వ్రాయుటచే వ్యాసుఁడే చింతించి నారదోపదేశముచే భాగవతమును రచించియుండుటయే కాక మనసింకను బాధించుటచేఁ గాఁబోలును సుయోధనునకు స్వర్గసౌఖ్యప్రాప్తిని, పాండవులకుఁ గొంతకాలము నరకప్రాప్తిం గూడఁ బిమ్మటఁ జెప్పియున్నాఁడు.

2. ప్రఖ్యాత మహాకవియగు "వేమన" కూడ పాండవులయందు గౌరవముఁ జూపుట వెట్టియని యిటులు నుడివియున్నాఁడు.

ఉ. తాతజనించెఁ గన్యకకుఁ దండ్రియుఁ ♦ దాసుని గుండగోళకుల్
మాత పరానుకూల మఱి ♦ ముక్కువదాప్రపదిభర్త లేవురా
నీతులు సెప్పఁ బాండవుల ♦ నేమము లిట్టివియంచు నెన్నుచుక్
భూతలమందు వారలకుఁ ♦ బూజలఁ జేతురు వెట్టివేమనా!

3. మహాభారతయుద్ధమునఁ బదునెనిమిది యక్షౌహిణులసైన్యము పోరియుండునా? అట్లుండినఁ దగినచోటు కురుక్షేత్రముననుండెనా? యను ప్రశ్నము కలదు. పదునెనిమిది యక్షౌహిణులసైన్య మున్నదనియు, నేఁటి ,, అలహాబాదు '' మొదలించుమించు రాజపుత్రస్థానపు టెడారివఱకు యుద్ధరంగమనియు నందు వారణావతము, అహిచ్ఛత్రము, పంచనదము, కురుజాంగలము, రోహితకారణ్యము, కాలకూటము, గంగాకూలములలోఁ గౌరవులసైన్యము పన్నఁబడి యుంచుమించుగ

నై దువందలమైళ్లు యుద్ధరంగమై యుండె ననియుఁ దెలియనగును* ఆ యుద్ధరంగములో భీష్మద్రోణాదులకుఁ బాండవులలోనివారగు శిఖండి ధృష్టద్యుమ్నాదు లెదురుగ నొడ్డనములఁ దీర్చుచుండిరి. సైంధవవధము నాఁ డన్నిసైన్యముల నొక్కటిగాఁ గూర్పవలసివచ్చినపు డేవైపునఁజూచినఁ గౌరవసైన్యము పదిరెండుయోజనముల స్థలము నాక్రమించినదై యున్న దని వర్ణింపఁబడుటచేఁ బదునెనిమిది యక్షౌహిణులు పోరాడిన వనుటలో విరుద్ధము లేదు. సైంధవుని జంపినప్రదేశము నిషాదప్రదేశమని ధృష్టద్యుమ్నుఁడు చెప్పుట గమనింపఁదగినది♦ ఇన్నివందల మైళ్ళ ప్రదేశములో నిషాదులుండు ప్రదేశముకూడ నుండిన నుండును.

ఆయా దేశకాల పరిస్థితులలో వార్తాహరణాది వ్యవహారములను ద్వారగా నడిపించు సౌకర్యము లుండుటచే నవి యపు డట్లు జరుగలేదని తలఁప వీలులేదు, సాంకేతిక శంఖచిహ్నాదులచే వ్యవహారములఁ ద్వారగా నడుపుచుండినటుల నాయాస్థలములలోని వర్ణనములఁబట్టి యూహింపఁబడుచున్నది.

4. శ్రీకృష్ణప్రోత్సాహమునఁ బాండవులు భారతవర్షమున నేకచ్ఛత్రాధిపత్యమును స్థాపింపఁ దివిరిరిగాని యది నిల్వలేదు. ఆయంశ మిదివఱకె సూచింపఁబడెను.

నాఁటి దేశపటము తద్వర్ణనముఁ జూడుఁడు.

---

* ఉద్యోగపర్వ 18 అధ్యా.

♦ ద్రోణపర్వ 198 అధ్యా.

మహాభారతకాలపురాజ్యములు.

మహాభారతచరిత్ర జరుగు కాలమున భరతఖండస్థరాజ్యములపటమిందుఁ జూపఁబడియున్నవి. ఆపటమందుఁ జూపఁబడిన హద్దులు సరియైనవియే యని చెప్పలేము. ఇంచుమించటుల నుండునని మహాభారతమును జదువగాఁ దోఁచినది. వాని నించుమించుగ వర్ణింపుచున్నాను. భరతఖండ మన నేఁటి బ్రిటిషిండియామాత్రమే కాదు. హిమాలయోత్తరభాగమునఁ గల నేఁటి టిబేతులోనివగు „ఉత్తరకురు, కాంభోజ, ఉలూక” దేశములును, తూర్పున, చైనా, ఆసాం దేశములలోని „ప్రాగ్జ్యోతిష”మును, మధ్యాసియా, ఆఫ్గనిస్థానములలోని “ఉశీనర, మద్ర, బాహ్లిక” దేశములును భరతఖండస్థరాజ్యములుగా నాఁడు పరిగణింపఁబడినవి. కురుదేశము, వేదకాలమునందును మహాభారతకాలమునందును నేఁడును మహాప్రసిద్ధినే పొందియున్నది. కురుదేశమును „మనువు, కాళిదాసు”కూడ బ్రహ్మావర్త మని వర్ణించిరి * భరతఖండము నెవరు పరిపాలింపవలయునని మహాభారతయుద్ధము తరువాతఁగూడ మూఁడు కురుక్షేత్రయుద్ధము లైనవి. ♦ „పానిపత్తు, డిల్లీ, స్థానేశ్వరము” అను నేఁటి ప్రసిద్ధస్థలము లీకురుక్షేత్రములోనివే. నాఁటి కురుదేశమున కుత్తరమున హిమాలయమును, తూర్పునఁ బాంచాలదేశములోని „అహి-

---

* మనుస్మృతి (2—17) మేఘసందేశము (1—49)

♦ (1) „పృథ్వీరాజు మహంమదఘోరీల” యుద్ధము. (2) „బేబరు ఇబ్రహీం లోడీల” యుద్ధము. (3) „మహారాష్ట్రుల అహమదబ్దాలీల” యుద్ధము ముఖ్యమగు కురుక్షేత్రయుద్ధములు.

చ్ఛత్రము, మాకంది, కాంపిల్య" యను భాగములును* దక్షిణమున మత్స్యదేశము. నాఁడు ,,మరుస్థల" మని పిలువఁబడు రాజపుత్రస్థానపు టెడారియును. పశ్చిమమున నేఁటి ,,కాంధహారు, పశ్చిమోత్తర పరగణాలలోను, పంజాబులోను" గలిసిన గాంధారదేశమునుగలవు, గాంధారదేశమునకుఁ బశ్చిమోత్తరభాగములలో "బాహ్లిక, మద్ర, కాశ్మీరదేశములును, నైర్‌ఋతిదిక్కున, కేకయ, సింధుసౌవీర" దేశములును, నేఁటి ,,రాజపుత్రస్థాన గుజరాతి" దేశములలో మరుస్థలమును నెడారియును, ,, మత్స్య, త్రిగర్త, దశార్ణ" దేశములు ,, శూరసేన, అవంతి, సౌరాష్ట్ర" దేశములును, నేఁటి ,, మాల్వా, మధ్యరాష్ట్ర" భాగములలో ,,నిషధ, హైహయ, విదర్భ, చేది, దక్షిణకోసల" దేశములును, పాంచాలమునకుఁ దూర్పునఁ ,,గాశీ, కోసల" దేశములును, ,,బేహారు బంగాళా" రాష్ట్రములలో ,, విదేహ, మగధ, అంగ వంగ, పుండ్ర" దేశములును ,,అసాం, చీనా, బర్మా" భాగములలోఁ బ్రాగ్జ్యోతిషరాజ్యమును గలవు. "ఉత్కల, ఆంధ్ర, మహారాష్ట్ర" దేశములలోఁ "గళింగాధ్ర, మణిపూర, శోణ, మల్ల" దేశముల భాగములును ,,ద్రవిడ, కర్ణాటక, మళయాళ, మహారాష్ట్ర" భాగములలోఁ ,,చోళ పాండ్య, కేరళ, కొంకణ, సాళ్వ" దేశములును గలవు. మహాభారత యుద్ధకాలమునందలి దేశములు రాజధానులు, రాజులయొక్క పట్టిక యీక్రింద ముఖ్యమైనవానిఁ జూపుచున్నాను.

* ద్రుపదుని పరిపాలనములోగల గంగ యుత్తరమునసుండిన ,,అహిచ్ఛత్రము, మాకంది" యను పాంచాలరాజ్యభాగములను ద్రోణుఁడు కురుకుమారులతోను బాంధవులతోను ద్రుపదునిపై దాడివెడలి లాగుకొనియున్నాఁడు. ఆప్రదేశములోనిదియే ,, వారణావతము " ఆ లాగుకొనిన భాగములు కురురాజ్యములోఁ జేరినవి. దానికి భీష్ముఁ డంగీకరించుటచేతనే ద్రుపదునకు భీష్మ ద్రోణులపై మహావిరోధము కలిగిన దనునంశ మిదివఱకె వర్ణింపఁబడినది.

సంఖ్య	దేశము	రాజధాని	రాజు	విశేషములు.
1	కురుదేశము	హస్తిపురి	ధృతరాష్ట్రుఁడు	మహాభారతగాథ ఈకురురాజ్య సంబంధమైనదే.
2	పాంచాల దేశము	కాంపిల్య నగరము	ద్రుపదుఁడు	ద్రుపదుని కొమరుఁడు ధృష్టద్యుమ్నుఁడుపాండవసైన్యసర్వాధికారి
3	గాంధార దేశము	పుష్కలావతి	శకుని	దుర్యోధనుని మేనమామ.
4	మద్రి దేశము	శాకల్య పురము	శల్యుఁడు	నకుల సహదేవుల మేనమామ యైనను దుర్యోధనునిపక్ష మవలంబించి, కర్ణుఁడు చచ్చుటకుఁ గారకుఁడైనాఁడు. ‚‚శల్యసారథ్యము'' నునామెతయాతనిచేత నెకలిగినది.
5	బాహ్లీక దేశము		బాహ్లీకుఁడు	బాహ్లీకదేశములోఁగూడఁ గొంత భాగ మీతనికిలోఁబడియుండెను. భీష్ముని పినతండ్రి. శతవృద్ధయియును సోమదత్తుఁడను కొమరుని తోను, భూరిశ్రవసను మనుమని తోను మహాయుద్ధమునఁ గౌరవపక్షమునఁబోరి పాండవులచేఁ జచ్చెను. బాహ్లీకుఁడు మేనమామతనతుఁడై తద్దేశాధీశుఁడయ్యెనఁట !
6	కేకయ దేశము		జయత్సేనాదులైదుగురు	ధర్మజుని పినతల్లి కుమారులు. కుంతి చెల్లెండ్రబిడ్డలందఱిలో వీరే పాండవపక్షులు.
7	సింధు దేశము	•	జయద్రథుఁడు (సైంధ	దుర్యోధనునిబావ. ‚‚శ్యాలకో గృహనాశాయ'' యను సామెత

సంఖ్య	దేశము	రాజధాని	రాజు	విశేషములు
				వుఁడు) యీతనివలననె కలిగియుండును.
8	సౌవీర దేశము		పంౘ్రెండుగు రుసోదరులు	ఈదేశము సైంధవునకు లోఁబడి నది. ఆదేశప్రభువులందఱు ద్రౌపది నరణ్యమున సైంధవుఁ డెత్తి కొనిపోయినపుడు యుద్ధమున నర్జునుఁడు వీరినందఱఁ జంపెను.
9	కుంతిభోజ దేశము		శ్వేనజిత్తు	కుంతియొక్క తమ్ముఁడు. ఈ తఁడు నాగుల సంబంధుఁడఁట!
10	శూరసేన దేశము	ద్వారక	ఉగ్రసేనుఁడు	శ్రీకృష్ణుని మాతామహుఁడు. ఉగ్రసేనాదులు కురు, పాండవ యుద్ధమునఁ దటస్థులై యున్నారు.
11	అవంతి దేశము	ఉజ్జయిని	విందానువిందులు	పాండవులకుఁ బినతల్లి కుమారు లైనను దుర్యోధను పక్షమునకు వచ్చిరి.
12	త్రిగర్త దేశము		సుశర్మ	సంశప్తకసేనతోఁ గడపటికు నర్జునునిఁ బ్రతిఘటించి పోరిన మహావీరుఁడు. గోగ్రహణమునవిరటునిఁ బట్టుకొనఁగాఁ బాండవులు విడిపించిరి. భీముఁడపుడీతనిఁబట్టుకొనెను.
13	మత్స్య దేశము	ఉపప్లావ్యము	విరటుఁడు	విరాటపర్వమున నీతనిగాథ ప్రసిద్ధమైయున్నది.
14	కర్ణ దేశము		హిరణ్యవర్మ	భగదత్తునితోఁ బోరి చచ్చెను. పాండవపక్షపాతి.
15	హైహయ దేశము	మాహిష్మతి	నీలుఁడు	సహదేవుని రాజసూయ కాలమునుండియు విరోధించుటచేఁ గా

సంఖ్య	దేశము	రాజధాని	రాజు	విశేషములు
				రవపక్షమునకు వచ్చెను.
16	కాశీ దేశము	కాశి		కాశిరాజు యుద్ధాత్పూర్వమె కృష్ణునితోఁ బోరి చచ్చుటచే సైన్యముమాత్రము పాండవపక్షమునకు వచ్చెను. పౌండ్రకవాసదేవునిగాథలోఁ గాశిరాజుగాథయిమిడియున్నదని విష్ణు, భాగవత, పురాణములఁ జదివినవారికి దెలియును.
17	ఉత్తరకోసలదేశము	అయోధ్య	బృహద్బలుఁడు	పద్మవ్యూహములో నభిమన్యుచేఁ జచ్చెను.
18	మగధ దేశము	రాజగృహము	సహదేవుఁడు	జరాసంధునిపుత్రుఁడు. ఇతఁడు పాండవపక్షమునఁ బోరి ద్రోణునిచేఁ జచ్చెను. కాని యీతని కొడుకు "మార్జారి" పాండవుల కెదురొడ్డి యర్జునున కోడెనని యశ్వమేధపర్వమునఁ గలదు.
19	చేదిదేశము	శుక్తిపురి	ధృష్టకేతుఁడు	శిశుపాలునికుమారుఁడు పాండవపక్షమునకు వచ్చెను.
20	ప్రాగ్జ్యోతిషదేశము	ప్రాగ్జ్యోతిషపురము	భగదత్తుఁడు	నరకాసురునికుమారుఁడు. కౌరవపక్షమునకు వచ్చి యర్జునునిచేఁ జచ్చెను. మహావీరుఁడు. ఇంద్రునకు మిత్రుఁడఁట !
21	అంగదేశము	చంపానగరము	కర్ణుఁడు	పాండవులు మొదటనరణ్యములపాలైనపుడు "రాజపుర"మునఁ జరిగిన స్వయంవరములో దుర్యో

సంఖ్య	దేశము	రాజధాని	రాజు	విశేషములు
				ధనుపరీక్షమునఁ గర్ణుఁడు జరాసంధునితోఁ బోరి యాతని నోడించి బహుమతిగ "మాలినీ" నగరముఁ గొనెను. కుమారవిద్యాప్రదర్శన సమయమునఁ గర్ణుఁ డర్జునునితోఁ బోరుటకుఁ గర్ణుఁడు రాజు కాఁడను నాక్షేపణమునుఁ గృపాచార్యుఁడు చేయఁగా దుర్యోధనుఁడు కర్ణున కంగరాజ్య మిచ్చెనని యాదిపర్వమునఁ గలదు. కాని యది యసత్యముగాఁ గాన్పించుచున్నది. దుర్యోధనున కపు డెట్టి యధికారమును రాజ్యమునలేదు. ధర్మజునకు యువరాజ్యపట్టాభిషేకము చేయుటచేఁ దనకెట్టి యధికారము లేదని దుర్యోధనుఁడు విలపించినాఁడు. అట్టి దుర్యోధనునకు నంగరాజ్య మిచ్చుట కధికార మెట్లుకలిగినది? కాన జరాసంధునిచేఁ గర్ణుఁడు బహుమతిగ నొందినది యంగరాజ్యభాగ మగును. కర్ణుఁడు 'రోమపాదుఁడు' అనునంగరాజుయొక్క వంశములోనివాఁడని భాగవతమునఁ గలదు. కాన అంగరాజ్యమాతనికి వంశప

సంఖ్య	దేశము	రాజధాని	రాజు	విశేషములు
				రంపరగా వచ్చినదియే కాని దుర్యోధనదత్తముకాదు. కాని దుర్యోధనసామ్రాజ్యమునకు లోఁబడిన సామంతుఁడై యున్నాఁడు. ద్రోణుఁడు, కర్ణుఁడు, బాహ్లికుఁడు కురురాజ్యమునకు లోఁబడి "అహిచ్ఛత్రి, అంగ బాహ్లిక" రాజ్యముల నేలుచుండిన సామంతరాజులు. అందువలననే దుర్యోధనునకు రారా జని పేరుకలిగెను.
22	పాండ్య దేశము	మణిపురము	మలయధ్వజుఁడు	ఈతఁడు పాండవపక్షమునఁ బోరి యశ్వత్థామచే యుద్ధమునఁ జచ్చెను
23	కళింగ దేశము	రాజపురము	చిత్రాంగదుఁడు (యుద్ధసమయమున శ్రుతాయువు)	ఈతఁడు దుర్యోధనుని మామ. వృద్ధుఁడగుటచే యుద్ధమునకు రాలేదు. కళింగసైన్యములు మాత్రము వచ్చి ఘోరముగఁ గౌరవుల పక్షమునఁ బోరెను. భీముఁడు శ్రుతాయువుం జంపెను.
24	సాళ్వ దేశము	సౌంభకపురి (మృత్తికావతము)	సాళ్వుఁడు	అంబవిషయమై భీష్మున కీతనికిఁ బోరాటము కలిగినది. కృష్ణునిచే నీతఁడు చచ్చెను. సాత్యకి ధృష్టద్యుమ్నులచేజచ్చినసాల్వుఁడు మ్లేచ్ఛదేశాధీశుఁడఁట ! (అంబకొఱకు భీష్మునితోఁ బోరిన సాల్వుఁడు మొదటివాఁడఁట !

సంఖ్య	దేశము	రాజధాని	రాజు	విశేషములు
25	ఉలూక దేశము		క్షేమధన్వి	కౌరవపక్షమున వచ్చి భీముని చేఁ జచ్చెను.
26	కాంభోజ దేశము		సుదక్షిణుఁడు	సైంధవవధము నాఁ డర్జునుని చేఁ జచ్చెను.
27	అంబష్ఠ దేశము		శ్రుతాయువు	డిటో
28	విదర్భ దేశము	కుండిన నగరము	రుక్మి	శ్రీకృష్ణుబావ, రుక్మిణియన్న. బలరామునకు నీతనికి వైరము కలదు. బలరాముఁ డేపక్షమునకుఁ జేరనందున నీతఁడు నేపక్షమునకు రాలేదు. తటస్థుఁడై యుండెను.

కౌరవ, పాండవపక్షవీరులలో, ముఖ్యులపేరులు.

కౌరవవీరులు

1 దుర్యోధనుఁడు
2 దుశ్శాసనుఁడు
3 కర్ణుఁడు
4 శకుని
5 సైంధవుఁడు
6 భీష్ముఁడు
7 ద్రోణుఁడు
8 కృపుఁడు
9 అశ్వత్థామ
10 కృతవర్మ
11 ఉలూకుఁడు
12 శల్యుఁడు
13 బాహ్లికుఁడు
14 సోమదత్తుఁడు
15 భూరిశ్రవస్సు
16 భగదత్తుఁడు
17 లక్ష్మణుఁడు (దుర్యోధనుని
18 వృషసేనుఁడు [పుత్రుఁడు)
19 సుశర్మ
20 నీలుఁడు
21 బృహద్బలుఁడు
22 సాల్వుఁడు
23 శ్రుతాయువు (కాళింగుఁడు)

24 సుదక్షిణుఁడు
25 క్షేమధన్వి
26 విందుఁడు } అవంతి
27 అనువిందుఁడు } ప్రభువులు
28 శ్రుతాయువు (అంబష్ఠుఁడు)
29 జలసంధుఁడు (ఒకరాజు)
30 సుదర్శనుఁడు (మఱియొకరాజు)
31 అలంబసుఁడు
32 హలాయుధుఁడు

పాండవ వీరులు

1 ధర్మరాజు
2 భీముఁడు
3 అర్జునుఁడు
4 నకులుఁడు
5 సహదేవుఁడు
6 శ్రీకృష్ణుఁడు
7 ద్రుపదుఁడు
8 విరటుఁడు
9 శ్వేతుఁడు (విరటునిపుత్రుఁడు)
10 ఉత్తరుఁడు
11 ధృష్టద్యుమ్నుఁడు
12 శిఖండి
13 సాత్యకి
14 అభిమన్యుఁడు
15 ఘటోత్కచుఁడు
16 సహదేవుఁడు (జరాసంధపుత్రుఁడు)
17 ధృష్టకేతుఁడు (శిశుపాలసుతుఁడు)
18 మలయధ్వజుఁడు (పాండ్యదేశరాజు)
19 చేకితానుఁడు (యాదవుఁడు)
20 ఇలావంతుఁడు (అర్జునునిసుతుఁడు)
21 శైబ్యుఁడు (శిబిదేశప్రభువు)
22 జయత్సేనుఁడు, మఱియైదుగురు (కేకయులు)
23 ప్రతివింధ్యుఁడు }
24 శ్రుతసోముఁడు }
25 శ్రుతకీర్తి } ఉపపాండవులు
26 శతానీకుఁడు }
27 శ్రుతసేనుఁడు }
28 ఉత్తమౌజుఁడు } అర్జునచక్రరక్షకులు ద్రుపదుజ్ఞాతులు.
29 యుధామన్యుఁడు }
30 అంజనపర్వుఁడు (ఘటోత్కచపుత్రుఁడు)
31 ధృష్టవర్మ (ధృష్టద్యుమ్నపుత్రుఁడు)
33 హిరణ్యవర్మ (దశార్ణదేశప్రభువు)

మహాభారతచరిత్రానుబంధము

— పరిక్షిత్తు —

కురుక్షేత్రయుద్ధమునఁ బాండవపంచకము కృష్ణసాత్యకులు కృపకృతవర్మాశ్వత్థామలు, సంజయుఁడు మాత్రమె జీవించిరి. పాండవులు వృద్ధులై తత్పుత్త్రులు వృద్ధులై యుండుటచేతను ద్రౌపదీసూనులవివాహితులై మృతినొందుటచేతను, పాండవవంశమునం దభిమన్యుఁడుమాత్రమె వివాహితుఁడయి యాతనిపత్నియగు నుత్తర గర్భవతిగాన నాయుత్తరాగర్భస్థుఁడె వంశవర్ధనుఁడు కావలసియుండెను. ఆయుత్తర ప్రసవింపగాఁ బుత్త్రుఁడుపుట్టెను. పుట్టినవెంటనె యాతఁడు మృతునివలె నిశ్చేష్టుఁడుగానుండ నంతకుఁ బూర్వము (సౌప్తికవధానంతరము) అశ్వత్థామనుఁ బాండవులు పరాభవించుటచేతను, ఆయశ్వత్థామ కోపోద్దీపితుఁడై వెడలిపోవుటచేతను, ఆయశ్వత్థామ యేదేని మంత్రప్రయోగము (చిల్లంగి)చేసి యాశిశువును జంపియుండునని యంతఃపురములోని కుంతీసుభద్రాదులు తలఁచి తత్కాలమున సన్నిధినున్న శ్రీకృష్ణుతో మొఱ్ఱనిడియుండిరి. (పాండవాశ్వత్థామలువివాదముపడునపుడు మీవంశము నిర్వంశము కాకుండునాయని స్వశిరోమణ్యపహారణాదిజనితక్రోధముచే నశ్వత్థామ పరుషముగాఁ బలికియుండెను. ఆమాటను దలంచియే యశ్వత్థామ శిశువుం జంపెనని కుంత్యాదులు విలపించిరి) శిశువులకుఁగల రోగములను దయ్యములనుగాను ప్రయోగములనుగాను బాలగ్రహములనుగాను దృష్టిదోషములనుగాను, అప్రయోగములను దమ్ముచూచి యోర్వలేనివారె చేసినవిగాను భారతకాలమునుండి నేఁటివఱకు భారతీయులలోఁ బామరులు మొదలు పండితులవఱకుఁ దలంచుచుండుట యా

చారమైయున్నది. అట్లు తలఁచువారలలో స్త్రీలె మొదటివారు. ఈశీ లంపె కుంత్యాదులకుఁ గలిగినది. బాలురకుగల్గిన పైప్రయోగాదులను వివిధరోగములనుగా 'చరకశుశ్రుతా'దిగ్రంథములు చెప్పిన యంశము నిదివఱకె సూచించితిని. పై బాలరోగములకు మంత్రతంత్రాదులును మనగ్రంథములలో లేకపోలేదు. అథర్వసంహితలోఁ బెక్కులుప్రయోగోపసంహారాదులు చెప్పఁబడియున్నవి. పామరులు తమబిడ్డలకును దమకుఁగలిగిన రోగాదులకు మందులనుపయోగింపక మంత్రతంత్రములకే ప్రథమప్రయత్నముచేసి నష్టపడుటయుఁ గలదు. రానురానామూఢత్వ మిపుడు తగ్గుచున్నందులకు సంతసింపవలసియున్నది. కొన్నివ్యక్తుల యందుఁ గల్గురోగాదులకు మందులకంటె మంత్రములె యెక్కువపనిచేయుటయుఁ గలదు. రోగమొకప్పుడు మనస్సన్యథామాఱినను మాఱును. అది వ్యక్తి ననుసరించియు రోగముననుసరించియు నుండునని శుశ్రుతాదిగ్రంథములును గొన్నితంత్రములు నంగీకరించుచున్నవి.

పరిక్షిత్తు శ్రీకృష్ణునిమంత్రతంత్రాదులచే సచేతనుఁడగుటచే నాతనికిఁ 'బరిక్షిత్ప్రాణసంధాత' యనుబిరుదముగల్గెనని యిదివఱకె చెప్పితిని. భారత భాగవతములలో "పరిక్షిత్తు, పరీక్షిత్తు" అని రెండువిధములుగా నాతనినామము పేర్కొనఁబడెను. కులముపరిక్షీణమైనపుడు పుట్టినవాఁడుగాన పరిక్షిత్తయ్యెనని భారతమును, తనను గర్భమున రక్షించిన కృష్ణుని దాను భూమిపైఁబడగనే పరీక్షించుటచేఁ బరీక్షిత్తయ్యెనని భాగవతమును జెప్పుచున్నవి. భాగవతములోఁ జెప్పినయంశము ప్రకృతివిరుద్ధముగానున్నది.

ఐతరేయబ్రాహ్మణము "పరిక్షి" చ్ఛబ్దము నింకొకరీతిని సమర్థింపుచున్నది. (1) "పరిక్షిత్తన నగ్ని. అగ్ని ప్రజలను జుట్టుకొనును

(1) న్యూ ఖః పారిక్షితీశ్శంస త్యగ్నిర్వై పరిక్షిద్ అగ్నిర్మాః ప్రజాః పరిక్షీయం

లేక ప్రజలగ్నిం బుట్టికొందురు. (అట్లే పరిక్షిత్తగ్నివలెఁ బ్రజలంబుట్టి యోగక్షేమములం దెలిసికొనుచుండును. లేక ప్రజలు పరిక్షిత్తును బుట్టి యుందురు.) మఱియుఁ బరిక్షిత్తన సంవత్సరము. సంవత్సరము ప్రజలం దెఱిపై వ్యాపించును. లేక ప్రజలు సంవత్సరమును బుట్టుకొనియుందురు." (అట్లే పరిక్షిత్తు ప్రజలలో నవినాభావముగా మెలఁగుచుండును. లేక ప్రజలు పరిక్షిత్తుతో నవినాభావులై సంచరించుచుందురు.)

పరిక్షిచ్ఛబ్దమునకు నగ్నియనునర్థము నిఘంటువులలోఁ గలదు. సంవత్సరమనునర్థము కాన్పింపదు. ఇందుకై నిరుక్తమును శోధింపవలసి యున్నది.

పరిక్షిత్తు దేశము మహాదుఃఖమగ్నమైయుండినపుడు జన్మించి యున్నాఁడు. ఈతఁడుపుట్టిన స్వల్పకాలముననే ధర్మజుఁ డశ్వమేధయాగము చేసియున్నాఁడు. ఆమహాయాగముచే బ్రహ్మహత్యాది దోషములు పోయినఁబోవుఁగాక. దిగ్విజయమునకై పోయినయర్జునునిచేఁ జెక్కుండు సైనికులు మఱియుటయు నర్జునునకు లోఁబడినరాజులు పార్థునకిచ్చు కప్పములకై ప్రజలఁ బీడించుటయు ననునుపద్రవములు ప్రత్యక్షాఽప్రత్యక్షములుగా జరిగియున్నవి.

పరిక్షిత్తు పదునైదు లేక పదునెనిమిది యేండ్లవాఁడైనపుడు దుర్యోధనాదులభార్యలు వ్యాసునికపటోపాయముచేఁ బరిక్షిత్తునెదుటనే గంగలోఁ బ్రవేశించి సంఘమరణమునొందిరి. పిమ్మట నచిరకాలముననే కుంతీ గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులు దావాగ్నిలోఁబడి మడసిరనుదారుణ వార్త వినఁబడెను. మఱికొంతకాలమునకు మహాబలవంతులగుయాదవు

త్యగ్నిం హీమాః ప్రజాః పరిక్షియంతి......సంవత్సరో వై పరిక్షిత్సంవత్సరో హీమాః ప్రజాః పరిక్షితి సంవత్సరం హీమాః ప్రజాః పరిక్షయంతి.

ఐతరేయబ్రాహ్మణ 6-6.

లన్యోన్యకలహములచే మృతినొంది రనుదుఃఖవార్త వీతెంచెను. ఆవార్తతోఁగూడఁ దమకులమున కేడుగడ యగు శ్రీకృష్ణుఁడు వైకుంఠమునకేగె ననునుపద్రవవార్తయే కాక పితామహుఁడగు విజయుఁడు బోయలచే నపజయమునొంది కృష్ణునంతఃపురస్త్రీలను నపారధనరాసులను గోలుపోయె ననుమహాదుఃఖవార్తలును వినఁబడెను.

అప్పటికిఁ బరిక్షిత్తునకు ముప్పదియాఱవయేఁడఁట! ధర్మజుఁడు శ్రీకృష్ణుని నిర్యాణముచే నిస్సహాయుఁడై "ప్రాగ్జ్యోతిష మాగధ త్రిగర్త సింధు గాంధారాది దేశస్థులు కురుక్షేత్రసంగ్రామమునం దమవారికిఁ గలిగిన యన్యాయమరణములకె కాక 'గోరుచుట్టుపై రోకటిపో' టనునట్లు అశ్వమేధయాగపు సేపమునఁ దమ్ముఁ బీడించి యపారధనమును గప్పముగాఁ బుచ్చుకొనుటచేఁ గినిసి సమయమునకై వేచుచుందు రనుభయము ధర్మజునకుఁ గలిగియుండును. కృష్ణునాలోచనాసహాయము కల్గుటచేతను బలవంతులగు యాదవులు బంధువులుగానుండుటచేతను బైనుడివిన మాగధాదు లేమియుఁ జేయలేకుండిరనియు స్వబంధులగు మాత్స్యలు పాంచాలురు మూలముట్టుగ నశించుటచే నన్యసహాయ మభావమయ్యెననియు, ధర్మజుఁడు తలఁచియుండును. దీనికినిదర్శనముగా నంతకుఁబూర్వ మూరుపేరులేని కిరాతులే మహాబలవంతుఁడును బ్రఖ్యాతిగన్నవాఁడు నగువిజయునిం జిమకఁగొట్టి యోడించుటచేతను, * స్వరాజ్యమునఁ బ్రజలు రాజశాసనోల్లంఘనమునకుఁ గడంగునట్లుండుటచేతను, దాక్షిణాదేశమున నుండిన నేదైన దండయాత్రచేసి పైనుడివిన మాగధాదులు తమ్ముఁ బదభ్రష్టులఁ జేతురనియే తమవంశాంకురమగు పరిక్షిత్తునకుఁ బట్టముగట్టుమని రాజ్యమును యుయుత్సునిపరముచేసి కృష్ణుని

* హస్తిపురిలోఁ గొందఱుప్రజలు నివేశనములకై హద్దుమీఱి సహదేవుఁడు చెప్పినతీర్పు నతిక్రమించినట్లు మహాప్రస్థానికపర్వమునఁ గలదు.

సంరక్షకునిగాఁ బరిక్షిత్తునకు నియమించి జంఘాబలముం జూపి త్రివిష్టపముం జేరిరి. దీనికిఁ జిలువలుపలువలు పిమ్మటఁ జేర్పఁబడియుండును.

శత్రువు పలాయితుఁడైనం దద్వంశమునందును దద్దేశమునందును విరోధభావము భారతీయుల కుండకపోవుట స్వభావము. మఱియు ధృతరాష్ట్రపుత్రుఁడగు యుయుత్సుఁడు రాజప్రతినిధియగుటచేఁ బ్రజలలోఁ దృప్తియుఁ గలిగెను. పరిక్షిత్తు యుయుత్సునివల్ల రాజనీతిని నేర్చి కృపునికడ నస్త్రశస్త్రవిద్యలునేర్చి ప్రజారంజకముగాఁ బరిపాలించుట యొకాక యన్యులతో విరోధముఁ బెట్టుకొనకుండుటచే నితరులును బరిక్షిత్తును ద్వేషింపరైరి. దీనినిగూర్చి మహాభారతముననే యిట్లు కలదు.

(1) శ్రీమంతుఁడు మహాబలవంతుఁడు ధర్మమువలననే ధర్మముఁ దెలిసినవాఁడు నగు పరిక్షిత్తు ధర్మము మూర్తీభవించినట్లు భూదేవిని బాలించెను. అతనిని ద్వేషించువారెవరును లేరైరి. అతఁ డెవ్వరిని ద్వేషింపనులేదు. అతఁడు సర్వభూతములయందును బ్రజాపతివలె సముఁడయ్యెను. బ్రహ్మక్షత్రియ వైశ్య శూద్రులు తమతమ కర్మము

(1) శ్లో... ధర్మతో ధర్మవిద్రాజా ధర్మో విగ్రహవానివ
రరక్ష పృథివీం దేవీం శ్రీమానతులవిక్రమః
ద్వేష్టార స్తస్య నైవాసన్ స చ ద్వేష్టి న కంచన
సమ స్సర్వేషు భూతేషు ప్రజాపతి రివాభవత్
బ్రాహ్మణాః క్షత్రియా వైశ్యా శ్శూద్రాశ్చైవ స్వకర్మసు
స్థితా స్సుమనసో రాజన్ ! తేన రాజ్ఞా స్వధిష్ఠితాః
విధవాऽనాథవికలాన్ కృపణాంశ్చ బభార సః
సుదర్శ స్సర్వభూతానా మాసీ త్సోమ ఇవాపరః
తుష్టపుష్టజన శ్శ్రీమాన్ సత్యవా గ్దృఢవిక్రమః
లోకస్య చైవ సర్వస్య ప్రియ ఆసీ న్మహాయశాః
ప్రజా ఇమా స్తవపితా షష్టివర్షాణ్యపాలయత్. ఆదిపర్వ.

లయందు మంచిమనస్సుకలవారై మెలఁగిరి. ఆమహారాజు వితంతువులను అనాథలను అంగవైకల్యముగలవారిని దీనులను భరించెను. ఆతఁడు సర్వభూతములకు రెండవచంద్రునివలె సుదర్శనుఁడయ్యెను. సంతోషింపఁబడిన పోషింపఁబడిన జనులుకలిగినట్టియు సత్యవాక్కులుకలిగినట్టియు దృఢపరాక్రముఁడైనట్టియు మహాకీర్తిమంతుఁడైనట్టి యామహారాజు సమస్తప్రజలకుఁ బ్రియుఁడయ్యెను. అట్లా పరీక్షిన్మహారాజఱువదేండ్లు (1) పరిపాలనముఁ జేసెను.

ప్రజలను సర్వసమత్వముగాఁ బాలించుటయేకాక వితంతువులను (పాండవులనాఁడు వారు గంగాప్రవేశము చేయించినట్లుకాక) పోషించుటయు ననాథలను గాపాడుట యనువిశేషాంశములచే జనసామాన్యము యొక్క భక్తికిఁ బరీక్షిత్తు పాత్రుఁడయ్యెనని చెప్పవలసియున్నది. సర్వప్రజారంజకుఁడగు ప్రభువగుటచేతనె పరిక్షిత్తును బ్రజలు ,అగ్నిషోముల' తోను దేవ్రనీతోడను బోల్చి విశేషముగ వినుతించిరి. పరిక్షిత్తుఁగూర్చి మహాభారతముననేకాక వైదికవాఙ్మయమగు ,, అథర్వసంహితలోను, ఐతరేయబ్రాహ్మణములోను " గూడ నాతఁడు సత్ప్రభువనియే చెప్పఁబడియున్నది. అథర్వసంహితలోని యంశము లెట్లుండెనో చూడుఁడు.

(1) ఓగాయకుఁడా! పశువులను భాగ్యమును సమకూర్పఁగలఋక్కును బఠింపుము. విలుకాఁడు విశిఖమును గుఱిపెట్టునటులు దేవతలకుఁ బ్రార్థనమును సిద్ధము చేయుము.

---

(1) మహాభారతవ్యాఖ్యాత యగునీలకంఠాచార్యుఁడు ,షష్టివర్షాణ్యపాలయత్' అనువాక్యమునకు వ్యాఖ్యానంజేయుచు పరిక్షిత్తు అఱువదేండ్ల వయస్సువచ్చు వఱకే(అనఁగా మూఁడేండ్లప్రాయమున రాజ్యమునకు వచ్చి యిరువదియేడు సం.లు) పాలించెనని వ్రాసియున్నాఁడు ఈయంశము నింకను శోధింపవలయును.

(1) ప్రశేభరం భరస్వ గోవిదం వసువిదం। దేవత్రేమాం వాచం కృణోఘేవ వీరో అస్తా॥

(2) పరిక్షిత్తునకును విను(డు. ఆత(డందఱుప్రజలకు(బ్రేమాస్పదు(డగురాజు. మానవులకు భగవంతు(డగునగ్నివలె నధికు(డు.

(3) బీటలలోనుండి పడినయవధాన్య మాకాశమునందలి వెలు(గుకొఱకు(బైకి(బొడుచుకొనివచ్చుచున్నది. పరిక్షిత్తు పాలించుచున్న రాజ్యమున(బ్రజలు సుఖముగా వృద్ధినొందుచున్నారు.

(4) పరిక్షిత్తు సింహాసనమెక్కి మాకు క్షేమముం జేయుచున్నా(డు (అని) గృహనిర్మాణముం జేసికొనుచు నొకకౌరవ్యు(డు భార్యతో ననుచున్నా(డు.

(5) పరిక్షిన్మహారాజుయొక్క రాజ్యమునందు భార్యభర్తను గూర్చి నీకేమి తెత్తును! పెరుగా! పాయసమా! మద్యమా! అని యడుగుచున్నది.

మహాభారతములోని పరిక్షిత్తుయొక్క యోగ్యమగు పరిపాలనా వర్ణనమును అథర్వసంహితలోని పరిక్షిత్స్వరూపకమగు వర్ణనము దృఢపఱచుచున్నది. మఱియు(బరిక్షిత్తునుగూర్చి పై (కుంతాపసూక్తమునకు బ్రాహ్మణమైన ఐతరేయబ్రాహ్మణవాక్యమును(గూడ(బరిక్షిత్తు నగ్నితోను సంవత్సరముతోను బోల్చి వర్ణించుటచే(బరిక్షిత్తు ప్రజారం

(2) రాజ్ఞో విశ్వజనస్య యో దేవో మర్త్యాఅతి| వైశ్వానరస్య సుష్టుతిమా శ్రుణోతా పరిక్షితః||

(3) అభీవస్వః ప్రజహితే యవః పక్వః పథోబిలం| జనః సభద్రమేధతే రాష్ట్రే రాజ్ఞః పరిక్షితః||

(4) పరిక్షిన్నః క్షేమమకరత్తన ఆసనమాచరన్| కులాయం కృణ్వన్ కౌరవ్యః పతిర్వదతి జాయయా||

(5) కతరత్త ఆహరాణి దధి మన్థం పరిస్రుతం జాయా పతిం విపృచ్ఛతి రాష్ట్రే రాజ్ఞః పరిక్షితః||

అథర్వసంహిత. కా 20 సూ. 128 (కుంతాపసూక్తము.)

జకముగా రాజ్యముఁ జేసినట్లు విశేషముగా స్పష్టమగుచున్నది. ఇంకనొకవిశేషముకలదు. పై కుంతాపసూక్తపుఋక్కులలో (4) కౌరవ్యుఁడొకఁడు గృహనిర్మాణముఁ జేసికొనుచు భార్యతోఁ బరిక్షిత్తుసింహాసనమెక్కి మాకు క్షేమముఁ జేయుచున్నాఁ డనుటచే ధర్మజునినాఁడు నానాకష్టములననుభవించి దేశభ్రష్టులైన కౌరవులను దిరిగి హస్తిపురికి తప్పించి వారుగృహములఁ గట్టుకొని నివసించునట్లు చేసెనని తోఁచుచున్నది. కాని కాలాంతరమున నాకౌరవులు రాజ్యమునఁ బరిక్షిత్తుతో సమానమగు గౌరవమునే పొందియున్నారని యీక్రింది యైతరేయబ్రాహ్మణవాక్యముచే నూహింపఁబడుచున్నది.

(1) "దేవత లేకల్యాణకర్మమును జేసిరో యది కారవ్యులచే (ప్రజలు) పొందుచున్నారు. యజమాను లేకల్యాణకర్మమును జేసిరో యాకల్యాణకర్మమును యజమానులు కారవ్యులచేఁ బొందుచున్నారు."

అథర్వసంహితలోఁ గౌరవ్యుఁడొకఁడు గృహముఁ గట్టుకొనుచున్నట్లు మాత్రమె అనఁగా నవీనముగా హస్తిపురిం జేరినట్లే చెప్పఁబడినది. ఐతరేయబ్రాహ్మణమునఁ బైసూక్తమును బ్రాహ్మణించుటలోఁ గారవ్యులు దేవతలుచేసిన శుభకర్మములఁ జేయుచుండిరనియు యజమానులు కారవ్యులచేఁ దామ చేయుకర్మములఁ జేయించుకొనుచుండిరనియుఁ జెప్పఁబడుటచే దుర్యోధనాదుల సంతతివారు క్రమముగాఁ బరిక్షిద్రాజ్యమునఁ బ్రవేశించి ప్రధానోద్యోగపదముల నాక్రమించి రని తోఁచుచున్నది.

---

(1) న్యాంఖః. కారవ్యాః శంసతి దేవావై యత్కించకల్యాణం కర్మాకుర్వం స్తత్కారవ్యాభిరవాప్నువం స్తథైవ తద్యజమానా యత్కించకల్యాణం కర్మాకుర్వం తి తత్కారవ్యాభిరాప్నువంతి.

ఐతరేయబ్రాహ్మణ. అధ్యా 30 ఖం. 6.

మఱియొకవిశేషము. ‘‘పరిక్షిత్, కారవ్య’’శబ్దములను ‘‘న్యూంఖ’’ గాఁజెప్పవలయునని యైతరేయబ్రాహ్మణము చెప్పుచున్నది.(1) ‘న్యూంఖ’ గాఁజెప్పుట నాఁటికాలమునఁ బ్రభువులువచ్చునపుడు యజ్ఞములలో వారిపేరికి ముందుచ్చరించు నొకగౌరవస్వరప్రయోగము. ఆ న్యూం

---

(1) ‘న్యూంఖ’ యనఁగా షోడశోకారోచ్చారణమైనపిమ్మట పదము నుచ్చరించుట యని ‘‘యజ్ఞకర్మణ్యజపన్యూంఖ సామసు’’ అనుపాణినిసూత్రమునకుఁ గాశికాభాష్యటీకాకారుఁడగు ‘హరదత్తుఁడు’ తనపదమంజరీ టీకలో వ్రాసియున్నాఁడు. ఈయంశముఁగూర్చి నాచేరచింపఁబడిన ‘పరిక్షిత్తు’ అనుపుస్తకమున వివరించితిని. ఈ కుంతాపసూక్తములోని ‘న్యూంఖోచ్చారణమును, ఆంధ్రదేశస్థశ్రోతులుషడోకారయుక్తముగా నుచ్చరింతురు. అమరవ్యాఖ్యాతయగు ‘లింగాభట్టు’ తనవ్యాఖ్యలో న్యూంఖయన షడోకారపుంజమేయని చెప్పియున్నాఁడు దీనింగూర్చి యింకను శోధింపవలెను. మఱియొకవిశేషము. అథర్వసంహితలోని ‘కుంతాపసూక్తము’ ఋక్సంహితనుండి గ్రహింపఁబడినదైయుండును. కావుననే ఋగ్వేదబ్రాహ్మణమగు నైతరేయమున దానికిఁ బ్రవేశము కలిగినది. ఇప్పటి ఋక్ (శాకల్య) సంహితలోఁ గుంతాపసూక్తము కానరాదు. ఈకుంతాపసూక్త మన్యమగు ఋక్శాఖలోనిదయియుండును. నేఁడుకాన్పించు నథర్వసంహితయంతయు సాయనాచార్యులవారికి లభింపలేదు. అందువలననే సభాష్యకముగా ‘హరినారాయణఆప్టేపండితుఁడు’ పునాలో ముద్రించిన ప్రతిలోఁ గుంతాపసూక్తమునకు భాష్యములేదు. సాయనాచార్యులు ఐతరేయబ్రాహ్మణ భాష్యమున నీకుంతాపసూక్తము ‘ఖిల’ సూక్తములోనిదని చెప్పియున్నారు. మఱియు నైతరేయబ్రాహ్మణమునఁ గౌరవ్యశబ్దము ‘‘కారవ్య’’ అని చెప్పఁబడెను. ఈకారవ్యశబ్దమున కర్థము ‘ఇంద్రుఁడు’ (కారుశబ్దోపితాః కారవ్యాః కారు రింద్రః) అనివిద్యారణ్యుఁ డర్థమును వ్రాసియున్నాఁడు. కాని నేఁడు ‘‘బర్లిన్, పునా, లాహోరు’’ లలో ముద్రింపఁబడిన యథర్వసంహితలోని కుంతాపసూక్తమునఁ గౌరవ్యశబ్దమే కలదు. ఐతరేయబ్రాహ్మణమువాఁడు కౌరవ్యశబ్దముఁ గారవ్యయని యుచ్చరించిరేమో! మఱియుఁ గుంతాపసూక్తమున గౌరవ్యుఁడు గృహమునుగట్టుకొనుచున్నట్లున్నది. కారవ్యుఁ డింద్రుఁడైన నాతఁ డింటివి గట్టుకొనుచున్నాఁ డనుట యయుక్తముకాదా! కాన అథర్వసంహితలోని కుంతాపసూక్తము సాయనునకు లభింపనందుననే యిట్లు కారవ్యశబ్దమున కింద్రుఁడను వేఱగునర్థముఁ జెప్పియున్నాఁడని తలంపవలసియున్నది.

ఘోచ్చారణమును (కుంతాపసూక్తాంతర్గతమగు పారిక్షితి కారవ్యపదములను) ‘‘బ్రాహ్మణాచ్ఛంసి’’యను ఋత్విక్కు చేయవలెనని యైతరేయబ్రాహ్మణము చెప్పుచున్నది. అనఁగాఁ బరిక్షిత్తుకాలమున నాతనితో సమానముగాఁ గౌరవులు యజ్ఞాదులఁజూడనేఁగినపు డాయజ్ఞములలో గౌరవించుచుండిరని స్పష్టమగుచున్నది. న్యూంఖోచ్చారణ మిపు డాంగ్లప్రభువులకుఁజేయు “ హిప్పిహిప్పిహురేన్ ’’ అను నుత్సాహవాక్యసమమగును. పరిక్షిత్తుకాలమున దుర్యోధనునిపుత్రుఁ డొకఁడుండినట్టులు కాన్పించును. కౌరవ్యుఁ డొకఁడు కలఁడని యథర్వసంహితలోఁ గలదు. ఆకౌరవ్యునకుఁ గలగౌరవము పరిక్షిత్తుతో సమానముగా నుండెనని యైతరేయబ్రాహ్మణము చెప్పుచున్నది. మఱియుఁ ‘భాస’ మహాకవి నేఁటికి రెండువేలేండ్లనాఁడు రచించిన ‘‘ఊరుభంగ’’ నాటకమున దుర్యోధనుఁడు తొడలువిఱిగి పడినపుడు బాలుఁడైన ‘‘దుర్జయుఁడు’’ అనుపుత్రుఁడు వచ్చి తండ్రితో సంభాషించినట్లు వ్రాసియున్నాఁడు. ఆబాలుని సుయోధనమరణానంతరము తల్లిపుట్టినింటివారు (కళింగదేశపువారు) తమదేశమునకుఁ దీసికొనిపోయి పెంచి పెద్దవానిఁగఁ జేసిరేమో! ఆకౌరవ్యుఁడే యథర్వవేదమునఁ జెప్పఁబడినవాఁడై యుండునేమో! మఱియుఁ బాండవులు మహాప్రస్థానికమున కేఁగునపుడు ధర్మజుఁడు తన రాజ్యమునంతయు యుయుత్సుని పరముచేసి పరిక్షిత్తునకుఁ బట్టాభిషేకము చేయుమనుటలోఁగూడ విశేషముకలదు. ముప్పదియాఱేండ్లవయస్సుకల పరిక్షిత్తునకే ధర్మజుఁడేలరాజ్యాభిషేకముం జేయరాదు? ఇందును ధర్మజుని రాజనీతి నైపుణ్యము కాన్పించుచున్నది. వైశ్యాపుత్రుఁడగు యుయుత్సునకు రాజ్యాభిషేకార్హతలేదు. (1) కావ యుయుత్సుఁడు రాజ్యమును రాజప్రతినిధిగానుండి పాలించునే కాని రాజుగానుండఁడు.

(1) శ్రుతిః ‘‘వైశ్యాపుత్రం నాభిషించేత్.’’ కృష్ణయజుర్వేద.

తనకప్పనసేసినరాజ్యమును బరీక్షిత్తునకు రాజ్యాభిషేకముఁజేసి దుర్యోధన పుత్రుని రప్పించి యాతనికిఁ బ్రాచీనపుకౌరవులకుఁగల గౌరవముల నొసంగునట్లు పరీక్షిత్తుచేఁ జేయించియుండును. అదియే యథర్వవేదోదిత కౌరవ్యునివాక్యము. పరీక్షిత్తుయొక్క యోగ్యతనుగూర్చి శమీకముని పరీక్షిత్తు ప్రపితామహుఁడగు పాండురాజువలె సుపరిపాలనముఁ జేయుచున్నాఁడని తనకుమారుఁడగు శృంగిమునితోఁ జెప్పియున్నాఁడు.

శమీకుఁడు పరీక్షిత్తుపాలనమును పితామహుఁడగు ధర్మజునిపాలనముతోఁ బోల్పక పాండునిపాలనముతోఁ బోల్చుటకు హేతువేమి? ధర్మజునిపాలనమున దేశము నానాకష్టములను పొందినదనుటయేకాక, జ్ఞాతులనఁబడు కౌరవులకు బహుకష్టములఁ గలిగించెను. పాండురాజు ధృతరాష్ట్రుఁ డంధుఁడై రాజ్యార్హుఁడు కాకుండినను దా నాధృతరాష్ట్రుని సింహాసనమెక్కించి యాతనికిఁ బెక్కు మర్యాదలఁగలుగఁ జేసియుండెననియుఁ బరీక్షిత్తుకూడనట్లే రాజ్యచ్యుతినొంది దేశభ్రష్టుఁడైన దుర్యోధనపుత్రుని దెచ్చి స్వసమానగౌరవముల నాతనికిఁ గలుగఁజేసి యుండెననియు శమీకునివాక్యము స్పష్టపఱచుచున్నది.

(1) పరీక్షిత్తును, కౌరవ్యునిఁ గూర్చిచెప్పిన వేదవాక్యములకు 'నారాశంసి' యను పేరు కలిగినట్లు ఐతరేయబ్రాహ్మణమునఁ గలదు.

---

(1) అథర్వవేదోదిత పరీక్షిత్తు ఐతరేయబ్రాహ్మణోదిత జనమేజయుఁడు పాండవులపౌత్ర ప్రపౌత్రులని నేనువ్రాయఁగా శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారు వేదము పౌరుషేయమా? కాన వేదోదిత పరీక్షిజ్జనమేజయులు పాండవేయసంతతికాదనియు జైమినియొక్క పూర్వమీమాంసలో వేదోదితపురుషులు యజ్ఞాదిక్రతువులంజేసినరాజశ్రేష్ఠులనియు వ్రాసియున్నాఁడనిరి. కృష్ణమూర్తిగారి వ్రాఁత అవ్యాప్తిదోషయుక్తముగా నున్నది. వేదమపౌరుషేయమైనచో నీపరీక్షిదాదులు పాండవులసంతతివారుకాకుండినను, తత్పూర్వికులైన నగుదురుగదా! వారుమాత్రమెట్లు అపౌరుషేయ వేదములోఁదూరిరి? అపౌరుషేయవేదమున నొకమనుష్యుని పేరెట్లు ప్రవేశించును? కాన కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి

'నారాశంసి' యనఁదగుఁ గూర్చి చెప్పు ఋక్కులని నిఘంటువులలోను విద్యారణ్యభాష్యమునను గలదు. కాన నాఁటి వైదికఋషులు పరిక్షిత్తును, తదనుయాయుఁడగు కౌరవ్యుని విశేషముగా గౌరవించుచుండిరని స్పష్టమగుచున్నది. మొత్తమునకుఁ బరిక్షిత్తు రాజ్యము సర్వజనసుఖకరముగా నిరువదినాలుగేండ్లు ప్రవర్తించెను. (అఱువదేండ్లనికొందఱు) పరిక్షిత్తు "భద్రవతి" (మద్రవతి యని గ్రంథాంతరములలో గలదు.) యనునామెను బెండ్లియాడి యామెయందు "జనమేజయ, శ్రుతసేన, భీమసేన, ఉగ్రసేను"లను నల్వురసుతులం బడసి సుఖంబుగ నుండెను.

మనభరతఖండమున నేరాజ్యమును జాలకాలము స్థిరస్థాయిగ నుండలేదు. అందు కురురాజ్యము (ఢిల్లీప్రాంతరాజ్యము) తొందరలకు రాజులమార్పునకుఁ బ్రసిద్ధికెక్కి యున్నది. భరతఖండచరిత్రముఁ జదివినచో హస్తిపురప్రాంతరాజ్యపు టల్లకల్లోలము లెట్టి తద్రాజరాజ్యచ్యుతులై తత్కారణమున యావద్భరతఖండరాజ్యపరిణతులై వ్యాపించును. పాండవులకుఁ బ్రాచీనులగు 'సంవరణ, శంతనుల'కాలమున రాజ్యసంక్షోభ రాజపరిణామములు కలిగినవి. పాండవులనాఁటి బీభత్సము జగద్విదితము. పరిక్షిత్తునకుఁ బిమ్మటను "నిచక్నునినాఁడు, ఉదయనునినాఁడు" కురురాజ్యమున నుపద్రవములు కలిగినవి. 'మహమ్మదీయుల'నాఁటి ఢిల్లీరాజ్యబీభత్సములు జగద్విదితములు కదా !

పరిక్షిత్తుకాలమున యావద్భరతఖండ మెట్లుండెనో తెలియదు గాని, కురురాజ్యముమాత్రము సుపరిపాలితమై స్వారాజ్యముఁబోలె

గారి వ్రాఁత యుపాస్తమగుచున్నది. పరిక్షిన్నామములు పురాణములలో నల్వురకు గలరు. (1) అవీక్షితునిపుత్రుఁడు, (2) అనశ్వునిపుత్రుఁడు, (3) సుశోభనయనుమండూక కన్యకాభర్త. ఈతనికి శల, దలాదులు పుత్రులు. పైమువ్వురును పాండవేయ పరిక్షిత్తువలెఁ బ్రసిద్ధినొందినవారును యోగ్యులునుగారు. కాన వైదికవాఙ్మయోదిత పరిక్షిత్తు పార్థపౌత్రుఁ [illegible] యై యున్నాఁడు.

సుఖకరముగా నుండెను. పరిక్షిత్తు పాలనమునకు వచ్చునాటికి "సింధు కాశ్మీర గాంధారమద్ర బాహ్లీక" దేశప్రభువులగు "సైంధవపాత్రి గోనంద (కాశ్మీరదేశప్రభువు కురుసంగ్రామమునాఁటి కతఁడు బాలుఁడని హరివంశమునఁగలదు.) శకునిపాత్రి శల్యపౌత్ర, బాహికప్రపౌత్రులు బాలురుగానుండిరి. వీర్యవంతులగు సైనికులు కురుసంగ్రామమున నశించిరి. ఆదేశములలో బాగుగఁ బాలించు రాజులు లేకుండిరి. అందువలన నాదేశములు 'అల్లకల్లోలముగా' నుండినట్లు కాన్పించును. కర్ణపర్వములోని కర్ణ శల్యుల సంవాదములో శల్యునిపాలనములోనున్న మద్రబాహ్లీకదేశములలోని సాంఘికదురాచారములు, తత్రస్థ స్త్రీపురుషనైచ్యకృత్యములు వర్ణింపఁబడియున్నవి. అవి కురుసంగ్రామానంతరమున నచటనుండిన యకృత్యములే. పిమ్మట నేసాతిచేతనో మూలభారతగాథలోఁ జేర్పఁబడియున్నవి. కర్ణుఁడు పంచనదీప్రాంత దేశములస్థితినే దూషించియున్నాఁడు. ఆపంచనదీదేశము వేదములందు పవిత్రప్రదేశముగా నెన్నఁబడియున్నది. శల్య, శకుని బాహ్లీక భూరిశ్రవసులవంటి శీలవంతులు, వేదోదితాచారపరులు పాలించు కాలమునం గర్ణుఁడు నుడివినరీతి నుండునా? శల్యాదు లట్టిదురాచారముల నెఱఁపరా? కాన కర్ణోదితవర్ణనములనఁబడునవి కురుసంగ్రామానంతరపువే యైయున్నవి. కురుసంగ్రామానంతరము ముప్పదియాఱేండ్లకుఁ బవిత్రపంచనదీదేశమునుండి బయలు వెడలిన కిరాతులే యర్జును నోడించి కృష్ణుభార్యలం దోఁచుకొనిరి. అప్పటికాపంచనదీప్రాంతదేశము కిరాతసదృశజనపరివృతమై పాండవవిరోధులు కలదై యున్నది.

— తక్షకుఁడు —

పురాణములలో "కద్రూ కశ్యపులకు" శేష వాసుకి తక్షకాదీ

సహస్రనాగము లుద్భవించినటులు కలదు. వేదమునం దీక్రిందివారు సర్పముఖ్యులని కలదు.

(1) "తక్షకుఁడు, వైశాలేయుఁడు (విశాలయొక్క సుతుఁడు) ధృతరాష్ట్రుఁడు, ఐరావతుఁడు."

అనువారు సర్పరాణ్ముఖ్యులని 'సర్పబలి' క[illegible] యున్నారు. ఆవేదోదితుఁ డీతక్షకుఁడు కాఁడు. ఈతఁడు పాండవు లింద్రప్రస్థపురిని నిర్మించునాఁటికి 'అశ్వసేన, శ్రుతసేనులను' ఇరువురుపుత్రులతోడను, భార్యతోను ఖాండవ వనమున నివసించుచు నపుడపుడు కురుక్షేత్రమునం గూడ నివసించుచుండువాఁడు. కృష్ణార్జునులు ఖాండవవనమును దహించునాఁడి తక్షకుఁడు రెండవకుమారుఁడగు శ్రుతసేనునితోఁ గురుక్షేత్రమునసుండుటచేఁ జావలేదు. తక్షకునిభార్య నర్జునుఁడు చంపెను. (ఈస్త్రీహత్యాదోషము నర్జునున కెవరు నారోపింపలేదు.) అశ్వసేనుఁ డాపగ నెద నుంచుకొనియె కర్ణుఁజేరి పిమ్మట నర్జునునిచేతఁ జచ్చెను. పిమ్మట తక్షకుఁడేచటికేగెనో శ్రుతసేనుఁడేమయ్యెనో తెలియదు. జనమేజయుని సహాధ్యాయుఁడగు 'ఉదంకుని' కుండలాపహరణగాథలోఁ దక్షకుని పట్టణము దుర్గమమార్గములు కలదని వర్ణింపఁబడియున్నది. భూవివరమునుండి యాపట్టణమున కేగవలసినదైనట్లు వర్ణింపఁబడెను. ప్రాచీనులు దుర్గములను శత్రువుల కభేద్యమగురీతిని వనపర్వతాదులలో నేర్పఱచికొనుచుండిరి. కడచిన పదునెనిమిదవ శతాబ్దమునను అట్టిదుర్గములు పెక్కులుండెడివి. బొబ్బిలికోట బొబ్బిలియుద్ధము జరుగుకాలమున వనదుర్గముగానుండెనఁట! నేఁటికి మూఁబదియేండ్లకు ముందు బ్రిటీషువారు "సోమలిలాండు" (ఆఫ్రికా)లో నిట్టిదుర్గముల

(1) తక్షక వైశాలేయ ధృతరాష్ట్రైరావత స్తే జీవా స్త్వయి సద్యోభ్య పర్యాభ్యేనః పరిదేహి...ఏకాగ్నికాండమంత్రపన్నః.

పైకే దాడివెడలిరి. తక్షకుఁడును పాండవులకు జడిసి కురుక్షేత్రయుద్ధానంతరము దుర్బల పరిపాలనములోనుండిన పంచనదీప్రాంతప్రదేశములోఁ గొంతదేశమును స్వాధీనపఱచికొని తక్షశిలానగరము నిర్మించి పరిపాలించియుండును. తక్షశిల యీతక్షకనిర్మితమె. ఇప్పుడు తక్షశిలానగరశైథిల్యములను దొరతనమువారి భూగర్భపరిశోధకులు శోధించుచున్నారు. ఆ పట్టణము నేలమట్టమునకు లోపలనేయున్నదట! ఉదంకునిగాథలోని వర్ణనమున కీవర్ణనము సరిపోవుచున్నది. తక్షకుఁడు పాండవులు బలవంతులై యుండినంతకాలము జడిసి తలనెత్త లేదు. అర్జునునోడించిన కోయ లీతనిసంబంధులై యుందురు. పాండవులు గతించినపిమ్మటనుగూడ యుయుత్సాదులుండినంతకాలము తక్షకుఁడు తలయెత్తినట్లు కాన్పింపదు. మఱియు రాజ్యములోని వారందఱును బరిక్షిత్తుపై భక్తితత్పరులుగా నుండుటచేఁ గూడఁ దక్షకుఁడేమిసేయుటకును వీలుకలుగలేదు.

ఇట్లుండ, పరిక్షిత్తొకనాఁడు వేటకేఁగి యలసి దారితప్పి తప్పికతో 'శమీకమహర్షి' వివిక్తముగాఁ దపముసేయుచోటునకేఁగి నీటినడుగ సమాధినిష్ఠాగరిష్ఠుఁడగు శమీకుఁడీయఁడయ్యె. అందులకుఁ బరిక్షిత్తుగినిసి రాజసముచే నచటనున్న మృతసర్పమును ధనుష్కోటినెత్తి శమీకుమెడను వైచి వెడలిపోయెను. శమీకుఁ డందులకేమియుఁ గోపింపక యూరకుండెనుగాని క్రోధియు యువకుఁడు నగుశమీకునిపుత్త్రుఁడౌ 'శృంగి' ముని యీవృత్తాంతమును విని పరిక్షిత్తుపై నలిగి పాండవజాతిపైఁ గోపముకల్గు తక్షకుఁ బరిక్షిత్తుంజంపఁ బ్రోత్సాహపఱచెను శృంగిశాపముచేఁ దక్షకుఁడు చంపెనని లోకశ్రుతికలదుగాని శృంగిచేఁ బ్రేరేపింపఁబడియె తక్షకుఁడు పరిక్షిత్తుంజంపెనని జనమేజయుఁడూతలఁచియున్నాడు.* తక్షకుఁడు తన్నుఁ జంపునని పరిక్షిత్తునకుఁ దెలిసి ప్రాయోపవేశమునొంది

* ఆదిపర్వ. 50 అధ్యా.

శ్రీశుకునివల్ల వేదాంతోపదేశమునందినట్లు భాగవతమునం గలదు. కాని మహాభారతమునం దానికి విరుద్ధముగాఁ బరిక్షిత్తు ప్రాణసంరక్షణమునకై యతిజాగరూకతతో నుండినట్లు వర్ణింపఁబడియున్నది.

పరిక్షిత్తుం జంపుటకు శృంగిప్రోత్సాహమునఁ దక్షకుఁడు వచ్చుచు విషవైద్యుఁడగు కశ్యపునకు లంచమిచ్చి మఱలించుట మొదలగు నంశములు భారతపాఠకులకు విశదమె. తక్షకుఁడు మాయావేషములుగల నాగకుమారులచే విషమిశ్రఫలాదులను బరిక్షిత్తునకంప వానినాతఁడుపయోగించి అందులోని విషక్రిమి కఱువ మృతినొందినట్లును వెంటనె పరిక్షిత్తుండిన మేడకూడ దగ్ధమైనట్టుల భారతమున నొకస్థలమునను * పరిక్షిత్తుండినమేడను బరిక్షిత్తునుగూడఁ దక్షకుఁడు విషాగ్నిచే దహించినట్లు మఱియొకచోటునను గలదు. ఆరెండవయంశముఁ జూడుఁడు.

« ఆకశ్యపుఁడను బ్రాహ్మణుఁడు వెళ్లినపిమ్మటఁ దక్షకుఁడు మోసముతో సమీపించి నీకుఁ దండ్రియు ధార్మికుఁడును రాజశ్రేష్ఠుఁడును మేడపై నుండినవాఁడు నగు నాపరిక్షిన్మహారాజును బ్రాసాదమును విషాగ్నితో దగ్ధముచేసెను." (ఇది మంత్రులు జనమేజయునకుఁ జెప్పిన యంశము) తక్షకుఁడు పండ్లను విషపూరితములు గావించి వానిచేఁ బరిక్షిత్తుం జంపించియుండుట సత్యాంశమైయుండును. చాణక్యుఁడు నవనందులతండ్రిని విషవలములచేతనె చంపినట్లు (ముద్రారాక్షసమునఁ) గలదు. అట్లు విషప్రయోగములంజేయుట నాఁటివారిలోనె కాక రాజకీయపు విరోధములచే మహారాజులకును మహారాజపుత్రులకును విషప్రయోగములఁ జేయువా రీనాఁడును గలరని వినుచుందుము.

* శ్లో...... తస్మిన్ ప్రతిగతే విప్రే ఛద్మనోపేత్య తక్షకః
తం నృపం నృపతిశ్రేష్ఠం ధార్మికం పితరం తవ
ప్రాసాదస్థం య త్తమపి దగ్ధవాన్ విషవహ్నినా.
ఆదిపర్వ. 50 అధ్యా.

జనమేజయుఁడు (1)

పాండవవంశవర్ధనుఁడును భద్రవతీపరీక్షిత్తులకుఁ బుత్రుఁడు నగు జనమేజయుఁడు, తండ్రి తక్షకవిషాగ్నిచే దగ్ధుఁ డగునాఁటికిఁ దండ్రిని గుర్తెఱుఁగని బాలుఁడై యుండెనఁట !

పరీక్షిత్తు మృతినొందిన వెంటనె పురోహితుఁడు పరీక్షిత్తునకు నంత్యకర్మములఁ జేసె ననియు మంత్రిసామంతాదులు జనమేజయుని సింహాసనమున నునిచి పట్టాభిషిక్తుం జేసి రనియు మంత్రులు కాశీదేశాధిపుఁడగు 'సువర్ణవర్మ' కడ కేగి యాతనిపుత్రిక యగు 'వపుష్టమ'నడిగి యామెను జనమేజయునకు వివాహాముచేసి రనియు జనమేజయుఁడు వపుష్టమయందు బద్ధానురాగుఁడై యన్యవనితాసక్తుఁడు గాక యామెతోడనె వనవిహారాదికము సల్పుచుండువాఁ డనియు, వపుష్టమయు జనమేజయు నానందవార్ధి నోలలాడించుచుండినదనియు; ఆదిపర్వమున వర్ణింపఁబడియున్నది.

---

(1) పాండవవంశవర్ధనుఁ డగుజనమేజయుఁడు కాక మఱియైదుగురు జనమేజయులు పురాణేతిహాసాదులలోఁ గాన్పించుచున్నారు.

1 దుష్యంతుఁ డనుచంద్రవంశపురాజునకును 'లాక్షి' యనుస్త్రీకి జన్మించినవాఁడు.

2 కురుమహారాజు పుత్రుఁడు; తల్లి వాహిని యను నామె.

3 పూరునిపుత్రుఁడగు పరీక్షిత్తునకుఁ గౌసల్యాదేవికి జన్మించినవాఁడు. ఇతని భార్య సునంద. ఈతఁడు 'గార్గ్యుఁ'డను ఋషియొక్కపుత్రుం జంపి బ్రహ్మహత్యాదోషము నొందెను. స్త్రీహత్యగూడఁ జేసెను. అపాపపరిహారమునకై "ఇంద్రోతుఁడు" అనుశౌనకమునిపుత్రుఁడు 'అధ్వర్యవముఁ' జేయగ నశ్వమేధయాగముఁ జేసెను. ఆచరిత్రము విపులముగా భారతమున శాంత్యనుశాసనికపర్వములలోను, హరివంశబ్రహ్మాండపురాణములలోను గాక 'శతపథబ్రాహ్మణము' నను వర్ణింపఁబడియున్నది.

4 పార్వతీయపు రాజు. పాండవపక్షమునఁ బోరి దుర్యోధనసోదరుఁ డగు దుర్ముఖునిచేఁ జచ్చెను.

5 ద్రుపదునిజ్ఞాతి. పాండవపక్షమునఁ బోరి మృతినొందెను.

ఆదిపర్వారంభమున జనమేజయుఁడు దీర్ఘసత్త్ర మొక్కటి చేయు చుండఁగ నాయజ్ఞశాలలోనికి (1)'సరమ' యను దేవతలకుక్కయొక్క పుత్త్రుఁడగు 'సారమేయుఁ' డనుకుక్క రాఁగా జనమేజయునిసోదరు లగు 'శ్రుతసేనాదు' లాకుక్కను గొట్ట నాకుక్క యేడ్చుచుఁ దనతల్లి యగు 'సరమ'తో నావృత్తాంతముఁ జెప్ప నాదేవశుని జనమేజయుకడకు వచ్చి యనపరాధియగు నాపుత్త్రుం గొట్టుట యుక్తమా! ఇందువలన మీకు దృష్టమగు భయము రాఁగల దని శపించి యంతర్హిత యయ్యె నని కలదు. జనమేజయుఁడు దేవశునివాక్యముల కాశ్చర్యవిషాదముల నొంది తనకు దేవశునిశాపము తగలకుండఁగఁ దగుమంత్రతంత్రముల నుపయోగించు పురోహితునకై వెదకుచు నొకవనమున 'శ్రుతశ్రవుఁ' డను వానిపుత్త్రుఁడు 'సోమశ్రవుఁ' డను వేదవేదాంగవేత్త ను దగినవా నిఁగ నాలోచించి శ్రుతశ్రవునితో నీకుమారుని నాకుఁ బురోహితు నిఁగా నిమ్మన, శ్రుతశ్రవుఁడు నాకు నాగకన్యయం దీసోమశ్రవుఁడు పుట్టె ననియు, ఈతని కేబ్రాహ్మణుఁ డేమి యడిగిన దానిని వెంటనే యిచ్చు నభ్యాసము కల దనియు, అట్లు సోమశ్రవుఁడు దాన మిచ్చు టకు నీ వోపినయెడల సోమశ్రవునిఁ బురోహితునిఁగా వరింపవచ్చు ననియుఁ జెప్ప, నాతనిచే శాంతికి పౌష్టిక క్రియలం జేయించుచుండి

---

(1) మంత్రప్రశ్నములందు బాలురకుఁ గలుగు రోగములలో "శ్వగ్రహము" (శునకరూపగ్రహము) కల దని తత్పరిహారక హోమాదులను జెప్పినయంశములు కలవు. ఆమంత్రములలో సరమ యనుశుని ఆమెకుమారుఁడు సారమేయుఁడు (భారతములో జెప్పఁబడినవారు)మాత్రమేకాక, సరమయొక్క భర్త "రోహితుఁడు" అని యుఁ గలదు. మఱి యాఱుకుక్కగ్రహములును జెప్పఁబడినవి. "బహ్వృచశాఖ" వారు సరమాసూక్తముం జపింతురని మంత్రప్రశ్నభాష్యకర్త యగు హరదత్తుఁడు వ్రాసి యున్నాఁడు. జనమేజయసోదరులు సరమాపుత్త్రుం గొట్టుట యన నేమో! విజ్ఞులు పరిశీలింతురుగాక.

తాను 'తక్షశిలా' దేశముపై దండయాత్రను జేసి జయించె ననియుఁ గలదు.

పిమ్మట ధౌమ్యప్రశిష్యుఁడును వేదశిష్యుఁడును జనమేజయునకును (1) పౌష్యుఁ డనురాజునకును సహాధ్యాయుఁడు నగు నుదంకుఁడు తనగురుపత్నికి, పౌష్యునిభార్యయొక్క కుండలములను దెచ్చుటకుఁ బోయి తెచ్చునపుడు మార్గమధ్యమునఁ దక్షకుఁడు మాయచేసి యా కుండలముల నపహరింప నుదంకుఁ డెట్లో కష్టపడి తక్షకునివలనఁ గుండలములను దిరిగి పొంది గురుపత్నికిచ్చి గుర్వానతిచేఁ దపస్సుఁ జేసె నని యు, కాని తక్షకుఁడు తనకు గల్గించిన యపకారమును మదిలో నుంచుకొని జనమేజయుకడ కేగి మంత్రులతోఁ గూడిన జనమేజయుతోఁ దక్షకుఁడు తనకుఁ గల్గించిన యుపకారముఁ జెప్పి మఱియు, నీతండ్రియగు పరీక్షిత్తు నాదుర్మార్గుఁడే చంపెను గాన తక్షకుని నాతనివంశస్థులం గూడ సర్పయాగముచేసి నశింపఁజేయుమనియు జనమేజయునిం బురికొల్పి యాతనిచే నట్లు చేయుద ననిపించుకొని యుదంకుఁడు తనయాశ్రమమున కేగె నని కలదు.

జనమేజయుఁడు మంత్రులతో నాలోచించి సర్వసర్పనాశకముగా సర్పయాగముఁ జేయుచుండినపుడు పెక్కండ్రు "వాసుకి, తక్షక, ధృతరాష్ట్ర, ఐరావత, కౌరవ్య" కులసంభూతులగు నాగులు హోతచే నాహూతులై యజ్ఞకుండమునం బడి దగ్ధులైరట! అందు మడసిన ముక్కిడిమూఁకకాక ప్రసిద్ధులెనుఁబదినల్వురై యుండిరి. తక్షకుఁ డీయుపద్రవముఁ జూచి భీతచేతస్కుఁడై స్వర్గమున కేగి యిం

(1) అశ్వమేధపర్వమున నుదంకుఁడు 'సౌదాసుఁ'డను రాజుభార్యయగు 'మదయంతి' కుండలములు అడుగఁ జనె నని కలదు. పౌష్యునకు సౌదాసుఁడను వేఱు పేరు కలదేమో మదయంతీ సౌదాసులకథ ఆదిపర్వములోను గలదు. దానికి నశ్వమేధపర్వగాథకుం గొంతపోలిక లదు.

ద్రుని శరణుఁ జొచ్చెనఁట! ఇంతలో 'వాసుకి' యను సర్పరాజునకు సోదరి యగు 'జరత్కారు' యనునామెకు 'జరత్కారుఁ' డనుమునివలనఁ బుట్టిన 'అస్తీకుఁడు' అను ముని వాసుకిచేఁ బ్రోత్సహింపఁబడి యాగమునకు వచ్చి జనమేజయుని దత్కృతయజ్ఞమును ఋత్విగ్గణమును విశేషముగా స్తోత్రముచేసి వారిమెప్పునొంది నీ కేమికావలసిన దానిచ్చెదనని జనమేజయుచే ననిపించుకొనెను. ఈలోఁగా 'హోత'చే నాహూతుఁడై యింద్రునిచేఁ ద్రోసివేయఁబడిన తక్షకుఁ డంతరిక్షమార్గమునుండి యగ్నికుండమున భయభ్రాంతుఁడై పడఁబోవుచుండ నస్తీకుఁ డాఁగుమాఁగుమని తక్షకునాఁపి 'రాజా! సర్వసర్పనాశకహేతు వగునీసర్పయాగము నాపి సర్పకులమును రక్షించుటయే నా కొసఁగవలసినవర' మని వేఁడఁగా ఋత్విక్కు లందఱును దానికి జనమేజయుని బ్రోత్సాహపఱచి యా యజ్ఞమును ముగించునట్లు చేసిరి. రాజు యజ్ఞాంతమున ఋత్విక్కులకుఁ దక్కినవారికి భూరిదక్షిణల నిచ్చి యస్తీకుని గౌరవించి తాఁ జేయఁబోవు 'అశ్వమేధయాగము'న కాతనిని రమ్మని కోరెను. ఆతఁడట్లే వచ్చెద నని చెప్పి సర్పకులస్థుల మెప్పు నొందెను.

పిమ్మట జనమేజయుఁడు మంత్రిసామంతాదులతోఁగూడి యుండఁ వ్యాసమహర్షి వైశంపాయనాది శిష్యవర్గముతోఁగూడి జనమేజయుకడకు వచ్చి యాతనిచే సత్కృతుల నొంది, 'ప్రస్తావ'వశమున జనమేజయుఁడు భారతగాథ నడుగఁ దనశిష్యుఁడగు వైశంపాయనుని భారతగాథ నాజనమేజయునకుఁ జెప్ప నియమించెను. ఆజనమేజయునకు వైశంపాయనుఁడు సాంతముగా భారతగాథను జెప్పినపిమ్మట జనమేజయుఁడు(1) తక్షశిలా

(1) ఆదిపర్వమున నుదంకుఁడు హస్తిపురికే వచ్చి జనమేజయునకుఁ దక్షకునిపైఁ గోపము కల్గించుకొఱకు సంభాషించి యాతనిచే సర్పయాగోన్ముఖుం జేసినట్లు కొన్ని భారతప్రతులలోఁ గలదు. మఱికొన్ని ప్రతులలోను నన్నయభట్టు పాఠమునను ఉదంకుఁడు జనమేజయునికడ కేఁగి సర్పయాగోన్ముఖుం జేసినట్లు మఱి యాదిఁ గలదు

నగరమునుండి హస్తిపురికి వచ్చి సుఖముగా నుండెను. ఇంతమాత్రమె మహాభారతమున జనమేజయునకు సంబంధించినయంశములు కలవు. పై గాథలసారాంశము నాలోచింప జనమేజయుఁడు పరీక్షిత్తు మృతినొందిన పిమ్మటను 'ధౌమ్యుని' శిష్యుఁడగు 'వేదుఁడు' అనుఋషిదగ్గఱ 'ఉదంకుఁ'డను బ్రాహ్మణునితోడను 'పౌష్యుఁ'డను నొకరాజుతోడను గూడి విద్యలను నేర్చి పిమ్మట హస్తిపురిరాజ్యము నేలుచు 'సువర్ణవర్మ' యను కాశీరాజపుత్త్రిక యగు 'వపుష్టమ'ను బెండ్లియాడి ధర్మకార్యములం జేయుచుఁ దండ్రిని జంపిన తక్షకునిరాజ్యమగు 'తక్షశిలా' రాజ్యముపై దండయాత్రం జేసి దానిని జయించియుండెనని తోఁచును. జనమేజయుఁడు దండయాత్రను జేయుటకుఁ గారణము తక్షశిలాప్రాంతపు నాగకులజులు (వీరే యర్జునునిజయించినకిరాతులు) దేశము నల్లకల్లోలము చేసి యవినీతిపరులుగా నుండుటచేఁ దనదేశమునకు సమీపమున జరుగు నాయల్లరులచే స్వదేశమున కుపద్రవము రాకుండఁ జేయువలయు ననుతలంపుచేతనే యైయుండును.

తక్షశిలను జయించినసంగతిని జనమేజయునిసహాధ్యాయుఁడును 'తక్షకుని'వలన నంతకుఁ బూర్వము బాధనొందినవాఁడు నగు 'ఉదంకుఁడు' విని యిదియే సమయమనుకొని పరీక్షిత్తుం దక్షకుఁడు విషప్రయోగముచేఁ జంపుట, తమగురుపత్నికిఁ దాను దక్షిణగాఁ దెచ్చుచున్న

కాన్పింపదు. కాని యన్నిప్రతులలోను సర్పయాగపరిసమాప్తి 'తక్షశిలా'నగరము నందే యైనట్లు స్వర్గారోహణపర్వాంతమునఁ గలదు. అన్నిప్రతులలోను ఆదిపర్వము నొక్క మూఁడవయధ్యాయమున జనమేజయుఁడు తక్షశిలాదేశముఁ జయించుటకేఁ గినట్లే కాని హస్తిపురికిఁ దిరిగివచ్చినట్లు కాన్పింపదు. కాన సర్పయాగము తక్షశిలా దేశముననే జరిగినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. హరివంశమునందు సర్పయాగానంతరము భారతగాథను విని హస్తిపురికి వచ్చినట్లే కలదు గాన సర్పసత్త్రము తక్షశిలలోనే జరిగియుండుట స్పష్టము.

కుండలములను తక్షకుఁ డపహరించి తన్నుఁ జిక్కులుపెట్టుట మొదలగు వంశములం జెప్పి విజితులగు నాగులపైఁ గోపముఁ గలిగించి యాతనిని సర్పయాగోన్ముఖుం జేసి వెడలిపోయియుండును. సర్పయాగము వేదోక్తముకాదు. పురాణోక్త మని మహాభారతమునందే చెప్పఁబడినది.

ఆసర్పయాగమునందు వాసుకి వంశస్థులు పదునైదుగురు	(15)
తక్షకకులసంభూతులు పదునేడుగురు	(17)
ధృతరాష్ట్ర(కద్రూపుత్రుఁడు) కులజులు ముప్పదినల్వురు	(34)
ఐరావతకులజులు పదుండ్రు	(10)
కౌరవ్యకులజులు పదుండ్రు	(10)
మొత్త మెనుబదియార్వురు	86

నాగముఖ్యులు బంధింపఁబడి యగ్నికుండములోఁ ద్రోయఁబడి దారుణ మరణములపాలు చేయఁబడిరి.

ఇంకను లెక్కుండ్రు నాగులు చంపఁబడియున్నారు. తక్షకుఁ డీభయంకరవార్త విని స్వర్గమున కేగెను. (మృతినొందియుండును.) తక్షకుఁడు మోసగాఁడే కాని ధైర్యశాలియుఁ బరాక్రమవంతుఁడును గాఁ గూడఁ గాన్పింపడు. అర్జునుఁడు తనభార్యను గుమారుని జంపినను నాతని నేమియుఁ దక్షకుఁడు సేయలేదు. పరీక్షిత్తుని మాయచేఁ జంపించెను కాని ప్రత్యక్షముగాఁ జంపలేదు. ఉదంకుని మోసముచేసి యా కుండలముల నపహరింపఁగా నుదంకుఁడు తక్షకునిపురిని జేరి యగ్నిం దరికొల్పఁ దక్షకుఁడుభీతుఁడై కుండలములం దెచ్చి యుదంకున కిచ్చెను. పుష్యునిభార్య యుదంకునితోఁ దక్షకుఁడుకుండలముల నపహరించును జుమా యని ముందుగనె జాగ్రత్త సెప్పియున్నది. అనఁగా దక్షకుఁడు దొంగయై దారులఁగొట్టువాఁడుగా నాఁడుండె నని తలఁపవలసియున్నది.

కుండలాపహరణగాథ (అశ్వమేధపర్వమున'ను గలదు. ఉదంకుని

నుండి కుండలము లపహరించినవాఁడు తక్షకుఁడు కాక ఐరావతుఁడను నాగముఖ్యునిపుత్రుఁ డని యచటఁ జెప్పఁబడెను. ఎట్లయినను తక్షకుఁడు నాతనిసంబంధులు మోసగాండ్రు దొంగలునై నాఁడు వర్తించుచుండి రనియు, ఇపుడును భరతఖండముయొక్క పశ్చిమోత్తరపుపరగణాలలోనుండిన దారిదోఁపుడుగాండ్రవలె, 'చైనా' దేశములోని దొంగలగుంపువలె నాఁడు నాగు లుండి రనియుఁ దోఁచుచున్నది. జనమేజయునికాలమున దారిదోఁపుడుగాండ్రు విస్తారముండిరనియు వారు ధనికులను నట్టడవిలో నూఁతిలోఁ ద్రోసి ధనాపహరణముఁ జేయుదురనియు, 'ఋత్విఙ్నిర్ణయ' విధిని జెప్పుచు 'ఐతరేయ బ్రాహ్మణమున' పరిక్షిత్తనయుఁ డగుజనమేజయుఁడు చెప్పినవాక్యమె కలదు. దానిని గ్రింద వివరించుచున్నాఁడను.

"(1) అవిద్వాంసులగు ఋత్విక్కులు యజమానుఁడగు క్షత్రియుని 'అభిషేక' విధానముం దెలియక, 'నిషాదులు, దొంగలు, పాపాత్ములు' ఎట్లు విత్తవంతుఁ డగు పురుషు నరణ్యమధ్యమునం బట్టుకొని ధనము నపహరించి యాపురుషుని గోఁతిని (లేక యంధకూపమునం) ద్రోచి పరుగెత్తుదురో యట్లు యజమానుని ధనాపహరణము (దక్షిణారూపమున) మాత్రము చేసి యాతనిని నరకరూప మగుగోఁతిలోఁ ద్రోయుచున్నారు."

---

(1) అథహ తం వ్యేవ కర్షంతే యథాహవా ఇదం నిషాదావా సెలగావా పాపకృతోవా విత్తవంతం పురుష మరణ్యే గృహీత్వా కర్త మన్వస్య విత్తమాదాయ ద్రవం త్యేవమేవ త ఋత్విజో యజమానం కర్త మన్వస్య విత్తమాదాయ ద్రవంతి యమనేవం విదో యాజయం త్యేతద్ధస్మవై తద్విద్వానాహ జనమేజయః పరిక్షిత ఏవం విదం హివై మామేవం విదో యాజయంతి. తస్మా దహం జయా మ్యభీత్వారీం సేనాం జయామ్యభీత్వార్యా సేనయా నమాదివ్యా నమానుష్య ఇషవ ఋచ్ఛం త్యేష్యామి. సర్వమాయుః సర్వభూమి ర్భవిష్యామీతి.

ఐతరేయబ్రాహ్మణ. అధ్యా. 37. ఖం. 7.

ఈయంశమును తెలిసిన విద్వాంసుఁడగు పరిక్షిత్తుపుత్త్రుఁడగు జనమేజయుఁడు సభామధ్యమున నిట్లనుచున్నాఁడు. "ఈయంశము నాకుఁ దెలియుటచే విద్వాంసు లగుయాజకులే నాచేఁ గర్మములఁ జేయించుచున్నారు. అందువలన నేను మంచిసేనతో శత్రువులయొక్క మంచిసైన్యమును జయించితిని. దేవ మనుష్య సంబంధము లగుబాణములు నాకేమియు బాధగలుగఁజేయలేదు. నేనింతవల్ల పూర్ణాయువు నొంది భూమండలము నంతయు నొందఁగలను."

తక్షకుఁడుచేసిన కుండలాపహరణమొకటి పరిక్షిత్తునకు విషముఁ బెట్టి చంపుటయు దొంగపనియే. జనమేజయుఁ డట్టిచోరజాతి నణఁచి దేశము సుపరిపాలిత మగునట్లు చేసెను.

పరిక్షిత్తు మృతినొందినపిమ్మట నెంతకాలమొకాని జనమేజయుఁడు హాస్తిపురిలో నుండక, 'వేదు'ని యాశ్రమమున విద్యాభ్యాసముఁ జేసె నని చెప్పితిని. జనమేజయునిగురుపరంపర యిట్లున్నది.

- (1) ధౌమ్యుఁడు
  - వేదుఁడు
    - ఉదంకుఁడు
    - జనమేజయుఁడు
    - పౌష్యుఁడు
  - (2) ఉద్దాలకుఁడు (ఆరుణి)
    - శ్వేతకేతువు
    - యాజ్ఞవల్క్యుఁడు
      - కణ్వుఁడు
        - బోధాయనుఁడు
      - అయస్థూణుఁడు (జనకుఁడు)
      - శతానీకుఁడు (జనమేజయుని సుతుఁడు)

(1) ఈధౌమ్యుఁడు పాండవపురోహితుఁడు. పాండవులు మహాప్రస్థానికమునకేఁగునపుడు విస్తారధన మీతని కిచ్చి రని కలదు. పిమ్మట శిష్యులచే వ్యవసాయముఁ జేయించుచు వారిని గష్టపెట్టుచుండెనఁట. అరుణునిపుత్త్రుఁడగు నుద్దాలకుఁడు యాజ్ఞ

జనమేజయుఁ డేల హస్తిపురిలో విద్యను నేర్వలేదు? గురుకుల వాసము చేయవలసినయవసర మేల కలిగెను? పరిక్షిత్తు మృతినొందిన పిమ్మటను జనమేజయుఁ డజ్ఞాతవాసమున విద్యను నేర్చియుండునా? పుష్యుఁడు (సౌదాసుఁడు) అనురాజుకూడ నజ్ఞాతవాసముఁ జేయునా? సౌదాసునిగాథలోఁగూడ నతఁ డెద్దియో కారణమున నజ్ఞాతవాసమున నుండినట్లు కాన్పించును. ద్రుపదునితండ్రి యగు 'పృషతుఁడు' ఉగ్రాయుధుఁ డను రాజుచేఁ బదభ్రష్టుఁడై వనాశ్రమముననే ద్రుపదుం గని యాతఁ డచటనే విద్యకఱచునట్లుచేసియున్నాఁడు. అట్లెజనమేజయుఁడు నుబరిక్షిత్తు మృతినొందినపిమ్మట నజ్ఞాతవాసముచేయవలసివచ్చెనేమో!

అశ్వమేధము.

బ్రహ్మహత్యాది దోషనివృత్తికొఱకు, సమ్రాట్టగుటకొఱకుఁ బ్రాచీనభారతీయప్రభువు లశ్వమేధయాగములఁ జేయుచుండిరి. 'ఐతరేయ, శతపథ' బ్రాహ్మణములలో నశ్వమేధముఁజేసిన సమ్రాట్టులనామము లుదాహరింపఁబడినయంశము నిదివఱకె (119 పుటలో) చెప్పియున్నాను. ఆయశ్వమేధకర్తలలో నీజనమేజయుఁడె ముఖ్యుఁడు. ఈజనమేజయుఁ డశ్వమేధయాగముఁ జేసినట్లు మహాభారతమున లేదు కాని సర్పయాగమునకు వచ్చిన 'అస్తీకుని' తాఁ జేయఁబోవు వాజిమేధమునకు రావలయు నని కోరినట్లున్నది. 'విష్ణు, శ్రీమద్భాగవత' పురాణములు రెండును బరిక్షిత్పుత్త్రుఁ డగుజనమేజయుఁడు కావషేయుఁడు పురోహితుఁడుగా నశ్వమేధముఁ జేసినట్లుచెప్పినవి. హరివంశమున జనమేజయుఁడు వాజిమేధముఁ జేయునపుడు పట్టమహిషి యగు 'వపుష్టమ'

వల్క్యునిగురు వని శతపథబ్రాహ్మణమునఁ గలదు. శుక్లయజుస్సులనే యుద్దాలకుఁడు యాజ్ఞవల్క్యునకుఁ జెప్పినట్లు బృహదారణ్యకోపనిషత్తునను స్పష్టముగా నున్నది. ఆయంశము ముందు వ్రాయఁబడును.

అశ్వమును సేవింపుచుండఁగా (1) ఆయశ్వము కదలినట్లును, అట్లు కదలుట దోషము గాన జనమేజయుఁడు ఋత్విక్కులపైఁ గినిసి (వారశ్వమును సరిగా విశసింపలేదని) ఆఋత్విక్కులను దనదేశమునుండి యన్యదేశమునకుఁ దోలఁగింపుఁడని యాజ్ఞాపించి తనభార్య యగు వపుష్టమను గుఱ్ఱము కదలుటచే నీశీలము చెడినది గాన నీవు నాభార్యవుగా నుండ నర్హురాలవు కావని స్త్రీలనడుమనే నిందింపుచుండ, 'విశ్వావసుఁడు' అనుగంధర్వరాజు వచ్చి గుఱ్ఱము కదలుటకు ఋత్విక్కులు కాని, యీ వపుష్టమ కాని, దోషులు కారనియు. దేవేంద్రుఁడు నీవు చేయుయజ్ఞముఁ జూచి సహింపక గుఱ్ఱములోఁ బ్రవేశించి కదలె ననియుఁ జెప్పి జనమేజయుని సమాధానపఱప జనమేజయుఁ డలిగి వాజిమేధముఁ జేయువారిలో నేనె కడపటివాఁడ నగుదునుగాక! నేఁడు మొదలే రాజును నశ్వమేధముఁ జేసి యింద్రున హవిస్సు లీయకపోవుఁగాక యని శపించి (2)తక్కినక్రతుతంత్రమును నిర్వర్తించె ననియుఁ గలదు.

మత్స్యపురాణములో నీక్రిందియంశములు కలవు.

(3) ''పరిక్షిత్తుకొమరుఁ డగుజనమేజయుఁడు యజ్ఞమునందు

---

(1) మత సాంఘిక సంస్కరణములగూర్చి వ్రాయునప్డీయంశము వ్రాయఁ గలదు.

(2) జనమేజయుఁడు శపించెనుకాని యశ్వమేధయాగములఁ జేసినవారు కలియుగమునం బెక్కండ్రు కలరు. మౌర్యరాజ్యధ్వంసకుఁడగు 'పుష్యమిత్రుఁడు' చాళుక్యవంశములోని మొదటి 'పులికేశి' విష్ణుకుండినప్రభు వగు 'మాధవవర్మ' (ఈతఁడు పదునొకం డశ్వమేధయాగములఁ జేసిన ట్లాతని 'పొలమూరు' శాసనమునఁ గలదు.) అశ్వమేధములఁ జేసినవారే. మనకుఁ దెలిసినంతవఱకుఁ గడపటి యశ్వమేధము 'కనోజా' దేశపురాజగు జయచంద్రునిది. ఈతఁడువిడిచినయశ్వమును 'పృథ్వీరాజు' బంధించి యజ్ఞమునకు విఘ్నముఁ గలుగఁజేసెనఁట!

(3) శ్లో. జనమేజయః పరిక్షిత్తః పుత్రః పరమధార్మికః
బ్రహ్మణం కారయామాస మఖే వాజసనేయకం॥

"వాజసనేయుని" (శుక్లయజుర్వేదప్రవర్తకుఁ డగు యాజ్ఞవల్క్యుని) బ్రహ్మనుగాఁ జేసికొనెను. ఆవాజసనేయుని వైశంపాయనుఁడు (భారతమును జనమేజయునకుఁ జెప్పినవ్యాసశిష్యుఁడు) "ఓదుర్బుద్ధీ! నీవాక్కు (నీవు చదివినచదువు) నీ వీభూమిలో నుండు నంతకాలమె యుండి పిమ్మట నశించునుఁగాక యని శపించెనఁట! అట్టివాజసనేయుని బ్రహ్మనుగాఁ జేసికొని జనమేజయుఁడు ధీరుఁడై యాగమును నిర్వర్తించుటచే నదిమొదలు కొందఱు జనమేజయుని బొందియుండిరి. (జనమేజయునివలె వాజసనేయశాఖలోఁ జేరిరనియు నదిమొదలు కృష్ణయజుశ్శాఖను విడిచి పాండవవంశస్థులు శుక్లయజుశ్శాఖవారై రనియు వ్యాఖ్యాత యభిప్రాయము.) వాజసనేయకుఁడు 'పౌర్ణమాసేష్టి' జనమేజయునిచేఁ జేయించుచుండఁగ వైశంపాయనుఁడు ప్రవేశించి జనమేజయు నాటంకపఱచెను. వాజసనేయకుఁడగు జనమేజయునిచే మహావాజసనేయకుఁడు (కవషునిపుత్రుఁడగు "తురుఁడు") రెండశ్వమేధములం జేయించెను. ఆయాగమున బ్రహ్మతో

స వైశంపాయనస్తేనైవ శప్తః కిల మహర్షిణా
నస్థాస్యతీహ దుర్బుద్ధే తవైవ వచనం భువి
యావత్త్వం స్యసిలోకేత్వం తావదేవ ప్రవత్స్యతి !
క్షత్రస్య విజయం జ్ఞాత్వా తతః ప్రభృతిసర్వశః
అభిగమ్య స్థితశ్చైవం నృపంచ జనమేజయం
తతః ప్రభృతి శాపేన క్షత్రియస్యతు యాజినః
క్షత్రస్య యాజినః కేచి చ్ఛాపాత్తస్య మహాత్మనః
పౌర్ణమాసేనహవిషా ఈజే తస్మిన్ ప్రజాపతిం
స వైశంపాయనేనైవ ప్రవిశన్ వారితస్తతః
పరిక్షిత స్సుతస్సోవై పౌరవో జనమేజయః
ద్విరశ్వమేధ మాహృత్య మహావాజసనేయకః
ప్రవర్తయిత్వా తత్సర్వ మృషిర్వాజసనేయకం
వివాదే బ్రహ్మణాసార్థ మభిశప్తో వనంయయౌ.

మత్స్యపురాణ. అధ్యా. 50.

వివాదమునొంది యాబ్రహ్మచే శాపమునొంది (తురుఁడు కావచ్చును) వనమున కేగెను.”

పై యంశముల నాలోచింప జనమేజయుఁడు తనకు భారతముఁ జెప్పిన వైశంపాయనశిష్యుఁడును వైశంపాయనుచే నీవిద్య స్థిరముగా నుండకపోవుఁగాక యని శాపము నొందినవాఁడు నగు యాజ్ఞవల్క్యుని పౌర్ణమాసేష్టి యనుయజ్ఞమున బ్రహ్మను (యజ్ఞములో నొకప్రధాన ఋత్విక్కు)గాఁ జేసికొనె ననియు, వైశంపాయనుఁ డాయజ్ఞము నట్లు నిర్వర్తింపరాదని యాటంకపఱచినను జనమేజయుఁడు వైశంపాయనుని మాట నతిక్రమించి యజ్ఞముం జేయుటయేకాక తాను శుక్లయజుశ్శాఖ లోఁ బ్రవేశించెననియు మఱికొందఱుక్షత్రియులు నట్లే శుక్లయజుశ్శాఖ వారైరనియుఁ బిమ్మట జనమేజయుఁడు మహావాజసనేయుఁడగు 'తురుఁడు' అధ్వర్యువుగాఁ జేసికొని రెండశ్వమేధయాగములం జేసె ననియు 'తురుఁడు' బ్రహ్మతో (యాజ్ఞవల్క్యుతో) వివాదము నొంది తురాతని చే శప్తుఁడై వనమున కేగెననియుఁ దెలియనగుచున్నది. వాజసనేయుఁడు, వైశంపాయనునిచే నభిశప్తుఁడనుటచే వాజసనేయశాఖాప్రవర్తకుఁడగు యాజ్ఞవల్క్యుఁడే యని 'విష్ణు, భాగవతాది, పురాణగాథల లోఁగల యాజ్ఞవల్క్యచరిత్రముచే నూహింపఁబడుచున్నదిగాని, కవషునిపుత్రుఁడగు తురుఁడు' అనునంశము గోచరింపదు. 'మహావాజసనేయకుఁడు' అనుపదముచే 'తురుఁడె' అశ్వమేధముఁ జేయించెనుట నిశ్చయము. కవషునిపుత్రుఁడగు తురుఁడు యాజ్ఞవల్క్యాదులు ప్రవర్తింపఁజేసిన శుక్లయజుశ్శాఖకుఁగాక వేఱొకశుక్లయజుశ్శాఖలోఁ బ్రథమాచార్యుఁడని బృహదారణ్యకోపనిషత్తునం గలదు. చూడుఁడు.

(1) “సమానముఁ డనువాఁడు సాంజీవీపుత్రునివలనను సాంజీవీ

(1) సమానమా సాంజీవీపుత్రా త్సాంజీవీపుత్రః మాండూకాయనేః......
...రాజస్తంబాయన స్తురాత్కావషేయాత్ తురఃకావషేయః ప్రజాపతేః ప్రజాపతి ర్బ్రహ్మణో బ్రహ్మ స్వయంభు. బృహదారణ్యకోపనిషత్. ౬.౫.౪.

పుత్రుఁడు సోమశుష్మ వాజరత్నాయనునివల్లను...రాజస్తంబాయనుఁడు కావషేయుఁడగు తురునివలనను కవషునిపుత్రుఁడగు తురుఁడు ప్రజాపతివలనను ప్రజాపతి బ్రహ్మవలనను (శుక్లయజుస్సనెడి) వేదము స్వయముగను ప్రాప్తించినది. ”

పై యంశమువలన 'తురుఁడు' ప్రత్యేకమొక శుక్లయజుశ్శాఖలోఁ బ్రజాపతికిఁ బిమ్మటఁ బ్రథమాచార్యుఁ డని చెప్పఁబడియున్నది. అందువలననే మత్స్యపురాణమున జనమేజయున కశ్వమేధమున నధ్వర్యవముఁ జేసినవాఁడు ,మహావాజసనేయుఁ' డని చెప్పఁబడెను.

విష్ణు భాగవత పురాణములలో కావషేయుఁ డధ్వర్యవముఁ జేయఁగా జనమేజయుఁ డశ్వమేధముఁ జేసెనని యుండుటచేతను శుక్లయజుశ్శాఖలలో నొకదానికిఁ బ్రథమాచార్యుఁడు 'తురుఁ' డగుటచేతనె మత్స్యపురాణములోని మహావాజసనేయుఁ డన 'తురుఁడే' యని సమర్థింప నక్కఱలేదు. ఐతరేయబ్రాహ్మణమునను జనమేజయున కధ్వర్యవముఁ జేసినవాఁడు కావషేయుఁడగు తురుఁడే యని స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడియున్నది. ఆయైతరేయమున జనమేజయునియశ్వమేధముఁగూర్చి యిట్లు కలదు.

(1) “(ఇంతకుముందు చెప్పఁబడిన యైంద్రసంబంధమగు) ఈమహాభిషేకముచేతను కవషునిపుత్రుఁడగు తురుఁడు పరిక్షిత్పుత్రుఁడగు జనమేజయునకు మహాభిషేకముఁ జేసెను. ఆ మహాభిషేకమహిమను చేతనె జనమేజయుఁడు సమస్తమగుభూమిని దిరిగి జయించెను. పవిత్రమగునశ్వమేధముం జేసెను. ఆయజ్ఞగాథ యిట్లు (మునులచే) గానము చేయఁబడుచున్నది. ”

---

(1) “ఏతేన హ వా ఐంద్రేణ మహాభిషేకేణ తురః కావషేయో జనమేజయం పారిక్షిత మభిషిషేచ తస్మాద్ జనమేజయః పారిక్షితః సమంతం సర్వతః పృథివీం జయన్ పరీయాయాశ్వేన చ మేధ్యేనేజే తదేషాభి యజ్ఞగాథా గీయతే ఆసందీవతి ధాన్యాదం రుక్మిణం హరితస్రజం అశ్వం బబంధ సారంగం దేవేభ్యో జనమేజయ ఇతి.

"జనమేజయుఁడు 'ఆసందీవతి' యనుప్రదేశమున ధాన్యముండి నమచున్నట్టియు లలాటమున బంగరుపట్ట (శ్వేతలాంఛనము) కలిగినట్టియు పుష్పమాలవలె దేహమును వ్యాపింపఁజేసి నడచునట్టియు బలముకలిగి యాగమున కర్హమైనట్టిదియు నగు గుఱ్ఱమును దేవతలకొఱకు బంధించెను." అని కలదు.

శతపథబ్రాహ్మణమున 'శౌనకుఁ'డధ్వర్యుఁడుగా పరిక్షిత్తుకొడుకగు జనమేజయుఁ డశ్వమేధముఁ జేసినట్లు కలదు. భారతమున నాతఁడు పూరునిపౌత్రుఁ డని కలదు. ఐతరేయోదిత జనమేజయుఁడు పాండవపౌత్రుఁ డనుటకు విష్ణు, భాగవత, పురాణములలో జెప్పఁబడినట్లే యున్నందున నితఁ డాతఁడుకాఁ డనుట స్పష్టమగుచున్నది. జనమేజయునకుఁ దొలుత బ్రహ్మత్వముఁ జేసినవాఁడు యాజ్ఞవల్క్యుఁడై యుండెను. ఆతఁడు వైశంపాయనునిచే శప్తుఁ డయ్యెను. ఆయాజ్ఞవల్క్యుఁ డేలనో మహావాజసనేయుఁడగు తురకొందులకు శపించెనో తెలియదు. హరివంశమునందు జనమేజయుఁడు తక్షశిలాదేశముం జయించినపిమ్మట ప్రాగ్దేశములను జయించె నని కలదు. ఐతరేయబ్రాహ్మణముయొక్క భాష్యమున 'సమంతం పరీయాయ' అనుదానికి సముద్రపర్యంతమని సాయనాచార్యులవారర్థము వ్రాసియున్నారు. పై యంశములనాలోచింప క్రీస్తుశకుఁబిమ్మట(16 శతాబ్దమున) అక్బర్ చక్రవర్తి వలె జనమేజయుఁడు హిమవద్వింధ్యపర్వతములమధ్యఁగల యార్యావర్తమంతయు నేలెనని తలంపనగుచున్నది. మఱియు ధర్మజునకులోఁబడని తక్షశిలాది దేశములీతనికి స్వాధీనమై యున్నవి. పాండవవంశమున నీతఁడె చక్రవర్తి.

జనమేజయుఁడు విద్యాప్రియుఁడు.

సౌతికాలమునఁ బంచమవేదముగాఁ జేయఁబడిన మహాభారతము ఇతిహాసరూపముగా నీతనికారణముననె వైశంపాయనునిచేఁ జెప్పఁబ-

డినది. నవీనమగు శుక్లయజుశ్శాఖలలో నొకభాగమునకుఁ బ్రవర్తకుఁడగు యాజ్ఞవల్క్యునకు బ్రహ్మత్వమును, వేఱొకశాఖకు మూలపురుషుఁడగు కవషునకు 'అధ్వర్యవము' నిచ్చి తచ్ఛాఖలను గౌరవించెను. ఇంతమాత్రమె కాదు. శుక్లయజుస్సును దనపుత్రుఁడగు 'శతానీకునకుఁ' జెప్పించెను. (శతానీకుఁడు యాజ్ఞవల్క్యునికడఁ జదివినట్లు విష్ణుభాగవతపురాణములలోఁ గలదు.)

ఇతనితో సంబంధముండినను లేకుండినను 'తిత్తిరి' ఋషిప్రోక్తమగు కృష్ణయజుశ్శాఖయు నీతనికాలముననే యావిర్భవించెను. నేఁటి కృష్ణయజుస్సు యాజ్ఞవల్క్యుఁడు క్రక్కగా 'తిత్తిరి' పక్షులు తినుటచే నాశాఖకు 'తిత్తిరి' శాఖయనుపేరుగల్గె నని పురాణములలోఁ గలదు. కాని, పాణిని పతంజలి మునులు తమగ్రంథములలోఁ దిత్తిరిమునిప్రోక్తమె తైత్తిరీయవేదమనిరి.

మతసాంఘికసంస్కరణములు.

జనమేజయునకుఁ బూర్వము మత సాంఘికాచారము లెట్లుండెనో యుదివఱకె (94 పుటలో) సూచించియున్నాను. ప్రాచీనకాలమున మతమన యజ్ఞాదికర్మములే. వానిలో నశ్వమేధయాగము ప్రధానమైనది. జనమేజయుఁడు తనకుఁ బూర్వికులగు ధర్మజాదులు కృష్ణయజుర్వేదోదితముగా యజ్ఞములఁ జేసియుండినను నవీనముగా సంస్కరింపఁబడిన శుక్లయజుర్వేదమునకే ప్రధానత నొసఁగి తచ్ఛాఖానుగుణ్యముగా నశ్వమేధముఁ జేయుటయుఁ బిమ్మటఁ దనపుత్రునకు శుక్లయజుస్సునే చెప్పించుటయు మతసంస్కరణమైయున్నది.

భారతకాలమున స్త్రీలకు నియమము లేదని వ్రాసియున్నాను. అదియుమహాభారతము యజ్ఞములతోనె ప్రధానతనొందియున్నది. ప్రతి ఇష్టికిని 'అగ్నిధ్రుఁడు' చేయు 'పత్నీసన్నహన' కర్మము, జ్యోతిష్టోమ

మున 'నేష్ట' చేయు పత్నీసమ్మార్జనకర్మము మొదలగునవి స్త్రీ కేకపతిత్వాభావమునే సూచించును. (1) స్త్రీని 'సోముఁడు, గంధర్వుఁడు, అగ్ని' యను దేవతలు వరించినపిమ్మటను మనుష్యులు వరింతురను సంకేతముకూడ స్త్రీ లనేకపతులు కలవారనుసంకేతమునే దృఢపఱచుచున్నది. 'ఆగ్నీధ్ర, నేష్టా'దులకర్మములు స్త్రీయొక్క యేకపతిత్వధర్మమును బాహ్యముగనో ఆంతరంగికముగనో కళంకిత మొనర్చుచున్నవి. ఈయజ్ఞకర్మము లన్నిటికంటె 'అశ్వమేధము'నఁ జేయు సోమిదమ్మయొక్క యశ్వసేవ మఱియు నసహ్యకరమైయుండును. చూడుఁడు. (2) పట్టపురాణి 'అంబే అంబా లమ్బికే' అనుమంత్రమును జపించుచు (వధింపఁబడిన) అశ్వముండాసి 'గణానాంత్వా' అనుమంత్రముతో నాయశ్వము నభిమంత్రణముఁ జేసి 'ఉత్సక్థ్యో ర్గుదం దేహి' యనుచు మృతాశ్వముయొక్క గూఢావయవమును దనగూఢావయవమున నుంచికొని శయనింపవలయును. అపు డధ్వర్యుఁడు 'సుభగే కాంపిలవాసిని' యనుమంత్రముఁ జదువుచూ బట్టుబట్టతో రాణిని గుఱ్ఱమును గప్పును. ఆగ్నీధ్రుఁడు 'వృషాగ్ం రేతో దధా' అనుమంత్రమును జపించును. ఆరాత్రి తక్కినఋత్విక్కులు మహారాజు నిద్రింపకుండఁ జేయుదురు."

(1) వివాహపుమంత్రములలో 'సోమః ప్రథమో వివిదే......మనుష్యజాః.) అనుమంత్రార్థముఁ జూడుఁడు.

(2) "అంబే అంబా ల్యమ్బికేతి జపంతీ, మహిష్యశ్వముపసంగమ్య 'గణానాంత్వా గణపతిగ్ం హవామహ' ఇత్యభిమంత్ర్య 'ఉత్సక్థ్యో ర్గుదం దేహీతి' ప్రజననే ప్రజననం సన్నిధా యోపవిశతి. సుభగే కాంపిలవాసినీతి క్షౌమేన వాససాధ్వర్యుర్మహిషీ మశ్వంచ ప్రచ్ఛాద్య 'వృషాగ్ం రేతోధా రేతో దధాత్వితి' జపత్యాగ్నీధ్ర ఏతాం రాత్రిమృత్విజో యజమానం జాగరయంతి. ఆపస్తంబశ్రౌతసూత్ర.
(పట్టపురాణి యశ్వసేవచేయు సంకేతము శృంగారనైషధపాఠకులకు విశేషముగాఁ దెలియును.)

ఇంతమాత్రమె కాదు. యజమానుఁడు తనభార్యల నల్వురను ఋత్విక్కులకు దానమీయవలయును. ఆయంశ మిట్లుచెప్పఁబడినది. (1) పట్టపురాణిని బ్రహ్మ యనుఋత్విక్కునకును, ఉపేక్షింపఁబడిన రెండవభార్యను 'హోత' యనుఋత్విక్కునకును రాజుయొక్క భోగకస్యను 'ఉద్గాత' యనుఋత్విక్కునకును, రాజునకు పాత్రాదుల నొసఁగుస్త్రీని 'అధ్వర్యుఁడు' అను ఋత్విక్కునకును రాజు దానమీయవలెను" "ఆస్త్రీలను ఋత్విక్కులు భర్తలవలె హస్తములను గ్రహించిన పిమ్మటను రాజు తగినధన మిచ్చి ఋత్విక్కులనుండి యాస్త్రీలను బిమ్మట పుచ్చుకొనును." అని "ఆపస్తంబ, ఆశ్వలాయన" శ్రౌతసూత్రములు చెప్పుచున్నవి. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నాయంశములను విస్తరించి వ్రాయలేదు. జనమేజయునిభార్య గుఱ్ఱముకడ శయనించినపు డాగుఱ్ఱము కదలినదఁట ! అట్లు కదలుట తప్పు. ఈయశ్వసేవాది నికృష్టకర కార్యములఁ జూచియే జనమేజయుఁడు నేఁడుమొద లెవరు నశ్వమేధయాగముఁ జేయరా దనినాఁడు. ఇది మతసంఘధర్మములలో గొప్పదగు మార్పెయగును. పిమ్మట స్మృతికర్తలు కలియుగమున నశ్వమేధము కూడ దని శాసించిరి. దానికి మూలకారకుఁడు జనమేజయుఁడే యైయుండెను.

వివాహనియమము—శ్వేతకేతువు.

జనమేజయునికాలమున మహామేధావంతుఁ డగు 'శ్వేతకేతువు' అనుఋషి పుట్టియున్నాఁడు. ఈతనికి 'ఆరుణేయుఁడు' ఔద్దాలకియను వేఱుపేరులు కలవు. స్వల్పకాలమె చదివి మహావిద్యావంతుఁడై నఋషి. ఈతనినిగూర్చి తనధర్మసూత్రమున 'ఆపస్తంబుఁ'డిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు.

---

(1) మహిషీం బ్రహ్మణేదదాతి. వావాతాం హోత్రే పరివృత్తి
ముద్గాత్రే పాలాకలీ మధ్వర్యవ ఇతి.

ఆపస్తంబశ్రౌతసూత్రే.

(1) ,, శ్వేతకేతునివలె కొందఱు (కలియుగమున) కర్మఫలశేషముచే పునర్జన్మమున (స్వల్పకాలబ్రహ్మచర్యముచేతనె) వేదర్షు లగుచున్నారు.'' అని పొగడియున్నాఁడు. మఱియుఁ దనధర్మసూత్రములలో నచటనచట శ్వేతకేతుమతమునే యాపస్తంబుఁ డుదాహరించియున్నాఁడు. ఈశ్వేతకేతునితండ్రి 'ఉద్దాలకుఁడు' (యాజ్ఞవల్క్యునిగురువు); తాత 'అరుణుఁడు'; తల్లి కుశికసుత. సోదరుఁడు నచికేతుఁడు భార్య సువర్చల తోఁబుట్టువు సుజాత. అష్టావక్రుఁడు మేనల్లుఁడు (అష్టావక్రుఁడు తల్లిగర్భముననే విద్యలు నేర్చినట్లు భారతారణ్యపర్వమునఁ గలదు.) కహోళుఁడు సోదరీభర్త. శ్వేతకేతువు గౌతమగోత్రజుఁడగుటచే నీతఁడు 'గౌతమ' యని ఛాందోగ్యాద్యుపనిషత్తులలో సంబోధింపఁబడెను.

ఈశ్వేతకేతుఁడు నాఁడు పాంచాలదేశముననుండిన 'విద్యాపరిషత్తున' విజయమునొంది విశేషగౌరవము నొందియున్నాఁ డని 'బృహదారణ్యకోపనిషత్తు' నం గలదు. 'జనక, యాజ్ఞవల్క్యులతో' నీతఁడు వాదించినట్లు శతపథబ్రాహ్మణమునఁ గలదు. జనమేజయునిసర్పయాగమునందు శ్వేతకేతుఁడు 'సదస్యుఁ'డై యున్నాఁడు. ఈతనినిగురించిన విశేషాంశములు 'శతపథబ్రాహ్మణ, ఛాందోగ్య, బృహదారణ్యకోపనిషత్తుల'లోను, మహాభారతమునను విపులముగా వర్ణింపఁబడియున్నవి. ఈతఁడు విద్యావంతుఁడై తండ్రికడ నుండగా నొకప్పు డొకబ్రాహ్మణుఁడు ఋతుస్నాతయైన కుశికసుత యను శ్వేతకేతునితల్లిని బలాత్కారించి సంతానము నొందుటకుఁ జేయిపట్టుకొని (శ్వేతకేతూద్దాలకులు దగ్గఱనుండఁగనే) తీసికొనిపోవుచుండఁగా శ్వేతకేతుఁడు మహాక్రోధ

(1) శ్రుతర్షయస్తు భవంతి కేచిత్కర్మఫలశేషేణ పునస్సంభవే యథా శ్వేతకేతుః.
ఆపస్తంబధర్మసూత్ర. 1-5.

ముతో వలదని నిషేధించియున్నాఁడు. (1) ‘‘కోపించిన యాశ్వేతకేతునితోఁ దండ్రియగు నుద్దాలకుఁ డిట్లనుచున్నాఁడు. ఓనాయనా! కోపింపకుము. ఇది సనాతనధర్మము. గోవులవలె భూమియం దన్నివర్ణములలోను స్త్రీలు ‘అనావృతలై’ (ఒకపురుషునకే లోఁబడనివారై) యుందురు. ప్రజలు పశువులవలెఁ దమవర్ణములలో నుందురు అనెను.

శ్వేతకేతుఁ డాధర్మము నంగీకరింపలేదు. అపుడు శ్వేతకేతుఁ డీమర్యాదను (ఒక స్త్రీ యొకపురుషునకులోఁబడుటను) స్త్రీపురుషులకుఁ జేసెను. అది మొదలుకొనియే యీక్రిందిమర్యాద యున్న దని మనకు వినఁబడుచున్నది. ఇదిమొదలు భార్య భర్త నతిక్రమించి సంచరించు నెడలఁ బాతక మగును. అట్లే యువతియై యోగ్యురాలైన భార్య నతిక్రమించి చరించినయెడలఁ బురుషునకును బాపము కలుగును. ఇట్లా శ్వేతకేతునిచేఁ బూర్వకాలమున నోభయస్వభావులారా! (కుంతీ!) బలాత్కారముచేతనె యీనిబంధనము చేయఁబడెను’’ (ఈయంశము కుంతితోఁ బాండురాజు చెప్పినట్లున్నదికాని యది యసందర్భముగా నున్న దని యిదివఱకె వ్రాసియున్నాను. ఈనిబంధనము జనమేజయునికాల

(1) శ్లో॥ ...క్రుద్ధం తంతు పితా దృష్ట్వా శ్వేతకేతు మువాచహ
మా తాత కోపంకార్షీ స్త్వ మేషధర్మ స్సనాతనః
అనావృతాహి సర్వేషాం వర్ణానా మంగనాభువి
యథా గావః స్థితా స్తాత స్స్వేస్వే వర్ణే తథా ప్రజాః
ఋషిపుత్రోథ తంధర్మం శ్వేతకేతు ర్నచక్షమే
చకారచైవ మర్యాదా మిమాం స్త్రీపుంసయో ర్భువి
తదాప్రభృతి మర్యాదా స్థితేయ మితినః శ్రుతం
వ్యుచ్చరంత్యాః పతిం నార్యా అద్యప్రభృతి పాతకం
భార్యాం తథా వ్యుచ్చరతః కౌమారబ్రహ్మచారిణీం
ఇతితేన పురా భీరు మర్యాదా స్థాపితా బలాత్.

ఆదిపర్వ. 122 అధ్యా॥

మునసే నై యున్నది.) ఋతుస్నాతయైన స్త్రీ యెనతెయైనను బురుషుఁడు చేరి మంచిమాటలచేతఁగాని, ధనవస్త్రాదుల నిచ్చికాని యామెనుఁగూడి సంతతిఁ గనవచ్చుననియు, అట్లా స్త్రీయంగీకరింపనిచో నామెను బలాత్కరించియు రజ్జువుతోఁగాని దండముతోఁగాని కొట్టియు, ఆస్త్రీని లోఁబఱచుకొని యామెను గూడవచ్చుననియుఁ బైనుడువఁబడిన 'ఉద్దాలకుఁడేకాక నాక, కుమారహారీతు' అను ఋషులవాక్యములును బృహదారణ్యకోపనిషత్తుయొక్క యెనిమిదవయధ్యాయము నాలవబ్రాహ్మణమునఁ గలవు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నావాక్యములను వ్రాయలేదు.

ఉద్దాలకుఁడు తాను జెప్పినధర్మమే (ఏస్త్రీనైన నేపురుషుఁడైన పొందవచ్చును.) యగుటచేఁ దనభార్య నన్యుఁడు బలాత్కరించినను సహించుటయె కాక వలదను శ్వేతకేతుని సమాధానపఱచుటకును యత్నించియున్నాఁడు. శ్వేతకేతుఁ డీవివాహనిబంధనము యౌవనమునసే చేసినట్లు కాన్పించుటచే నిది జనమేజయునికాలముననే జరిగినది. వివాహనిబంధనము బలాత్కారముగానే చేయఁబడెనఁట! ఎంతయాశ్చర్యము! వివాహనిబంధనము సనాతనధర్మవిరుద్ధము. స్త్రీలు స్వేచ్ఛగ గోవులవలెఁ దిరుగుట సనాతనధర్మమఁట! జనమేజయుఁడు రాజ్యమును వృద్ధిపఱిచి చక్రవర్తియై 'సత్రయాగ, సర్పయాగ, అశ్వమేధయాగములఁ' జేసి వైదికధర్మమునకు నవీనమార్గముఁ ద్రొక్కుటచేతను విద్యాభివృద్ధి నొందించుటచేతను, దురాచారముల నాటంకపఱచుటచేతను, జనమహారాజు మృతినొందినపిమ్మట నాతఁ డేలోకమునకుఁ బోయె నని యామహారాజుపై భక్తిచేఁ గొందఱు జ్ఞానులను బ్రశ్నించుచుండిరి. చూడుఁడు. (1) లహ్యాయనిపుత్రుఁడగు 'భుజ్యుఁ'డను ఋషి జనకునివం

(1) బృహదారణ్యకోపనిషత్తుయొక్క పంచమాధ్యాయములో తృతీయబ్రాహ్మణమున నీసంధర్భము కలదు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే మూలరక్షితముగా వ్రాసితిని.

డితసభలో యాజ్ఞవల్క్యు నిట్లు ప్రశ్నించుచున్నాఁడు.

భుజ్యుఁడు—ఓ యాజ్ఞవల్క్యుఁడా! మేము బ్రహ్మచర్యవ్రతముఁ జేయుచు వేదాధ్యయనముకొఱకు మద్రదేశములలో సంచరించుచుఁ గపిగోత్రజుఁడగు పతంజలి యనువానియింటి కేగితిమి. ఆపతంజలి కూఁతురు గొప్పగంధర్వగ్రహావిష్టయై యున్నది. మే మాగంధర్వగ్రహమును నీ వెవఁడవని యడుగఁ, దాను అంగిరోగోత్రమునఁ బుట్టిన సుధన్వుఁడనువాఁడ నని చెప్పెను. మే మాగంధర్వునివలన లోకముల యవసానముల నెఱుఁగఁగోరి యాతనిని పరిక్షిత్పుత్రు లేలోకమున నుండి రని యడిగితిమి. మా కాగంధర్వుఁడు పరిక్షిత్పుత్రు లేలోకమున నుండిరో సవిస్తరముగాఁ జెప్పెను. ఓయీ యాజ్ఞవల్క్యుఁడా! మా కాగంధర్వుఁ డేమి చెప్పెనో యా యంశమును నీవు చెప్పఁగలవా?

యాజ్ఞవల్క్యుఁడు—అశ్వమేధయాగముఁ జేసినవారు పోవు లోకమునఁ బరిక్షిత్పుత్రు లుండి రని మీ కాగంధర్వుఁడు చెప్పెను.

భుజ్యుఁడు—అశ్వమేధయాగముఁ జేసిన వా రేలోకమునకుఁ బోదురు?

యాజ్ఞవల్క్యుఁడు—ప్రాణులు కర్మఫల మనుభవించులోకము ముప్పదిరెండు దేవరథాహ్నముల పరిమితి గలది. ఇట్టిలోకమును రెండింతలపరిమితిగల భూమి చుట్టుకొనియున్నది. ఆపృథివిని రెండింతలపరిమితిగల సముద్రము చుట్టుకొనియున్నది. ఆభూసముద్రములచే నావరింపఁబడినబ్రహ్మాండముయొక్క వెలుపలికిఁ బోవుదురు. ఆయండకపాలములయొక్క మార్గము నాకాశము. మంగలకత్తియొక్కవాయివలెను ఈఁగయొక్క రెక్కదళసరివలెను మిక్కిలిసూక్ష్మమగు పరిమితిగలదయి బ్రహ్మాండకపాలమునకు నడుమనున్నది. అట్టిమార్గమునుండి యింద్రుఁడు పక్షిరూపుఁడై పరిక్షిత్పుత్రులను మోసికొనిపోయి బాహ్యాభ్యంతరముల

సమిష్టి వ్యష్టి రూపములతో నిండియుండిన వాయువ్రున కప్పగించెను.

ఆవాయు వాపారిక్షితులను దహియించుచుకొని (భస్మరూపులనుగాఁజేసి) అండకపాలమునకు మధ్యమున నున్న సూక్ష్మతరిమార్గమున బ్రహ్మాండమునకు వెలుపలనున్న లోకమునకు [illegible] ఈయంశమునే మీకాగంధర్వుఁడు చెప్పియున్నాఁడు."

(గంధర్వుఁడు నట్లుచెప్పుటచేఁ గాఁబోలు భుజ్యుఁడూరకుండెను.)

ఇచట పరిక్షిత్పుత్రు లన జనమేజయాదులే యై యున్నారుగాని 'వారందూక' కన్యకా పరిక్షిదాత్మజులపుత్రులగు 'శీలదలాదులు' కారు. వా రశ్వమేధముఁ జేయలేదు. దుర్మార్గు లనియే 'వనపర్వమునఁ' గలదు. తక్కినయిరువురు పరిక్షితులకుఁ బహుపుత్రత లేదు.

ఈ 'భుజ్యుఁడు' భరతఖండమునకుఁ బశ్చిమమున నున్న మద్రదేశముమొదలు ప్రాగ్భాగమున నున్న మిథిలవఱకుఁ బరిక్షిత్తనయు లేలోకమునకుండిరని శకునములనడుగుచువచ్చినట్లు కాన్పించును. ఇది యాతనికి జనమేజయాదులయందున్న మహాగౌరవమునే సూచించుచున్నది.

శతానీకుఁడు.

జనమేజయునకు 'శతానీక, శంకుకర్ణు'లను నిరువురుపుత్రు లుండిరని 'భారతభాగవత విష్ణు మత్స్యపురాణము'లలోఁ గలదు. హరివంశమున జనమేజయునకు 'చంద్రాపీడ, జయాపీడు'లను నిద్దఱు పుత్రులుండిరని కలదు. శతానీక శంకుకర్ణులకు చంద్రాపీడ జయాపీడులను మాఱుపేరులు కలవేమో! జనమేజయునకుఁ బిమ్మటశతానీకుఁడే రాజయ్యెను. ఈతఁడు యాజ్ఞవల్క్యునిశిష్యుఁడని వ్రాయఁబడెను. యాజ్ఞవల్క్యునకు మిథిలదేశపురాజగు 'అయస్థూణుఁడు' అను జనకుఁడుమహాషమతియొకశిష్యుఁడు (1)ఈశతానీకుఁడు అయస్థూణునిసోదరినో కొమరి

(1)శతపథబ్రాహ్మణ,బృహదారణ్యకోపనిషత్తులలోని వంశబ్రాహ్మణముంజూడుఁడు.

తనో పెండ్లాడియున్నాఁడు. జనమేజయునకు పిమ్మట శతానీకుఁడు సమ్రాట్టుకాక మహారాజే యయ్యెను. పాంచాల మిథిల కాశీ మగధరాజ్యములు స్వాతంత్ర్యము నొందినవి. (1) పాంచాలదేశమును జీబలుని పుత్రుఁడు 'ప్రవాహణుఁడు'ను కాశీరాజ్యమును 'అజాతశత్రువు'ను మిథిలను 'అయస్థూణుఁడు'ను మగధదేశమును 'ఆయుతాయువు'ను పాలించుచుండిరి. శతానీకునికాలమున వడగండ్లవానచే నాతనిరాజ్యమున క్షామముకల్గినట్లు ఛాందోగ్యములోని 'ఉషస్తిచాక్రాయణుఁ'డను ఋషిగాథచే నూహింపఁబడుచున్నది. శతానీకునికాలమున నాతనికిఁ గురువగు యాజ్ఞవల్క్యుఁడు మహాప్రసిద్ధినొంది తనశుక్లయజుశ్శాఖ నత్యభివృద్ధికిఁ దెచ్చియున్నాఁడు. ఈతనినిగుఱించి స్వల్పముగా వ్రాసెదను.

యాజ్ఞవల్క్యుఁడు.

ఈతనికి 'బ్రహ్మరాత, దేవరాత, వాజసనేయ' యనువేఱువేఱు నామము లున్నవి. ఈతఁడు వ్యాసశిష్యుఁడగు వైశంపాయనునికడ కృష్ణయజుర్వేదమునునేర్చి యాతనికోపమునకుఁ బాత్రుఁడై శుక్లయజుర్వేదమును సూర్యునారాధించి యాతనివలనఁ బొందియున్నాఁడని 'విష్ణు, భాగవ'తాదిపురాణములలోఁ గలదు. కాని శుక్లయజుర్వేదబ్రాహ్మణమగు 'శతపథబ్రాహ్మణము'నను తద్వేదశిఖయగు 'బృహదారణ్యకోపనిషత్తు'నను యాజ్ఞవల్క్యుడు 'అరుణుఁడను వేదర్షిపుత్రుఁడగు 'ఉద్దాలకునకు శిష్యుఁడై శుక్లయజుర్వేదమును జదివినట్లున్నది. ఆశ్రుతివాక్యములఁ జూడుఁడు.

(1) పైరాజులలోముగ్గురు శ్వేతకేతు యాజ్ఞవల్క్యుల సంబంధముకలవారైయున్నారు.
౧ యాజ్ఞవల్క్యచరిత్రము అనుగ్రంథము సంస్కృతముననొకటి పునాలోముద్రితమైయున్నది. తెనుఁగున బ్రహ్మశ్రీ భాగవతుల లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారు రచించియున్నారు.

(1) "అరుణపుత్రుఁడగు నుద్దాలకుఁడు శిష్యుఁడును వాజసనేయుఁడు (శుక్లయజుర్వేదముఁజదువువాఁడు) నగుయాజ్ఞవల్క్యునకుఁ జెప్పె"

(2) యాజ్ఞవల్క్యుఁ డుద్దాలకునినుండియు నుద్దాలకుఁ డరుణుని నుండియు నరుణుఁడు ఉపవేశినుండియు (శుక్లయజుస్సును నేర్చిరి)

(3) "ఆయంశము నరుణపుత్రుఁడగు నుద్దాలకుఁడు శిష్యుఁడు వాజసనేయుఁడునగు యాజ్ఞవల్క్యునకుఁ జెప్పె"

(4) "యాజ్ఞవల్క్యుఁ డుద్దాలకునివలనను ఉద్దాలకుఁ డరుణుని వలనను అరుణుఁడుపవేశివలనను... (పిమ్మటఁ బదిమందికలరు) అమ్భిణియనువాఁ డాదిత్యునివలన నాశుక్లయజుస్సులును (ఉపదేశింపఁబడిరి.) ఇట్లని వాజసనేయుఁడగు యాజ్ఞవల్క్యుచేఁ జెప్పఁబడుచున్నవి"

పై వేదవాక్యములచే యాజ్ఞవల్క్యునిగురువు ఆరుణియగు నుద్దాలకుఁడని స్పష్టమగుచున్నది. అరుణశబ్దసంబంధము యాజ్ఞవల్క్యునిగురువునకుండుటచే నీతఁడు, అరుణశబ్దవాచ్యుఁ డగుసూర్యునివలననే శుక్లయజుస్సులను నేర్చెనని పురాణములలోఁ గల్పింపఁబడినది. యాజ్ఞవ

---

(1) తగ్ం హైత ముద్దాలక ఆరుణిర్వాజసనేయాయ యాజ్ఞవల్క్యాయాన్తేవాసిన ఉక్త్వా. శతపథ. 17_6_4_8.

(2) "యాజ్ఞవల్క్య ఉద్దాలకా దుద్దాలకోఽరుణా దరుణ ఉపవేశేః." శతపథబ్రాహ్మణ. 17_6_5_3.

(3) "తగ్ం హైత ముద్దాలక ఆరుణి ర్వాజసనేయా యాన్తేవాసిన ఉక్త్వా" బృహదారణ్యక. 8_3_7.

(4) యాజ్ఞవల్క్య ఉద్దాలకా దుద్దాలకోఽరుణా దరుణ ఉపవేశేః......అమ్భిణ్యాదిత్యా దాదిత్యాత్తానీమాని శుక్లాని యజూగ్ంషి వాజసనేయేన యాజ్ఞవల్క్యేనాఖ్యాయంతే.

బృహదారణ్యక. 8_5_3.

వల్క్యునితో నిపుడు మనకులభించిన ఋక్సంహితాప్రవర్తకుఁడగు 'శాకల్యుఁడు' సమకాలికుఁడు. ఆశాకల్యుఁడు జనకసభలో వితండావాదము సల్పి యాజ్ఞవల్క్యుచే శపింపఁబడి యాసభలోనే మృతినొందెనని బృహదారణ్యకోపనిషత్తునను బ్రహ్మాండపురాణమునను గలదు. యాజ్ఞవల్క్యుఁడు మేధావి. బ్రహ్మజ్ఞాని. వాగ్మి. జనకసభలోఁ జెక్కుండ్రు ఋషులు లీతనితోవాదించి యోడిరి. ఈమేధావిప్రచారముచేతనే నాఁటినుండి నేఁటివఱకు మిథిలాదిదేశములలో నీతనిశాఖయె ప్రధానవేదశాఖయైనది. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నీఋషినిగుఱించి విస్తరింపలేదు.

అశ్వమేధజుఁడు.

భారతమున (ఆదిపర్వము) శతానీకున కశ్వమేధజుఁడుద్భవించెనని కలదు. భాగవతమున (నవమస్కంధము) శతానీకునకు 'సహస్రానీకుఁడు నాతని కశ్వమేధజుండు పుట్టెనని కలదు. మత్స్యపురాణమున శతానీకునకు 'అధిసీమకృష్ణుఁడు' పుట్టెనని కలదు.

హరివంశమున శతానీకునకు (చంద్రాపీడునకు) సత్యకర్ణుఁడు పుట్టి హస్తిపురినేలెనని కలదు. మఱియు సత్యకర్ణునకు శ్వేతకర్ణుఁడుపుట్టి విరక్తుఁడై రాజ్యమును విడిచిపోఁగా నాతనిభార్య గర్భవతియైనను భర్తతో వనమునకేగి పర్వతపులోయలో శిశువుఁగని యచటనే విడిచిపోయెననియు నాశిశువు రాలనడుమ దొరలుచుండఁ గాశికగోత్రజులగు బ్రాహ్మణు లాశిశువుఁ బెనిచి ప్రక్కలువుండ్లుపడి నల్లనిమచ్చలుగా మాఱుటచే నాతనికి 'అజపార్శ్వుఁడు' అనుపేరు నిడిరనియు నాతఁడు రాజ్యముఁజేసెననియుఁ గలదు.

భాగవతమున సహస్రానీకునకు నశ్వమేధజుండు వానికి నాసీమకృష్ణుండు వానికి నిచక్నుండు పుట్టెననియు వాఁడు గంగలో హస్తిపురి కొట్టుకొనిపోవుటచే 'కౌశాంబిఁ' జేరెననియుఁ గలదు.

మత్స్యపురాణ విష్ణుపురాణాదులందుఁ బేరీతిని చెప్ప చున్నవి. పిమ్మట హస్తిపురి కురురాజ్యమున కెపుడును రాజధానిగా లేదు. పాండవవంశజులలో 'ఉదయనుఁడు' అనుమహారాజు (క్రీస్తు శకమునకుఁ బూర్వ మేడవశతాబ్దమున) ప్రసిద్ధినొందియున్నాఁడు. అతని రాజధాని కౌశాంబి. అతనిచరితము 'కథాసరిత్సాగరమున' విస్తారము వర్ణింపఁబడియున్నది. 'భాస, సుబంధు' కవులాతనిచరితమును నాటకముగాను గద్యకావ్యముగాను గ్రంథములఁ జేసిరి. కాళిదాసాదికవులును 'ఉదయనునిఁ' బ్రశంసించిరి. 'ఉదయన, శతానీక' లనునామములుండిన వా రనామతరువులగు రాజులై యున్నారు.

హస్తిచేఁ గట్టఁబడిన హస్తిపురి నిచక్కునినాఁడు గంగాప్రవేశమై బంపురపోకచిన్నపల్లెయై జీర్ణమగు జైనదేవాలయములతోఁగూడి జైనులకు యాత్రాస్థలముగా 'మీరతు' జిల్లాలో నున్నది. ఒకవైభవనగరి నేఁడు ముఖాసాగ్రామమఁట!